

Engungo Euskararen Hiztegia

—X—

[bertsioa: 2014-07-14]

xaal ik **xabal**.

xabal (*orobat xaal g.er.*) **1 izond adkor zabala**. Begien orde bi xilo ttipi dituzte eta ahoaren orde sake baten idurikoa den aho **xabal** bat, ezpainik gabekoa. Ginok maiz izaten zuen tripako mina: aurpegia gorri-gorri jartzen zitzaion, kopeta ilun, belarri **xabalak** sua bezain gorri. Arbola txar bat aski zait bizia senditzeko; harri **xabala** jarleku goxo bilakatzen zait segidan. Bide bazterreko txokoren batean ongi gorde, goroldio eta harri **xabal** batekin estaliz. Bide **xabal** goxo bat eta hona berriz patarra. Baserri inguruko soro, belaze, ordeka **xabal**. Angiek lurrerantz zuzendu zituen begiak; irribarrearen arrasto **xabala** marraztu zitzaion. Ohartu gabe, bide zabal batean sartu naiz: **xabalean** nabil orain. Jateko gauzez bertzalde bada bertze asko gauza **xabalean** ezarriak. Hor ikusi ditugu herritar komertsant zonbeit bainan gehienak kanpotik jinak ziren beren mozkinen **xabalean** ezartzerat. Bertzelako graziarekin iraganen dire **xabalerat** agertuko diren libertimendu, ahusamendu, jaiak, hilabete hortan. Gero iragan urtean egin lanen bilduma **xabalerat** agertu du. Borta ezezaguna zitzaion atso batek ireki zuen eta hari so gelditu zen, aho **xabalik**. Entzule guziak ahoa **xabalik** kondalarien munduan sartu baitira izan gazte edo adineko, esku zarta ainitz izan da horiendako.

2 (adizlagun gisa) Arratsaldean lo hil batean higatzen zuen, plastikozko ohe gogor batean **xaal**-xaala etzanik.

3 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa, elkarketak izenondo balioa duela) Emakume oriental bat ere lixiba egiten ari zen, ondoan lau ume begi-**xabal** zituela. Mehea, baina ipur-**xabala**.

4 (-en atzizkiaren eskuinea, izen gisa) Jendearen gelditasunak artetan nihaur eztitzen ninduen, eremuaren **xabalak** tenorea nagiki barrearen zuela.

5 ilar xabal ipar dilista. Etxekoandreek ezin asmatuzko tokietan gardan bistatik gorde zituzten barazki idortuak, hala nola apez ilarrak eta **ilar xabalak** ahal bezain xuhurki ahutzen zituzten.

6 xabal-xabal izond Bertze uharte bateko jendeek aurpegia **xabal-xabala** dute, begi eta sudurrik gabekoa. Lore ttipi, juntto-juntto, **xabal-xabal** horiek, platera baten taxuan zabalik, distiratsu egon ohi dira sanjoanek inguruan: eguzkiaren solstizioa zaintzen dute.

7 (adizlagun gisa) Intsusa, adibidez, inoiz ez dut ikusi hain luzetsita: lehenengoetakoa ohi da loretxo xuria, plater baten antzera, **xabal-xabal** hedatzen saiatzen dena.

8 xabal-xabala adlag ipar zabal-zabal. Sai tropak itzulika kurutzatzen ari, eztiki, hedoiaren erdian lerratzen balire bezala, hegialak **xabal-xabala**, mugitu gabe.

xabald, **xabal(du)**, **xabaltzen du ad adkor zabaldu**. Zuhaitz eta aldaxka bakoitza, egunetik egunera hostoak **xabaltzen**, lora-puntta biribilak lehertzen doazenean. Ttipi ttpa, ttipi ttpa, lurrean xomorro bila, burua lurrera makurtu aldiro bere ttoron lilugarria abaniko xuribeltz baten moduan **xabalduz**. *Aprilis* hori, zabalara baita, dena **xabaltzen-xabaltzen** doan izadiaren isplian nork bere burua ikusteko deia edozein paraje eta zokotan. Plazaren erdian gonak erori zaizkion moja baino gehiago lotsatu ninduen erizainaren **xabald**, pollittok!

xabalina (*orobat jabalina g.er.*) **1 iz** lehen arma gisa eta gaur egun eskuarki atletismo ariketetan erabilzen den haga edo makila moduko atal luzea, eskuz jaurtikitzen dena. Bost proba ziren: stadion, luzera jauzia, disko jaurtiketa, **xabalina** eta borroka. Hala nola, eskerronezko bestak, **xabalina** jaurtiketak, zaldizkoen edo oinezkoen itzaleko gudukak, herensuge edo armagizon itxuradunekin. Horretarako asko hobetu beharko dut **xabalinan**, nire proba eskasena heptatloian. Ilun beltzean, Alainez gogorki kolpatu zuen hura bere **xabalinaz** sorbalda bien artean, aldi berean Karandasek bere aihotz-makila hondoratzen ziolarik buru gainean. Lyonak gorde, eta zorroarekin txanponak Karandasi bota zizkion, hartutako nekearengatik, **xabalina** goraturik zeukala. Gauean jardinera itzuli zen, zulo bat egin horman bere **xabalinaz**, eta, salara sarturik, zazpi katilu eztaizuzko, txano gorri bat eta urrezko eraztun bat topatu zituen.

2 xabalina-jaurtitzaille xabalina jaurtitzizen duen atleta. **Xabalina jaurtitzailleak** zeuden bertan, lehian. Jan Zelezny **xabalina jaurtitzaille** txekiarrak azkeneko denboraldia izango du aurtengoa, sasoi amaiztua erretiroa hartuko baitu, 20 urteko kirol ibilbide luze eta oparoa egin ondoren. Ez baldin bagara oso pertsona arduratsuak eta metodo zurrinak aplikatu zaleak, **jabalina jaurtitzailleak** bezala.

xabalinkada (*corpusean txabalinkada soilik*) *iz* Beharbada apenas dagozen guregandik bi mila gezikadara, apenas bostehun **txabalinkadako** bidean.

xabalko *iz* **Xabal**ko leher eta zapart, mukurru betea, bertan itsus, eder eta afrus -hura biloen kalantika!

xabalxko *izond* xabal xamarra. Sua itzaltzeko, harri **xabal**xko bat su gainera botatzen zen eta biharamun goizean lehenik altxatzen zuenak, zerbeit altxor atxemaitea esperantza zuen...

xaban *iz* kotxe mota. Hantxe metatzen ziren, anabasa batean, **xabanak**, kabrioletak, puntukoak, gondolak, kalesak, kupeak, omnibusak, mota guztietako kotxe andana bat.

xabierraldi *iz* Xabierreko gaztelura egiten den ibilaldia. Lehenengo **Xabierraldia** meza batekin amaizuko da gaur, Xabierren. Hurrengo asteburuan egiten dute aurtengo bigarren **Xabierraldia**. Corpasek «ekitaldi artistikoak» aipatu zituen atzoko prentsaurrekoan, eta auditorioa ez dela **Xabierraldietan** bakarrik erabiliko nabarmendu zuen.

xabiroi *iz* itsas azpiko hondarrean bizi den arraina, ezten posoitsuak dituena (*Trachinus draco*). **Xabi**roi hil bat ematen du nire ahurrean.

xaboi (*orobat xaboin g.er. eta xabon g.er.*) **1 iz** garbitzeko eta koipea kentzeko erabiltzen den produktua, alkali batek gantz bati eraginez lortzen dena. Larruzalak, hala ere, aurre egiten die oraingo eraso kimiko gehienei, bai atmosferako kutsadurak eraginei, eta bai **xaboi**, garbigarri, desodorante, hauts eta bestelako gaiek eraginei. Bainugelan, **xaboi** eta esku-

oihalak pilo batean, eta arasan maindre garbiak. Frantziako presondegietan dena erosi behar da: komuneko papera, **xaboa**, janaria, oinetakoak. Sukaldeko harraskan *Vim* garbikariarekin garbitzen zituela eskuak, **xaboa** nahikoa ez eta. Hasieran gantza edo **xaboa** ematen zioten sokari. Sudur-zuloetatik esku haien usaina sartu zaio, lixiba eta Marsellako **xaboiarena**. Behin eta berriro igurtzi zuen gorputza **xaboi**az, behin eta berriro murgildu zen uretan. **Xaboiaren** aparra kainerian bueltaka. Haizeak lehertuko duen **xaboi**zko burbuila hauskor batean. **Xaboi**zko anpuluak bota zizkieten emakume biei, lehertzean ortzadarra marraztu zuten anpulu bigun inheslariak. Arreta biziz begiratzen nien barazki-denda bateko atez bestaldean atzematen ziren zurezko kutxa iltzez, mahaspasaz, sufrez eta **xaboi**z beteei. -Ezagutzen diat etxe bat, ordu laurden uzten ditek baineran ur berotan, berrogei xentimo **xaboiarekin**.

2 (izenondo eta izenlagunekin) Ez omen da psoriasis, **xaboi** txar batek eraginak omen dira gorputz osoan ditudan orbanak. Txanpurik ez dugunean, **xaboi** berde likatsu batekin moldatu behar izaten dugu. Dusselen **xaboi** usaintsua erori zait; zapaldu egin dut eta puska handi bat falta du orain. Gelan lurringairik gabeko **xaboi** merkearen usaina aditzen zen. Eskuak garbitu ahala garbitu nituen, ur epela eta Josuren **xaboi** merkea nasai erabilita. **Xaboi** berezi bat erosten zuen, oso garestia, azalmintza leun-leun edukitzeko. Potasako **xaboi**z irakindako uretan guztiz murgiltzeko. Ahal izan dudana moduan garbitu naiz eskuko **xaboiarekin**. Egun batean hitz zatar bat erabili nuelako, maistrak ahoa lixibazko **xaboiarekin** garbitu zidan. Lixiba eta puskako **xaboi** usaina darien arropa eskegien azpitik. Bizarra egiteko makina eta familia-neurriko **xaboa**. Luxuzko **xaboi** bat zen, Asfanik izeneko.

3 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Kotoia, igeltsua, azaloreak, **xaboi**-burbuila koloretsuak. Hemen ezin dugu garbitu, **xaboi** hautsa errazionatuta dagoelako. Perrexilaren txortena, **xaboi**-urezko injekzioak, ekitazioa. Jaki-hondarren eta **xaboi**-bits beroaren usaina. Begiak itxiak eta **xaboi**-aparruez beteak kokots-alde guztia. Erdi-erdian, **xaboi**-ontzia; **xaboi**-ontziaren atzean, sei edo zazpi oholtxo, batetik besterako hutsarte meharretan bizar-labanak sartzeko jarriak. **Xaboi**-pastilla balitz bezalaxe salto egin zuen haren eskuetatik. **Xaboi** puska bakarra ematen digute-eta hilabete osorako, bai arropa garbitzeko eta bai norberaren garbitasunerako. Inor ez litzateke ausartuko hori guztia ukitzen alde aurretik dendara joan, **xaboi**-zaitxo bat erosi eta pare bat orduz eskuak igurtzi gabe. Ohea egin barik; dutxa ilez eta **xaboi** orban bezala. Bazen, hala ere, Grande-Truanderie kalean **xaboi** fabrika bat, inguruko kiratsen erdian oso usain gozoa barreiatzen zuena.

4 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa, elkarketak izenondo balioa duela). Bere aita izateko ere nahikoa adina zeukan, botanikoa, alarguna, **xaboi** usainduna, oso eskrupulotsu eta garbia.

[3] **xaboi berezi** (4); **xaboi burbuila** (3); **xaboi pastilla** (3)
xaboa kendu (3)

xaboi bil iz **Xaboi** bil napolitar: gariz, landare lotarazlez, ahuntz esnez, almendra mikatzez eta azukre zuriz eginga. Aurreratu zuen ba ahal adina bere kokotsa eta laster ziren, urontzia hura zeriola eta andereñoa **xaboi** bidez kokots bizarrari eraginko; han hasi zitzaion zaldun apalarri xaboi aparra, elurra bera bezain zuria aparra. Besoak ukalondoraino agerian zetorren laugarrena eta bere eskuetan (esku zurietan noski) **xaboi** bil napolitar bat.

xaboi gile (*orobat xaboi egile*) iz xaboi egiten duen pertsona. Kaskamotzei hori, gehienak bizarginak eta **xaboi** gileak baitziren, negozioarako kaltegarria iruditu zitzaion, eta horregatik hartu zuten Erregeren lepoa beren amorrazio berariazkoaren xedetzat. Aita **xaboi egile** ezaguna zen.

xaboin ik **xaboi**.

xaboi tsu *izond* xaboi asko daukana. • *irud/hed* Disraelik behin Wilberforce Apezpikuaren estiloa "koipetsu, oleaginoso, **xaboi** tsu" hitzez deskribatu zuen. Prelatu zintzoari harrezkero Sam **Xaboi** tsua esaten zioten.

xaboi tu, xaboi(tu), xaboi(tu) 1 du *ad* xaboi igurtzi. ik **xaboi** tatsu. Gero, txabusina jantzi eta aurpegia **xaboi** tu zuen. Bainuontzia urez betetzen zen artean, gizonak aurpegia **xaboi** tu eta bizarra moztu zuen. -Zeinen leloa zaren, Anatxu -pentsatu zuen ahots gora Pilarrek dutxan bere burua **xaboi** tu bitartean-. Ernea eta bizkorra zen neskatz; joan eta Don Kijoteri bezala jarri zion azpila; eta **xaboi** tu, garbitu eta xukatu zutenean, agur-makur egokiak eginez alde egin zuten. Goitik behera garbitzen ari zen bere burua, aurreko hankak bihurtuz eta arteztuz, moko itxurako buruaren gaina kontu handiz igurtziz, norbait eskuak **xaboi** tzen ari denean bezala.

2 (era burutuua izenondo gisa) Makarroi erreen ontziak ipurbeltz jarraitzen du, eta gosaldutartean ur bero **xaboi** tuarekin eduki ondoren, ekin dio espartzuarekin hondo erre ikaztua mehetzeari.

xaboi tatsu *izond* xaboi(tu). Izeba Petuniak bazekien Harryk ez zuela benetan magiarik egin; hala ere, zartagin **xaboi** tatsu eman nahi izan zion burukoari ihes egin behar izan zion Harryk.

xabon ik **xaboi**.

xabon adura iz xaboi(tu)za. **Xabon** adura astelehenetan egiten zuen amak eta errito bat zen.

xabor 1 iz *adkor* zaborra. Ramsaytarrena; umeena; eta hainbat eta hainbat **xabor** eta huskeria. Aingeruen inozentziak eta oinazpiko **xabor** rekin jardunean.

2 (izen baten eskuinean) Horren hodei **xabor** rak genituen hurrengo goizean, frantziarrek barreiatu eta eguzkiak xurgatu zituenak. Euskal mamurro letratu tipikoa hiperespainol gisa figuratu nahian euskalduna dela dioen subespainol **xabor** ra da.

xafarrikatu, xafarrika, xafarrikatzen du *ad* urarekin igurtzi. Zeldan ez zen xurrutarik, egarritzen zirelarik ur xorta baten edateko edota goizetan ahoa eta aurpegiaren **xafarrikatzeko**.

xaf la¹ (*orobat txaf* la g.er.) 1 iz gai baten, eskuarki metal baten zati mehea eta laua. **Xaf** la bakoitza kolaz igurtzita dago, eta xagua **xaf** lara igo bezain pronto kolatan itsatsita geratuko omen da. Hermannek, ohi zuen legez, bere labana ireki zuen eta odola zioen **xaf** laren ahoari hats egin eta gaitzetan igurtzi zuen distira ateratzeko. Palaren **xaf** lari oinarekin bultzaka, ikatzez bete nuen. Aizkoraren **xaf** lak ispilu batek bezala jaso zuen goizeko eguzkiaren argia. Argi dago 20 edo 25 zentimetroko **xaf** lako labana daramanak ez daramala hori ogia zatitu edo fruta zuritzeko. Guk 1919ko ardo botila bat oparitu genion, Van Daandarrek [...] piccalilly pote bat eta bizarra mozteko **xaf** la pakete bat. ik *beherago* 5. Serantesek, **xaf** letan iristen zaion kartoia hartu eta forma ematen dio, kartoi laua zena kartoizko kaxa bihurtzen du. Moldeko letraz idatzitza legoke, igandeko alean argitaratzeko **xaf** letan grabatua. **Xaf** la bezain zapal eta leunak maite ditu moko-fin horrek, bankuko labetik atera berriak. Sendagileak forzezsaren bi **xaf** lak al bait lasterren sartu eta haurra atera arren, hilda jaio zen.

2 (izenondoekin) Gonetako xaf la **txiki** haiek aritzen ziren txinpartaka iluntasunean. Argi errainu batek milaka **xaf** la txiki diridaltzu piztu izan balitu bezala. Mikel Strogoffen atzean paratu zen, **xaf** la zabaleko sable kako bat eskuan. Borreroak gillotinarekin **xaf** la metalikoa askatu zuen. Nadiak **xaf** la gogorreko bi ganibet aurkitu zituen, ehiztari siberiarrek erabiltzen ohi dituztenetakoak. Bazuen sekretu bat beira

koloretuentzat, eta guztiz itxura ederreko **xafla** nabarrak ontzen zekien. Sablearen **xafla** gorria Mikel Strogoffen begien aurrean pasatzen da. Segar horrek 90 zentimetroko luzera izan behar du gehienez altzairuzko **xafalaren** gainaldean. Zinkezko **xafla** zabalez egindako teilatuen maldetan zehar. Gasez argituriko gela hartako paretak faiantzazko **xafla** zuri-urdinez estaliak zeuden. Gizonak mikroskopioko **xafla** batean eraiten du hazia.

3 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Urre-**xafiak** egin eta **xafiak** hari bihurtuz, purpura more, gorri eta gorrimina eta liho fina urre-hariz bordatu zituzten. Ezta gazta-azalak ere, edo txokolatetxoan ezta inu-**xafiak**. Zeru goritik behera suzko euria erortzen zen merkatuaren gainera, berotu egiten zuen burdin **xafiazko** labe bat balitz bezala. Ohol-**xafla** bat erantsi zitzaion txanbergari. Erradiografiak egiteko paper-**xafiak** fabrikatzen diren sailaren kargua nuen. Paper-**xafiak** emakumea ere higidura erreal baten itxura hartzen hasi zen; dantzari ari zela zirudien. Indarlanek poliespan **xafiak** egiten ditu hozkailuen enbalajerako. Erakutsi diot nola, beira-**xafla** oraindik beroaren gainean berun urtua itsats daitekeen. Kintalka argazki-**xafla** errefusatua. Egun etxeetan erabiltzen diren eguzki **xaflek** baino ia hiru aldiz indar handiagoa lortzen dute Smart-1-enak. Infusorioak mikroskopioko **xafla** baten gainean. Leihoetako zirrikituetatik argi-**xafla** bat sartzen zen. Iturriko urak izotz **xafla** bat egin zuen, egunetik egunera lodiagoa.

4 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Zulo biribil bat zuen **xafla** zati bat ekarri zuen. Horrela **xafla**-pakete osoa.

5 bizar xafla Bizarrik egin gabe desgogara sentitzen nintzen eta bainu-gela osoa arakatu nuen goitik behera **bizar-xafla** baten bila. Morse andreak luzaroan begiratu zien bere eskumutur meheetako zain urdin-urdinei... **bizar-xafla** batez egin ebakia, eta kito betiko. Metalezko **bizar-xafilen** artean balebil bezala. Armak berak dauzka finean, bere esku daude guraize zein **bizar-xafla**.

[3] altzairuzko xafla (5); argazki xafla (3); bizar xafla (4); burdin xafla (4); burdinazko xafla (3); paper xafla (5); urre garbizko xafla (3); urrezko xafla (3)
xafla baten gainean (3); xafla gardena (4); xafla txiki (4)
zinkezko xafla (3)
altzairuzko xafiak (4)
altzairuzko xafilaren (3); burdin xafilaren (3)
xaflaz estali (3)
burdinazko xaflekin (5)]

xafla²

1 irri xafla adkor irri karkaila. Medikua, abokata, lege gizona, armadako aitzindaria, erregea, teologoa eta predikaria, bakoitzaren berezitasunak xeheki azalduz eta irakurleari zenbait **irri xafla** eginaraziz ber denboran. Aperitifia hartu, afaldu, **irri xafla** batzu bota eta Gérard ere lasaitzen da, hastapeneko mutur tzarra alergeratzen zaio. Bazkari denboran eta ondoan ere entzun izan baita bakarren **irri xafiak** eta kantuak.

xaflada iz adkor zaflada, zaflakoa. Handik goizeko lauretara, zirkinik ttikien eta xehatxenak ere apuntatu, bai haize **xafladaren** bat balin bada, edo izar-lokaren bat azaldu denentz, laino xumerena ere bai. Euriak eta izerdiak bustirik, gozo, estu, han ere musuka hasi ginelarik, halako batean ohiz kanpoko argitasun **xaflada** bat nabaritu genuen.

xafladatxo iz adkor xaflada arina. Jendeak kalean geldiarazi eta bizkarrean **xafladatxoak** ematen zizkidan.

xafladun adlag xaflako. Edozein luzerako **xafladun** labana, ezpata edo antzekoa baldintzarik gabe erosi daitekeelako etxean edukitzeko bada.

xaflagailu iz xaflak egiteko gailua. **Xaflagailu** txiki batean sartu, eta bertan letrak ezartzen ditu, erliebeak sortuz.

xaflakatu (corpusean txafalakatu soilik), xaflaka, xaflakutzen du *ad* Situazione eta kapazitate hitzen S-ak **txafalakutzen** zituzten, suge santsan.

xaflako 1 iz adkor zaflakoa. Zuzendaria aspaldi ohartu zaie haien irriño konplizeei, haien arteko tarte laburrari elkarrekin mintzatzerakoan, ferekatik hurbil dauden **xaflakoei**. **Xaflako** bat ipurmazelean -alde minberatuan ez, bertzean- eta galtzontziloa bere lehengora itzuli zen.

2 irud/hed Lehengoan azken hauk irabazi eta horra Larrechea berriz agertu dela, bere aire eta **xaflakoekin** berriz ere.

xaflakoka adlag adkor zaflakoka. -Honi esker hago bizirik -harrotu zitzaidan gizona, **xaflakoka** bere semearen bizkarrean.

xaflategi iz Añonek Galizian badauka **xaflategi** bat, justuki 500.000 tonako gaitasuna daukana.

xaflatu, xafla(tu), xaflatzen du ad xafla bihurtu. Garbietako langileentzat ere neketsuagoa zen lana, diamante-lapurren agerrerez geroztik kontu handiz jardun behar izaten baitzuten txatarra ontzietatik deskargatzean, txatarrazko metan burdina bila zebilen diamante-lapur koitadua bertan ez **xaflatzeko**.

xaflatu, xafla(tu), xaflatzen du ad adkor zaflatu. Hondar aldiari ohi nuenez, haren bixkarra **xaflatu** nuen, polliki, semearekin baino areago adiskidearekin ari nintzelako antezte baldarrean.

xaflatxo iz xafla txikia. Poltsikotik, han ateratzen zuen euli-kaiola bat, kortxo batetik ebakitako bi **xaflatxo** orratzeko hesi gisako batez elkarri josirik egina. Letoizko **xaflatxo** batean Hester Voorhees, *Interpretation of the dance* irakur zitekeen. Burdinazko txillista-**xaflatxo** distiratsuz apaindutako jaka du eta zetazko turbantea.

xagar iz adkor sagarra. Gizajoak eman zuen kabitu hainbat **xagar** koxkor ttiki xarpa horietatikotik basa-pipitetan. Gure Maddi -etxeko printzesa, aitaren azukre koxkorra, ene **xagar**-pastela-.

xagrin ik **xangrin**.

xagu [48 agerraldi, 21 liburu eta 5 artikulutan; cf **sagu** 481 agerraldi, 99 liburu eta 54 artikulutan] **1 iz adkor**

Sagua. Haritzaren etxean denak daude gustura: mokotarro, **xagu**, satain, sator, kattagorri, kattamuxar, eta hainbat ezkurjale. Egutero izaten diagu antzeko jolasa, katua eta **xagua** bagina bezala. Itsatsita neukan **xaguaren** intziria gogoan. Entzun, berriz, hauxe besterik ez: haizea, hondarretako **xaguen** kurririkak -ikusteziak baziren ere-, eta sugandilaren bat edo besteren firindarak. Xafila bakoitza kolaz igurtzita dago, eta **xagua** xafilara igo bezain pronto kolatan itsatsita geratuko omen da. **Xaguekin** egindako esperimuntuan, esaterako, mikropartikulak erabiliaz ordukoak baino emaitza hobekak lortu ahal izan ditugu. Usain horren atzetik beste batzuk bereizi ahal izan ditu: liburu zaharrena, kanforrena, **xaguak** akabatzeke pozoinarena... **Xagu** izutiaren itxura dik -pentsatu nuen-, bere zuloan ezkututzen den **xagu** gris bat.

2 (hitz elkartuetan lehen osagi gisa) **Xagu**-trampa batean harrapatuta zegoen eta ezin zuten ezetz esan. **Xagu** aurpegiko sendagilea. Gabiraiaren hegadari behatzen zenion, **xagu** eta sator bila zerutik.

3 ik sagu 7. Dokumentua gorde eta bilatzaileari berriz ere lana emateko asmoz eragin nion **xaguari**, "Fitxategia" zitzaion laukitxoaren gainean.

[3] **xagu aurpegiko** (3)]

xagutxo (orobat xagutxu) iz adkor sagutxoa. Nagoen lekutik mugitzeko ikara daukat, norbait utziko zuten guardian eta **xagutxo** bat bezala harrapatuko naute, bertan gelditzea erabaki dut, jarriko naiz martxan eguna argitzen duenean. Martina eta **xagutxoak**.

xagutxu ik **xagutxo**.

xaguxahar ik **xaguxar**.

xaguxar (orobat xaguxahar g.er. eta xaguzar g.er.) 1 iz adkor saguzarra. Eguzkiaren begian, artean ere, elizan **xaguxarrak** beren asma ezinezko joan-etorrietan eltxo harrapatzen ibiltzen dira. * Hamar urtetik gorako irakurleentzako hiru liburu eman berri ditu argitara Elkar argitaletxeak, **Xaguxar** sailean.

2 irud/hed Aluminioa esan eta hojalata sartuko ziek, **xaguzar** horrek.

xaguzar ik **xaguxar**.

xah (orobat Xah) iz Persiako enperadorea. Manifestazio handien eta greben ondorioz atzerrira jo behar izan zuen Mohammad Reza Pahlevi Irango **xah**-ak. Mohamed Reza Pahlevi **xah**-aren emazte Farah Divak erosi zuen margolana. **Xah**-aren modernizazio eta Mendebaldeko prozesuarekin kontent ez ziren oposizioko kideek eta herritarrek Iraultza Islamikoa gauzatzeko joan ziren. 1978ko irailean **xah**-aren politikak eta aginte autoritarioak apaiz musulmanekin taldea egin zuten. Irango kurduek **Xah** derrokatzen lagundu zuten 1979an, baita autonomia eskatu ere, baina ez zuten lortu.

[3] **reza pahlavi xah** (3)]

xahako iz ipar zahatoa. **Xahakoa** erromesen iturrian hartu uraz beterik banoa kafe bat edateko menturan. Hasten da partida...gure Perkain noiznahi **xahakotik** edan eta edan. **Xahakotik** txandaka edanez. Ene **xahakoan** dudan uretik ez dut oraindik xorta bat hartu. Gero, bi ogi pusken artean arrolte moleta baratzeke biperrekin janik, **xahakoak** hiruzpalau itzull eginik [...] abiatu ziren berriz beheti gizonak, bi lerrotan, kantikak eta arrosario hamarrekoak aldizkatuz. **Xahakotzat** daukadan urontzia beterik, lotu naiz bideari. Badu **xahakoa**, baina bi xilo dituen **xahakoa**. Alabaina, **xahakoa** zuen, ez arnoz, baina..._saldaz betea!

xahal ik **txahal**.

xahar [1269 agerraldi, 81 liburu eta 723 artikulutan; cf **zahar** 13485 agerraldi, 284 liburu eta 2319 artikulutan] **1**

izond adkor zaharra. Gizon **xaharrak**, adin guziko emazteak badabilza. Badirudi bizikleta hartuta ibaian beheara jaitsi zela gure aitoren jaioterriraino andre **xahar** haren bila. Horregatik, agian, ezjakinean bada ere, sumaz edo, gure ama **xaharrak** aita **xaharragoari** dion espa. Aldizkatu ziren gauaz aita, ama, izeba **xaharra**. Goizargiko etxekandere **xahar** ezinduak alabarekiko laudorio baino ez zuen. Beste mende batetik ahaiztuta utzitako lorategi bat bezala zen, atso **xahar** baten irribarre gozoa bezalako lorategi polita. Tronpetajole beltz **xahar** bat zen, ez zegoen ordea jende gehiegi hari begira. Hona, adlibidez, Azpeitiko bestetan, 1894an, Adema Zaldubiri egin omenaldian, senpenter kalone **xaharrak**, karia horretara, ontu zuen errepika: [...]. -Goikotzeko nagusi **xaharraren** arreba. Zure izebaren etxera, Rosemond **xaharraren** etxera. Badator Darruitx **xaharra**, sandaliekien lurtean putinka. Aurtan, abuztuaren lehen hamabostaldian, jasan ditugun bero handiek 11.400 jende, gehienak **xaharrak**, hil dituzte, Estatu Batuetan baino lau aldiz gehiago. Egia erran, gelako **xaharrenak** ez du arratsa airean iragaiteko gogo handirik. Solasean egon ginen aspaldiko adixkide **xahar** batzuk bezala, kafeño bat goxoan hurrupatuz.

2 (gauzez) Uholde Handian Filemon eta Bauzis bakarrik salbatu ziren Frigia osoan, mendia maldako etxe **xaharra** ez baitzuen urak estali. Teilaz eta harri mokorrez egindako borda **xahar** luze bat aurkitu dugu, txapala. Ikusi dugu Sara bere pilota plaza **xaharrarekin** eta dituen etxe ederrekin, ikusi ere Donibane Lohizune. Xoko batean, puxkatzen ari zen pareta **xahar** baten kontra. San Damiango kapera **xaharrean** bizitzeko. Banentorren ni bakarrik neure Polikarpov I-16 **xaharrarekin** basera. Hemezortzi urte bete nituen, autoaren gidatzeko permisa eskuratu eta bi zalditako **xahar** bat erosi, bataioko amatxi nuen izebak diru-laguntza ederra emanik. Munduko urre pipitta guziekin betetako larruxaku **xahar** ximurtu haletako bakoitza ezitlan gordea bezala. Hor badituz liburu **xahar** batzu, bat 1530eko. Kantu **xahar** batek airostu ditu frango apairu aspaldi honetan. Hiruek segitu genuen hari beretik, pentsatuz berdin usala **xaharren** aztarna hunkigarri batzuk ginela gu, apezak. Baina non da ohidura **xaharren** errespetua?!

3 (izen gisa) **Xahar** hauei bizi-poz pixka bat eman behar zaiek, David -esan zidan Martinek-. Gülbaharren ahotsa adituta, **xaharra** eskaileretara atera zen laster, atorra eta kaltzontzilo hutsean, aztoraturik. Zer balio du, bere **xaharrak** bakartasunean baztertzen dituen gizarte batek? Batzuetan, **xaharrekin** borroka hori gaubeletan kondatzen dute. Gazteeri da eta **xaharri** ere bai -ez bakarrik gazteeri, **xaharrak** izaten ahal dira gazte- irria erabiliz, aberria maitatuz, eta elkar lagunduz. Etxeko **xaharrekin** zenbat aldiz egin izan dute bide hori oinez, Lapurdiko lehen hiri handira zoazela merkatukari! Bautistaren gurasoek, euskaraz besterik egiten ez zuten bi **xahar** zimur, beren garaiko abesti monotono bat abestu zuten. Aspaldi samarrean, Isfahango kanpoaldean, Miseria izenekoa gizon **xahar** pobrerik bat bizi zen. Baliteke haletakoren batek pentsatzea **xahar** inozo horietako bat zela hura, nahieran manejatuko zuena.

4 pl gurasoak. -**Xaharrak** alabaren kezkarakin beti? -gehitu zuen.

5 xahar etxe (orobat xaharretxe) xaharren etxea. Ramona bakarrik ezin egonez Sarako **xahar etxean** sartu zen eta han pausatu da 78 urtetan. Amaren ikustera banoa artetan, **xahar etxean** dagoela, norbait bisitatzea jin dakion goaituz. Donibanerat erretiratu eta duela zombait urte Getariako **xahar-etxerat** joana. Donibane Lohizunen, **Trikaldi xahar-etxeko** pentsuner xaharrena deitzen da Elise Dean eta ehun urte bete ditu joandean egunean. Bilkurategi hori zorretan izanki saldua izan zaio enpresa bati, **xahar etxe**

bilakatzeko. **Xahar etxe** merkeenetan bizitzeko 1200 euro atera behar dira hilabetean. Urte berriaren agiantzak betiko goxotasunean egin dira Izpurako Luro **xaharretxe**-eritegian berriki.

6 xahar-xahar Apez **xahar-xahar** bat, aspaldi hartan presondegian zebilena eta heriotza kondenaren kontra kartsuki borrokatu zena. Baina plazer ber-bera senditzen zuen Baztango herri pollit bateko ostatu-bentta **xahar-xahar** batean lehenbiziko aldiz sartzean. Apez **xahar-xahar** bat, aspaldi hartan presondegian zebilena eta heriotza kondenaren kontra kartsuki borrokatu zena. Orainxe gogoratu nauk hemen jalo zela bera, eta **xahar-xahar** egindakoan desagertu zirela.

[3] agure xahar (5); aire xahar (3); amona xahar (9); amona xahar bat (5); andere xahar (3); andre xahar (9); apez xahar (3); argazki xahar (8); atso xahar (4); atso xahar bat (3)
emakume xahar (5); emakume xahar bat (3); emazte xahar (18); emazte xahar bat (5); etxe xahar (11); etxe xahar bat (3); euskal kantu xahar (6); gizon xahar (17); gizon xahar bat (8); hazparneko xahar etxean (5); herriko xahar (3)
ixtorio xahar (4); izpurako xahar (3); jende xahar (5); kantu xahar (24); liburu xahar (5)
ohidura xahar (5); sarako xahar etxean (4); tresna xahar (3); trinket xahar (3)
urte xahar (6); usaia xahar (5)
xahar ala gazte (7); xahar bat (55); xahar eta berri (10); xahar eta berriagoak (3); xahar eta berriak (4); xahar eta gazte (5); xahar etxe (12); xahar etxe batean (5); xahar etxean (27); xahar etxean sartu (3); xahar etxearen (3); xahar etxeetan (3); xahar etxeko (3); xahar etxerat (4); xahar etxetan (3); xahar gehiago (3); xahar xahar (4)
ama xaharra (5); andere xaharra (5); andre xaharra (3); bide xaharra (8); biziki xaharra (3); emazte xaharra (5); etxe xaharra (3); etxekandere xaharra (24); etxeko andere xaharra (3); izen xaharra (5); nagusi xaharra (12); nausi xaharra (15); nausi xaharra zendu (3); portu xaharra (4); tomo xaharra (5); trinket xaharra (3); urte xaharra (9); urte xaharra joan (6); usaia xaharra (5)
ama xaharrak (4); amatxi xaharrak (3); andre xaharrak (4); bere xaharrak (3); etxekandere xaharrak (7); gizon xaharrak (5); gure xaharrak (4); jende xaharrak (3); kantu xaharrak (19); lagun xaharrak (4)
ama xaharraren (3); emazte xaharraren (3); izeba xaharraren (4); xaharraren ondoan (3); zubi xaharraren (3)
baiona xaharrean (3); baionako trinket xaharrean (4); baleta geltoki xaharrean (3); geltoki xaharrean (62); miarritzeko geltoki xaharrean (5); moda xaharrean (3); portu xaharrean (3); trinket xaharrean (10)
jende xaharrekin (3); jende xaharrekin elkartasunez (3); xaharrekin elkartasunez (3)
baiona xaharreko (3); moda xaharreko (5); trinket xaharreko (3)
apez xaharren (4); eri eta xaharren (4); gure xaharren (3); kanboko apez xaharren (3); xaharren piztuera (3)
denetako xaharrean (5); herriko presuna xaharrean (3); herriko xaharrean (3); presuna xaharrean (4)
bide xaharretik (3); urte xaharretik (4)
heriotze xaharretxean (3); xaharretxean iragan (3); xaharretxean pausatu da (5)
izpurako xaharretxerat (3); xaharretxerat erretiratua zen (4)]

xaharberritu, xaharberri(tu), xaharberritzen **1** du *ad adkor* xaharberitu. Hotel berri batzu sortu beraz eta beste asko **xaharberritu**. Etxe hori, aski ederra berenez, orainxe **xaharberritua** zuten, obra asko akulatirik. Egia erran, badira bide berri edo zabalduz **xaharberritu** horietaz eztabada pizkorrak. Eta mila forma eta mila soinua beti **xaharberrituz** elkar, eta elkarren harmonian beti, horratx ura, zure atsegin hutserako harri tartetan behiti noraezean jostari. Kanpotik **xaharberritua** izana duela bospasei urte, barnetik hartu du beste freskaldi bat ona.

2 (*era burutua izenondo gisa*) Baionako euskal erakustegi **xaharberritua**. Legazpiko burdin-ola **xaharberrituan**, langileak lehenengo jauntzi eta kapelu bereziekin.
[3] dena xaharberrituko (4)]

xaharki iz gauzaki zaharra. Arrangoitzen, martxoaren 26tik 28ra, "**Xaharki** makilak" izeneko **xaharki** eta apainketa feria.

xaharkitu izond adkor zaharkitua. Oroitzen zara gure tabernan beti bakarrik eta isilik egoten zen andere **xaharkitu** hartaz? Mistral belaoztzi higatu eta **xaharkituan** Lekeitioko kaira arribatu zen. Espasako Austral bildumako liburu urdinak, Destinolibroko horixkak, Catedralako beltzak, Alianza eta Seix Barraleko txuriak, Losadako **xaharkitua**...

xaharkolin izond adkor zaharra. Behin baso batean atso **xaharkolin** astaispilu bat aurkitu zuen, eta harek agindu zion esango ziola asmakizunaren erantzuna, zaldunak ordainean atsoak esandakoa betetzen bazuen.

xaharño izond adkor zahartxo. Auzoko emazte **xaharño** bat supituki hil da handik itxanteko, aski izituaren ondorioz bihotzak huts-eginik, hala erran dute segurik. Erran behar da mitxa ez balitz hil, zartatze handia izaiten ahal zela, su lotuko ere orobat gaineko estaian emazte **xaharño** bat bakarrik bizi den etxe hortan.

xaharrerria iz adkor zaharrerria, zahartasuna. Luzazko, zeren hiltzen baitira mintzairak, ohidurak eta jendeak bezala, zenbait **xaharrerriaz** edo zaindu faltan eta besteak kondenamenduz eta krimaz hilaraziz, jende batzu bezala.

xaharretxe ik **xahar 5**.

xahartasun iz adkor ipar zahartasuna. Louisek baike erreusitua zuela, aspertzen zen arren, osagarri maila hein batean baliatzen zen **xahartasunaz**, adiskideak hautatzen zituen, ahalaz emazte jeloskorrekin ezkondu adineko gizon jakintsuak. Etxoñeko Graxana Ithurralde Joan zauku beste mundurat 87 urtetan, luzaz eri egon gabe, **xahartasunak** higatua. Gora behera guzien gatik, daukate **xahartasuna**, biziko memento bat dela, haurtasuna eta gaztetasuna bezala eta merezi duela errespetu, elkartasun eta amodio, ezarri gabe eritasun ahalgingarri baten heinean.

xahartto izond adkor zahartxo. "Eskualduna" kasetak zuen preseski orduan **xahartto** itxura hartua ainitz gisatara: gerlako egun ilunak eta nahasketak zirela medio, aleman lehertzailen zapaketak lehertuak eta apalduak ginituen: funtsean, ez gure kaseta euskalduna bakarrik, beste erdal kaseta asko ere suntsitu ziren orduan, lagun txarretaz behartu ondoan aleman jazarlearen pean.

xahartu, xahar(tu), xahartzen **1** da/du *ad adkor* xahartu. Geroztik hona, majo **xahartu**, ihartu, exkaxtu da gajoa. Goizueta Txapomordan **xaharturik** ezagutu nuen Xantux mutilxar xeble hura datorkit gogora. **Xahartua** da, baina oraino pixkorrean. Adina ere hor du bixtan da, **xahartua** da eta akitua, higatua nolazpait, baina bere heinean beti gauza bera errepikatzen du, [...]. **Xahartuak** direla eta eri. Saminez beterik zagok, **xaharturik**, hi noiz itzuliko. Ezin ukatu berriz ere gustura irakurtzen dela **xahartu** arte egoskor mantentzen den komunistaren istorioa.

2 (*era burutua izenondo gisa*) Matxin Labaien gizon **xahartu**, begi-uridin, kaskasoil bat zen, xeble fama zeukana Tolosan. Haur izan nahi nuen senar-emazte **xahartuendako**: gizon, berriz, Ramonarendako. Atzera eta aurrera dabilen zaldiko **xahartua**, iraganaren eta etorkizunaren arteko talkan.

xahartuxe izond adkor xahartu samarra. Aita lazki eri duk, ama **xahartuxea** eta hi ez haiz momentuan zainetarik ongi; hobe huke etxaldea, landak bederen, lanean aritzeko tirria dutenei alokatzea eta alokairuarekin hire sendiaren sendatzeko sosa sakelaratzeta.

xahartxo izond ipar adkor Emakume xahar bat etorri zitzaidan zabaltzera, neskame bat, neskame **xahartxo** bat beltzez jantzia, buruko zapi zuriz, serora bat iduri. Orduan bazen gazte multxo pollita apez-gai, aintzak estudioak akabatu arte soldado galdea urruntzen zutenak, beraz bizpalau urtez gu baino **xahartxogokoak**.

xahartze iz zahartzea. Nere aldetik desiratzen diotet Mattin eta Raymonde aspaldiko adixkideeri beren eneguak ahal bezain arinki jasanez iragan dezaten oraino luzaz elgarrekin **xahartze** bat ahal bezain ezitia eta goxoa orai arte bezala elgar soleituz. Adinerat heldu eta **xahartze** goxo baten iragaiteko sartu zen beren Ibarrungo Xominenea etxean. Jendearen gero eta gehiago **xahartze** horrek buru-hauste gaitzak ere ekarriko dituela.

xahatu ik **xahutu**.

xahozale izond A. Xahoren zalea. **Xahozale** atxeman nuen neure burua.

xahu 1 izond garbia. Historia unibertsalaren filosofiarren azalpen **xahu** bat "El caso de la revoluciones"en daukagu. Jende **xahu** ederra: animalia arrotz ezezagunak bailliran miresten ditut, beren hortz zuriak ilunabarrean, beren sorbalda eta beso beltzaranak, beren begiak. Esposatzen bahaiz, izurri hau emango dinat ezkonsari: **xahu** izanagatik izotzaren pare, aratz elurra bezain, ez haiz libratuko kalumniatik. Ez dut bada behin ere entzun, nehon badela epailekurik edo auzitegirik, Erromakoa **baino** xahuagorik, ez eta nehon auziak han baino hobeki bide zuzenetik epaitzen direla ere.

2 (adizlagun gisa) Atezainak, solairu horretako eskailburua bakarrik ez, etxe osoak eta are aldamenetakoak ere garbi, **xahu** eta distiratsu xuzteko astia izana zukeen jadanik. Badirudi [...] susmo txarren kutsu hori ezin daitekeela guztiz aratz, **xahu** eta purifikatua laga.

3 xahu izan da ad ipar galdua izan. -Auzoak polizia deitzen baldin bada **xahu** gara. Bihar ikerlariek ene hatzak kausitzen baldin bazituzten **xahu** nintzen. Sakelak diruz betetzea balin bada gure helburu nagusia, **xahu** dira gure herriak, **xahu** Euskal Herria! **Xahu** da berteengandik urruntzen dena, urruntze hutsagatik. Eusko Armadako nagusiak Txokoren traka susmatu izan balu, **xahu** zen mutikoa. Joanes, dudarik gabe Berehala ulertu zuen, oraino arras sendatzekoa zuen zauriarekin, hobe zituela lekuak lehenbailehen husteak, bertzenaz **xahu** eta garbi baitzen. Soberaxko edanik doan autozaina **xahu** dela atxemana izaiten bada!

[3] **bestenaz xahu** (4); **xahu eta** (6); **xahu gara** (3); **xahu izanen** (3)

xahualdi iz garbialdia. Ongi merezitako **xahualdia** jaso nuen: erruduna nintzen, delitu guztiz larria zen nire kabuz jokatu izana.

xahuarazi, xahuaraz, xahuarazten du ad xahutzera behartu. Adelaren beheraldiez aprobetxatzen zen Marro, drogatan diru guztia **xahuarazteko** eta zorretan uzteko. Esaten zion amari nik dirua alferrik **xahuarazten** niela indargarriak zirela eta, izan ere, bere ustez, pontxea hartu orduko komunera joaten nintzen botatzera.

xahubide (orobat xahupide) iz zahutzeko bidea, gastua. Alabaina, Sarako parrokiaren hamarrena deitu zerga ez zen beste mundukoa; ez zuten **xahubide** handirik eta fededunak, orokorki, arras jainkotiarrek ziren. Hazparne eta Maiorgako konduak eman behar dizkio Apezpikuari, diru sartze eta **xahupideen** xehetasunekin eta bi etxe horiek utzi behar dizkio. Finkatzen zituen beraz delako artzapezpikuaren janari eta **xahupideentzat** hamabi mila dukat urtekal edo hilabete hastapeneko mila dukat. Uste-gabeko **xahubideak** ere badituela, ondorioz ez dela zerga apaltzerik aise izaiten ahalko helduden urte hortan segurik, gerokoak gero ikusi behar. Karbonoa, izan ere, elementu berezi-berezia da: berak bakarrik daki bere buruarekin katea luze finkotan lotzen energia-**xahubide** handirik gabe.

xahuketa iz xahutzea, gastua. Gure bezeriak erosketak gutxitu dituela, noski!, baina, lehen erosten zutenaren erdia erosten badute ere, lasai bizi ahal izango dugu, **xahuketarik** gabe baina eroso. Denbora eta diru **xahuketa** hutsa izan zela onartzen dut egun, ez baitu letretarako bururik, eta bost urte alferkerian eman ondoren, hirugarren kurtsua besterik ez zuela atera zen. Estatuko botere guztietako goi funtzionarioei eman zaizkien pribilegio eta onura pertsonalek eragin dituzten diru **xahuketak** direla eta.

xahupide ik **xahubide**.

xahutarzun ik **xahutasun**.

xahutasun (orobat xahutarzun) iz xahua denaren nolakotasuna. ik garbitasun. Udaberria, astindu ahal izateko hosto bakar bat ere gabe, soil eta argi, kastitate grinati eta **xahutasun** mespretxatzaileko birjin baten antzera hedatu zen soroetan. Hala nola, zerura igaiten den umetxoaren arimaren itxurak haren **xahutarzuna** adierazten duen, [...].

xahutu (orobat xahatu g.er.), xahu(tu), xahutzen 1 du ad ondasunez eta kidekoez mintzatuz, ahitu, gastatu. Greba bat gertatuz gero, aurreztutako dirua azkar **xahutu** ohi da langilearen etxean. Unibertsitateak, aurrekontuaren zati handiena langileei ordaintzen **xahutzen** du; %58,8 erabiltzen da egiteko horretarako. Gero, Errusiako ohiturei jarraiki, oinordeko argalek berehala **xahutzen** dituzte berriro aitaren ondasun guztiak. Egunetan aritzen zen jokoan, etengabe, dirutza irabazi arte, eta gero dena **xahutzen** zuen. Ez zela komeni dirua aurreztu edo gordetzea, eta komeniago zela **xahutzea**, ibiltzea eta erostea. AP-1en 48 milioi euro **xahutzea** leporatu dio EAK Arabako Diputazioari. Ehun mila libera **xahutu** omen zituen Zainab anderea lortzearren. Dirutza ederrak **xahutzen** ditu traste arraroen bila. Horretan **xahutuko** du bildutako dirutzaren erdia. Aitak konturik atera gabe **xahutzen** zuen dirua. Azken sosa galtza eta atorra berriak erosten **xahutuak** zituen. Fagorrek miliunak **xahutuko** ditu adibidez Aviron Bayonnais-ko errubilarien "sponsor" edo babesle gisa. Dena haren ahaideek beren ondasun guztiak **xahutu** zituzten oturuntza, dantza-bilera eta Paris-aldi sarritan. Eskoziako whiskitan **xahutu**, ala? Ezin zuen jasan berrogeita hamar mila libera lau hilabetean **xahutu** zitzaizkela pentsatzea. Azkenean, salatu zidan bere barneko mina: arrats hartan ez zekiela non lo eginen zuen, sos guti zuela, zuen poxia ez nolana hika **xahutu** nahi. Lucy eta biok erosketak egitera atera ginen, dirua parrastaka **xahutzera**. Batak irabazitakoa partsimoniaz gordetzen duelako eta esku-beteka **xahutzen** duelako beste batek Iparrak biztanleriaren %25 izanik, bitarteko naturalen %80 **xahutu** eta hondakinen %75 ekoizten du. Zein substantziarik, nolana hika delarik ere, ezin du substantziaren eragile den ongia agortu substantzia bera **xahutu** gabe. 12 direla komuneko ur ponpari sakatzen diogun aldiro honek **xahutzen** dituen litroak. Muskuluek zilegi dute birrike eta odol-zirkulazioak banatu dezaketen baino bizkorrago **xahutzea** xigeroa. * Ustelkeriak milaka milioi dolar **xahutzen** zizkion herriari.

2 irud/hed Hautsontzian **xahututa** zegoen zigarroa itzali zuen erabat. Dohainak badituzu, baina alferrik **xahutzen** dituzu. Tom Waitzen ahoisa balu, zaude ziur, Truman Capotek ez zukeen bere denbora idazten **xahutuko**. Ahalegin guztiak **xahutu** zituen neskari eskatuz, arren eta Jainkoaren izenean, isil eta bare zedila. Ametsetan **xahutzen** zuen bere kemen gehiena. Husainik ez zuen denbora gehiago lausenguetan **xahutu** nahi izan. Ergela nintzela eta ez nuela ezer ulertzen, eta, beraz, alferrikakoa zela arnasa **xahutzea** niri oihu egiteko. Imajinarioaren eta ekintzaren arteko borroka bat bizi dut, imajinatzen **xahutzen** dudana indarra gero ekintzan faltako balitzait bezala.

Halako abenturretan **xahutu** eta agortu ditut ene urteak. Giza enda, bada, alferrik eta hutsalki saiatzan da beti eta huskerietan **xahutzen** du bizitza. Era miserabile horretan galdu eta **xahutu** zuen bizitza ia bere hogeita bosgarren urtera arte.

3 garbitu. Zutitu zen, baxerak eta janari hondarrak bildu eta, mahaia **xahutu** zuen, trapu busti batez igurtzi, eta zura oihal idor batez dirdirarazi. Hondakinak suaren arragoan **xahutu** eta garbituz gero beste zerbait dira, errauts dira, "bizigai" dira berriro. Hilabetero desmuntatu eta garbitzen diat [Astra] atalez atal, baita kotoiz **xahutu** ere ipurdi zilarkara. Garbiturik sentitzen zuen bere gogoia, **xahuturik**. Kristinak, ohiz kanpoko gaupasak larruazalean utzitako orban kirastua **xahutzeko** gonbita luzatu zuelarik, [...]. Jakaren mahukaz **xahutu** zituen begietan behera zetozkion bi malko. Etengabeko zartada eta keinada bat-batekoak egiten zituen eskuez, bere sorbalda **xahutu** eta esterilizatu gaberantz, ukitzeraino iritsi gabe.

4 hondatu, suntsitu. Neurri batean, bi aldiz, bizia salbatu didate, apirillean eta ekainean, patarra igan behar nuelarik, brontxitak eta beheitikoak **xahutua** nengoenean. Idorra zegoen dena: zimeldua dena: **xahutua** dena.

5 (era burutuua izenondo gisa) Oinarri itzelaren kontrahorma formagabe eta **xahutuak** lautadaren gainetik hiru bat mila oineraino goratzen ziren.

[3] diru asko **xahutu** (5): diru guztia **xahutu** (5): diru **xahutu** (4): dirua **xahutu** (5): dirutza **xahutu** (5): euro **xahutu** (13): euro **xahutu dituzte** (5): gehiago **xahutu** (4): indarra **xahutu** (3): indarrak **xahutu** (3): milioi euro **xahutu** (3)
zenbat diru **xahutu** (3)
beheitikoak **xahutua** (3)
euro **xahutuko** (5): milioi euro **xahutuko** (3)
gutiago **xahutuz** (4)
dirua **xahutzea** (5)
dirua **xahutzeko** (5): **xahutzeko prest** (3)
denbora **xahutzen** (3): dirua **xahutzen** (7): euro **xahutzen** (3): gehiago **xahutzen** (9): **sosak xahutzen** (3)]

xahutzaile (orobat xahutzale g.er.) 1 izond/iz xahutzen duena. Izadiaren hondatze gero eta larriagoa natur ballibideez egiten dugun okerreko erabileraren ondorioz, bai herrialde aberatsetako kontsumo **xahutzaleagatik** bai herrialde pobreek dituzten premia larriko beharregatik. Herrialde pobreetan, badira elite politiko eta ekonomikoetako talde boteretsuak, Iparreko jarrera kontsumista, **xahutzaile** eta elkartasunik gabeko bera erreproduzitzen dutenak. Ekonomiaren gizakia kontsumitzaile eta **xahutzailea** ere bada (*consumans*). Oso aberatsa zen, baina ez zekena, gastatzailea baizik; ez diru-pilatzaile, ondasunen **xahutzaile** baizik; negozio-gizon zuhurra, baina administratzaile burugabea.

2 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Gaztetxo aberats handiki haren jiran berehala bildu ziren zuriak eta miatzkatzaileak, bizkarroiak eta zeremonia-egileak, sakela-bilatzaile eta diru-**xahutzaile** prestuenak. Lorena Kevinen neskalagun ohia, diru **xahutzaile** amorratua, lorezainarekin elkartuko da berriro. Hilabete honen ezaugarri adierazgarrienak beroa, errea, lurrunketa edo ebaporazio prozesu ur **xahutzailea**, eta lehortea ditugu. Proiektu hori erabat gizartearen kontrakoa, ingurumenaren kontrakoa eta ballibide **xahutzailea** da.

3 hondatzailea, suntsitzailea. Ez noski denboraren aurka joateko eta bere lan **xahutzailea**, batzuetan onuragarria ere izan daitekeena, galarazteko. Eta ere gure gogoak osoki aldatu behar ditugula, guhaur baigira gure ondarearen saltzaile lehenak, diruaren morroi bilakatuak, gure sudur punta baino urrunagoko behakorik gabeak, gure haurren geroaren **xahutzaleak**. Natura osoa da errotik gupidagabea eta **xahutzailea**.

xahutzale ik **xahutzaile**.

xahutze 1 iz ondasunez eta kidekoez mintzatuz, ahitu, gastatzea. Herriek oroitarazi diote **xahutze** handiak egin dituztela eskoletan baldintza egokiak bermatzeko. Eskola obretan dago eta **xahutzearen** erdia Kontseilu Nagusiak ordaintzen du. Segurantzia Sozialak **xahutzearen** %70 hartzen zuen bere gain, mutua %30 ordaintzen zuelarik. Eta mutua ezin duenak ordaindu, bere sakelatik ordaindu beharko du gero eta handiagoa izanen den **xahutzeen** %30. Herri bakoitzak egoera jakina izanen du, baina energien **xahutzea**, desoreka sozialak, munduko oreka eta abar guztiak hunkitzen dituzten arazoak dira. Denek onartu zuten beren bujeteko ziloa aurten hein batean atxikiko zutela, eta gero emeki emeki zituztela sartzeak eta **xahutzeak** plomuan ezarriko. Ezen zerga gutiago bilduz eta sos gehiago xahutuz, nunbait beharko dira ere **xahutze** batzu ttipitu. Aurrekontuak aurkeztu ditu Raffarin jaunak erranez zergak % 3-ez ttipituak izanen direla nahiz ez diren diru sartzeak, **xahutzeak** baino haundiago izanen.

2 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Ur anitz baliatu behar da eta elektrizitate **xahutze** handia ere badago. Baina, oroz gain, energia **xahutze** izugarria da. Egile batzuek erakundeen ahultasuna, proiektu politikoaren koherentzia falta eta Europa kristaua berriz bateratzeko amets imperialek eragindako ballibide-**xahutzea** azpimarratzen dute. Honekin batera taldea «diru **xahutze** handirik gabe» kudeatuko duela azpimarratu zuen. Gaur egungo ekonomietan gertatzen den ballibide **xahutze** neurrigabearen aurrean.

3 hondatzea. Txinan, esaterako, apokrifoaq teilatupean uzten zituzten, erortzen ziren ur tanten **xahutze** lanaren ondorioz zahar itxura handiagoa har zezaten.

[3] diru **xahutze** (4)]

xai iz sotoa. Esan nion, nire barneko **xaitik** bota egin nituela alferrikako sareak eta tresnatar zaharkituak, garbi-garbi neukala jarrita dena barnean.

xaiari iz upategien ardura duena. Haietarik anitzek Iruñeko gortean goi mailako karguak badituzte: alferrez, eskutari haundi, **xaiari**, merin, leku zombaitetako gazteluzain, erregearen jauregietan alkalde, bereziki Amaiurren eta Luzaiden, Nafarroako Cortes-etan ordezkari.

xaindia iz ipar txanda. Ongi bezti den gizon eder bat bada hor **xaindia** egiten. Bertze arats batez bikote gazte baten **xaindia** izan da: mutila euskalduna, finlandiar neska batekin ezkondua.

xakal ik **txakal**.

xakar iz adkor zakarra. Txoko batean erratz bat dago, ondoan hark jasoak diruditen **xakar** batzuk dituela. Eskobarekin **xakar** pilo txikia eskorgara inguratuz. Harri tartetako txoko gunetan bilduak harrapatzen genietuen sekulako hur mordoskak, urak arrastan ekarritako txotx muttur ihar eta **xakar** hondar batzuekin trabatu eta nahastuak.

xake 1 iz hamaseina irudi zuri edo beltz dituzten bi jokalariren arteko jokoia, hirurogeita lau laukitxo zuri-beltzeko taula batean, jokalaria bakoitzak bere irudiak mugituz eta aurkariarenak harrapatzen saiatzuz jokatzen dena. Onartu behar dugu, hala ere, **xakea** borroka dela, eta, alde horretatik, bizitzaren isla. Baina **xakea** ez da joko hutsa, gudua baizik. -**Xakea** joko bat baino gehiago duk, zeren gaua eta eguna duk..._eta borroka bat duk, gauaren eta egunaren artean. **Xakea** oso dut gogoko, haibat ordu eman ditzakezulako hitz egin beharrik gabe. -Gu **xakeko** piezak izan beharko dugula pentsatzen dut -esan zion Ronek. Haren atsedena, alabaina, ez zuen luze iraun, zeren berehala hasi baitzen, **xakeko** jokalaria bailitzan, hurrengo mugimenduaren nondik norakoak oldozten. **Xakeko** jokaldi bakoitzean ez da peza bat baizik jartzen mugimenduan. **Xakearen** koadro zuri-

beltzetan barrera galdu nahi nuke neure burua. -Badakizu **xakean**? -errepikatu zuen Einsteinek. Non ikasi duk **xakean**? Aitak erakutsi zidan **xakean**. **Xakean** aritzen nintzen Mister Lewinekin. **Xakean** denok aritzen gara patua dugula jokokide. Makina bat aldiz arituak gara **xakean** biok elkarrekin. Maiz jokatzen dugu **xakean**. Trago bat irabaziko diot, pokerreko as batez, Pénicoti, eta gero Lacordaireri irabaziko diot **xakean**. Heriotzari **xakean** irabaztea erabaki dute zientzialariek. **Xake** erregeari. Eta nik **xake** emanen nion Errege Beltzari.

2 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Plazako izkina bateko garagardotegi batek [...] **xake** jokoan aritzeko aukera eskaintzen zuen. Nor eerosiko lioke **xake**-joko zahar eta higatu bat? Laster oharitu nintzen Bavaria-ko (halako izena baitzuen garagardotegiak) terrazako mahaiaik **xake**-jokalaria nintzen ohiko biltokia zirela. **Xake** maisuen partidak. Emakumea makinaren kontra: **xake**-txapeldunek ordenagailuaren kontra egiten zituzten borrokaldi heroikoen bertsio light moduko bat. Hasieratik umeentzako **xake** klaseak eman ziren eta azkar jende asko bildu zen gure inguruan. Mespretxuz erreparatzen zien egunkari zaharrez, **xake pieza** hautsiez eta hautsontzi zigarrokin bezeez estalitako mahaiei. Zurezko **xake**-piezek beren kutxatik ateratzen egiten duten abarrots atsegina. **Xake**-taula handi baten ertzean zeuden, pieza beltzen atzean. **Xake** taulan ez genuke peoi bat defendatu behar, horretarako, erregina arriskuan ipiniz. **Xake** taulari begiratzen badiozue, segituan oharituko zarete ez daukala erdigunerik; erdiguneak egon beharko lukeen tokian lauki bat dagoela lau laukitxorekin, bi txuri eta bi beltz. Hogwartsen ongien jokatu den **xake**-partida irabazteagatik. Ohi bezala, hitz gutxi egin genuen **xake**-partidan zehar. Aste honetan taldekako Espainiako **xake** txapelketak jokatu dira. Neure baitan berpizturiko **xake**-grina. **Xake** liburuak irensten ditu etengabe, eta orduak ematen ditu Interneten dauden lehia eta estrategiak ikasten. Zaharriak erosten zituen, **xake** klubetako kide zen, eta gourmet eta Don Juantzat jotzen zuen bere burua. Partidu kontserbadoreko kide egin naiz, eta **xake**-klub batekoa. Zelan sortu zen Gros **Xake** Taldea? Euskadiko **Xake** Federazioari elkartzatuna adierazi nahi diogu beste behin ere.

3 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Ron azti-**xakea** erakusten ere hasi zitzaion Harryri. Lehertzen ez ziren puxika argitsuak, norberak bere garatxoak hazteko kit-a, eta azti-**xakerako** piezak.

4 xake mate xake jokoan, partida bukaratzen duen jokaldia, erregetako bat defentsa gabe gertatzen delako. Hiru pieza mugituz, **xake matea** egiten ahalegintzen da hura; gu aurrea hartzen saiatzen gara. Nik pauso bat emango dut aurrera eta horrek harrapatu egingo nau; horrela, zuek libre geratuko zarete erregeari **xake mate** egiteko, Harry! Hala ere, badakit **xake matetik** urrutiti dagoela, eta horrek indarra ematen dit. Honela hasi eta denbora aurrera doan heinean, entrenatzaileak piezak mugituz joaten dira, aldatketak egiten dituzte, sistema moldatu eta, azkenean, gol gehien egin dituenak «**xake mate**» lortzen du.

[3] aitaren xake liburua (3); euskadiko xake federazioko (4) xake federazioko (9); xake jokalaria (14); xake jokalaria (6); xake jokalaria (5); xake joko (7); xake joko (6); xake jokoan (12); xake liburua (8); xake liburuko (3); xake mate (14); xake munduan (3); xake nobela (3); xake partida (21); xake partida bat (4); xake partidak (5); xake pieza (3); xake taldea (3); xake taula (23); xake taulan (3); xake taularen (6); xake taulari (4) euskal xakea (3); xakea kirol arlotik (3); xakea kirola dela (7) euskal xakean (4); xakean ari (3); xakean aritzen (3); xakean jokatzen (9); xakean jolasten (3) euskal xakearen (5) xakeko olinpiar jokoetan (3)]

xakelari iz xake-jokalaria. Garagardotegian biltzen ziren **xakelari** adinekoren erranetan, Hilde andreak nahiko harreman estuak izan zituen agintari naziekin. Bobby Fischer **xakelari** estatubatuarri. Xakea kirola da mundu osoan, kirol modura antolatuta dago, **xakelari** ugari gara Euskal Herrian.

xakepieza ik **xake 2.**

xakezale iz xake jokoaren zalea dena. Zorionez, laster jakin nuen bera ere **xakezalea** zela eta, nola nik beti ere xake-kutxatila aldean eramaten dudana, horratx gure salbazioa. Duela 25 urte, **xakezale** batzuek auzo elkarteak haurrei xakea erakusteko lokal bat uztea lortu zuten. **Xakezaleen** zoritxarrerako, ez zuten ezer arriskatu eta mugimendu gutxitan berdinketa hitzartu zuten.

xakil iz adkor zakila. Neska-lagunen bat izan behar duk nonbait, libro, adiskide xahar honen **xakil** triste eta langabetuari ongi etorri egiten liokeena.

xakitu, xaki, xakitzen du ad markatu. Larunbat goizean, Bardeetara doatzen artzainak dira gurutzatuko: batzu altxunbidean barna (kabalentzat idekitako bidea) dira ibiliko, bertze batzu aldiz ardiak **xakitzen** (markatzen) ariko dira eta ere hamaiketako prestatzen, otapurak eta txulak. Txahalak burdina goriaz **xakitzen** diren bezala, halaxe **xakitu** zidatek ene zifra bihotzean. Metal gogorregia **xakitzen** salatu da; goritu zailo erroa, eta beratu ondoren.

xaku iz adkor zakua. Opari ainitz elgarri trukatu ditugu, bakotzak paper-**xaku** baten bete. Sasoi honetan ez zen nahi galeperrik auzoan: Uztailako galeperren kantua, **xakua** bai eta **xakukorik** ez, edo **xakurik** ez eta **xakukoa** bai, hitz jokuak eginez.

xakur ik **txakur.**

xakuto iz adkor zakutoa. Joe denda atzera joan zen eta hauts zuriz beteriko plastikozko **xakuto** batekin etorri zen. **Xakuto** batetik makillaje lapitzak eta hautsak atera zituen eta begiak margotzen, masailetan ilunuek ezartzen hasi zen. **Xakuto** txiki batetik ispilua atera zuen eta apaindurari ikusia eman zion.

xal (36 agerraldi, 15 liburutan; orobat txal 31 agerraldi, 11 liburu eta artikulua 1ean) 1 iz oihalezko atal handia, eskuarki emakumeek sorbalden gainean eramaten dutena. Garai batean Annyk maleta izugarri bat eramaten zuen bidaia guztietara, **xalez**, turbantez, manteliaz, maskara japoniarrez, kromoz bete. Elizara itzuli ziren, apaiza sotana jantzita, buru hutsik, andrea bere **xalean** bildurik. Emakume hark gerezi koloreko **xal** bat jantzita zeukan, paparreko orratz kobrezko batek bularren errekan finkaturik. Haurtxo bat **xal** batean bildua besoetan. "Galipotera" zuenean egongelan sarturik gelditzen zen eta, hotzak zegoenez, artilezko **xaletan** biltzen zen.

2 (izenondo eta izenlagunekin) Arropa serioa jantzi zuen, zeta beltzekoa goitik behera, **xal** handi batekin. Ez zeraman zamarrik, berokirik, ezer ez buruan, baina **xal** luze bat zekarren eskuetan. Bere **xal** ederra sorbalda zabaletan paratu zuelarik, goi zintzotasunezko ekintza egiten ari zela sentitu zuen. Urte haietan Parisin in erositako angorazko **xal** more bat eramaten zuen beti. Artilezko **xal** batean bilduta zegoen, hotzetik babesteko. Guztiak zetazko **xal** batean bildu eta elkarrekin lotu zituen. Zeta lodizko **xal** more argi bat. Denbora batean gure amarena izan zen **xal** izokin-kolore batez bilduta.

3 (hitz elkartuetan) Avigdor hasidim etxera joaten zen errezatzen, bere otoitz **xal** berrian bilduta. Alchonen maisu-laguntzailea errezo **xal** batean eta abituak bildu zuten, buztin puskek jarri zizkieten begietan, eta mirto adartxo bat estutu zioten hatzen artean, Mesias etortzean Lur Santurainoko bidea zulatzen lagunduko ziona.

[3] **xal more** (3)

xalabardo iz adkor salabardo. Disekatzaileak, ehiztariak -praka bonbatxoak belaunetarraino, **xalabardo** kirtenluze bat esku batean eta pipa bestean- igandeko ibilaldietan askatzen bide du bere harrapari sena.

xalagardatu, xalagarda, salagardatzen du *ad adkor* zalagardatu. Hitza **xalagardatuz** erdikantari sartu dela hemengoan otordu haundira, bromatan bezala. Beste batean **xalagardatuko** ditut.

xalakatu, xalaka, xalakatzen du *ad adkor* zalakatu. Erdarak ongi (--?) ikasi, neure hizkuntz altxor bizia atzendu, eta Europako nobela moderno sikopatologiko guzaki **xalakatu** ondoren, bizitza arrazoi huts dela hirieuskara erdierazkoan esaten ikasi arte, ez nindukek deus munduan.

xalamatika iz adkor hitzezko gorabehera. ik **kalamatrika**. Ezagutu izan da horrelakorik, eta oraindik ere izaten dira gure arteko **xalamatika** kokorrek: familiaren aipamena egin ziotelako oholtzatik aldegin zuen bertsolaria, kidearen emaztearen ohorea dudatan jarri zuen haren kasua...

xalant¹ iz txanela. Borboikoaren oldarra Bidasoako uretan baratu zen, leinari txarraren **xalanta** edo txalupa iduri. Fuerteventurako leihoretik hiru ehun metroan ziren doi-doi, ahal bezalako **xalantean**, gauaz, 36 etorkin, noiz-eta guardia zibilaren patruilla jin baitzaie gainera.

xalant² iz galaia. Hain da gozoa sexuz aldatzea, hain da zoragarria putarena egitea, emakume bat bezala tratatzen zaituen gizonezko bati zeure burua eskaintzea, gizon horri amorante deitzea, bere **xalanta** zarella aitortzea!

xalaparta ik **txalaparta**.

xaldiko iz adkor zaldiko. Alabaina ama ongitze bidean dugu eta semea, berriz, **xaldiko** sasoikoaren pareko. "Oi, ai, guztion damua: **xaldiko** gaixoa atzendua. Andremariarren, elizak behar dizkizu eraiki, edo bestela ahanztura jasan, harako dantzako **xaldikoarekin** batera,

xale iz adkor zalea. Tenis **xale** txatxu bat.

xalet ik **txalet**.

xalo 1 izond tolesgabea, lañoa; adeitsua. Literatura libertinoan pertsonaia nagusiak eredu eta molde jakin baten arabera sortuak dira: gizon zitala, emakume gaiztoa, emakume **xalo** eta errugabea... -Zure aitak esan nahi du amona oso pertsona **xaloo** zela, apala, tolesik gabekoa. Batera eskarmenturik gabeko mutil **xaloo** nintzen. Ni orduan kristautxo haiek bezain inueno eta **xaloo** bainintzen, geroztikoak ditut zinismoaren lumak. Olatz ez zen hori sinesteko bezain **xaloo**. Buccio Malpanno zeritzan gizon **xaloo** eta lañoa. Danceny eta Cécile pertsonaia gazte, **xalo** eta maltzurkeriarik gabekak dira hasieran, eta nobelaren bilakaerak berak egingo ditu maltzurrago eta, nolabait esateko, libertinoago. -Gutziz gogotsu konfesatuko naiz zurekin, ene adiskide -esan zuen Joana **xalook**. Aita, ordea, liberal **xalo** bat zen, gaztelaniaz gaizki mintzatzen zena. Izan zaitzete, bada, sugeak bezain zuhur eta usook bezain **xalo**. Joan zen korrika gizon onbera eta **xaloo** agindua betetzera. Pertsonaia guztiak nahiko **xalook** dira, malezia gutxiokak, edo gutxienez borondate onekoak. Lapur [...]: negozio-gizon **xaloo**. Haurtxo baten antzekoa duk oraindik, berarengan dena duk **xaloo**, bururatzen zaiona esaten dik, barrez hasten duk barre egiteko gogoia duenean. Ongi bizi izan zen tenpluan lehenbiziko urtean: esanekoa zen, **xaloo**, zintzoa eta fededun sutsua. Jaun hau anaien bizierara egokitzen zen eta, santu izateko bere grinan, **xalookin xalo** zen, apalekin apal, behartsuekin behartsu. Barka eskatzeko bezain **xaloo** izan zela.

2 irud/hed Begi **xaloo**, gogo apala, mihi ezitia, erantzun gozoa. Frantzisko, hura hain bihotz garbi eta **xalookoa** ikusiz, mirespenez eta pozez betetzen zen. Oso gaztea zen neska, aurpegiera **xalookoa** eta ilehoria. Espirituko bake garbi, **xalo** eta egiazkoa. Amaren irudimen **xaloo**, kafe-etxeak, tabernak eta, zer erranik ez, garagardotegiak zuzenean infernura eramaten zuten zulo zikin eta jendaila arrikutsuz beteak ziren. Jeronimok irri **xalo** batez erantzuten zien lankide, ezagun eta kaletarren ziriei. Neke handirik gabeko lan bat, poztasun **xaloo** betetako bizimodu bat. Jonathan Richmanek rock'n'roll primitiboaren espiritu **xaloari** eusten dio. Gure arteko harremana oso **xaloo** zen artean, ez ginen-eta ausartzen elkarri eskua emanda ibiltzera baino. Jolas huts gisa ulertu genuen hura guztia, denborapasa **xaloo** arriskurik gabekoa. Tsarrak kontent iduri zuen Mikel Strogoffek erantzuterakoan azaldu zuen segurantz **xalo** lasaiaz. Zenbat aldiz ez ote ditut aditu, Goizueta aldeko amon sorgin haiek elkarri egiten zizkioten ateraldi **xalook**: [...]. Masailan eman dit haur-musu **xalo** bat, laburra, lizunik gabekoa. Bidaletako elkar-ezagutze **xalo** horietako bat. Haren irudi poetikoetako plastizitate **xalo** eta indartsuak hunkitzen naik. Garziaren aburuz, **xalo** bezain inozoa» zen garai hartako publizitatea, bai Euskal Herriaren egiten zena bai nonahikoa, «gaiztakeriarik gabekoa». Bat-batean, adagio **xalo** bat jarraitu zitzaion *staccatoari*, efektu-kolpe kontrastezko batez. Haren maltzurkeria **xaloo** zen, bat-batekoa, eskuzabala guztiz, bertuteari zion atxikimendua bezain zintzoa. Haren lore sortak ez ziren mundu guztiaren gogoko; irribarre eragiten zuten, baina baita kezka ere, **xalook** eta ankerrak ziren batera. Beldur naiz euskal gaietan gauzak ez diren denak **xalo** eta laño, bizitzaren tolesgabetasunaren eskutze. Hara han inguru guztian, eguzkiak ozta-ozta ukiturik, mendi-tontor beltzaren **xalook**.

3 (hitz elkartuetan) Bere **xalo**-nahi guztian ere iluna zen, bai, itzal batek bezala pasatzen zion begitartea, itzal **xalo**-nahi batek bezala. Izugarrikeria bat ez baita sekula guztiz berria: izugarrikeriaren aurreko **xalo** usteko ekintza egunerokoen gainean metatzen da. Irudimenezko eremu **xalo** usteetan ibiltzeko baino fikziorako trebetasun eta ausardia literario handiagoa behar da giza itzaletan argi egiteko.

4 (adizlagun gisa) ik xaloki. -Ez diat saltzeko asmorik -esan nion **xalo**, ez bainuen adiskidea mindu nahi. Bazkalduko dugu elkarrekin?, galdetu nion, eta **xalo** erantzun zidan: bale. **Xalo** ibili haiz hor, aixkide. Ninik tolesgabe eta **xalo** agertzeko egiten zuen etengabeko ahaleginak izaera femeninoagoa ematen zion. Gizonari, ordea, polizia iritsi zenetik ez zion behin ere begiratu, eta, horrela, tolesgabeki eta **xalo** traizionatzen zuen. Erromako Eliza santuak gordetzen eta irakasten duen fedearen egia irmo sinesten eta **xalo** aitortzen. Beren eta besteen bekatuengatik negar eginez, **xalo** eta apal biziz. Odola bor-bor zebilen larruazalaren azpitik, masailak gorrixkatzen zizkion, eta begi urdinek argi eta **xalo** distiraten zuten. Azkeneko pastilla irentsi eta ezbaian geratu zen zutik, bere buruari galdezka, artean adeitsu eta **xalo**, zeharkako jakin-minez itaunka.

5 xalo-xalo adlag Ari zara **xalo-xalo** lanean, inori kalterik egiten ez diozulakoan, eta hor non ohartarazten zaituzten egiten ari zinenaren arriskua! Dena, Eszter -erantzun zuen orduan **xalo-xalo**, haur baten moduan, garai bateko ahotsaz, gaztetako ahotsaz-. Zoriontzera joan nintzaionean, idazleak, **xalo-xalo**, "bizi naizen herria ezagutu nahi nian" esan zidan. -Orduan...?_-galdetu zuen **xalo-xalo** obispoak. Absalomekin batera, berrehun gizon gonbidatu joan ziren Jerusalemdik, **xalo-xalo**, deus ere jakin gabe. Ezin nuen jadanik "nire maite laztana" deitu: **xalo-xalo**, "Anny maitea" hitzekin hasi nintzen.

[3] **anaia xalo** (3): **bezain xalo** (8): **usook bezain xalo** (3): **xalo xalo** (31)
bezain xaloo (7): **gizon xaloo** (4): **irribarre xaloo** (5): **itxuraz xaloo** (4)

xalodun izond xalookoa. Hala, ordura arteko aingeru-irudiarri -haur ilehoriak, irribarre goxo eta begirada **xalodunak**, gorputz-arima garbikoak-, Renardek Axenarri kontrajarri zion.

xaloina izond adkor zalua. Nork daki zein bizia eta **xaloina** zen Basahuntza bezala zebilen mendian, gazte denboran.

xalokeria iz xalotasun gaitzesgarria. Hala ere, bere heziketa guztiz arrazionalak ezin zuen eragotzi oldartzea eta zakartzea eleen mundutik ateratako emaztearen **xalokeria** buru-buztanik gabeko haiekin. Gomendagarria da ballabide etsitu honetara jo aurretik kultur-hizkuntza batean begiratzea ea hor ez den adigai hura aurkitzen bere adierazpen egoki guztiekin batera, eta bere erabilera zaharra bere sortzaileen **xalokeriagatik** kulunkan balego ere, hobe da lehentasunez berezkoa zitzaion esanahia tinkatzea [...] norbere zeregina zapuztea baino.

xaloki iz xalotasunez. ik xalo 4. Gizonaren begirada tolesgabearekin topo egin eta erantzun adeitsua entzun zuenean ("Nola ez! Mesedezi!"), serio eta **xaloki** argitu zion: [...]. "Bisitatu etorri behar duzu nire egoitzara noiz edo behin", agindu ohi zion **xaloki** ezagutu berriei. Gorri-gorri jarri zen, **xaloki**, berrogeita hamar urteko pertsona zimurtsuak soilik gorritzen diren bezala. **Xaloki**, bere baitan egin zuen ea zer egin zezakeen titulua lortze aldera. Haiek, berriz, **xaloki** erantzuten zieten: "Penitentziagileak gara, Asis hirian sortuak". Kotxearen argipe zurian ardiak alhan mirets nitzakeen, ronpuinaren belardian **xaloki** eta artzainik gabe.

xalotasun 1 iz xalao denaren nolakotasuna. Gaizki ulertuen beldur ginen, ez genuen hamasei urteko jendeak berezkoa duen **xalotasun** eta naturaltasuna erakusten gure iritzietan eta kritiketan. Bestelakoa da orain proposatzen duen eredu: ez hasierako berezkotasuna eta **xalotasuna**, baizik eta bizitza erregularra, era monastikoan antolatua. Ezabatu egin duzu antzinako legeen artifizioa, **xalotasunari** trabak ezartzea beste asmorik ez baitzuten. Lehen zatian, jakinduria, pobretasun eta karitate bertute "santuak" aipatzen eta agurtzen ditu Frantziskok, eta **xalotasun**, apaltasun eta obediendiaren ahizpatzat ematen. Luze gabe, bizkaitar hitzontzi haren **xalotasunak** gaingitu egin zituen nire uzkurkeriaren defentsa guztiak. Aktore amateurraren **xalotasuna**. Hasiberriaren **xalotasunez** irten zen aldagelatik harmallek ze itxura zuten ikustera. Bere begietan aingeruen **xalotasuna** ispiatzen da. Herri-irudimenaren **xalotasuna** ikusi dugu beti horrelako kontakizunen atzetik. Ez ezak hire **xalotasun** hori sekula gal, Ernesto. Horregatik irabazi zuen Osasunak atzo, Realaren **xalotasunari** esker. Edozer lor dezakeela uste duen basagizonaren edo haurraren **xalotasunaz**. Egiaz mintzatu zen, **xalotasunez**, eta Hamidak ezin haren ahotsaren beroari entzungor egin. Nik, baina, inozentziaren **xalotasunez**, ez nuen inon kontraesanik ikusten.

2 (izenondo eta izenlagunekin) Xalotasun handiz egin zuen hitz: [...]. Bere **xalotasun** eta sinesberatasuna zela eta, era guztietako txantxa eta azpikeria klase guztien xede izan zen Temple hasieran. Haurraren **xalotasun** xarmangarriak ez zion ordea gezurrik erraten utzi, eta lañoki erantzun zuen: "O ez, baina". **Xalotasun** laño edo ezin bikainago horrez eman zizkidan bere burua eta bere xarmak. **Xalotasun** naif berberaz dira kantatuak drama politikoak eta bizi intimokoak, maila arrunteko gertatuak, pilota partida, amodiozko altekeria, galdu edo garaituriko bataila. Sublimazioa eta herra, konfiantza eta errezeloa, lotsa eta lotsagabekeria, **xalotasun** tontoena eta gaiztotasun ankerrena. **Xalotasun** helenikoa, Diana bezain liraina. **Xalotasun** garbi santuak garaitzen du mundu honetako jakinduria guztia. Ez dut nire sexuari egotzen zaion harrokeriarik; eta are gutxiago urguiluzko amarrua baizik ez den **xalotasun** aizunik. Ingenuotasun eta **xalotasun** erabatekoaz, halaber baikortasun eta bizipozez, begiratzen diote munduari. Korintoarrok, **xalotasun** osoz mintzatu natzaizue, zabal-zabalik ireki dizuet neure bihotza. Itxurazko **xalotasun** horri fidaturik, lasai-lasai irensten dugu, kaltegabea delakoan, propaganda.

3 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) -Hala uste duk? -galdetzen du jeneralak, **xalotasun** itxura areagotuz-. Lo egiten duenean ez da kaleak zeharkatzen dituen andra gogor berbera, **xalotasun**-haloa marratzen zaio inguruan.

4 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Une hartan hauts bihurtu zen nire errugabetasun guztia, nire haur-**xalotasuna**; gizotso baten eskuek harrapaturiko txorimaloa banintz bezala sentitu nintzen. Espiritu **xalotasunean** bizi baitziren eta oraindik ez baitzekiten Elizaren ofizio-otoitza errezatzen. Zein eder [...] agertzen zen Frantzisko bere bizi-Inozentziak, hitz-**xalotasunaz**, bihotz-garbitasunaz. Ez baitzuen urrerik, ez zilarririk, ez beste ezer eduki nahi izan, baizik eta Jaunari jarraitu zion apaltasunaren, pobretasunaren eta bihotz-**xalotasunaren** bidetik.

[3] bere xalotasun (3); duen xalotasun (3); halako xalotasun (3); haren xalotasun (3); xalotasun garbi (8); xalotasun miragarriko (3); xalotasun santuaren (5); nire xalotasunaz (3)

xaltarin izond adkor saltarina. Udazkenean eta neguan egonkor samar etortzen da; udan aldiz, **xaltarinago** eta kaxkarinago...

xalto iz adkor saltoa. **Xalto** batean txantxangorria nere aurrera. Arratxo bat haruntz, arratxo bat honuntz, sugegorritxoaren aldamenean **xalto** eta **xalto** nire txantxangorria, abisuz. Metro erdi bat eskaxera, ia hankapean han hasten zait txioka, **xalto** alde batera eta **xalto** bestera, txioka eta txioka.

[3] xalto batean (3)

xaltoka 1 adlag adkor saltoka. **Xaltoka** ari zen nire ondoan, pozik, bidean gindoazela. Goizean goiz irten zaitez, hor izanen duzu, beti adar berexkoetan, **xaltoka** zure aurretik, kantu lastimaqarria dirudien malenkonia buxtizkoan.

2 xaltokako izlag Gorputza motxa, anka llaburrak, **xaltokako** ibillera. **Xaltokako** herren-pausoa zuen, Lakatos lagunak bezalatsukoa baina ez hain sotila eta dotorea. hileta-elizkizun batean ez dugu doinu alai eta **xaltokakoa** hartuko, edo lagun bati adarra jotzen ez gara hasiko Xalbadorren doinurik hitsenean.

3 xaltoka-xaltoka **xaltoka-xaltoka** eta makur antzean dabilelarik ere, aurpegiera polita du eta gorputza ondo egina; hain ondo egina, ezen moda katalogo batetik atera berria ematen baitu.

xaltxa 1 iz adkor saltsa. • *irud/hed* Non dago ba **xaltxa** arriskurik ez bada? Umore punttuak sartuz, irriatik behar duen **xaltxa** errazen hortxe tartekatzen baikenuen.

xaltxero iz adkor saltseroa. Ez zen faltako irri eta trufa, umore pikantexka **xaltxeroa** ipintzeko joera partikularra ere: San Bartolome, zartagia zar ta opila mee.

xalupa ik txalupa.

xamalko iz adkor zamalkoa. Behi batena 250-320 pezta artean; aretzeak 100-160; behorrek 350-560; **xamalkoak** 200-300.

xaman (orobat txaman) 1 iz zenbait kulturatan, naturaz gaingiko ahalmenez sendatze eta igartze lanak egiten dituen eta espirituei deitzen dien gizona. Eskuez airean keinu batzuk marratuz sartu zen **xamana** kanaberazko

estalpera. **Xaman** lanak betetzen zituen, eguna pasa, eta izugarri aberatsa zen. **Xamana**, kantu monotono bat ezpainetan zuela, harengana hurbildu zen. Mendebaldeko **xaman** baten antzekoa da, beraz?

2 (hitx elkartuetan) Oteiza, bere **xaman** ahots eta guzti, bere izate zakar jeniotsu eta guzti, Orioko hondartzako zuloetan ezkatutzen zen haurra da.

xamango iz urdaiazpikoaren hezurra, garbia-edo. Amak eman **xamangoa** nabalaz karrakatu zuen Nakok: hezurri xingar peza politak kentzen zizkion oraino! Jateko: **xamango** garbura, xingarra piperradarekin, ahatekia lekekin, ardi gasna, izozkia xokoletarekin, arnoa, kafea, ondokoa. -Haren amak eman arrautz eta **xamango** hondarrekin aseak izan zarete. Eskuak **xamangoz**, arrautzez eta debaldeko arropa higatuz emokaturik, Nako gizon eta umeenganatu zen, azkenaldi batez leihotik so zeudenei deladarka.

xamaniko iz xamanarena, xamanei dagokiona. Antzezan horrek protagonistaren bidaia **xamanikoa** kontatzen du.

xamar¹ **1 adlag adkor** xamar. ik **samar**. (*izenondo baten eskuinean, eta hortaz, eskuinean artikulua edo beste mugatzaileraren bat duela*). Inuxente **xamarra** bainintzen artean. Osaeraz ere xeble **xamarra** da hitza. Gogor **xamarra** izan zen hasieran. Gure harremana basati **xamarra** zen. Txulomiatzaile **xamarra** izaki, eskolan zer jostailu eta zer Lego-kaxa ote zuten ikusteko irrikaz nembilela uste dut. Sartu eta usnatu egin ninduten zerrri batzuek, zikiratu gizen batzuk ziren, atsegin **xamarra**. Esan dezaket gure elkartzea bortitza izan zela pixka bat, edo bortitx **xamarra**, nahiago baduzu. Nire aitaren entiero hura, nire haur denborako orotzapenetan, on **xamarretakoa** da.

2 (izen + izenondo multzoaren eskuinean) Ispiluaren aurrean jarri eta egiazko tolesak ageri zitzaizkidan gerrian, zitzi mardul **xamarra**. Baina koska dago, koska handi **xamarra** gainera, Don Bucle eta nere artean. Txapela handi **xamar** bat, gabardina arre bat eta eskumakila. Biak gauza bera baitira funtsean, alde bakar batekin, alde handi **xamar** baten gorabeherarekin: estatuk egin duena nazionalismoak eginkizun duela. Oso gizalegetsu jarri nintzen eta honela esan nuen, erretolika luze **xamarrekin**: [...]. Hasi nintzen jostun miserabile **xamar** baina inolaz ere kriminal bat ez zen harengana. Hara, azkenean, autoa, gorria, Luisen auto gorri zikin **xamarra**. Gai bizi **xamarren** bat ateratzen denean. Kopeta soildu **xamarreko** arpegi beltzaren bat. Siriar pentsalaria, ordea, inguruabar bitxi **xamarretan** hil zen Bagdaden, eroaldiaren nondik norakoa finkatu aurretik.

3 (izenondoen kidekoekin) Mundu pronunziabilearen barnean ere badira, ez dakienarentzat, esaten zail **xamarra** diren hitzak eta izenak.

4 (adizlagun baten eskuinean, eta hortaz, inongo markarik gabe, edota adizlagun batek har ditzakeen markak soilik hartzen dituela). Oraindik ongi **xamar** oroitzen naiz. Goiz **xamar** izaki, tabernan ez zebilen jende asko, eta beraz komunean ere ez... Garesti **xamar** ordaindu dugu askatasunaren patsa, duintasunezko latsa. Sasoi ia betean nengoen orduan baina beldur nintzen ez ote zen egoera hura agudo **xamar** amaituko. Urri **xamar** dira orain, animaliak. Urduri **xamar** nengoen aldatu ginen egunean, ez baitut habiatik mugitzea gogoko. Euskaltzale gaixoei maiz **xamar** zulatzen zaie beren kontzientzia sutsuaren kondoia, eta orduan barrengo hazia ixurtzen zaie komeni ez den tokiraino. Aretoko sarreran jarri dituzten lanak erakusketatik kanpo **xamar** geratzen dira. Berandu **xamar** bazen ere atezaina bere gelan zegoen, puntu egiten. Oraindik ere herren **xamar** nenbilenez, hau ere oso kontutan hartuko zutela esan zidaten. Zortzi egun lehenago kendua zuen bizarra, nolana **xamar**, jakina, bere zubipe-lagun haletako batek kendua. Joben hitzak dira, berreroak oso lagungarri dituenak, batik bat bihotza behera **xamar** darabilenean.

5 (adizlagunen kidekoekin) Luteziaren aita, egiaz, garai batez modan **xamar** egondako jostuna zen.

6 (adizlagun gisa ari den izenondo baten eskuinean) Bestalde, paradoxa bada ere, harro **xamar** zegoen nitaz. Nahiz eta jendea geldo **xamar** egon, aurrealdean izan zen saltsa pixka bat. Bada orain tigreak lasai **xamar** bizi diren barruti bat. Zutitzen lagundu zidan adeltsu **xamar**. Urruntzen ikusi du, zuzen **xamar** oraingoan, harkaitz zurien aldera. Inaki Alemanek eta Inigo Olaetxeak hotz **xamar** hari zuten saioa zortziko nagusian. Eskertu nion gogotik, herabe **xamar** baina pozik. Aukeran, nahiago zakar **xamar** umea sendabidean jarriko duen medikua, gozo-gozo erremediorik aurkituko ez duena baino.

7 (adizlagun gisa ari den aditz era burutu baten eskuinean) Hunkitu **xamar** utzi ninduen neuri begira hori esan izanak. Artegitza komertziala, saltzeko arte objektuak egiten dituen hori, galdu **xamar** dabilela esanen nuke. Emakume bezero hura adindu **xamarra** eta bizi-eskarmendu handikoa zen, eta oso gogoko nuen. Begi beltz dirdaltsuak zituen, elkarrengandik bereizi **xamarra**, Judu hark akertxo triste nekatu **xamarra** ematen zuen. Lutxana aldeko morroi bat, Roke izeneko bat, boxeorako zahartu **xamarra**. Gizon hark apo-aurpegia zeukan, aho handia, begi irten **xamarra** eta ile beltz sendo laburra. Edan **xamarra** zegoen eta min ematen zioten zapata berriek, punta aldean batez ere. Lutxana aldeko morroi bat, Roke izeneko bat, boxeorako zahartu **xamarra**.

8 samarrean (-an atzizkia berez hartzen duen hitzaren eta atzizkiaren artean) Klinika estetikoetan ohi diren moduko mantal zuri serioa, arras ongi zegokidala, gorputzean estu-estu sartua eta bizkarra eta papoa ageri **xamarrean** uzten zituen eskote sakon batez hornitua. -Joe Harland bera, Felsius...eta egoera penagarri **xamarrean**. Arrakastatu eta ezagunen aukera murrizta hurrenkera kronologiko zabar **xamarrean** zerrendatuta, honako hau litzateke: [...]. Siriar pentsalaria, ordea, inguruabar bitxi **xamarretan** hil zen Bagdaden, eroaldiaren nondik norakoa finkatu aurretik.

9 samarrera (-ra atzizkia berez hartzen duen hitzaren eta atzizkiaren artean) Dauzkagun hiruzpalau datuetara eta aieru ximple **xamarretara** mugatuko naiz.

10 samarrrik (-ik atzizkia berez hartzen duen hitzaren eta atzizkiaren artean) Ezkerreko izterra erabat minberaturik erreparatu nuen, eta burua nahasi **xamarrik**.

[3] berandu **xamar** (4); goiz **xamar** (4); handi **xamar** (3); hotz **xamar** (3); luze **xamar** (3); maiz **xamar** (3); urduri **xamar** (4); urrun **xamar** (3) arraro **xamarra** (4); handi **xamarra** (8); luze **xamarra** (3)]

xamar² **1 iz adkor ipar** **xamarra**. Halaber erakusten zituzten saltzeko zituzten ardi larruzko **xamarra**, abarkak, makilak, abere joareak, tabako zakutxoak, ganibetak. Koblakaria **xamarrez** bezititzen zen herri epailea ordezkatzeko zuelako eta hari zihokiolako publikoaren izenean mintzatzea. Herri baktzeko auzapezak ibiltarien buruan beren aspaldiko bezititzeko molde xaharrekin, kasketa politak, **xamar** bereziak, makila garnitiak, zango sagarrak gerrikoz untsa tinkaturik eta abar. Txamarrotia aldiz hango arrantzaleen soineko bat zen (**xamarra** bezalakoa).

2 (salbamendukoa) Hartu behar zuen baktzak bere gelatik espalden gaineko jauntzi gorritto hura salbamenduaren **xamar** gorria deituko duguna. Denek behar ginuela sala haundirat **xamar** hantu hura soinean etorri, jaun andere gazte batzuek esplikatut digute bi itxripu mota gertatzen ahal direla itsasoan: sua batetik eta ura bestetik. Xixtua entzun orduko, gaineko zubirat uste dut atera behar zela, **xamarra** soinean.

xamartu, **xamartzen** **1 ad** ik **samartu**. (*aditz baten era burutuaren eskuinean eta laguntzailerik gabeko formetan*) Kontua da arratsalde batean, Grant kale ondoko parkean galdutako **xamartuta** nembilela.

2 (izenondo edo adizlagun baten eskuinean eta laguntzailerik gabeko formetan) Lakar **xamartua**: oso zaildua, kirola egiten denean bezala.

xamur **1 izond adkor** **samurra**, biguna; amultsua. ik **samur**. Bat-batean elkarren besoetan ginen, ni hura musukatzen, bera musuen ordainak ematen, eta ezpain epel eta **xamurrak** zeuzkan. Zer gertatu ote zitzaion larru horren gozo, horren lurrintsu hari, magal **xamur** hari, beso maitagarri haiei? Arianeren irribarrea **xamurra** zen, Arianeren hitzek ukitu egiten zioten larrua Goiari.

Eskarmentugabea izaki, uste nuen maitale bat jestu **xamur** bat eginaz lasaitu eta adiskidetzeari bazegoela. Senarraren faltaz eztarik alarau luze baina **xamur** batekin kexatzen zen. Armairuan gau-soinekoa esekitzen zuen bitartean, senarrari buruz, une hartan langelan baitzen, bere uso-urruma **xamur** eztarik hori egiten zuen. Eugenirenari zirri **xamurrak** egingo dizkiot. Ameskeria **xamurretan** edo ankerretan abandonatzen zuen bere burua. Asmo **xamur** bat ere zitzaion barranean: andre gaztearekin Cannesera bidaiatzea. Sasoiko jendearen galerak **xamurrago** bihurtzen ditu bihotzak. Estatu Batuetako hizkeretan adeitsuena eta **xamurrena**. Horra armada hori, halako jas eta muntakoa, printze delikatu eta **xamur** bat duela buruzagi. Arratsaldeko eguzki **xamurrak** teiatuak laztantzen zituen. Baina argazki **xamurren** alboan, beste erretratu batek erakarriko zaitu. Maitasun poema ederak, **xamurrak** idazteko gai zela erakutsi zigan Linazasorok. Kontua ez da erostetan, hasperenetan, begiradetan, gutun **xamurretan** itotzea; kontua larrua jotzea da. Haurrak adin **xamurrenean** daudenean iragartzen dute zaletasun hori, eta ez dute sekula aldatzen. Beti behar zen tokian presente zegoen pertsona zen, sekula bizkarra ematen ez zuena, eta tinkoa bezain **xamurra**.

2 (adizlagun gisa) ik xamurki. Inbidia sentitu nuen haiek hain goxo, hain xalo, hain **xamur** ikusita. Haien alboan Mantxuriako emakume eredu miragarriak zebiltzan, apain-apain orraztuak, lore artifizialak jarriaz, urrezko orratzekin josirik, eta pinpilinpauxak **xamur** tartekatuz ile beltzen artean. Zorrotz eta aldiberean **xamur** tratatzen ditu langileriaren mugak, gabeziak, borrokak eta, zergatik ukatu, patriarkadoaren zantzu ideologikoak emakumeen kontra erabiliak. Makurtu egin da, sorbaldeetatik heldu eta zutitu egin nau ezpainetan laztantzeko, ezti eta **xamur**. Euskaraz **xamur** aritzeko. Eta hala uste dinat hasi nintzela beste era batera begiratzen, hola, ez zekinat, **xamurrago** edo.

3 (-en atzikiaren eskuinean, izen gisa) Eta testuaren **xamurrak** bihotzean zimiko egingo dio irakurleari.

4 erraz murtzikatzen dena; tresna ebakitzailer batek erraz zulatzen edo ebakitzen duena. Nire haragia ez baita gaztetan nuena bezain goxo eta **xamurra**. Ogi berria, opil bat bezain **xamurra**. Alpapa, adibidez, letxuga bezain **xamurra** da.

5 erraza. (ezezko esaldietan) Gasteizko taldeak ez du lan **xamurra** izango sailkapeneko lidergoa babesten, Fontajau pabiloian ACB Ligako beste oilar baten aurka ariko baita. Izan ere, errepedeak, elurra, lana eta kamioiak uztartzea ez da lan **xamurra**; ezinezkoa, ia-ia. Lizasok ondo daki ez dela kanporaketa **xamurra** izango. Hurrengo sei jardunaldiak ez baitira batere **xamurrak** izango. Lan istripuak ez dira eten, eta enpresaburuen, sindikatuen eta Jaurlearitzaeren arteko giroa ez da **xamurra**.

6 xamur-xamur izond Agur, gure aberi egarriaren azken edantoki gazia; gure oinaze ameskorren ohe hotza; gure gomutasun **xamur-xamurren** negartokia. Bazkatzeko *Bow Wow Tenderloin* (solomo **xamur-xamurra**) (19\$) edo *Chow Hound Chicken* (oilasko) (18\$). Uda hasiera guztietan, haragi fresko eta **xamur-xamurra**, fakultateetako eskortetatik ekarri berria, Edu otso likitsaren zainpean.

7 (adizlagun gisa) Zakurrei **xamur-xamur** hitz egin. Orain infernua ikusi duzu, esan zidan **xamur-xamur**, eta bi eskuz eutsi zion nire aurpegiari maitasuna egiteko. Eta bizi izan nintzen bitartean, sekula ez nioan utzi egia zela uste izateari; neure beso artean sentitua bainuen, **xamur-xamur**, ahoz eta begiz eta eskuz bete.

[3] **xamur xamur** (4)
bezain **xamurra** (4); lan **xamurra** (3)]

xamurkeria iz adkor samurkeria. Lehenbizikoa, damu dut esatea, **xamurkeria** eta gaztetxoaren sentimentalkeria hutsa zen. Ez da **xamurkerietan** eta sinplekerietan erortzen; protagonistak eta irakurlea horrekin identifikatzeko elementu ugari daude bere akatsak eta bertuteak ditu, hainbat gauza egingo ditu ongi, baina baita asko gaizki ere.

xamurki adlag adkor xamurtasunez. ik xamur 2. **Xamurki** mintzatzen da, arrazoiak ematen unaturik balego bezala. **Xamurki** jaso zituen nire hitzak. Gertaera bat kontatu zuen, **xamurki** baina serio. Errege-erregina batzuk sartzen dira, **xamurki** besarkatuz elkar. Besterik da, ordea, autoan zoazela aspaldi ikusi ez duzun lagun maite bat ikusi eta hura **xamurki** agurtu nahi duzunean. Tangerangen, Marrakexen eta Essaurian, urtebete lehenago, aurreraturiko diruak **xamurki** xahutzen.

xamurkiro adlag adkor xamurki. Patek kuttun iritzi zion eta **xamurkiro** laztandu zuen. Goethek benetan **xamurkiro** kontatu zuen *The Erl-King* (Mamua) ipuina bi mila urte lehenago ezaguna zen Grezian.

xamurtasun iz adkor samurtasuna. Gibel-asmorik gabeko **xamurtasuna**. **Xamurtasuna** sentitu zuen une hartan harengana. Gertaerarik tragikoanari ere halako **xamurtasun** bat, usain berezi bat, etxekoa eta ezaguna dariola liburuan. Eta ogi labetik atera berriaren usaina, kolorea, **xamurtasuna** hasi da salan zabaltzen. Gaina hartu zion irriari **xamurtasunak**. Katolikoek begietan debozio eta **xamurtasunezkoak** ziren malkoak.

2 (hitz elkartuetan) Halako **xamurtasun** bafada ergel bat jabetu zen une batez nitaz erasotzailearen herena baino ez zela gogoan neukala.

xamurtu, xamur(tu), xamurtzen da/du ad adkor xamurtu. Eloyk garagardo trago luzez **xamurtu** zuen eztarriaren lehorra. Zure sinplekeriak **xamurtu** egiten nau. Penaturik agian horrelako harmonia batek ez dituelako **xamurtzen** gizakien bihotz lokabeak. Oraindik ere segitu zuen igande askotan erakuslehoaren aurrean mekanoari begira-begira geratzen, aita **xamurtuko** zuelako itxaropenean. Iruzurren munduan tigrea trapuzkoa zela iruzur eta trikimailurik gabe erakustek **xamurtu** egin ninduelako. Konprenitzen nuen beraren mesfidantza, baina berak batere **xamurtzen** ez gure elkar-ulertzea, zaletasunetan-eta beti bat ez gentozelakoa aparte utzita.

xanbelan iz antzinako errege gorteko zalduna, errege zerbitzateko egitekoa zuena. Duke handiek eta haien kanpo laguntzaileek, zerbitzuko **xanbelanek** eta jauregiko beste ofizialek zuzendu eta antolatzen zituzten dantzak, ardura hori beste inoren eskuetan utzi gabe. Bizkondea zalduna zen eta beste zaldun zenbaitekin Bilbora joan zen 1439an, Agnès de Clèves, Viana-ko printzearen espos-gaiaren errezebitzera, geroztik haren **xanbelan** izan baitzen. Horrela jantzirik, **xanbelan** bat gogorarazten zuen, edo, aukeran, frantsesak baino frantsesazaleago diren jaun horietako bat.

xanbradera iz Ardiak eta bildotsak marrakaz hautematean, etxe gibekeko muinoetara abiatzen ginen, supiztekoak eta **xanbraderak** eskuan.

xanbre iz adkor gela. Ez didazu sinetsiko Mirande jauna, baina, Jim Morrisonen **xanbrea** garbitzen izan naiz. Bazuen halako seme elbarri bat, **xanbretik** ateratzen uzten ez ziona. Lurrean zeharka zetzan uxual botila hutsak biltzen zuen bere barruan **xanbreko** argi apurra, itsasargi apurtu bateko beirazko oroigarria baillitza.

xanfarin iz buruarina, kaskarina. Parisko **xanfarinak** baititugu nausi!

xango iz adkor zangoa. Moko eta **xango** gorridunak, hegatsak gorri-gorriak dituztenak, bertze batzuk ttipiak eta berdeak direnak, denetan ederrenak elurra bezain xuri direnak direlarik. Alaitasunean ospatu dira hemen ere ihauteriak, maska-mozorro, dantzaldi eta, guziz, mahai-joko gozamenuekin, horietan odolgi-jate, xerri **xango** eta kausera ongi harrotuak ere ez baitziren txarrenak.

xangre (orobat **xankre**) iz ipar minbizia. Urte bi zuela lotu zitzaion **xangre** maltzurak obarioak suntsitzen zizkion azantzik gabe. Hiru urte huntan **xangreak** jorik, 38 urtetan zendu da, tristezia eta bihozmin handitan utziz familia. Hoinbete borrokatu ondoan, **xankreak** ereman du Miren. Garaitu zuen, hainbeste arrazo politikoren gainera, prostatako **xangrea** eta nahiago luke orai politikatik baztertu bere oroitzapenen idazten segitzeko. Emazte batek bazuen hezurretako **xangria**.

xangrin (orobat **xagrin** g.er. eta **sangrina** g.er.) **1** iz atsekabea. Zure **xangrinak** eta nire malurak eragin dituen asturugaitza. Amaren **xangrina** eta amaren atsekabea, noiz eta jakin baitzuen ezen osabarenean izan nintzela jauregian baino lehen...! Zer adierazi nahi digu eroak bezala gidatzen duen mutilak eta **xangrinak** itotzeko etengabe txokolatea jaten duen neska? Miskak, **xangrin** handiz, bere nagusiaren belauan ikaratiak ferekatzen zituen. Inork ez daki oraindik zer den funtsean batzuetan etorkizunaren grina bihurtzen den iragan-min, **xangrin** edo dena delako gaitz hori. Igurikitzen dut halaber nehoi ez diozula erranen izkiriatu dizudanik; zeren gaitzetsiko bainindukete segurki, eta horrek **xangrina** handia sor baillezadake. Neure amodioaz baizik ez diot hitz eginen eta ez neure **xangrinez**, ez baitut atsekabetzea nahi. Eta **xangrinez** ikusten dut aitzitik kezka horiek oraino areagotzera noala!

2 (hitz elkartuetan) Baina Mathiasekin "moztuz", nor geldituko zitzaidan ene pena-**xangrinen** kontatzeko?

xangrinatu, **sangrina**, **sangrinatzen** da *ad* atsekabetu. Danceny berriz gogoan hartzen dudanetik beretik, berehala **xangrinatzen** naiz berriz. Nahi nuke halaber Valmont jaunak ez nintzan hainbete hertsatu zure izenean; horrek ez baitu ni gehiago **xangrinatzeko** baizik balio.

xankre ik **sangre**.

xankrixano ik **sakristau**.

xankrixazain ik **sakristau**.

xankrixia ik **sakristia**.

xano 1 iz *adkor* sanoa. Izpiritu **xano** sineskorren, ideien eraikitzaile gezur-merkeen eta "bizitzen laguntzen duten" gezur polit kontsolagarrien etsai txarrena. **Xanoa** izatea zer den: diskurtso politikoan, titularretako adierazpenetan zelatu eta zaindu ohi dena, baleko eta onargarri da beste arlo batzuetan. Orain dela urte batzuk [...] sarriago irakur zitekeen, *lepazuri*, *maribideetako*, *neska txiki* eta antzeko samur-**xanoak** baztertuta, *puta* eta *prostituta* maileguen aldean euskaldun zitzaigun *emagaldu*.

2 xano-xano adlag Delako hiritar hori Historia Garaikidearen altzoan etzana dago luze-luze, lehengo herritar otxana Jainkoaren beldurrean bezala, eta **xano-xano** sinesten du mundurik hobereanean bizi dela.

xanpa¹ **1 adlag** jatearen onomatopeia. Zozoak, isil-isilik, elorri txuriaren pipitta gorri-gorri horiek **xanpa** eta **xanpa** jaten.

2 xanpa-xanpa zanpa-zanpa. Izan ere, denok eduki gaitu inoiz txundituta, leihoko beiran suturpuntta **xanpa-xanpa** eginda, edur-maluten jaitsiera baldar eta balantzazko horrek.

xanpa² iz zaunka. Artetik, halere, batzuek sainga eta **xanpa**, zonbaitek huia, bertze batzuek akula, bakar batzuek..._ñaka.

xanpain (264 agerraldi, 67 liburu eta 31 artikulutan –xanpain eta xanpaina-; orobat **txanpain** 45 agerraldi, 15 liburu eta 3 artikulutan, **xanpan** g.er., **xanpaña** g.er., **txanpan** g.er. eta **txanpañ** g.er.) **1** iz jatorriz

Frantziako Champagnekoa den ardo zuri aparduna. Espainia aldeko kontsumitzaile batzuk boikota egiten ari zaie produktu kataluniarrei, eta cavaren ordez **xanpaina** erosten ari omen dira Eguberrien atarian. **Xanpaina** eskatu zuen. **Xanpaina** hartzeko ordua da. **Xanpaina** atera genuen izozkailutik, eta ontzi batean jarri bere serbilleta zuri eta guzti. Jeneralak **xanpaina** dastatu, eta kopa baztertzen du. -**Xanpaina** hotz-hotza nahi diat, Hans, eta frauleina mehea eta begi argikoa, ulertzen? **Xanpain** gutxi, mate asko. **Xanpaina** kopa okertu batetik tantaka ari zen. Karmenek ere zutitzeko keinua egin zuen, baina atzera aulkian eseri behar izan zuen pixka batean; **xanpainak** erasanda zegoen. Foigras-orezko ogitarteko batzuk hartu ditu, eta medikuak zuretzat agindu zuen **xanpain** horretako botila txiki bat ere bai. Gure arteko hoztasuna beratzeko, pianoaren eta txakurraren arteko loturarena azaldu nion, **xanpainaren** txinpartak lagundurik. **Xanpainarekin** ospatu dute itxi berri duten akordioa. Anderrenen etxean **xanpainarekin** egin zuten topa gau hartan. **Xanpainaren** zorabioa. -Bilboko ura -esan nuen, mutilak bi baso arunt **xanpainez** beteak ekarri zituenen-. Bataioak, ezkontzak, farías latzak, **xanpain** merkea, dena dago pareta hauetan. -**Xanpain** hotza eta nire ezpainak zain dituzu... **Xanpaina** aspaldi zen nire burura igorik, eta uste dut haririk gabe aritu nintzela aldi batez. Edari berezi bat ekartzeko agindu zuen Nozdriovek; azaldu zenez, Borgoniako ardoa eta **xanpaina** zituen nahasian. Apetak eman zion bainauntzia **xanpainaz** bete behar zuela, eta xanpainain bainatu zen.

2 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Ondo hartu gintuzten **xanpaina**-edaleek. **Xanpain** botila kaxa batekin gainera! Trago batzuk kendu genizkion hasita zeukatzen **xanpaina**-botilari. Han nengoen ni, ur perlak zituen **xanpain** botila eskuan. Ni kanpoaldean nengoen airea hartzen, **xanpain** kopa eskuan, zeru izartsuari begira. Kutxa oso bat **xanpain**-edontzi, kristala tailatua! **Xanpaina**-godalet bat ikusten zuen lehendabiziko aldia balu bezala. Orduantxe **xanpain** koktel bana ekarri zieten. Nekez gerta zitekeen hark ere nik bezala **xanpain** sorbetea basoko fruitu gorriekin eskatzea. Royaleko zoritxarreko **xanpain**-gauaz eta ondorengo euriteaz geroztik, zin egin zuen ez zela berritoki sekula santan taberna batera sartuko.

3 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa, elkarketak izenonodo balioa duela) Bere txapintxo mutur-motz eta **xanpain**-koloreetan hertsaturiko oin minberatuena gainean. Oinak ziztaka zeuzkan, punta kamutseko txapin **xanpain**-koloreetan estu-estu sarrarazten zituenean bezalatsu.

4 (hiru osagaiko hitz elkartuetan) Zalantzan geratu da, irri hondar bat beti ezpainetan eskegita, **xanpain** botila ipurdiko betaurreko horiekin.

5 (neurriekin) Eta mahaian zehar kopa bat **xanpaina** helarazi zion. Eztarria lehor-lehorra duela konturatu da, eta beste kopa bat **xanpain** hartu du. Kopa bana **xanpain** hartzen ari zirela disko bat jarri zuen Jean Claudek, Ostegun gauean, Lord Shoremanek eta Mr Worthingek nirekin afaldu zutenean, zortzi botila **xanpain** hustu zirela. Rose bidali zuen bi botila **xanpain** eta lore sorta handi batekin, ez zegoela haserre eta ez zuela itxaropena galtzen erakusteko. Sinetsiko didak bazkaritan hamazazpi botila **xanpaina** edan nituela nik bakarrik? Ni botila hotz bat **xanpain** eta sakeletan kristalezko kopa bi nituela azalduko nintzen. Azken botila **xanpainari** zerbitzu-mahaiaren gainean zegoen nikelazko izotz-ontzi batean eragiten ari zitzaion. Botila **xanpaina** arian-arian husten zelako igartzen zen denbora aurrera zihoala.

[3] botila bat xanpain (8); botila xanpain (5); bustitako xanpain (3); bustitako xanpain botila (3); xanpain botila (20); xanpain botila hutsak (3); xanpain botilak (4); xanpain kopa (9)
botila bat xanpaina (3); botila xanpaina (4); kopa bat xanpaina (3); xanpaina botila (5); xanpaina edan (5); xanpaina edatea (3); xanpaina edaten (6); xanpaina eskatu (3)
xanpainarekin ospatu (4)]

xanpaka adlag zaunka. Gogoan ere liberalek aitzina galdegiten dizkieten sosaldeak, txakur txar bat gibeletik beti **xanpaka** ari den bezala. Ardiak lerro-lerro bortsu marretan gora, artzaina buru, xakurra aldamenean sotilki **xanpaka**. Ez da nehor hemen **xanpaka** eta ñakaka ari.

xanpakari izond zaunkaria. Nahiz eta Raffarin xakur-**xanpakari** pottoloak oihukatzen duen bere ahots mehea ikararaziz, ez dela bozken emaitzaren beldur, UMP-ak airez-aire irabaziko duela alegia.

xanpan ik **xanpain**.

xanpaña ik **xanpain**.

xanpatu, xanpa(tu), xanpatzen du **ad** zaunka egin. -Hark gaitu igortzen...-**xanpatu** zuen Txokok emaztearen atorra urratuz eta titi puntak metxeroaren suaz amainatuz. Abokatuarekin hitza hartzera joanen nintzela **xanpatu** nion eta lankide batek, bere esku-zakuan zeukan lexiomil pastilla bat eman zidan, ur baso batez lagundurik, jabol nendin bederen. Beste batek hanpurus nagusia inguratu zuen, ondokoak **xanpatzen** ziola belarrietara: [...].

xanpion (orobat xanpiun) iz txapelduna. '**Xanpion**!' -erran zuen Mikelek bere ordularia begiratzuz- itzuliño turistiko baten egiteko astia badugu! Entrenatu gabe partitua nindian eta adixkideen erasiekin, baina orai **xanpiun**!

xanpiun ik **xanpion**.

xanpu (orobat txanpu) iz ilea garbitzeko xaboi likidoa. Xaboiak bere lekuan zeuden, eta gatza eta **xanpu** Frantziatik ekarriak ere bai. **Txanpurik** ez dugunean, xaboi berde likatsu batekin moldatu behar izaten dugu. **Xanpu** koloratzaile bat aholkatzen dit ile-apaintzaileak. Marrubizko **xanpuaren** usainaz osoki jabetzeko, zabal-zabal ireki ditu birrikak. Zakurrarentzako **xanpu** erosi. Zuria da bere betiko **xanpu**. Sanex, eta semenarekin alderatu izan ohi du inspiraziozko goizetan. Iberiako Penintsularen ileko zoldaren aurkako **xanpu** zela esan ei zion cadiztar batek PSOEko buruari.

2 (hitz elkartuetan) Haize bolada batek zirimolatu zizkion alargun gazte eta ederrari udare **xanpuarekin** garbitutako adats belakitsuak.

xantaia (243 agerraldi, 17 liburu eta 153 artikulutan; orobat txantaia 14 agerraldi, 3 liburu eta 11 artikulutan eta txantaje 32 agerraldi, 17 liburu eta 5 artikulutan) **1** iz norbait hertsatzea dirua edo onuraren bat lortzeko, kaltegarri zaion zerbait agerrarazteko edo egiteko mehatxupean. Espero dugu albiste honek kokaleku berri baten sarreran jarriko gaituela, **xantaiarik**, estortsiorik eta indarkeriarik gabeko bake eszenatoki batean. MMEK lorturiko akordioa AEBek eta Europak eginiko presioaren eta **xantaiaren** emaitza dela salatu zuen EHNEK. Multinazionalen **xantaiaren** menpe egongo ez den industria politika aktibo bat behar da. Itxaropenez eta zuhurtasunez hartu dugu su-etena, terrorismoaren, **xantaiaren** eta mehatxuen amaiera izango delako esperantzarekin. **Xantaia** erabiltzen ere salatu ziren enplegu kaskar esklabizatzaile hura onar nezan. Bulgariako Gobernuak atzo ziurtatu zuen ez diola «**xantaiari** amore emanen». **Xantaia** onartu izana leporatu diote Frantziari. Volkswagenean «**xantaia**» gaitzetsi du LABek.

2 (izenondoekin) **Xantaia** hutsa izan da. Bahitzaile kriminal talde baten **xantaia** zitalaren aurrean Italiak batuta egon behar du. Argudiatu ere egin dezakezu horrek bultzatu zituela emakumeak trebezia ez oso goragarriak garatzera, plantak egitea, alegia, edo **xantaia** emozionala. Ez nintzen haurra, **xantaia** afektibo errazaz erabilia izateko. Hori joko handiaren ondorio normala baino ez da, eta gu peoi hutsak gara nazioarteko **xantaia** izugarri horretan. Kartzelaz batera, azken urteotan **xantaia** ekonomikoa indarberritu egin dute.

3 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Apurka-apurka, sedukzio joko basatiagoen bidez erakarri zuen mutila, baraualdi sexualak, uholde sexuarekin tartekatuz, **xantaia** plan zehatza aurrera eramanez. ELAren ustez, langileen baldintzak okertzera daraman «**xantaia** ekimenak» ematen ari dira egungo Europako Batasunean. Enpresaren irudiko, beharrezko neurria da «Pferd taldearen biziraupena ziurtatzeko» eta egunotako «**xantaia** egoerak» etorkizunean eragozteko. Bi estatuek presoak «**xantaia** pieza gisa erabiltzen» dituztela dio Larraledek.

4 xantaia egin Emakume horrek ongi aski daki **xantaia egin** diezazukeela eta ez diozula poliziarri deus aipatuko, komeni ez zaizulako. Kontzientziarik gabeko senarrek maiz **xantaia egiten** diote emazteari, beronen gurasoei dirua eskatzeko. Kondenatu eta kendu ziotenetik doktore titulua eta abokatutzan jarduteko eskubidea -**xantaia egin** baitzion bezero bati-, beraren eta besteen errentetatik bizi zen, eta aspaldiko ohituragatik ibiltzen zuen paper-zorroa. Beste preso batzuei buruzko xehetasun batzuen ukaiteko dela preso atxikia, hots, **xantaia egiten** diotela. Pentsatzekoa duk jakin nahiko dutela ea Francoren morroiek hiri **xantaia egiteko** zerbait ba ote duten hire sorterrian. Ez dira ez adabakiak jartzeko ez ordezkaritza sindikalari **xantaia egiteko** garaiak.

[3] langileei **xantaia** (3); **xantaia egin** (7); **xantaia egitea** (10); **xantaia egitea leporatu** (3); **xantaia egiteko** (10); **xantaia egiten** (10); **xantaia ekonomikoa** (3); **xantaia emozionala** (3); **xantaia erabiltzen** (3); **xantaia eta mehatxua** (5); **xantaia eta mehatxua** (3); **xantaia hutsa** (3); **xantaia onartezina** (3); **xantaia onartu** (3); **xantaia politikoa** (4); **xantaia politikoari** (3); **xantaia salatu** (3); **terroristen xantaiari** (3)]

xantaiaigile (orobat txantajegile) **izond/iz** xantaia egiten duena. ik **xantaiari**. Oso pertsona manipulatzailea eta **xantaiaigilea** da, hain da manipulatzaile fina ezen kanpotik ezin daitekeen sumatu ere egin. -Beraz, zeu zara lehen deitu duen **txantajegilea**. **Xantaiaigile** hutsa nintzela esan zidan.

xantaiari iz xantaia egiten duena. ik **xantaiaigile**. Bere eginkizunean lotura hertsia izan ohi du **xantaiariarekin**, bitarteko identitatearen lokarria dela medio; zeren barautsontzia **xantaiari** mozzorrotua besterik ez baita, nahiz eta azken hori espezie berezitu gisa maiz aurkitu.

xantaiatu (orobat txantajeatu), xantaia(tu), xantaitzen du **ad** xantaia egin. Biluzgorrituta, lotsatuta, beldurtuta, zoriaren mende, une hartan pena handia eman zidan, eta nire pentsamenduetan kaka egin nuen emakume hura modu hartan **txantaitzen** zuten txuloputa haien gainean. Praktikan, lankideen espiritua zuzenki hauteman nezake, agian Jaurilaritzak **txantaitzen** nau zerbait subentzioekin. Horrelako egoera batean dagoen gizon bat **txantajeatua** izan daitekek.

xantier (*orobat txantier g.er.*) iz *ipar obra*-lekua; obra. Azkenean, taxiak **xantier** baten aitzinean utzi zuen Mikel. Obrak 2004 ondarran hasiko dira, 2007/2008-an **xantierak** bururatuak izan behar litezke. **Xantiera** prestatzen zuen enpresako langilek dute murru hori agertarazi. Airezko metroaren **xantierra** ez zen bukatua, iduriz. Ekonomiarako bastizen eraikuntza azkarki emendatu da; aitzineko udarekin parekatuz % 34 **xantier** gehiago ideki baita. Hiru milioi euroko **xantiera** idekia da Miarrizteko Casinoan heldu den apirila arte. **Xantier** alimale horren segitzeko, teknologia berrien agentzia bat sortua du departamenduak. Lehenbizikorik lan baldintzak, **xantieretako** seguritatea eta higiena; elkarrizketa soziala sustatu behar dela lantegi barnean; azkenik eraikuntzako sektorearen itxura kanpora hobetu behar dela baitezpada. Kasik hogoi mila langile, munduko **txantierrik** haundiena eta nork daki zenbat egunez dena gelditu behar, "espirituek" aukeratu egun hobereenen itxoiteko.

xantili iz esnegain irabiatuarekin egiten den krema. Klase ezberdinetakoak gainera: krema, nata edo **xantilizkoak**, bezeroen aukeran. Nata, krema edo **xantilizkoak** izan, jendeari aukera eman gutxienez, gogoa asebetetzeko asmoz.

xantre 1 iz eliz kantaria. XIII._mendearen hasieran, Tarazonako Juan artzapezpikuak, koroaren ardura eramateko eta kantari berriak hezteko kargu berria izendatu zuen katedralean: **xantrea**. **Xantrea** eta eskolaua, batez ere, kantuaz arduratzen ziren hasiera batean, eta sakristaua ez preziskiki, baina, atzenean hiruek zizuten eginkizun berdintsua: apezak lagundu elizako zeregin aunitzetan. Herriko **xantrea** izan zen gaztedanik, eta igante goiz hortan ere, meza kantatürrik züan bere elizan. Fededunek ez zuten burlatzeko astirik ukan, herriko **xantreak** bere tenor boz sakonaz ttatit eta mutu utzi zituelako: alleluia! Hirugarren bisitaria, hori da Bettiri Dibarrart, berak erran bezala ofizioz zapatain zena eta bestalde Baigorriar guziek elizako **xantre** bezala estimatzen zutena. Horra hor, nondik ateratzen ziren gero **xantre**, eskolau eta sakristau asko. Berrogoi urtez **xantre** izan da Bettiri Baigorriko elizan.

2 irud/hed Ortzirale huntan aldiz, Bolikostako **xantre** nagusienetarik bat zaigu heldu Euskal-Herrirat, Miarritzerat hain xuxen, reggae kontzertu handi baten eskaintzeko.

xantrego iz ipar xantrearen kargua. Halere 44 urtez **xantregoa** atxiki dut Baigorriko elizan, ez dakit holako baldintzarik orai onar nezaken! Piarres jaunaren beraren ganik baginakien, **xantregoa** ere egiten zuen aita Josephek bere baitarik eta eneguak ere izan zituela bere karguetan horren gatik.

xantre izond/iz adkor santua. Zergatik behartzen nau horren **xantu** eta erlijiozale izatera? Nire aldarte zozo **xantuena** erakutsi nuen orduan. Nor munduan zuek baino aberkoiago, autozentratuago, xuxenago eta **xantuago**? Sam, nire etxezain fillpinarra, kanpora ateratzeko zen; beraz, whisky-ur erretilikada bat prestatu nuen, eta pentsatu nuen emakumea bere senarra bezain **xantua** baldin bazen, hartuko zuen ustekabeokarekin goiz samar alde egingo zuela. Urrun zen Karlos Setimo erdi militar erdi erromantiko porrokatu hau, Carlos Maria Isidro bere aitona **xantu**-jale eta anpurusaren espantuetatik.

xantxa ik xantza.

xantza (*orobat xantxa g.er.*) **1 iz ipar aukera, mentura**. Finalerdi huntan **xantza** guti emaiten bide zioten zenbaitek urruñararri parioetan eta denetan. Egun batez emazte juje batek **xantza** bat eman zion. Bereziki Kabilian, Aljeriako probintzia demokratikoenean bermatzen da Aljereko podorea, jakinez han **xantza** guti duela entzuna izaiteko. Aitametarik bat ez bada euskalduna, haurrei euskara transmititzeko **xantza** guti da. Ordu arte, bere **xantzak** bazituen milafrangarrak, baina azkenago eta zaluago joan da garaztarra, besoz nagusi eta gero errekiago berexten, sake batzu ere gainera. Hutsak egin dituzte eta **xantzak** utzi besteeri, hok ederki balliatu dituztenak. **Xantza** guziak bere alde bixtan da! Bixtan da **xantxa** hori ez ginuela huts egin behar. Gutik egin badu ere ondarran, ez diete **xantza** izpirik utzi pariatzaileek bi anaieri, hor entzunen arabera. Lehen maillean egoiteko **xantzak** urruntzen ari zaizko segurarrari, hau ere galdu ondoan.

2 zortea. **Xantza** on deneri eta saldu gezurra egiaren orde, ahal balinbada tantorik galdu gabe. Denboraren aldetik izan ginuen **xantza**, fresko izana gatik, bederen arteria izan ginuelakotz. Beste aihertar batzuek ere izan dute **xantza**, hala nola Hervé Parachou Sarrigainekoak, bai eta Apairiko Menendez familiakoek bakotxak ahuntx erdi bat irabazi baitu. **Xantza** on Marion eta Virginie!! **Xantza** eta joko poxi batekin finala haundiarentzat geldituko diren bi paretan izanen dira. Gero agertuz elgarren arteko atxikimendua; dohainik eskainiz, plazan, jostetan alai, atsegingarri asko, dantza, pilota, **xantzako** arroda eta abar.

[3] anartean xantza on (3); azken xantza (4); bere xantza (5); beren xantza (3); deneri xantza on (4); desirartzen diotegu xantza (3); ene xantza (3); eta xantza on (24); gure xantza (3); guziari xantza on (4); jokatzeko xantza (4) xantza gaitza (3); xantza gehiago (5); xantza guti (4); xantza guziak (3); xantza handia (3); xantza handiogoak (3); xantza makurra (3); xantza on (115); xantza on bat (12); xantza on deneri (7); xantza on desirartzen (5); xantza on guziari (15); xantza pixka batekin (5); xantza ukan (13); xantza ukan du (3); zer xantza (4) ditu bere xantzak (3) xantzarik ukan (3)]

xapal 1 izond adkor xapala. Gero, besoa luzatu, eskua zabaldu, eta ahalik duintasunik handienaz jasan behar maisuak erregela **xapal** haietako batekin emandako kolpeak. Harri **xapalak** erabiliz, zozketa egin genuen, eta Eurilokori egokitu zitzaion joatea. Jende hiztun jakituna ur-axalean kinkirrin ergelean nekatzen den harri **xapalaren** pare da. Amaren aldetik, haren ohearen ertzeko tiradera txikian [...] zeuden kondekorazio frantsesak, Erresistentziako borrokalari boluntarioaren gurutzea, Erresistentzian borrokatzeagatik deportaturikoen domina eta Borrokalariaren gurutzea, gordetzen zizutzen hiru kutxatila **xapalak**.

2 xapal-xapal Gure droga txokolatea zuan, garai hartan mila pezeta balio zuten talegoak, **xapal-xapalak**...

xapaldu, xapal, xapaltzen 1 du ad adkor xapaldu. Gu ttikienok, eta koxkorrenok, han atzetik, lurra xapaldu ere gure pixuz apenas **xapaltzen** genuela, alerik bixtara erretentxoan geldi ez zedin abarka punttarekin lurrez ale bixtako haiek estaliz.

2 (era burutuia izenondo gisa) Eta nahi luke hirian barrena lasterkan ibili, banku batean lo gelditu, ezkaratzean txiza egin, kafetegi batean kafea hartu, gizonezkoei begietara behatu, arratoiak xirikatu, hilarri bateko lili **xapaldu** bat izan!

xapata iz **Xapata** gereziak zitroin izozkiarekin. Pelloa, **xapata** eta beltza dira salgai izanen; hortakotz behar dira galdeak egin Xan Echtebekorena edo Mirentxu Parachu-Elissalde-ri.

xapatxa iz Memoria elurra bezalakoa baita: erori berri **xapatxetan** aise urtzen da eguraldiak epeltzera eginez gero,

xapa-xapa adlag Sugandila edo sugelindara ere harkaitzari **xapa-xapa** itsatsita eguzkitan ikusten da dagoeneko.

xapel ik txapel.

xapeldun ik **txapel**.

xapeldungo iz ipar txapelgoa. Halere, **xapeldungoa** galtzen du Darraidou-ren kontra.

xapeldunorde ik **txapeldunorde**.

xapelgo ik **txapelgo**.

xapelketa ik **txapelketa**.

xapin ik **txapin**.

xapito iz ipar behin-behineko etxola, karpa -Zergatik jarri dute **xapito** hori hor, elizaren ondoan? Ondotik bazen etxeko mozkinen saltzea; ezti, erreximenta, gasna, bixkotxa... **xapito** estalian, ondoan zelarik jokatzeko desafiozko partida bat. Azaroaren 7 an, aratseko 7 etan, zikiro besta **xapito** berotu baten azpian, eta animatua Estiki-rekin. Ondotik, **xapito** haundi baten azpian, bazkaria. Kantaldi hau iraganen da beraz azaroaren 15ean, ortzirale arats huntako 8.30etan, Agileran, **xapito** pean. **Xapito** pean, giro gaitza, usailan bezala.

xaplada 1 iz adkor zaplada. Berak irri-murrika egin eta "Bravo" esan zuen, besterik ez, eta niri eskuaz **xaplada** egin bizkarrean: neuk hartzeko bere Nasha, oparitzen zidala. -Horrek -dukesak esan- **xaplada** pailakua dirudi eta ez zigorrada. Bizkarra paretaren kontra, eta basoa beste eskuan, noski; uklezinak, Gizadiaren babesle-zaindariak, eta horien **xapladak** bizkarrean, eta horien baikortasuna, mozkor-arrailtzen diren arte.

2 (hitz elkartuetan) Eta esku-**xaplada** hark niri, bizkarrean: "Hello, camerad!".

xaplata iz Ez behelaino bat, ez hodeirik goietan, hegazkinen **xaplata** txurixka luxe horietakorik ere ez, aukeran.

xapur izond 30.000 beltz imigrante hor dabilta beti Europako lanaren, eta jorنالen, bazka onaz tentatuak eta xarma hortan hesiaren gainetik jauzi egiteko prest, hala-nola ardi **xapurrak** paruxa gizenarat bezala.

xar izond ipar adkor tzarra. Ortziralerako aro **xarrak** bat baino gehiago lotsarazi duke, kabala guti, jende guti, egun osoan euria izanki eta goazen aintzina denborak denbora pagatzen baitu.

xara ik **txara**.

xarabe ik **jarabe**.

xarada iz hitz bat beste hitz batzuen silabak konbinatuz asmatzean datzan denborapasa. **Xarada** hauetako batzuk egile-izenik gabe datoz aldizkarian, beste batzuk berriz R._A., R._ARTOLA, JOSE ARTOLA, MARCELINO SOROA eta V._IRAOLAK sinatzen dituzte. **Xarada** hitza erabil genezake hitz joko hau izendatzeko, frantsesek nazioartean zabalduko hitza geurera egokituta.

xaradi ik **txaradi**.

xaramela (orobat xaramel g.er.) 1 iz txirula bakuna. ik **txilibitu**. Garai hartako hamar instrumentu baino gehiago jotzen dituzte euren kontzertuetan; adibidez, lautea, axabeba, **xaramela** eta gayda. Kainabera hutsetan zehar, zefiroaren txistuak irakatsi zuen lehenen **xaramel** hustuetatik putz egiten.

2 kantua, doinua; eskuarki, kantuaren apaindura, silaba bakar baten gainean laster eta arin abesten den nota **saila**. Boz horrek bazuen ur-xirriparen kantaren **xaramela** bere baitan. Guk ez ditugu gure kantuak xerkatzen eta atzematzen **xaramela** eta kantutegi zaharretan. Egunak luzatzean [...] xoriek beren **xaramelak** ikasten ari dituzte elgar lagunduz. Denbora berean zintzurrak legundu, lehengo kantu gordinegiak gozatu eta eztitu, hots, apainduz eta jorituz joan baitira kantari talde horren **xaramelak**. Konturatu zen ezen Mary Jane pieza bukatzeaz zegoela, zeren eta hasierako melodia jotzen ari baitzen berriro, konpas bakoitzeko **xaramelak** eta eskalak eginez. Irratia piztuta zeukan gidariak, eta gizezko ahots batek bazkalondoko **xaramela** alaietz betetzen zuen autobusa. Gazte denboran kantu xahar guziak ikasiak zituen eta familiako edo lagunaren artean zitazken elgarretartzetan bere boz ederrarekin badu zerbeit **xaramela** eder emanik. Gabrielelek ezin zuen entzun Mary Jane egongelako isiltasunean jotzen ari zen pieza akademikoa, **xaramela** eta pasarte zaillez bete. Txori baten **xaramelaren** lilurapean.

3 (hitz elkartuetan) Han-hemenka, arratsaldeko eguzkiak urrezko distirak pizten dizkie buruko diadematan eta euren barre algara gardenek amandre ipuinetako baso sorginduetatik ateratako **xaramel** hotsak dirudite.

4 irud/hed Gura dudana, ostera, Andres Untzainen datuak direnez, ahoa josita nago, gizon gazteak bere **xaramelarekin** segitzen duen artean.

5 kantu xaramela Egun bat ederra elgarrekin iragan dute mahain ederrin inguruan lehengo ixtorioak berrituz eta **kantu xaramela** batzu emanez. Beren musika aire eta **kantu xaramela** ederrekin bi talde horiek gain gainetik goraltxatu dute meza eder hori. Bazkari eder batean bete da Herriko Etxeko bazkaltegi hura, han ez deusen eskasik, aitzineko mintzaldietarik landa, zikiro, omore on eta **kantu xaramela**. Ortzirale 20ean hiru eskolek ongi etorria eginen dute beren **kantu xaramelaz** Olentzeroren berria onhartuz. **Kantu xaramelaz** arituko diren Xorrotxak, ordea, Felix Ager eta Johane Etxebarne izango dira. Meza denboran oi zer **kantu xaramela**, berzaldetik ari zen mendien mazela, erran nahiz hek ere sinesten dutela.

6 kantu xaramelan adlag abesten. Eta urte guziz bezala, gaualdia segitu da apairu batekin Bailllea ostatuan, kantu **xaramelan**, hor ginuelarik etorria bazterren alaitzeko betiko Panpi Luro eskusoinulari ospetsua, bere ikaslea zuelarik gitarrean. Komita zabaldua zauku orori, kantu **xaramelan** artzeko [=aritzeko]. Kantu **xaramelan** hartu.

8 xaramelan adlag abesten. Gure herriko plaza gain hortarik **xaramelan** airatuko dira Iparlan gaindi, Baiguran barna kantari xoragarri horien boz bero eta ozenak. Giro alegera batean, kantuz **xaramelan** segituko dizigu. Hiru egunen buruan aita abadea ere etxeratuko zaigu, ezkila guzien **xaramelan**.

[3] **kantu xaramela** (5)
kantu xaramelan (3)

xaramelari (orobat txaranelari) 1 iz xaramela jotzen duena. Basa txaranga (txürüleri, tabalari, **txaranelari**, Mauleko musika eskola), Tehenta taldea (7 euskal botz). Animazione orokorra: Ezpela txaranga, Usurbilko Musika Eskola, gaiteroak, **txaranelariak**, txürüleriak...

2 (izenondo gisa) xaramelatzen duena. Esanekoaren prestutasunaz obeditzen, eskuin eskuko erlaxapenari run-run **xaramelari** batez erantzunez.

xaramelatu, xaramela(tu), xaramelatzen 1 du ad abestu, kantatu. Adixkidea, zonbat aldiz, nik bezala, ez duzu **xaramelatu** kantu hori! Koralak bere aldetik kantika ederrak **xaramelatu** ditu. Eguberriko kantu eder eta aiosak jende guziak kartsuki **xaramelatu** ditu. Merkatuan usaian bezala, beren froga betearen duten abestiak ditugu **xaramelatuko**. Dominiquek, aldiz, arazorik batere ez zuela zirudien; are gehiago, ezagutzen ez zituen marinela kantatuak **xaramelatu** zituen. Pastoralaz gain, dozenaka kantu ere asmatu, idatzi eta **xaramelatu** zituen Etxahun-Irurik.

2 irud/hed Usadioak bere erritmo barea **xaramelatu** zuen.

3 bairatu, amarruz bildu. Neskak hautagaiak **xaramelaturik** zituenez, hark zer agindu, horixe beteko zutela hitz eman zuten. Grigoriren begi liluragarri haiek bazuten oraindik nahikoa indar inguruko jendea **xaramelatu** eta bere mendean jartzeko. Esan nahi da Davidek asmatu zuela Ruthen barrenak **xaramelatzen** eta emakumea erabat txundituta geratu zela, dandy haren bihotzari iltzatua, alegia. Luis, azkenik, Lola nafarra nabarmen samar **xaramelatzen** saiatu omen zen, baina hau ere alferrik. Damuturik, beraz, baina artean emakumea **xaramelatze**ko gogoz, Amgard Jauregi dotore batera sartu zen. Furgonetan bertan salatu nintzen Dan **xaramelatzen**, baina kanpamendua bera bakarrik altxatzen tematu zen eta nire gizona ikustearrekin etsi behar izan nuen. Mutila erabat **xaramelaturik** geratu da, munduan ezin da egon halako beste beltzarranik. Ni ez naiz nire bahitzaile-tiro egilearekin berriro maiteminduko; ni ez naute haren telegrametako hitz berantiarregiek **xaramelatuko**.

xaramelatzaile izond/iz bairatzaile, norbait amarruz biltzen duena. **Xaramelatzaile** gorotza!

txaranga ik **txaranga**.

zarba iz adkor zarba. Baserriko lanetan, inausketa eta kima-lanak egiteko orduan disparaterik egin nahi ez zuenak, beti erreparatuko zion, adar tiki eta **zabak** noiz ebaki.

zarbot (orobat zarpot) iz ezpaindunen familiako landarea, lurralde epeletan hazten dena, oso usain onekoa (*Thymus vulgaris*). ik **ezkai**. Dela porru, aza, tipula edo baratxuri, dela piper, pastenagre, entsalada edo ilarleka, ahantzi gabe perrexila eta **zabota**, horiek oro eta beste landare mota asko gure baratzean garatzen ziren amatxiri esker. Kanpalekua frango pollita da lore taulenak, ezker-ahenenak, eta itzalguneetan, **zabota** usain goxokoak. Bardeako mendietan **zabota** eta erromero basaren biltzea. SS-ek hamarnazka hektara zuen landa batean senda belarrak egiten zituzten, presoek gustuz: **zarpota**, erremulla (romarin) eta beste...

zarde¹ iz sardexka. Antioniak lehertua zuen arrautza gorringoa, eta **zardearen** hortzez haur-marrazki batetik sortutakoa zirudien eguzki antzeko zerbaiti izpiak luzatzen zizkion platerean. Jantegiko lurrin hotz, **zardeak** koilarak labanatzkoak min hartzeraino estutzen beren benetako buruzagien agindu gogorren baten beldur.

zarde² ik **sarde**.

zardina ik **sardina**.

zare¹ 1 iz pilota-joko mota, sare modukoa duen pala-mota batekin jokaten dena; pala hori bera. Igandearrekin mezatik landa, **zareko** partida baten ikusteko parada ukan dugu. **Zareko** finala dugu hau. Pilota Federazioak **zareko** bi pilotari gazte zigortu omen ditu, soinean zuten atorrari "Euskal Herria" idatzia zelakotz. Lau modalitatetan jokatu da: **zarean**, paleta larruz, paleta gomaz eta esku binaka. **Zarean** eta paleta larruzko pilotarekin. Senperen bururatu da nazioarteko lehiaketa, esku huska eta **zare**. Karia hortarat bada han jokatzeko den trinketeko lehiaketa bat, eskuz, paletaz, larruzkoarekin eta gomazkoarekin, gizon eta emazte, eta ere **zare**. Tentsioa sumatzen zaio juezari, belarriak tente, halako tik nerbiosoren bat, tarteka burua harmailatara jiratuz, esku batean daraman **zareak** eramaten duen moduarengatik arma itxura hartzen du.

2 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Xalbattin bertularia, Aita Aritzabelar euskaltzaina, Panpi **Zare** pilotaria, Amaia Solsoprano kantaria. Ekainaren 25ean astezkenean: 18.30 etan Euskal Herriko **zare** zirkuitoa finalerdia Darmendriar trinketearen. Beste irabazleak: paleta jokoan, larruzko pilotekin, Rolletelnieta Fustohego-amerikanoak; **zare** jokoan, Olivier Labardesque biarnesa eta Joel Sistiague.

[3] **zare jokoan** (7); **zare zirkuitoa** (3)

zare² 1 izond adkor trinkoa ez dena; saretua dagoena, lausoa. Ke moduko bat besterik ezin izaten dut bildu, inolaz itxura hartu ezin duen laino **zarea**. Hotz-beroen batez bestekoa atsegina da, mahuka hutsean lasai ibiltzeko modukoa, nahiz eta goizetik jertsetxo bat edo jaka **zare** bat ondo datorkeen. Hain antzikabe, hain anker urratzea zibilizazioaren errezela **zareak**. Lao-tse ekialdeko pentsalariak gogoko zuen sahasen hosto jostalari eta urdurien itzal **zarean** meditatzea. Begiratu **zarea** botatzea aski da zerrenda joria osatu ahal izateko. Prezioaz, iradokizun **zarea** baino ez: "Oso auto eroso da, erosteko besteko dirurik baldin badugu behintzat". Nafarroan dagoeneko bada bertako sare **zarea**.

2 zare-xare adlag Goizeko lauretan, erlojuan seiak ziren arren, artean erreka-lainoa **zare-xare**, lanbrobeheratan, formatzen osatzen eta trinkotzen. Tarte batzuetan tripaki-lainoak, **zare-xare**, eguzkiaren argia iragaziz. Antiojo ilunak eta buru txuria, ilea **zare-xare** atzean bildua. Bestelako gertaera batzuetan morbosotzat joko genituzkeen xehetasunak **zare-xare** ematen zaizkigu, oparo, naro.

zare³ iz ipar adkor zarea. Berdin berdina zoatzen iragan asteko mahats biltzaleak ere: batzu beren liburutetan eta besteak autoko bolantean trebeago zituzten eskuetan harturik haixturak eta **zareak**, baitzoatzen kantari eta jostakin, Arradoi, Jara, edo Leizaratzurat

buruz, zirtolari eta arraillat goizetik, zeren ez baitzen egun hori besteak bezalako eguna. Eta **xarea** erdi-beterik itzuli etxerat, usaiako erosgai frango bazterturik.

xareta ik sareta.

xaretu, xare(tu), **xaretzen 1 da/du ad adkor saretu.** Irudika dezagun hari bat, sendoa muturrean, luzatu ahala, **xaretzen** doana. Arropak sobera **xaretzen** ditudanez, hori koloreko oihal lletsu bat erosi didate, harekin estali naute, Laponiako enbaxadorea ematen dut orain. Itsasoko haize umelen soka-sare estu itxia hasten da noizbait ere **xaretzen**, lasatzen. Ereiteko, aldiz, lurra euriz **xaretu** eta gozatua hobe aukeran, gehiegi hoztu eta zopatu gabea, bere tamainan.

2 (era burutuia izenondo gisa) Oinuts handi zikinak agerian uzten dituen gona izugarri **xaretua** darama, madonak mandazainez finitzen du. Erridau **xaretuek** ozta-ozta uzten zituzten sartzera kaletik zetozen argi-izpi nagi batzuk.

xargal 1 izond xaharra eta argala dena. Ertzainek hiltzailea harrapatu nahi zuten; mutil **xargalak**, berriz, babestu egin nahi zuten, bere anala izorratu zutenen kontrako mendekuaen egiletzat baitzuen, nolabait ere, hiltzailea. Besotik helduta zebilen oinezko bikote bati erreparatu nion arretaz: biak itxura **xargaleko**, orbela harrotzen zuten pausoan-pausoan.

2 (hitz elkartuetako osagai gisa) Kabinako atea zabaltzera noalarik, mutil aurpegi-**xargal** bat ikusten dut, kristalaren beste aldean, kabinara hurbiltzen.

xaria iz islamiar zuzenbidearen gorputza. **Xaria** Islamiaren legea indarrean dago han, eta emakumeek ez dute babes bila nora jorik. **Xaria** lege musulmanak erabat debekatua die emakumeei senarra ez den beste gizon batekin sexu harremanak izatea. **Xariak** zigor bera ezartzen die ezkondu gabe sexu harremanak izaten dituztenei, abortatzen dutenei edo bortxatzaileei. Washingtonek estatu laikoa nahi du, eta Gobernu Kontseiluko, berriz, **xaria** ardatz izatea. Behin-behineko Gobernu Kontseiluko presidente Mohsen Abdel Hamidek duela egun gutxi esan zuen **xaria** legediaren ardatz izatea aztertzen ari zirela, xilita gehienen buru erlijioso Ali al Sistanik exijitzen duenari jarraiki. **Xaria** Nigeriako 12 estatutan dago indarrean.

xaribari 1 iz tobera-munstra. Abiatu bezperan **xaribari** bat ospatzen zen Zuberoko Altzürükü herrian, eta Josebak hara joatea proposatu zigan irteerako urduritasuna arintzearren eta Erdi Aroko antzerki modu halek zuzenean ikusteko oso aukera gutxi izaten zelako. Ihauterietako **xaribarietako** arizaleak iduri, bertez norbaitena jokatzeko nuen astean behin, eta nire pertsonariari ahalik eta fidelena izatera ahalegintzen nintzen. **Xaribaria** segizio batekin hasi zen. Halako batean, ordea, kanpaiak entzun ditu, gazte **xaribari** zaleen zalapartaren gainetik. Satira noizbait ez baitzen bekatu; **xaribari** eta toberetan bezala, haizu bainoago beharrezko ziren bertsoariak inori eragin ziriak eta zauriak.

2 irud/hed -Tragedian bete-betean sartuta geundean, eta horra hik **xaribarira** jauzi egin!

3 zalaparta, zarata. Usteko duzu beharbada metatze hau diskordantea dela eta kontzertu nahasi hauetarik ez dela ateratzen ahal gaitzeko **xaribari** bat besterik. Hitz egina zidan lehenak, eskuineko besotik heldua nindukanak, mendean hartu zuen noizbait **xaribari** hura guztia.

xarkuteria ik txarkuteria.

xarlango iz erbi txakurra. • **irud/hed** Txapazko **xarlango** baten antzera, fokuek eskas samar argitutako trafiko-arrastoak harrapatzeko deman zihoala zirudien, ehundaka urte lehenago bertako jendeek, indioek, egindako bide hartatik.

xarma iz 1 erakartzen edo atsegina sortzen duen zerbaiten nolakotasuna. **ik lilura.** **Xarma** eta edertasuna irrikatzen ditu begiak. Bere burutxo polita sorbalda gainean eramateko modu lirain eta dotorea da haren **xarmetariko** bat. Heroi egoskorren **xarma**. Hogeit urte zituen eta gaztetasunaren **xarma** zuen bere baitan. Neska batek behar duen **xarma** nagusia falta zuen: tolesgabatasuna, bakuntasuna, xalotasuna. Emaztearen **xarma** senarraren poza; haren zuhurtasuna indarbertitzaile. Halakoa baita fidantziako adiskidantzen **xarma**. Ez da nobela bat, baina badu kontakizunaren **xarma**. Debekatuaren **xarma** zekarren hark, misterioaren lilura. Zer **xarma** zerion koadro ilun hari, begi barrendu ezin haiei! Gizasemeetan ederrena zara, ezpainetatik **xarma** darizu. Ingurune lehorrean kokaturik egon arren, Bayburtek badauzka ezaugarri batzuk **xarma** eransten diotenak. Estimuzko garai loriatsu haien **xarma** dute hiriak eta hiriko eraikuntzek. Aitatasuna **xarmaz** bete behitandu zitzaion. Ez du horregatik **xarmarik** galduko Ararat ikusgarriak. Une eder baten **xarma** izorratzeko uniforme bat baino gauza hobierik ez dago. Pentsa ezazu ni bezalako emakume bat, bizimodu erosoa, etxe ederra, arropa dotoreak, den-dena kategoriakoa, zaharra, hori bai, baina **xarma** apenas galdu ez duena. Bi modutakoak ziren, berriz, gaztelaniaz irakurtzen nituenak: klasean jatorizat eta eredutat jartzen zizkigutenek [...] ez zuten zer ikusirik, ez **xarman** ez jarioan, nik neuk hautatutakoekin. Rastignacek bere **xarmaz** emakume aberatsak konkistatu eta goi mailako gizartean sartzea du xede. Horiek hola, laurak eta laurden guttiarik laster sartzea eginez, holako jendeketaren begi-beharriak bi oren eta erdiz bere **xarman** atxiki dituen Pastoralak. Hasieran **xarmazkoa** izan zen haren bizia.

2 (izenondo eta izenlagunekin) Susana **xarma** handiko emakumea zen, ikusgarria benetan. Harriturik nauka ordea sentitu dudan **xarma** ezezagunak. Desirak, berriz, **xarma** berriak eman zizkion alaitasunari. Frantsesa dakitenentzat halako **xarma** berezia duen abisua. Santa Katalinako feriak **xarma** berezi bat atxikia duela. Mementoaren **xarma** paregabeak lagunduta. Bazuen dohainik merkataritzarako, **xarma** pertsonal handiko gaztea baitzen. -Horixe da nire **xarma** arrisksuaren giltzarria. Oloroe hautatuko dut, bada, jauna, gaizki ez baderitzo: exotikoa izan gabe, badu halako **xarma** nostalgiko berezi bat. Edgar Poe-ren pertsonaiak iruditu zitzaizkidan segituan; baina bazuten halako **xarma** bat, **xarma** dohakabe bat. Haren samurtasunaren **xarma** suharra. Ordezkatzen dituzte **xarma** liluratzaileak ontasun maitagarriaz.

3 erakartzen edo atsegina sortzen duen gauza. Musu eman dio eta neskaren **xarmen** artean ibiltzen utzi die bere eskuei. Ez da zaila izango, atorra hau kentzea aski baita **xarmarik** erakargarrienak agerira ateratzeko. Gizagaixoak ezin izan omen zion eutsi nire **xarmen** aurrean. Bi gizon gorriak isildu egin dira; emakume gaztearen **xarmen** zehetasunei erreparatzen diete, lotsatu gabe.

4 (hitz elkartuetan) Kartagon, Iacon, Abriaon, Salbaalen, Batbaalen ospea duten indar infernutiarrengeatik, jaso ezan ene **xarma**-ele hau. • Zinka iratzarri egiten duk, hidrogeno-burbuilatxozko geruza batek estaltzen dik, hori duk eta, intxixu-**xarma** gauzatu duk.

5 xarma gabeko izlag xarmagabea. Egia erran, **xarma gabeko** arkitekturari ez zion kasurik emaiten. Eliza, **xarma gabeko** barrok antzeko estiloko betoizko eraikina zen. Nekagarri eta **xarma gabekoak** aurkitzen zituen oro!

[3] badu bere xarma (5); bere xarma (16); beren xarma (8); haien xarma (5); halako xarma (12); haren xarma (3); liburuen xarma (4) xarma berezi (12); xarma berezi bat (9); xarma berezia (20); xarma du (3); xarma dute (4); xarma guztia (9); xarma handia (3); xarma handiko (4) xarmarik gabea (3); xarmarik gabeko (3)]

xarmadura iz xarmatzea; xarmatzearen ondorioa. Erlisoneko seinaleak erabili behar ote dira, ala ez?_Erabiltzen badira, nola erabili?_Agerian?_Gorderik?_Gordetzen badira, zertarako erabili?_Zer **xarmadura** daukate bada?_Zer beldur edo haserre pizten? Inork ez zekien zeinen atsegina zen **xarmadura**, susmatu ez baizik jakitea zer gauza dauden gauzen atzean. Zuhaitziko argi tantodunean

barrena zihoala, orain buru argiagorekin -Soilguneko **xarmaduratik** kanpo-, hatz haien ukituaz oroitu zen Sethe, bereak baino ezagunagoak zituen eta.

xarmagabe (*orobat xarma gabe*) *izond* xarmarik ez duena. Emakume bat bizitzako loraldian, erakargarria, mardultasuna eta jantzi **xarmagabeak** gorabehera. Kontulari-lan bat erdietsi zuen oihal-denda batean, Hamburg kanpoaldeko herrixka batean, ilehori **xarmagabe** beturrekodun baten itxurapean ezkutaturik. Bihar bazterrak hobeto ezagutzen ahaleginduko naiz, azal **xarmagabearen** azpian merezi duen zerbaite aurkitzeko esperantzaz. Aurpegia zurbil, betzuloak sakon, bluxa urdin hura exkax, orrazkera bera **xarmagabe**. Ez, traje zabalarekiko gizontxoak behar du guztiaren atzean, gizontxoak eta Pauline lehengusinak, **xarmagabe** hark, etxekoandreak.

xarmagai *iz* xarmatzeko gai den gauza. (Musu eman dio eta neskaren xarmen artean ibiltzen utzi die bere eskuei.)_Alajainkoa!_Zein **xarmagai** fresko eta polittak! Dolmancé, Eugeniren titiei begira, ukitu gabe:_Eta beste **xarmagai** batzuk iragartzen dituzte. Badakit erruduna eta arau-urratzailea naizela: **xarmagai** hauek ez dira erakargarrienak nire begientzat; baina orenen gainetik dago nik neskatala honi lizunkeriaren lehen ikasgaiak emateko gogoa.

xarmagarri (*145 agerraldi, 57 liburu eta 8 artikulutan; orobat xarmagarri 44 agerraldi, 4 liburu eta 38 artikulutan -denak Herriakoak-*) **1 izond** xarmatzen duena. ik. **xarmagarri; liluragarri; xoragarri.**

(*pertsonez*) Emakume batzuek ere ematen digute horrelako sentipena, amodioaren kontra igurtzeko aukeratu gaituzten begi argi eta faltsuzko emakume **xarmagarri**, gozoek. Emakume **xarmagarria** zen Susana, guztiz ederra. Gwendolen bezalako neskatza **xarmagarri** batekin ezkontzen banaiz. Bai neskatza **xarmagarria!** Neskato **xarmagarri** haren begiak ikusi nahi zituen. Biloba, hemezortzi hilabeteko ume **xarmagarria**. Ez zen irakasle **xarmagarri**, alai horietakoa; aitzitik, ahots doinu monotono samarra zuen eta ez zuen lortzen gu ikasgaiarekin gehiegi txoratzea. Turko bikaina zen; ez arabiarra, turkoa baizik, lodia, abegikorra, **xarmagarria**, turkoz jantzia, turbante eta guzti. Nire laztana, bai **xarmagarria** zaudela! **Xarmagarri** iruditzen zaidan irudi bat datorkit. **Xarmagarriarena** egin nahi zuenean jokatzeko zuen horrela, mutilek bagenekien hori.

2 (bestelakoez) Zinez sorkari **xarmagarria** gure mariposa. Hango edo hemengo herri tipi **xarmagarriak**. Alemaniara datozen Euskal Herriko laguneri erakustea gustatzen zaidan herrixka turistiko **xarmagarria**. Hortz irten **xarmagarri** bat. Aitak bekozkoa zimurtzen du arku **xarmagarri** bat eratuz. Kantarik **xarmagarrienak** kantatzen zizkiotela. Gorteko manera **xarmagarriekin** kamisoiak apur bat bildu zuen. Erregina Zuriak denentzat zuen hitz adeitsu bat, buru makurtze **xarmagarri** bat. Orain dakusun aniztasun **xarmagarria**. Bera zen, bere inorgabetasun **xarmagarrian**, gauza benetan eder bakarra. Itxurakeria xelege hori, aldi berean pedantea eta **xarmagarria**. Zoruan kolore **xarmagarriko** perretxiko sendoak hazten ziren, aulki lege erabiltzen zirenak. Segur aski ez du sekula izango bakartasun ume baten plazer **xarmagarriaz** gozatzeko aukerarik. Magia larderiakoa eta **xarmagarria** zuen. **Xarmagarria** zen haren irribarrea. *Sorgin* Astekariak antolatuturiko Irribarrerik **Xarmagarriena** sariaren irabazle bost aldiz. **Xarmagarria** eta erakargarria izaten jakin behar da.

3 (adizlagun gisa) Ia hautematen ez zen marra gorria **xarmagarri** ageri zen larruzal zuri-zuri hartan. Zorionez, **xarmagarri** zegoen Honoré gau hartan eta akuria ahanzi egin nuen kasik.

4 (hitz soila -en atzikiaren eskuinean) Ez ote zen alabaina, herritar eta kanpotiar jendearen **xarmagarri** egin izan oroz lehen Pierre Lotiren elaberri goxo eta buru-hauste gabeko kondaira hura?
[3] **neskato xarmagarri** (3)]

xarmagarriki (*corpusean xarmagarriki soilik*) *adlag* era xarmagarrian. Meztatik landa, zintzur bustitzea eta bazkaria egin dira "Larrun Xoko" gelan, Pantxo Azaretek zituelarik mahainak lore flokez **xarmagarriki** apainduak.

xarmagin *iz* aztia Berunezko xafila biribilkatu eta litzete batez zulatuan iraririk dago xarma-elearen testua, **xarmaginak** bere ahizparen hilobiko libazioen hodira limurtua.

xarmakeria *iz* sorginkeria, aztikeria. Bere baitan egin zuen ea neskaren erantzun ezkorra **xarmakeria** hutsa zen, ala haren errefusaren agerpen garbia.

xarmandu *izond* xarmatua. Indar hori Psikearen sakontasun subkontzienteetan aske dabilelarik, *limes*-etik kanpo dagoen inoren lurralde ezagunetik hesiaren kolapsoak zabalik utzi duen mundu **xarmandura** salto batean igarotzeko esperientzia asaldagarriak askatuta.

xarmagarri [*108 agerraldi, 31 liburu eta 10 artikulutan*] **1 izond** xarmagarria. ik **xarmant**. (*pertsonez*) Emakume oso eder eta **xarmagarria** zen. Neskatala **xarmagarri** honek aingeru baten moduan xurgatu dit. Guztia hargatik eta alabatxo **xarmagarriarengatik**. Eugeni **xarmagarria**, laztanik gozoenez ase nahi dut ipurdi hori! Bere osaba **xarmagarriarekin** bizitzera joan nahi zuela, nire malenkonian eta krudeltasuna jasan ezin zituelako. Bai, **xarmagarria** zara, eta ez nau harrizten neskatala hori Dancenyri zuri baino gehiago iharduki izanak. Poz handia guretzat, Patri, pertxenta baitzen, zinez, gure amonen amona **xarmagarri** hura. -Lan bakarra dun: **xarmagarria** izatea.

2 (bestelakoez) Piztiatxo **xarmagarria** zaitut! Lur eder bat, Holanda, herri **xarmagarriak** eta hiri are **xarmagarriagoak** dituen. Ikusi ditut begi **xarmagarri** horiek nigan finkatuak, amoltsutasunaren eiteak ederragotuak. Irribarre **xarmagarriak** erakutsi zituzten hasieratik; ez zen gutxiagorako. Musika-tresna horren tonu **xarmagarria** hainbat hari sinpatikok eragiten dute. Gazte zarenean eta etxetik lekutu berritan, **xarmagarri** dira korridore ilunak, lau tanta isurita agortzen den dutxa, labezomorroak sukaldean eta berogailu eza ganberetan. Gai liluragarria, **xarmagarria**, erakargarria. Asmo **xarmagarri** horiek zergatik behar dute izan nire irudimenaren ameskeria hutsa [...] Nola didaten burua sutzen eta arima limurtzen zure hitz **xarmagarri** horieki! Zein otzana zen modurik **xarmagarrienean**, prest beti nik nahi nuen guztia egiteko, nik nahi nuen gisan, nik nahi nuen momentuan. Ahotsaren ñabardura, bularren kulunka zainarta edo ipurdi borobilen balantza **xarmagarria**. Haurraren xalotasun **xarmagarriak** ez zion ordea gezurrik erraten utzi. Zure manuak **xarmagarriak** dira; zure manatzeko manera era da atseginagoa. Irakurri ondoren *maite zaitut xarmagarri* hura, zure eskuz idatzia, aditu dut zure aho ederra aitormen hori errepikatzen.

3 (adizlagun gisa) **Xarmagarri** zegoen, eta gainera hain zentzudun: mutil baten itxura zeukan -bularralde guztiz emeduna, hori bai-, bere aldaka estu haiekin, modeloengan hala behar ere. Andoni Olaberengana txanpona jaurtizera hurbiltzen ziren andrazko gazte guztiak barre eginda urruntzen ziren, kapelu kriket haiek **xarmagarri** luzituz.

[3] **emakume xarmagarri** (4)]

xarmankeria *iz* xarmantasun gaitzesgarria. Seguruena **xarmankeriaz** jokatu zuen, neskek ohi duten gisara.

xarmanki *adlag* xarmantasunez; ederki. Airoski jotzen du, **xarmanki**, bai eta tristeki ere, malkoak isurarazteraino zenbaitetan. Mutikoak burua altxatu zuen beraz eta sorginak **xarmanki** agurtu zituen. **Xarmanki** oroitarazi dauku nor ginuen Etienne Salaberry. Holandesak dira bi presuna gazteak eta bat frantsesez **xarmanki** mintzo izanki eta, erran diot [...]. -Enetaz ere **xarmanki** da hemen berean. Bizpahiru egunez gordetzen ahal banauzu, **xarmanki**. Ihardetsi nion baitz, **xarmanki** izanen zela hori, biantzat gela bat

hartzea. Bestalde, banko handi gehienak **xarmanki** akomeatzen direla denek hein bera edo bertua hartzeko, gisa hortako tratuak ere jendearen bizkar eginak direla. Badira ere, toki guztietan bezala, aukera horretaz ballatzen direnak **xarmanki** urte batzuen gaitzeko lanera joan gabe, munduan ez baita biztanlerik orotan aingeru denik, ez saindurik, orotan saildu denik. Urruñako Kulturaldia **xarmanki** bururatu.

[3] **besta xarmanki** (3); **xarmanki iragan da** (9); **xarmanki joan da** (8)]

xarmankiro adlag xarmanki. **Xarmankiro** portatu zen marabuta nirekin.

xarmant [300 agerraldi, 63 liburu eta 104 artikulutan -ia guztiak Herriakoak-] **1 izond xarmagarria. ik**

xarmangarri. (pertsonez) Egun batez, errege aulkian bere handikiez inguratua zegoela, merkataria batek neskatila ezin **xarmantago** bat eraman zion. Ene aitzinean, neska gazte bat iduriz **xarmanta**, bizkar erditarainoko ile luze batzuekin. -Alaba **xarmanta** eta prestua duzu zinez. Badira ere emankizun berriak, hala nola TF1 gatean "Le Bleu de l'océan" Miarritzeko auzapezaren ilobarekin, emazte **xarmanta**, egia erran. -Dama gazte **xarmanta**, euskalduna ote zara? Tira, hoa, eta ekar ezak hona uestezko printzesa **xarmant** hori. Berrogei urteen bueltan, andre txiki beltzaran honek, aurrezturik zuenarekin, gizon gazte **xarmant** bat, Lecointe lantegiko doitzaille, oparitu zion bere buruari. Ausartu da halako batean bere begiko ilehori **xarmantari** dantzan egiteko eskatzera. Ene lagun **xarmanta**, ez ezazu zeure burua engaina: ongintza harrokeriaren bizioa da, arimaren benetako bertutea bainoago. Zer gizon **xarmanta**, ausarta eta bihotz handikoa... Artista **xarmantei** *izar* esaten diete. Adio, Cécile **xarmanta**: hona zure etxera abiatzeko orena. Bertako jendea **xarmanta** da, emakumeak sutsuak, gizonak lagun onak eta, txortan ondo egiten dutenean, oso-oso ondo egiten dute. Konkorduna baino itsusiagorik ez dinat egundo ikusi, baina neska hura baino **xarmantagorik** ere ez... Hau jende **xarmanta!** Harrigarriro **xarmanta** zen.

2 (bestelakoez) Haren burua **xarmanta** zen zinez, molde eslabiarrekoa bete-betean. Nolako plazera ematen didan ipurdi **xarmant** honek. Zure behako **xarmantek** nire arima beheititua bizkortuko lukete. Haren begirakune **xarmant** eta sarkorraren aurrean ezin apalago sentitzen zen. "Minutu bat, mesedez", irribarre **xarmantaz** erantzun zion. Orotara bidaia **xarmanta** de Carolis jaunari esker egin duguna. Geure eskuinean dugun 'Roche Percée'aren ondoko Gamarraitzeko bideska **xarmant** hori ere, garai berekoa da. Haren sabelak bihurtune **xarmanta** erakusten zuen. Bere aita Dominique artzainaren historia kontatzen digu, estilo **xarmant** batean. Eszena **xarmanta** irudikatzen digu Lizardik, eta halakoxea izango zen egiaz. Goi mailako pop **xarmanta**. Zerbait apain eta **xarmant** egin zitekeen. Kolore gorria izaten zen nagusi, tonu bortitzek, urdinek, horiek, moreek, kolore gogor **xarmantek** ebakita. **Xarmanteko** loa egin nuen lehen gau hartan.

3 (adizlagun gisa) Bi mutilak eder eta galant, jakintsu eta **xarmant** hazi ziren.

4 xarmanteko izlag ipar xarmanta. Otsailaren 19an larunbarekin **xarmanteko** jende aldea elgarretaratu gira edo erran behar nuke **xarmanteko** euskaldun andana elgarretaratu girela, zeren eta abantxu denak euskaldunak baiginen, gure usaia xaharrez goxatzeko elgartuak. Berriz ere gure ezker paretako plaza ginuen jatetxe bilakaturia, **xarmanteko** herritar taldea elgarretaratu gira adin guzietakoetarik. Lurrean pausatu dudana bizkarzakua **xarmanteko** burukita gisa baliatuko dudala, belar xixtaduna etzanzakuz estalirik, jatera noa, gero nagiki luzatzekotan. Marydok bere **xarmanteko** bozaz bestalde talendu haundia agertzen baitu kantu idazten. **Xarmanteko** loa egin nuen lehen gau hartan. **Xarmanteko** ikusgarria, biziki alegera da eta denbora berean bi mezu zabaltzen ditu: ura dugula ontasan bat paregabea, guziz baliosa, urik gabe ez baita bizirik, eta uraren pare ondare gaitza dugula ere euskara, gure mintzaira maitea! Eusebio **xarmanteko** tenorean heldu zen, sabela karruskaka hasia baitzitzaion. **Xarmanteko** kalostreape bazaukan komentua.

[3] **andere xarmant** (9); **andere xarmant bat** (7); **bikote xarmant** (3); **dama gazte xarmant** (3); **emakume xarmant** (3); **gazte xarmant** (10); **gazte xarmant bat** (5); **gazte xarmant horiek** (3); **neska xarmant** (8); **neska xarmant bat** (5)

adiskide xarmanta (7); **andere xarmanta** (5); **neska xarmanta** (5)

neska xarmantak (5)
neska xarmantaren (3)]

xarmantasun iz xarmanta denaren nolakotasuna. Graziak, **xarmantasuna** eta edertasuna ematen zuten hiru ahizpa, mitologia greko-latindarreko jainkosa zirenak.

xarmantdun izond xarma duena. Laburtuz: ilehoria, lepo luze eta **xarmantduna**, polit-polita, existitu behar zuenik ere iruditzen ez zitzaion moduko eme bat aurkitu zuen.

xarmapetu, xarmape(tu), xarmapetzen da/du ad xarmapean gertatu. Pixkanaka **xarmapetu** al zuen lokarrazazitako neskatoaren aztikeriak?

xarmatsu izond xarmaz betea. Antzokiaren barrutia zenbat eta itxiagoa izan, barruko gauza guztiek hainbat **xarmatsuago** barre egiten dute, egunaren argia bildurik.

xarmatu, xarma(tu), xarmatzen 1 du ad norbaiten xarmak erakarri edo menderatu. ik liluratu; limurtu;

xoratu. Egutxik arnasari eutsi zion, atea irekitzen ari zen emakumeak **xarmatuta**. Haurrek **xarmatzen** dute. Lehenago ibili gabea zen horrelako lanetan, baina **xarmatu** egin zuen ugazaba bere irribarrearekin, zango luzeekin eta aurpegi politarekin. Geroxeago uhinen hotsa nabarmendu zen, neskatoak Egutxiaren bihotza **xarmatu** zuelako, hain zuzen. Ostatu batean, neska zerbitzariak erromes gazte bat **xarmatu** nahi izan zuen. Ez zen, hain segur ere, jarrerarik aproposena **xarmatu** nahi duzun neskaren aitzinean. Gauak sanoak dituk, planetek ez ditek makur jotzen, ez amandreek ez sorginek ez ditek **xarmatzeko** ahalmenik.

2 zerbaiten xarmak erakarri edo menderatu. Laboratorioko beirakiak **xarmatu** egiten gintuen eta kikildu. *Arabia* hitzaren silabek zeharkatzen zuten nire arimaren nagitasun gozo isila, eta sortaldeko lilura batez **xarmatzen** ninduten. Hain zegoen ikuskizunak **xarmatua**, ohartu ere ez baitzen egin iluna sartzen hasia zela. Hantxe **xarmatu** zuen merkatu nagusiak, bere zalapartarekin, bere egundoko esamesekin. 'Kromagnon' aroko doinu hunkigarri horren melodiak ez ote zaitu **xarmatu**? Haren hitzen eztiak **xarmatu** zuela.

3 (nork osagairik gabe) Bihotza **xarmatzen** zitzaion, barazki haiek zerupean, oihal beltz bustiekin estalitako mahaien gainean, ikusten zituelarik. Kattalinek besta zenbaitetara eraman zuen eta Sophie xoraturik, **xarmaturik** gelditu zen. Abasek, bien bitartean, aurpegiera **xarmatua**, grinaz eta itxaropenez beterik, begiezt milikatzen zuen. Liluraturik zihoan, **xarmaturik**, zentzuak hordí. Sorgortuta baino gehiago **xarmatuta** zegoen. Gero iruditu zitzaion neskato xarmatzailea ez baizik neskato **xarmatua** zela.

4 sorgindu, sorginkeriaz menderatu. Deabruak gure auzokideetako bi gizon eta neskata bat **xarmatu** zituen. Satanez ere **xarmatu** gaitzute, hamabortz agertu baitira mutiko eta neska, ez baita oraindik hilen dantza gure Zuberoran. Tomek kuitu egin zuen azkenean, hitz egiten entzun zion azkenean, eta hori **xarmaturik** zeukan sorginkeria hausteko nahikoa izan edo ez, egina zen jada elkarren ezagutza. -Jauna, arbola **xarmatua** dago; adarretan tinkatua nauka. Ezerk ez du begirada liluratzen, ezerk ez ditu begiak **xarmatzen**. Bere boza entzuten duen oro **xarmatua** izateko arriskuan dago.

5 (era burutua izenondo gisa) Bi-biak besarkatu eta jauzi eragiten zuela belaunetan eserarazita, besarkadazko, kantazko eta barrezo zirkulu **xarmatu** batean. Hor hasten zela haurraren erresuma **xarmatua**, Aladinoren erresuma. Haizea aldeko izaki, bela hanpatzen, eta arraunlariek arraunak altxatzen dituztenean, hegan egitearen pare da, isiltasun **xarmatu** batean. Gozo, lazgarriki gozo mangatu diot kriminal arrisksu honek biktima **xarmatuari**. Hala da-eta, Mariano bezalako batek eguneroko begi berri eta **xarmatu** batekin ikusten eta maite dituela bere herria, eta herritarrak. Gerraren, torturaren, terrorismoaren kontra... betor borroka **xarmatua!**

[3] **xarmatuta utzi huen** (20)]

xarmatzaile *izond/iz* xarmatzen duena. Begirakunea jasorik, begira zuela ohartu zen, halako aire **xarmatzaile** batez eta luzaroen asaldatu izan zuen irribarrearen zantzuak ezpainetan. Ahoa zabaldu nuen hura hobeto hartzeko, arima loak hartua baitzen, ahazten ari zen, eta asfiziaren lehen zoraldian opio **xarmatzaile** oinaztarriaren pareko baten mozkor sorgingarria ari zen dastatzen. Gero iruditu zitzaion neskato **xarmatzailea** ez baizik neskato xarmatua zela. Hadrumeteko nekropolisean datza Sextilio, Septima **xarmatzailearen** eta haren ahizpa birjina Foinisaren artean. Ni, otخان eta atzerakorra, Jean Gabin desertore, **xarmatzaile**, harroputz eta malamentean hilairekin: absurdua, eta gainera haiek elkarrekin maitemindurik zeuden, gu ez bezala, ez al da hala? Merezki du arazo hauek zehaztasun geometrikoz aztertzea, sofismen lainoei, hizjario **xarmatzaileei**, eta zalantza lotsakorrei zirrikiturik utzi gabe. Herriko **xarmatzaile** usteko zenbaitek eta amorostu anitzek eskatuta asmatzen nituen lerro haietan erakutsi gabe gordeak neuzkanak esan eta idatziko nizkiola berari, gordinak, garratzak, gaiztoak. Eta hara han ni hura konbentzitu nahian Osorioarenik ez sinesteko, **xarmatzaile** gezurti hutsa baitzen bestalde.

xarmatze iz xarmak erakarri edo menderatzea; sorgintzea, sorginkeriaz menderatzea. Santiagoko Bideko ostalaren sheiak, **xarmatzea** laket baitzaie eta diru pixka bat lortzeko, gauaz erromesen ohean luzatzen dira, deabruak bultzaturik gaitzetsi behar dira. Harryren eta Ronen eskolako lana, **Xarmatzeei** buruzkoa, ari zen ikuskatzen Hermione. **Xarmatze**-kondaira bateko pertsonaia aproposa zatekeen neskatoa.

xarmegarri ik **xarmagarri**.

xarmegarriki ik **xarmagarriki**.

xarnafera 1 iz San Joan gaueko sua. Aurten, ekainaren 24ean, Uztaritzeko ikastolako haurrek, haundi ta ttipi nahasirik, manera berezi batez eginen dute "**xarnafera**". **Xarnafera** deitzen da ekaineko josteta hori.

2 irud/hed **Xarnafera** berria sortu da Frantzian urte zaharretik urte berrirako gauan beribilak errez: orotara hiru ehun baino gehiago Estrasburgon, Parisen, Pariseko inguruetan...

xarneo ik **xarnegu**.

xarnegu (orobat xarnego) izond/iz ipar mestizoa. Ohartu ginen haiek jotzen zituzten dantza asko euskaldunak zirela, eta beraiek azaldu ziguten doinuetako asko **xarnegoak** direla, alegia, bi kulturetan daudela. -Mike izendatzen da, Tulsan sortua, indio-breitzar **xarnegua**, eta ziberkomunikazio gau baten buruan interes gune asko parekoak genituen, sexuaz aparte bistan dena. Gaskonia eta Euskal Herriaren arteko herrialde **xarneguen** musika berraurkitzen dute bertan, tresna ugari erabiliz: zarrabetea, xirulak, ttun-ttunak, biolina, alboka, *besson-a*). Zeelanda Berrian, ile moztea nahiz orrazi trakets haiekin ile **xarpa** batzuk ateratzea, hori dena beti, konjurua eginez gauzatzen zen.

xarpa¹ 1 iz *adkor* zarpa. • *irud/hed (izenondo gisa)* Gizajoak eman zuen kabitu hainbat xagar kokkor ttiki **xarpa** horietakotik basa-pipitetan. Handik hiru egunera elurrak bisitatu zuen: uste dut elur hura ez zela hotza, frexkagarria bakarrik, nire sagarrondotxo **xarparentzat**.

xarpa² iz ipar ehunezko zerrenda zabala, eskubiko besaburutik ezkerreko aldakara pasatzen dena, edo gerrian lotzen dena, ezaugarri gisa erabiltzen dena. Auzapezaren ordezko, hautetsi abertzale batek egin du ezkontza hori, bainan frantses banderaren hiru koloretako **xarpa** ez du jauntzi eta jaun esposaren familiak arrunt gaizki hartu du hori. Auzapezak jakinarazi du legearen aldetik ezkontza egiten duen hautetsia ez dela batere bortxatua **xarparen** ezartzerat bainan **xarparen** ezartzeko usaia badela haatik aspaldian eta aspaldian. **Xarparen** jaunzteia ez dela legez batere bortxuzkoa ezkontza bali izaiteko.

xarpa³ 1 iz *adkor* atzaparra. Bere **xarparekin** hartu egin zuen billete hura eta airera bidali zuen eta berak pagatuko zuela.

xarpail izond *adkor* zarpaila. Noski, ez da hodeia artean ere, ez eta gutxiagorik ere; laino matazatxo merke desguaze modukoa, lainokume ttiki **xarpail** tximatsua.

xarpot ik **xarbot**.

xarranpin ik **txarranpin**.

xarrastada iz jasa txikia. ik **txarrastada**. Oraingoan, argi ikusten da, kopuru handiak ez izan arren, kostan, eta Gipuzkoa aldeko txoko golkotsu horretan jausten dela, isuri normalean, lainateria eta euri **xarrastada**.

xarta iz ipar agiria. ik **karta 9**. Pariseri buruz Euskararen ofizialtasuna lortzeko eta mintzaira guttituen aldeko Europako **xarta** sinatzeko urratsak aspaldi eginak dira. Horretarako, lanbide mailan ihardueren kalitatezko **xarta** osatu nahi du Frantziako Gobernuak. Gutiz gehienek begi onez ikusten badituzte ere **xarta** horren printzipioak, gertatu da sektore batek edo besteak, arrazoi desberdinengatik ez dutela **xarta** hori bere osotasunean izenpetu nahi izan, edota ez dutela interes berezirik ikusi aliantzak egiteko. Horra nun beraz ingurumenaren aldeko **xarta** bat beharra duten finkatu. Abertzaleen Batasunak definitzen du oinarritzko testu bat, **xarta** bat bilakatuko dena: Abertzaleen Batasuna, egiazko plataforma bat bilakatzen ari da.

xartaña iz ipar Jangoenean aldiz da erakutsia Josette Dacostak margotu **xartañaren** irudi hirigarria.

xartatu, xarta(tu), xartatzen du ad txertatu. Makina ustekabeen deskonektatuz gero gerta zitekeenaren deskripzio kasik danteskoak eskaintzen zituen -arduragabearen heriotza latza bat-batean berragertutako hormaren barruan, gorputz-adarrak han-hemenka **xartatuta**...-; gero, halakorik sekula gertatu ez dela gehitzen bazuen ere. Egun batean, eskolako frontoian palaz jokatzeko ari ginela, Inaxioren pilota horma gaineko sarean geratu zen **xartaturik**.

xartel ik **txartel**.

xartela ik **txartel**.

xarter *iz* hegaldiez mintzatuz, erregularra ez dena eta konpainia pribatu batek kudeatzen duena. Japonesak hasten balin badira, **xarter** beteketa jinen zaizkigu!

xasis *iz* euskarria. Eguzkirantz jiratu etxetxo, eta aurrez aurre esertzen zen; gero bere azeri-isatsak ekarrarazten zituen, aurkitzen zituzten euli eta erle guztiak esetsi eta sarraskitzeko; jarraian **xasisak** ixten zituen.

xastar ik **xastar**.

xasur *iz* soldadu mota. *Chasseurs* delakoak, "**xasurrak**", borrokalari ausartak ziren, diziplina gutxiakoak baina. Joan dira biak eta **xasurrak** kasernan aurkitu dituzte, kantari ari direla aurkitu ere: [...]. Harispe mariskalaren **xasurra**. Irakurleak dagoeneko igarriko zion, baina Enperadoreak ez zekien **xasur** haiek euskaldun elebakarrak zirenik.

xatar¹ *1 iz ipar* haur oihala. Eta hau izanen duzue seinale: haur bat aurkituko duzue **xatarrez** troxatua, eta otalako batean etzana. Haurrarekiko afektibotasuna nola landu, **xatarren** aldaketa, negarra, osasuna, janaria, jokoak edo jantzien inguruan komunikazioa lantzen dute, 200 orduko modulutan. Ere malkoak lerratzen zitzaizkion, **xatarrez** eta buruxkandoz tinkatu eta gaixotasunak ahuldu mutikoa besoetan gauak gauari zihoaneko irudiak berritxuratzen zituenean.

2 irud/hed Ene hizkuntza bakar et sakratua zen orduan erdara eta latinak baino are gehiagoko xarma zeukaten **xatarretan** garatzen ari ziren hitz berriek.

xatar² *izond adkor* zatarra, itsusia. Edo **xatarrak** gara edo, bestela, ederregiak.

xausun ik **xauxun**.

xauxix *iz ipar* saltxitxa. Eguerdiko oren batetik goiti bazkaria: **xauxix** piperada, zikiroa, entsalada, gasna, bixkotx kafe eta ondoko. Salda, piperrada **xauxixekin**, ahate ixterra ilar biribilarekin, gasna, bixkotxa, horma, kafea ondokoarekin eta arnoa nasaiki. Oren bata inguruan bazkaria nahi duten guzientzat 17 eurotan: piperada **xauxixekin**, zikiroa, gasna, bixkotxa, kafea eta denen pusatzeko behar diren edari guztiak.

xauxun (orobat xausun) *izond ipar* txikikeria eta nardagarrikerietan aritzen dena. Holakoa zen gure "arbasoa", munduko gizonik hobereena, ez batere **xauxuna**, gatz eta biper birbirita bat ere ez batere hastiro, bere kasetako saltsa edo errakian. Ez baitzen batere gizon hertsia, murrirtx eta **xauxun** hetarik idaien eta hitzen apaintzale xorrotx eta xuxen hori: bai haatik berak hain maite zituen mundutiar ainitz bezain hedatua eta zabala. Ikusten dituzularik, hautagai agertzen direlarik-edo... batzuetan biziki **xausunak** dira eta, dena jestu eta hau eta hura.

xaxa¹ *1 iz* xaxatzea. Guk zirikatu egiten genuen hitz egin zezan, algara handiak egiten genituen haren hanka-sartze ugarien **xaxan**.

2 (interjekzio gisa) -**Xaxa**, **xaxa** nagusiari -egin zion oihu.

3 xaxa egin xaxatu. Bion arteko liskarrak gero eta ugariago, gaina hartzen hasi nintzaion aitari: istilu bat lehertzeko zorian, amak pazientzia eskatzen zion aitari, aita amarekin haserretzen zen, eta elkarri **xaxa** eginez jardun ondoren, ama sukaldara erretiratzen zen negarrez hasteko puntuan, eta aitak egunkariaren atzean ezkutatzen zuen frustrazioa.

xaxa² *iz ipar* tantoa. Geroago, Iparraldean, "tanto" edo "kintze" hitzaren orde, erraiten zakoten **xaxa**. Pilota partida bukatzerakoan, azken kintzea edo **xaxa** egin eta, [...].

xaxaka adlag xaxatzen, zirikatzen. Jendea boxeolari **xaxaka**, oihuka, txakur amorratu eta odolgozetuen arteko borroketan bezala, aurkaria akabatzeke eske. Eskola osoa haien inguruan bilduta dago orain, borroka ikusten, batari eta besteari **xaxaka**. Gudu-lerrora itzultzen ginen bakoitzean, Hanley **xaxaka** izaten genuen orpoz orpo, eta haren ahotsa zaunka basati bilakatu zitzaigun buruan. Gizon haiek **xaxaka** hasi zitzaizkion. Arbel-mendiaren beheko aldean geratu da bera, eta jaistea baino zailago iruditzen zaio orain igotzea, atzetik **xaxaka** zituen arerioak desagertu eta gero. Txarrerako sena, geure barruan **xaxaka** ari zaigun tentazioa.

xaxarazi, xaxaraz, xaxarazten du *ad* xaxatzera behartu. **Xaxarazteko** anfetaminak ematen dizkiete.

xaxari *iz ipar* pilota-partidetan tantoak kontatzen dituen pertsona. Hemen da hasia 15-30-40 kondatzeko ohitura edo usaia: jokoa kondatze hori Hegoaldetik heldu zaigu; aldiz Iparralden kintzea edo tantoaren izena "xaxa" zegoen: horretatik **xaxariaren** izena; lehen hemengo herri hauetan **xaxaria** zen juje eta kondatzailea. Gazte horiek bazuten beren partidetan puntu kondatzaile edo **xaxaria**, bazterrak atzartzen zituena. Berdintzen zirelarik bi pilotari andanak, nola baitziren sos jokatzaileak, oihu egiten zuen **xaxariak** jendea beroarazteko jokatzeari buruz: "Kintzez berdin!_Trebesea libro!"

xaxati *izond* xaxatzen duena. Antropologoek mila gai lituzkete **xaxati**...

xaxatu, xaxa(tu), xaxatzen **1 du ad** zirikatu. (*pertsonak*) Lagunek **xaxatu** egiten zuten: "Hi ez haiz arabiarra...". Ezetz ausartu, **xaxatu** zuen batek. Publikoak ere ez zuen Zarandona asko **xaxatzen** eta bere onenak eman barik ari zen nabarmen. Beren burua aristokratizatzen zuten karlistak, Katxo hura babesten hasi ziren, zirikatzen eta Martinen kontra **xaxatzen**. Baina gauza bat da hori eta

bestea, egin zuten bezala, Mendiondo laguna nire kontra **xaxatzea**. Zure aurka **xaxatuko** dute jendetza: harrika emango dizute, ezpataz zeharkatuko. III...Errepublikak bere prefetak **xaxatu** zituen apezak mehatxatzen Flandrian eta Britainian. Apezeriak eta zenbait jauskilek erreformatuen kontra **xaxatua** zuten herriko jendaila, Maitia delako oskigilea buru zutela. Funtzionarioak presoak **xaxatzen** aritu ziren guri egurra emateko. Herriaren altxamendu espontaneoak, elizak eta nobleziak **xaxatu** eta antolatua izan dela. Beti mairuek **xaxaturik**, ezin izan dugu inoiz altxorrik metatu, altxorrek metatuz gero, maiz, ezin daitekeelako segurtasunez bizit. Biko horren ostean, Armstrong **xaxa** dezaketenen zerranda luzea da.

2 (bestelakoak) Erreka zulora joan ginen Jack eta biok, korrika, oihuka, gure makila mehekin sasiak ebakiz, dantzan, zakurrak **xaxatuz**. Erromesaren kontra **xaxatu** ditu zakurrak, jolas anker moduan. Iragan ditugu karrika eta zubia, eta errege bidea hartu dugu gau beltzean, hiru gizonak sutu, **xaxatu**, kitzikatu, zigortu, akuilatu, onetik ateratako zortzi mandoren lauhazka suharrean. Bazirudien sugea **xaxatzen**-edo ari zinela. Aitak etorkizunari begira jartzeko, oroitzapenei ez **xaxatzeko**, "hartaz guztiaz" hitz gehiagorik ez egiteko agintzen zion amari. Komunikabideek, ohi bezala, polemika **xaxatu** egin zuten [...] baina laster baretu zen kontua. Gau iluna da, eta haizeak ametsak **xaxatzen** ditu teiltatutik behera. Gorputza lan astunekin zailtzen duenean, geldituta geratzen zaio **xaxatzen** duen irudimena.

3 (era burutuia izenondo gisa) Iaz hil zen, Florencio yogia iaz hil zen, zeri **xaxatu** batek horzka egin zion Jugularrean, eta zeri bat bezala odolustu zen.

[3] kontra **xaxatu** (3)

kontra **xaxatzen** (3); **xaxatzen salatu zen** (3); **xaxatzen salatuko** (3)

xaxatzaile izond/iz xaxatzen duena. 32 urteko gorliztarra Basaurin atxilotu zuten, ustezko hilketa saioaren **xaxatzaile** izatea egotzita. Elkarlanean aritzeaz gain, bera izan dut lehen irakurle, kritikari, **xaxatzaile**. Niri izugarriko amorrua pizten zitzaidan orduan faxisten kontra, haiekin izan baitziren gerra haren **xaxatzaile** eta azkenean irabazle. Eta moralistak ere hortxe, gehientsuenak behintzat zuhurgabeziaren **xaxatzaile**.

xaxki iz adkor saskia. Hainbat **xaxki** oartzeko eta banaxta tiki osatzeko.

xaxpikitu, **xaxpiki(tu)**, **xaxpikatzen du ad adkor** **zaxpiki** bihurtu. Galdu-usteak edo, hobeki esanda, galminak bizimindu egiten gaitu, eta biziarazten, urduritzen, tirtiritzen, **xaxpikitzen**, ezinegon gozo batez janzen, aseterik izan ez dezakeen gosegarri batekin adiskidetzen.

xaxtar (orobat xaxtar g.er.) 1 izond adkor **zaxtarra**. Beste aldeko aitona, Patxi Elizegi -baserri **xaxtarra** eta mantentzeko bederatzi alaba-, arbel meatzean aritu zen lanean. Lana bukatu eta txabola **xaxtar** batean bilduko dira amarekin. Mendiko ostatu **xaxtar** eta narratsa oroitzen nuen nik: eulientzako zintak sabaian, mahai zaharren hankak kolokan, mostradore altua, eta haren atzean neskazahar erdi herren begi-oker bat. Adreiluzko bi espaloio ikaragarri garairen artean sakon zihonan kalezulo **xaxtar** batean sartu ginen. Ia ustekabean, ubide eta aintziretan zehar Arkangelsketik San Petersburgora zihonan ontzi **xaxtar** batean tsarren udako hiriburua distiratsua hartara bidaiatzeko aukera izan zuen. Eguberri batean, bere San Damiango ohe **xaxtar** hartatik, [...]. Txistor **xaxtar** hari esker errazago sartuko zen ardo garratza, kontua edatea baitzen. Bazkaria ez zen bazkari, eta ez izateagatik, kanpala ere ez zen kanpai, txapak txaparen kontra jotzean ateratzen zuen metal **xaxtar** baten hots lehorra besterik ez. Ohartu nintzen kanpai ez zen kanpai haren zintzarri hots **xaxtar** hark bazuela zerbeit berezia, ez zela ohiko hots **xaxtarra**. Zahar ugari, itxura **xaxtarreko** jendea, arropa zarpailez jantziak.

2 (-en atzizkiaren eskuinean izen gisa) Nire jokamoldeen zakarra, nire arropen **xaxtarra**...

xax ik **iaz**.

xazko ik **iaz 2**.

xedapen 1 iz agindu edo lege bateko puntuetako bakoitzea. Usadio hori, lege erromatarren **xedapenen** kontrakoa, eliz auzitegiaren sartua zen, non ez baitziren ikusten zuzenbide kanonikoko arauak baizik. Lege honen **xedapenak** eta arauak betetzen saiatuz. Lege argia bete beharrekoa da; ilunak, berriz, berorren **xedapenetan** sakontzea eskatzen du. Bete arretaz Jaunak zeuen Jainkoak ematen dizkizuen agindu, lege eta **xedapenak**. **Xedapen** zuzenak ezarri dituzu. GATT hitzarmenak ezartzen zituen **xedapenak** zabaltzen ditu. Eraikuntzako langileek 1999ko hitzarmen kolektiboan jaso ziren **xedapenak** indarrean izatea eskatu zuten ELAK, LABek eta UGTK. Espainiako Aurrekontuen Legearen **xedapen** batean jasotzen denez, [...]. Araubide horietako **xedapen** batzuk arrotz egiten zaizkigu. Lonbardiaren legeari erantsitako **xedapenetan**, lege zibilek hamarrenak biltzea onartzeko zuten zailtasuna ikus daiteke. Kultiari buruzko **xedapenak**. Bahituraz **xedapen** gehiago.

2 (izenondo eta izenlagunekin) Ez dagoela zuzenbide zibileko **xedapen** orokorreari jarraitu beharrik. Agintariak **xedapen** zorrotzak eman behar izan zituzten aurki. Txindasvinto eta Rezesvintoren legeek juduen kontrako **xedapen** beldurgarriak zituzten; baina judu haiek indartsuak ziren hegoaldeko Galian. Horra zure aitonen testamentuko **xedapen** zehurra, Cecily. Hala non ezkontza-kontratuak **xedapen** feudal eta **xedapen** zibil bilakatu baitziren nobleentzat. Testamentua egiteko baimen mugagabeak [...] hondatu egin zuten pixkanaka lurren banaketari buruzko **xedapen** politikoa. Arestian jasotako atal guzti horietaz gain, lege proposamenak hamaika **xedapen** gehigarri, aldi baterako hiru **xedapen**, izen behineko bost **xedapen** eta **xedapen** indargabetzaile bat jasotzen ditu. Espainiako Kongresuan Kataluniako estatutu berriaren testua eztabaidatzen dabilta, eta atzo bost **xedapen** gehigarri kentzearen alde bozkatu zuten. Aldi baterako laugarren **xedapena**. Kasu horretan, zeharkako **xedapen** bat legelearen asmo onaren frogua hobe da gauzari zuzenean helduko liokeena baino.

3 (hitz elkartuetan) Alde bat utzi ditugu, esate baterako, genealogia astunak, lege bilduma luzeak eta kultura **xedapen** nekagarriak.

4 xedapen iragankor iraupen mugatua duen xedapena. Errege dekretuaren hirugarren xedapen **iragankorrean**, etorkinen ezohiko «normalizazio» prozesu bat arautu zuen, etzi hasi eta maiatzaren 6an amaituko dena. Espainiako Gobernuak Euskal Unibertsitate Sistemaren Legearen zortzi artikuluren eta bi xedapen **iragankorren** kontrako helegitea jarri du. Xedapen **iragankorra** ordezkaturiko duen edozein formulak nafar guztien eskubide demokratikoak bermatu behar ditu. Xedapen **iragankorra** ez du baliogabetu nahi Espainiako Gobernuako presidente Jose Luis Rodriguez Zapaterok.

[3] bigarren xedapen gehigarria (3); konstituzioaren laugarren xedapen (10); laugarren xedapen iragankorra (16); laugarren xedapen iragankorren (3); lege honen xedapen (5); legearen xedapen (3); xedapen gehigarri (6); xedapen gehigarri (7); xedapen iragankor (3); xedapen iragankor (3); xedapen iragankorra (50); xedapen iragankorra ezabatzeko (6); xedapen iragankorra kentzearen (6); xedapen iragankorra kentzeko (10); xedapen iragankorren (9); xedapen iragankorren ezabaketa (3); xedapen iragankorri (3); xedapena ezabatzeko (3); xedapena kentzea (3); xedapena kentzearen aurka (4); xedapena kentzeko (9) itunaren xedapenak (4); lege eta xedapenak (3); zure xedapenak (12)

xedarri ik **zedarri**.

xedatu (orobat xedetu g.er.), xede(tu), xedetzen **1 du ad** horretarako esku duenak zerbeit egin behar den ala ez, edo nola egin behar den adierazi. Legeak [...] agindu, **xedatu**, ezarri, zigortu edo saritu egiten du. Hori guztia Jaun ahalguztidunak **xedatua** da: haren egitasmoak harrigarriak dira eta arrakasta handikoak. Ez al nituen nik eguna eta gaua ezarri eta zeru-lurren legeak **xedatu**? Legean **xedatutako** neurriak «gomendiozkoak» direla diote, «eta ez agintezkoak». Eusko Legebiltzarreko legeetan

xedatutakoa aplikatzea. Legeak **xedatzen** duena debekatzen du hizkuntzak, edo ñabarduraz janzen, bihurtzen. Testamentuaren bitartez, desio zahar bat, hil aurretik **xedatua**, ezagutaraziko zidaten guraso hilek. 1888ko uztailaren 13ko legean **xedatutakoarekin** bat etorri. Legeak **xedatzen** dutenez, esaten diegu ikasleei, giza duintasunaren aurkakoa litzateke berez berritzen ez diren gorputz atalekin negozioa egitea. Iraken etorkizuna **xedatuko** duen ebazpena Segurtasun Kontseiluak gaur bozkatzeko espero du Washingtonek. Erroma bera ere, handia izateko jaitoa eta zelanbait esateko, betiereko hiria izateko **xedatua**, ez al zen berehalakoan konturatu lege horien askieaz? Azken mota horretakoak lege zibilarri erantsi zitzaizkion, hau da, nazio bakoitzaren lege pertsonalei: horrexegatik esaten da kapitularretan ez dagoela ezer **xedaturik** erromatar legearen kontra. Finean, den-dena nik atondu eta **xedatu** bezala. Rubertek oso argi dio euskaldunoi eta katalanei bakarrik dagokigula geure etorkizuna **xedatzea**. Esaerak dioten bezala, gizonak asma, Jainkoak **xeda**.

2 mugatu; izendatu, bereizi. Begien aurrean gauzek gauzen mugatzaile dirudite; aireak mendiak **xedatzen** ditu eta mendiek airea; lehorrak itsasoa eta itsasoak, berriz, lehor oro bereizten du; orotasunaz harago, ostera, ez daqo mugarik jar dezakeen ezer.

3 (era burutua izenondo gisa) Erregeri ez zion eskuak dardararik eragin zigor **xedatua** agintzeko orduan: burua, Erreinuako ongileentzat; gorputza, basapiztientzat.

xede 1 iz helburua. Ezinbesteko du geziak **xedea**, baina hari buruz doala da gezia gezien. Atal honen **xedea** Hizkuntzaren Filosofian sortu diren arazo nagusiez eta joera desberdinez sarreratzko bat egitea da. **Xedea** hau da: gizakiok mintzairaren ahalmena erabiltzeko modua ulertaraziko digun sistematika biltzea, eta hori dela eta "ordena natural bat" ezartzea estudio horretan. NBEn Milurtearen Egitasmoa **xedeetako** bat da edateko ur egokia ez duen jendearen kopurua 2015. urterako erdira jaitea. Silogismoen **xedea** argudiatzea da. Ikusi dugu zer **xede** zuen Mina-k: zenbait egunen pausa bere gizonentzat. Bi eskuez ipurmamiak bereizi nizkion eta hantxe ikusi nuen une hartako ene irrikaren helburu eta **xede** gorriska: Imanolen uzkia. Anny eta biok begirada samurren **xede** sentitzen ginen. Animalia/gizaki gijazo hark bere burua bihurtu zuen bere aginduen **xede**. Auskalo bere **xede** hura bete izango ez ote zuen, baldin eta bere bidean beste irakasle hura tartekatu izan ez balitzaio. Behin **xedea** zehatzuz gero -enbriolaren garapena-, hilabete batzuetan lortu zuten bilatzen zutena biltzea. Askapen-borrokak, hari esker, iritsi zuen bere **xedea**. ETaren armada zibilak **xede** hori legalki erdiets ezina zela ikusi zuena? Berez ez duen **xedea** ezartzen zaio bat-bateko bertsuari, bertsolariaren asmoa ez baita maila estetiko-literario handiko testuak sortzea. Beren **xedeak** betetzeko zernahi bidegabekeria egiteko prest baitaude haiak. Baina **xede** hori etzen gauzatu. Legatzeak gaitasuna mugatzen zuen lege horren kapituluak **xede** horri ekiten zion: izan ere, nahi bezala legatu ahal izan balitz, emakumeek legatu gisa hartu ahalko zuten jarauntsi gisa jaso ezin zutena. Begiak hartan erre beharrean eman nion segida, **xede** oraindik jakin gabeko bidaiari. Orditik hona, hiru eskakizun oinarriko izan dira beren ekintzen **xede**: Euskal Departamendua [...] euskara eta euskal presoen eskubideak. Aholkua, hartzen duenaren **xedera** ordenaturik dago: legea, berriz, agintzen duenaren **xedera**. Gizon karan hark ez zuen zertan beste **xederik** izan. Hura zen aurreneko gure **xedea**, bertan baitzegoen Babeserako Batzarraren egoitza nagusia. Ziburun ere, agiantza-bilkuran, **xede** eta proiektu aintz aipatu da. Lerroen **xedea Alderriaren Gidariaren** irakurlea irakurketan gidatzea da. Badirudi akusatuen galbidea biltzeko **xedez** bideratu direla araudi kriminalak. Jatorriz, gogoz eta **xedez** nor bere ukulukoak izan ginen beti. **Xedea** oso urrutiti dago oraindik. Hala bada nik ere orain **xedera**, bizitzaren bazterrean eta adinaren finera hurbildu naizenean, ez dut gelditu behar.

2 (izenondo eta izenlagunekin) **Xede** jakinik gabe, Boston edo Baltimorerako beste hiri txiki edo herri batzuetara joaten zuten autoz. Baldin eskarmentua bazen autofede haien **xede** nagusia, zalantzarik ez dut ezen Urbiaingoak ere osoki eta konplituiki egin zuela bere **xede** hartarako bidea. Guztien ongia ezarri zuten jokabidearen **xede** nagusizat norberaren onaren gainetik, hala mundu honetan nola etorkizunekoan. **Xede** eder hori ez zen, egia erran, bururatu ahal izan. Argitu gabe utzi zuen bere esaldiaren **xede** ezkutua. **Xede** garbiak nituen. **Xede** argi bat izateak dakarren segurtasunaz sartu nintzen barne patioan. Arimaren jardunaren **xede** bakarra den Jaungoikoari buruz. Egia aurkitzea du **xede** bakarra Filosofiak. Don Kijotek, beti **xede** beraren atetik jardun arren, ez zeukala aurretik erabakitako ibilbiderik. Gizatasunaren **xede** garaienak lortzeko adorea emango diguten bizimoduak bultzatzen. Ikerketa kontzertatu bat, **xede** zehatzak dituen eta sozialki oso antolaturiko jarduera bat eskatzen duena. Ederki jantzitako burua, **xede** beltz baten menpe. Mahomaren karikaturek sortutako krisia konpontzea dute **xede** parte-hartzaileek. Egia bilatu dabilen teologoak erdiets lezakeen **xede** helgarria. Agian artistak ez zuen erabili horrelako **xede** alferrikakorik bere buruan. Zure piezarik hoberenak hiltzera bidali, gorengo **xede** bat iristeko. Beraz, Jainkoa (gorets bedi!) gauza guztien "azken **xedea**" da. Lehengo **xede** berak bultzatuko dituela iragarri du PSOE alderdi sozialistak, betiere Habanari aurka egin gabe. Kontsumoa bilakatu dela askorentzat benetako **xede**, ez beharrak asetzeko bide, baina ustezko zorientasuna edo fantasia ustelaren helburu.

3 (hitz elkartutetan lehen osagai gisa) Mirande-ren egitasmoa (programa geia, **xede** bilduma) etxera uken dugu kantonamentuko botzemalleek.

3a (hitz elkartutetan lehen osagai gisa, testuinguru teknikoetan) Beren **xede**-geneen jarduna modulatu egiten dute lan homeogeneek; **xede**-geneek determinatzen dute hazkuntza-eragilean eta haien hartzaileen ekoizpena, eta, beren adierazpenez, zelulen ugalketa eta eragin-trukea arautzen. Sasi-itzulpen hauek euskara dute sorburu- edo **xede**-hizkuntza, eta beste edozein erdara egon daiteke tartean. Ikusita nago euskarazko testu batzuetan "estaldura" esaten zaiola koberturari, eta "joaldi" **xede** taldeko norbait iragarki kolpatzeari. Ez abialekua ez **xede**-lekua ditu besteak gogoko.

4 (hitz elkartutetan bigarren osagai gisa) Maiz asko, ordea, politika- eta gizarte-**xedeak** lortzeko baliatzen da nahasbide hori. Gero Mendebalde modernoko gizartean dendariak egokitu zuten salmenta-**xedeekin**. Jakintsu usteko edozein ergelen maiseaketa-**xedea** izateko arriskurik gabe. Azoretan ikusi dira elgarretaratzen gerlax baizik ez dela Saddam Hussein ixil-arazten ahal diotenak: Bush, Blair eta Aznar, hiruek ere beren herritarrei gerla-**xede** horiek ezin sinets-araziz ari. Beste batengandik mesede bat jaso duena edo beste edozein modutara karitate-**xede** dena. Urtarrilaren 27an irrati **xede** osoa aurkeztuko dugu zehatz-mehatz Bilbon eta 30ean hasiko da emisio arrunta. John D. Rockefeller (1839-1937), petrolioaren magnatea, AB-ren satiraren tiro-**xede** izan zen. Izan ere, bere barne argiaz asmatu du gizon zintzoak harentzako saltsa bat, onkailu gozo-gozo askoren konspirazio **xede** dena. Abian da Errobi-Urdazuri garapen **xede** parte-hartzailea.

5 asmoa, egitasmoa. Pio V.ak bazuen **xedea** bi kardinale frantses eta bi kardinale espainol izendatzeko. Sutsuki Bushen aldekoa baitzen eta Bush leinukoek obratzen zutena errotik begiko zuten, izan Irakeko gerla edo abortuaren legearen ezabatze **xedea**. **Xede** onak ditu gobernuak. **Xede** onak, biziki **xede** onak, agertu dituzte batzuek eta bestek. Sekulako indarra egin beharko zuten oraino biek amasmeen arteko harreman normaletara iritsi arte, baina bera **xede** horretan zegoen, eta semea ere, dudarik ez. Zein ziurrago ez da helburua biltzea eliza legeen bide handitik, ezen ez asmakeria berrien xendra bide berrietarik, hauek **xede** onez asmatu iri. Ekintza ona dela, **xede** onez egin deno, gaitza, berriz, **xede** gaitzoz egin-eta gero. Edozein arimari [...] bere **xede** pertsonal hutsalak gaintzen zituen helburu bat eskainiz. Egia esan, Lugdunum berariak sortarazi zen **xede** inperial garrantzitsuen zerbitzurako. Aitortu nion rugbya uzteko **xedea** hartua nuela. Berehala **xede** bat hartu nuen; egin nuen sudurra odoletan nuelako iduria, eta jalgi nintzen. Era horretan gizabanakoa, beste kasu askotan bezala, esku ikusezin batek gidatzen du bere gogokoa ez zen **xede** bat sustatzera.

6 xede izan da ad helburu izan. Gaiztakeriaren, bekaizkeriaren eta irainaren gezien **xede** izateko leku egokian jarria. Ikusten ditut, irribarre eginen nieke ausartuko banintz, sozialista naizela pentsatzen dut, nire bizitzaren, nire ahaleginen **xede** direla denak eta ez dakitela oraindik hala denik. Historia izen handikoek idatzen dute, baina egin, inoiz egunkarien eta historialarien **xede** izaten ez diren horiek egiten dute. Gaizki gaudenean gure esperantzen eta ongi gaudenean gure amorrazoaren **xede** den pertsona. Era horretan gizon, gezur eta erasoren **xede** izaterainoko gorrotoa.

7 (du aditz gisa) Argia dut **xede**, gaua dut itsaso. Guk, berriz, ona ezinean, berria dugu **xede**. Garbi zegoen, bestalde, gizonak Ana zuela **xede** eta helburu. Tristurak, ordea, tristazaratea du **xede**. Egiatzat hartzen duzu herrien gobernu **xede** duen giza legeak zilegi egiten dituela, eta zigor gabe uzten, jainkozko Probidentziak zigortzen dituen hainbat egintza. Noiz arte aplikatuko dute preso eta senideak hiltzea **xede** duen espetxe politikak suntsitzailea? Bizikidetzaz hitz egiten du gizartea banatu eta liskarra proposatzen duenak eta elkarrizketaz hitz egiten du bere borondatea gizarteari ezartzea **xede** duenak.

8 (laguntzailerik gabe) Gelaren erdian nengoen, begi serio horien guztien **xede**. Diputatu bat **xede**. Umea Maiatzaren Lehenean jaiotzea **xede**, zehatz-mehatz kalkulatu omen zuten noiz komeni zen zerako zera zertzea.

[4] bere xede (20); beren xede (7); beste xede bat (4); bultzatzea du xede (6); du xede nagusia (4); egitea du xede (4); egitea xede (4); ekitaldi hunen xede (4); ematea du xede (5); gure xede (8); hartu xede onak (4); holako xede (6); irabaztea du xede (6); izango du xede (11); izango dute xede (4); plantatze xede (4)

xede bakar (10); xede bakarra (31); xede bat (31); xede baten (4); xede batzu (11); xede bera (5); xede berak (4); xede berarekin (4); xede beretan (4); xede berri (10); xede berri bat (4); xede berria (4); xede berriak (7); xede duela (4); xede duen (30); xede duten (7); xede eder (6); xede frango (4); xede gisa (4); xede guztiak (5); xede helburuak (4); xede hori lortzeko (5); xede horretan (9); xede horretarako (7); xede hortarat (6)

xede izan (8); xede jakin (5); xede nagusi (16); xede nagusia (63); xede nagusia da (4); xede nagusiak (11); xede nagusien (4); xede nagusietako (4); xede nagusietako bat (4); xede nagusiztat (5)
xede on (9); xede ona (5); xede onak (22); xede onez (5); xede taldeak (4)
xede zehatza (4); xede zuen (14); zen xede (4); zer xede (6); zuen xede (21); zuten xede (14)
abiartzeko xede (4); antolatzaileen xede (4); antolatze xede (7); ardura xede (9); aspaldiko xede (5); aurtengo xede (4); azken xede (17); bat egiteko xede (4); baten egiteko xede (6); baten xede (10); benetako xede (4); bere xede (40); beren xede (9); bileraren xede (12); biltzeko xede (6); da bere xede (5); da gure xede (23); da nire xede (5); da xede (50); den xede (6); du xede (9); duen xede (9)
egiteko xede (38); elkarrearen xede (5); emateko xede (4); emateko xede (4); ene xede (12); eraikitze xede (7); erakundearen xede (7); eramateko xede (4); erasoen xede (4); errepide xede (7); euren xede (14); forma eta xede (4); gobernuaren xede (5); gure xede (55); gure xede (4); hartze xede (4); hitzarmenaren xede (5); hurrengo xede (4)
izateko xede (4); jarraitze xede (6); legearen xede (5); lehen xede (14); lortze da xede (5); neure xede (4); nire xede (19); osatzeko xede (8); planaren xede (6); programaren xede (5); proposamenaren xede (4); sartzeko xede (5); segitze xede (5); sortzeko xede (8); sustatzeko xede (6)
xede agertu (5); xede argi (4); xede argia (4); xede aurkeztu (6); xede azaldu (6); xede baztertu (4); xede bete (8); xede betetzeko (4); xede dauka (5); xede daukate (5); xede du (53); xede duela (11); xede dugu (6); xede dute (23); xede dutela (4); xede gauzatu (4); xede hartu (9); xede hartua (8); xede izan (7); xede lortze (7); xede salatzeko (5); xede zein den (5)
aurtengo xedeak (4); batzuen moldatzeko xedeak (4); bere xedeak (12); beren xedeak (7); dituen xedeak (5); gobernuaren xedeak (10); gure xedeak (4); moldatzeko xedeak (4)
xedeak betetzeko (4)
hastapeneko xede (5)
egiteko xedearekin (7); emateko xedearekin (5); ezagutarazteko xedearekin (4); sustatzeko xedearekin (6); xedearekin bat (4)
bere xedearen (4); beren xedearen (4)
xedearen alde (4); xedearen aurka (9); xedearen aurkako (10); xedearen berri (4); xedearen kontra (4)
beste xederik ez (10); beste xederik gabe (4); inongo xederik (7); xederik ez (16); xederik gabe (21); xederik gabeko (6); xederik izan (6)
zer xedetan (5)
xedetzat hartu (4)
antolatze xedez (4); argitze xedez (4); aurkitze xedez (5); aurre egiteko xedez (7); bermatzeko xedez (8); egiteko xedez (19); emateko xedez (11); izateko xedez (5); konpontze xedez (8); laguntze xedez (5); lortze xedez (7)
xedezko kausak (4)

xedegabe izond xederik ez duena. Bitartean, egunkarien behaketa nire iritziz xehe bezain **xedegabe** ziharduen nire adiskideak. Antzezpena biz **xedera** baten antzeko: erregearen kontzientzia han dut nik atzemateko. Emakume batengana hurbiltzeko nire gaitasunik eza zigor-epal apelaezina zela, zeinak, heriotzaraino bilzilagun, ondamuz eta desira abstraktuz pozoituriko bizitza antzu eta **xedegabe** batera hertsatuko baininduen.

xedeño iz adkor xede. Nola gauzatu diren **xedeño** horiek, hori besterik da...!

xedepeko izlag xedearen mendean dagoena. Aurkezten zaion materia guztia, bere erakarmeneko **xedepekoa** izanez gero, biltzen du, materia hori zenbatekoaren eta nolakoaren aldetik neurri egokitik urruntzen bada ere.

xedera 1 iz lakioa, segada. **Xedera** jada kontrola ezin batean kartzelatua sentitzen zen. Amaren bisitatzan izan ninduan eta han **xedera** abantzu hertsiki. **Xedera** hilgarriaren katezatu lehoiaren maneran nenbilen. Entzun dut heriotza baino garratzagoa dela lakioa bezalakoa den emakumea: horren bihotza **xedera**, horren besoak lotura. Tradizio hutsaren **xederetan** harrapatua nintzen.

2 (hitz elkarrean) Baina emeki-emeki **xedera** mota baten hedatzen ari zen.

xedetu ik **xedatu**.

xefa 1 iz burua, buruzagia. ik jefe. Karroaren bestealdetik beste zaintzale batek, iduriz ekipa horretako **xefak**, galdegiten dit ea ibiltokira aterako naizen goizean. Daniel Kenyon angles kaporal **xefak** ere lanak ditu bere buruzagiekin. Ene zaintzale troparen buruzagia, **xefak**, biziki airosa iduri du. Ondoa, klaska!, ene atean: karroa zaintzaleek inguraturik eta **xefa** urrunxago... Perkain ohartzen da poliza **xefa** heldu zaiola xuxen xuxena berari buruz arrastatzera, keinu eginez poliza lagunerik.

2 xefa-orde Bagoiak geltokira jinak zirela, berria geltokiko **xefa-ordeak** hedatua zuela (apeza zen), eta prest egon behar genuela. Bat garako **xefa-ordea** zen, beste bat erretegitiko hilkien diseinatzaile.

xeha

1 xeha-xeha egin ik xehe 9.

xehadura iz xehetasuna. Kontatuko genien hura zorrotz eta **xehaduraz**, nahi bazuten.

xehagarri iz xeha daitekeena. Zer guztiok hilkorrek direnez gero, gai malguak bigun, hauskorrek **xehagarri** eta arolak gorputz xumeko baitira, denek lehenkietatik at behar dute. Monumentu diskurtsibo galanten zirrituan eurak oinarrituta dauden zoru **xehagarria** agerrarazten du.

xehakatu (orobat xehekatu), xehaka, xehakatzen 1 du ad xehatu. ik suntsitu. Orduan ikusi bainuen zezen basa batek bi edo hiru gizon bortizki **xehakatzen** zituela erabaki nuen sekula gehiago horrelako lasterketarik ikustera ez joatea. Orreagan arabek (euskaldunek, Artolaren ustez) Rolanden soldaduak **xehakatu** zituzten moldean **xehakatuko** zaituztete zuek ere. Lau amerikano dituzte han hil eta trufa baino musika gehiago, itsuski **xehakatu** edo urkatu ezarri. Belaunak tiroz **xehakaturik** bururatu zuen hango egonaldia. Ore hura genuen eskuz **xehakatzen**, purrukatzen, errausten, gazuraren mendetik askatzen. Ardoa hurrupatu, zintzurra behera akuilatzen nituen zitzi puskak hortzekin **xehakatu**. Zernahi pairatzen dute jende gaixo horiek, bideak **xehakatuak** direlako airez bakarrik eskaintzen baitzaie laguntza: jatekoak, erremedioak, mantak hotzaren kontra. Bitartean, agurea berbetan hasi zait, hitzak alerik ale **xehakatu**, kafe errotaxo baten erara. Bizitzako liburu ankerraren orrialdeak haserrez **xehakatu**.

2 (era burutua izenondo gisa) Eraikuntzako materialak, zimentazioak, hormen eraikuntzak, aparailuak, gainestaldurak, etab...denak dira azalpen desberdin baina askotan oso **xehakatu**en gai testuan zehar.

xehakatze iz xehatzea. Sagarretik juserat, sei hilabete nunbeitan behar dira: biltze, lantegiratze, garbitze, bereizte, **xehakatze**, tinkatze, erakitze, botolatzeko, jastate...

xehaketa (corpusean xehaketa soilik) iz xehatzea. Hemen aise ohartzen da ekintza honek jatorriz batua eta lotura orotarako balio berekoa izan behar duela, eta bere aurkakoa izatea dirudien **xehaketak**, analisiak, beti bera aurreuposatzen duela.

xehamamikatu, xehamamika, xehamamikatzen du *ad adkor* xehatu. Hitzaldia egiten ari zela, emakume batek sabelari lotua zeukan bonba bat lehortarazi eta bera eta Rajiv Gandhi **xehamamikatuak** gelditu ziren.

xehapen *iz* xehatzea. Izotzaren haustura lizeak eta txingorraren **xehapenak** goiko hodei handietan zarata ateratzen dute; hodei mendiak, gogortuak eta txingorrez nahastuak, haizeak gogor jotzean, meharguneetan apurtzen baitira.

xehatasun ik **xehetasun**.

xehatu (287 agerraldi, 68 liburu eta 64 artikulutan; **orobat xehetu** 56 agerraldi, 25 liburu eta 8 artikulutan eta **txehetu** g.er.), xeha, xehatzen **1** du *ad* puska xehetan zatitu, desegin, birrindu. ik **xehakatu**; **apurtu**; **porrokatu**. (*pertsanak*) Zanpa ta zanpa, preso lurrera erori eta ez zuen inporta, sahetsetan, sabelean, bizkarrean, alde guzitean ostikoka **xehatzen** zuten, gizagaizoa. Giltzapean sartzeak, ordea, e bain-e bain egitea, **xehatzea**, oinazaraztea esan nahi du. Haserre gorrian ginen ehun bat jende, zahar, emazte, haur, aleman bonba batek **xehatuak** ikusi ginituelarik baserri baten samutsan. Orain, beraz, zoaz, **xeha** itzazu amaletarrak eta suntsitu haien ondasun guztiak. **Xehatuko** ditu Jaunak bere etsaiak, hauen gainera bidalko ditu zerutik trumoiak. urdanga hau **xehatuko** bagenu ere, ez legoke horretan krimenaren itzalik. Ostikoen ondotik, **xehaturik**, deabrua gostatzen zitzaion urratsari xuxen jarraitzea eta bere abantailatan zuten ez nahastea.

2 (gauzak ez-abstraktuak) Haiek egindako zekorra hartu, sutara bota eta errauts bihurtzeraino **xehatu** zuten. Soroetako zokilak **xehatzean**, belar mota guztiak eta aleak eta hostoak ikusi behar liriteke. Uhainek **xehatu** eta barreatua zuten petrolaki gune guzira. Salbaikeria hasten da **xehatzen** dituztelarik eremaiten ahal ez dituzten gauzak, zizel-obrak, harri-lanak, pisuegiak direlaketz. Estankotan erositako tabako espainola, kontrabandoan lortutako holandarra piparakoa, eta berak **xehatutako** beste bat ustez sendagaiak ziren belar izpiak ere tartean zituena. Gizaseme guztiak ezpatatz hil ondoren, hiria **xehatu**, harrapakinak hartu eta gorpuen gainetik igaro zen hirian zehar. Ederra zen lehen lekua baina turkoek **xehatu** dute. Napoleon-en denboran, gerla izan baitzen gure eskualdean ere, zuben **xehatu** zuten bainan laster berria erailki. Hebron hiriaz eta inguruko herririk jabeturik, harresiak **xehatu** eta su eman zien haren inguruko dorreei. Gure lurrak, gure etxeak, gure artaldeak, gure ontasunak zituzten Espainolek **xehatzen**. Trein bat burdin-bidetik zeharkatu joan da Japonian, zerbait gisaz zalutasun handiegian zozalarik, eta etxe bati kontra **xehatu** da. Birrindu egingo dut Jainkoaren toki sakratu hau, aldarea **xehatu**, eta toki honetan bertan Dionisosi eraikiko diot jauretxe bikaina! Nire arrazoei berriz ere entzungor egiten bazien, tripakada pozoitsuak barenak **xehatuko** zizkion esperantza geldituko zitzaizkan, bederen. Gorputza **xehatu** eta arima suntsitzerainokoa izan liteke torturak torturatuari eragin diezaiokkeen kaltea. Kamioiak ez dakit zenbat tona, gorputzak hirurogei kilo; beraz, kamioia osorik eta gorputza **xehatu**.

3 (gauza abstraktuak) Emazteki ospakizunaren xehetasun guztiak **xehatzen** ari zen -non, noiz, nola, zenbat...-. Isilaldi luze baten ondoren, hitzak alerik ale **xehatzen** hasi da agurea, poliki-poliki, esanahia birrinduko balu bezala. Zaindariaren hitz idor haiek Joanesen ametsak mila pusketan **xehatu** zituzten. Oihane erail dute, bere bizi grina **xehatu** dute, eta horretarako erreprezio krudela erabili dute. Gari aleak bezala **xehatzen** zituen denboraren izpi guztiak. Beste kartzela batera aldatzen zaituzten bakoitzean presoaren ikasbideari lotzen zaitzaizkio ostera, errotarri paratu berria bazina bezala, kendutako denboraren aleak moldekaizki **xehatzen**. Irakurketa desberdinen arteko muga ez zen jatorrizko hizkuntzarena, nire gaiztelariak irakurketetan programaren galbaheak **xehatzen** duena baino.

4 (jatekoak) Quenu txerri gibelak **xehatzen** ari zen. Artzain-pastela (shepherd's pie): **xehaturiko** haragiaz eta patata-pureaz maneaturiko jakia. Gauza ederra zen ikusteko nola pasatzen ziren **xehatzeko** makinatik haragi puskek, bitan, hirutan, eta nola sartzen zituen haragi masan osagai guztiak, eta nola betetzen zituen hesteak inbutu batez. Biperra ongi **xehatu** eta emeki erretzen utzi. Barazkiak garbitu, ebaki edo **xehatuta** (tipula, baratxuria, azenarioa) edo saltsa bihurtuta (tomatea). Thermomixia jeneralizatuko da, pixkanaka: osagaiak birrindu, **xehatu**, irabiatu, nahasi, jo edota emultsionatzeko aukeraz gainera, jakiak berotu edo egosi ahal izango dira bertan. Bi urtez harriak **xehatu** zituen kanpoak: ogi, arto, baratze, mahasti, denak fundituak izan ziren. Autotik irten eta gauzak miatzen hasi ziren, neska museliazko zamaua ukitzen, mutila zukugailua konektatu eta **XEHATU** botoia sakatzen.

5 (da aditz gisa) Neu naiz gertatzen ari dena edo naizena, neure buruaren betekadaz lehortzen naiz, neure arnasak itolarritzen nau eta mila izpitan **xehatzen** naiz, listen naiz.

6 (era burutua izenondo gisa) Izotz **xehatua** eta botila pare bat White Rock. Fabrikek nahi ez zuten, baina etxeetarako nahikoa ona zen, ikatz-kondar **xehatua**. Ahate bat haragi **xehatu** eta garratzuez bete. Okelak eta haragi **xehatuak** ere baziren, ontzi zabal batzuen hondoan, gantz gatzatzuko puskez inguratutak. Gero tea hartuko zuten, eta bina sandwich-triangelu jango zituzten, bezpera gauean geratutako oilasko-hondar **xehatuz** eginak. bakailao **xehatua**, edo San Martin de Unxeko ardoa, edo Zubiriko hestebeeteak. Hiru sukaldari izerditsu arrautzak, urdaiazpikoa, hanburgesak, patatak eta latakoko behiki **xehatua** frijitzen ari ziren. Karibu jaki **xehatuz** bete zen opila. Zerbitzariak plantxan eginiko xerra handi bat eraman zuten, perretxikoz, azenario **xehatuz**, ilarrez eta patata-purez osatutako guarnizio batez hornitua. Baratzekari **xehatuz**, garagarrez edo oloz egin nahasketa bat margarina puxka bat astean hiru lau aldiz. Gure onkailu bakarra "compost" deitzen da: ongarrri usteldua eta **xehatua** da, bizpahiru hilabetez usteltzera utzi ondoan.

[3] **eraso eta xehatu** (3)

haragi xehatuaren (3)]

xehatx izond adkor zehatza. Handik goizeko lauretara, zirkinik ttikien eta **xehatxenak** ere apuntatu, bai haize xafladaren bat balin bada, edo izar-lokaren bat azaldu denentz, laino xumerena ere bai... eta horrela bi ordutik bi ordutara.

xehatzaile izond xehatzen duena. Hara nondik ageri den, zeinen **xehatzaileak** diren menditar zitalduen eskutan jarritako makilak.

xehatze (orobat xehetze g.er.) iz puska xehetan zatitzea, desegitea, birrintzea. Pirinioetan, euskal zale batzuren jokabidea ez omen da garbigia izan: bazterren zikintze, gauzen **xehatze**, mehatxu... Borrokaren bidez herri egiten gaituzten zutoinen **xehatze** eta birrintze iraunkorra atzerazina bilakatzea ekidin nahi dugu. Quenuk beti leporatu zion osaba Gradelle dendako **xehatze** mahaiaren gainean hil zela barreiatu izana.

[3] **xehatze mahaiaren** (3)]

xeha (orobat txeha g.er.) 1 izond tamaina, pisu, gorabehera, maila edo garrantzi txikikoa. ant **larri**. Gizon zaharrak gomutara dakartzat abere larriak eta abere **xehaek** zaintzen zituztenen arteko liskarrak. Nire eri itsuek arrosarioa ezagutu zuten, zurezko bihi larri eta **xehetan** harilkatua. Lehen gatz larria eta **xeha** baizik ez genuela, egun Camargue, Maldon, Guèrande eta beste hainbat tokitakoa kontsumitzen dugu. Hauts kosmikoa ale **xehetan** bilduko zen, aleak legarretan, eta aurki harritxo bilakatu, gero harri gero eta kokxorrago, planeta txiki, eta, azkenean, horra hautsak. Tabako **xeherako** erabiltzen zuten nurrizko toxa. Alga **xehetarik** oskoldun txikietara. Legar **xeheko** hondartzan urak ekarri porroskak, adar mutur, xori eta arrain ustel. Haizeak daramatzen harri bikor **xehetako** harriabar gisako batek. Hareazko geruza bakar bat eta marmol **xeheko** beste bat bakarrik ematen badira, [...]. Ur-tanta **xehaek** izozten hasiak baitziren. Gau grisa zen, elur-ur **xeha** ari zuten, ziri-ziri. Euri malko **xeha** eta finez bazterrek astinduz. Arnasari eutsirik, sorbalda jaso zuten, lepoaldea euri **xeha** sarritik babesteko. Zirimirri **xeha** bat ari zen, kasik ikusezina. Langar **xeha** bezain hotza hezurretaraino sartzen zaie. Nire hiru besaulki sumatu nituen, puntu **xehetako** tapizeriaz estaliak. Sagarrondo bi ageri ziren etxeko zahar baten aurrean, eta itxura kaxkarreko lorategi **xeha** bat atzean. Etxea txukun edukitzeko eta landareak zaintzeko argibide zehatzak utzi zizkidan Arantxak: guztira, letra **xehetz** idatzitako sei orrialde. ik *beherago* 5.

2 (gauza abstraktuez) Nahiz ezer ez jakin ardiekin mendian ibiltzeaz edo txahal bati biberoi esnea emateaz, mira sentitzen nuen lan **xehe** haiekiko. Dozena bat estatu-nazio **xehe** nahiz larri. Ez dut testua oroipen **xeheekin** puztu nahi, ordea. Paueko Casinoan egin den biltzar nagusiaren berri **xeheak**. Hirurehun frankoko gela bat, hamabest franko egunean mantenurako: laurahun eta berrogeita hamar franko geratuko dira arropa garbitzeko, gastu **xeheetarako** eta zinemarako. Erosketa **xehe** frangoren pagatzeko baliatzen ahaliko den karta. Irri **xehe** eta bihotz oneko profetaren mendekua ote zen? Gogolek errealtatea itxuragabetzen du etengabe, hipoboleen bidez, gorabehera **xeheei** eta denetarik bitxikeriei berebiziko pisua emanez. Gorabehera **xehe** horiek ez baitiote historiari eragiten. Urteak joan eta urteak etorri berriro koadro berera itzuli eta xehetasunik **xeheena** aldatzeko gauza zela. Datuak elkarren segidan eman behar dira, garrantzitsuenetik **xeheenera**. Lakioak eta segadak ipiniz, ehiza **xeheari** eskopetaz segika, ehiza larria noiz agertuko zelatan. Hobenduna beti baitago prest lege-hauste **xeheak** aitortzeko handiagokoan estali alde.

3 pertsoenez, herriez eta kidekoez mintzatuz, lau edo behe mailakoa dena. Mendoza, esan bezala, gizon **xehea** izan da, herrikoa, aukera hori propio egin zuelako. Hura gizon **xehea** eta lañoa da eta, gure iduriko, konturatu gabe mintzatu dateke bazterretan. Emakume **xehe**, txikitxo eta zatarra bera, jendeak kakanarru deitzen dien horietakoa. Agur, jaun apala, umila, **xehea!** Ezin nauk fabrikako langile **xehe** baten emaztea izan. Algortako industrialari **xehe** batek garajea utzi zigon bertako etxe batean. Iruditzen zitzaion Fiodor Fiodorovitch buruiritzegia zela, eta agintari **xeheen** ohitura guztiak zituela. Napoleonek bazekien bere armadako soldadu **xehe** hezigabeenek ere erantzuteko moduko nota ari zela jotzen. Hortik aitzinatua da patriarken eta primatuen, artzapezpikuen, apezpikuen bitartez helduz **xeheenetaraino**, hau da, beste prelatu apaletaraino. Bada, ikasle hori bezalaxe geratu ziren hasieran hiritar **xeheak** eta funtzionarioak. Behe mailako jende **xehea**. Zergatik jende **xeheak** ez du duolorik egiten handikiak bezala? Erromes fededun eta fedegabeak, kiralari eta poetak, jende handi eta **xeheak**, oinazeak edo zorianak bultzaturik. Herri **xehea**, goseak hartaratu, matxinatu egin zen. Aitortuko dut beraz gogotik, kontziliotik lekora, Jainkoaren Herria hurbildu zaiola, asko gisatara, herri **xeheari** eta jende xumeari. Herri **xehearen** eta intelektualen arteko etena amildegi bihurtu zen. Garai hartan irakurtzeko gauza zena ez zen herri **xehea**, gizartean maila jakin bat zuena baizik.

4 xehetasunez egin edo emana. ik zehatz. Handik aste gutxira, poliziaaren ikerketa **xeheari** esker, hara non aurkitzen duten orgatxo. Miaketa **xehea** egin zen gaztelu abandonatuan. Giza ezagutza osoaren apriorizko analisi **xehea**. Halako *organon* baten aplikazio **xeheak** arrazoiaren hutsaren sistema bat eraikiko luke. Inon diren kalkulurik **xeheena** hasi zen egiten hipotesi haren probabilitatea aztertzeko. Bere lagunei azalpen **xeheak** ematen zizkien gertatzen zitzaionari buruz. Eraikuntzen deskripzio **xeheari** esker. Ez dut orduko kronika **xeherik** egin nahi. Teknologia berrien deskribapen **xeheak**. Entzima horiek katalizaturiko erreazio kimikoen azterketa zinetiko **xeheak**. Zenbait fenomeno hartu [...] eta haiek azaltzen salatzen da, esperimendu **xeheen** bidez. Garai bakoitzean erabilitako baliabideen katalogo **xeheak**. Giza harremanen bibisekzio **xehe**, gordin eta erreala. Erretinaren argazki **xeheak** hartuak zituen hark, operazioa egin eta berehala. Aurretik beste batzuk izan omen ziren, jakin nuenez, haien berri **xeherik** izan ez banuen ere. Lehenbizi elkar ikusi zuteneko aldiaren berri hunkitu eta **xehea** emanez. Testu artistikoak beren testuinguru formal eta estilistiko zehatzaren definizio **xehe** baten bidez interpretatzeko metodologia. Errealitate finago eta aberatsago baten irudikapen **xeheagoa** ahalbidetzea. Irudi gandutsu bat besterik ez da; beste oroi-pen batzuk askoz **xeheagoak** eta jantziagoak izan litezke. Dupinen iradokizunei jarraituz, aitorten idatzien azterketa **xehe-xehea** egin nuen.

5 letrez mintzatuz, eskuarki erabiltzen den tamaina eta formakoa. ik minuskula. Letra larrien ordez letra **xeheak** erabiltzen hasi zen. Ezker Abertzalea, letra larritz edo **xehez** idatzita egon, ETArekin identifikatzen da, haren oinarria da. Karea artez erabiltzea, hozkirik egin ez zezan; w larria, i **xehea**, bere izenaren letra ederrak, maistra Jonesek testu-liburutzat erabilitako Bibliaren esaldi goibelak. Beti dago Kultura (singularrean eta letra larrian) kulturetan (pluralean eta letra **xehean**), baina ez dago Kulturarik kulturetan zehar baino. Letra **xehea** nahita eginiko hautua da. Poztu nintzen *aita santua*, honela, letra **xehez** irakurri nuenean.

6 diruaz mintzatuz, eguneroko beharretarako esku artean erabiltzen dena. Diru **xehea** asti-astiro ateratzen zuen sakelatik, txanpon handien artean galduta balego bezala. Nik, burua erabat hustua, ez jakin nor behar nuen deitu; bestaldea, ez neukan kartarik ez eta diru **xeherik**. Dolar bat baino ez dut diru **xehean**. -Manouryk diru **xehez** ordaindu din? -galdetu zion Logrek Clémenceri. Ehun liberako billete bat diru **xehez** aldatzeko eskatu zion osabari. Txitxikovek, horrela jantzirik elizako atean aurkitu izan balu, seguraski, txanpon **xehe** batzuk emango zizkion. Buru-ukaldi batez eskertu nion faborea, eta **xeheak** itzuli zizkidan leihatila estuko zirritutik. Neukan **xehe** guztia eman nion, eta marmarrean gelditu zitzaidan, "ez al daukag besterik?" egiten zidala gaztelan bere txanoaren leizetik. * Kattalin ez da bi soseko **xehean** eta ez du portuko arrantzontzien erakusteko gogorik. Arratseko ogi xerren moztan ari zen *blockältester-a* ez zen, iduriz, bi soseko **xehean** eta ez zuen aise jasaiten Joanes han ondoan egoitea.

7 (adizlagun gisa) ik xeheki. Euria **xehe** ari zuen, gutzit bustitzen ari nintzen. Murmurioaren hesiak, hasieran **xehe**, gero zalapartatsu, zerrendak berak ez bezalako muga jartzen du hildakoaren eta nire artean. Heldu zitzaidalda argi-argi belarrietara, parekotasun gutzit zehatzez, Sir Launcelotek hain **xehe** deskribatu zuen hausturaren eta urraduraren oihartzuna izan zitekeena. Nahiago izan dut, **xehe** eta zehatz jokatu ordez [...] distantzia hartu, eta ikasle horiei zinemako irudiaz dakiten gutzia gogoeta zabalago batean [...]. kokatzeko aukera eman. Burutik oinaraino begiratu zion kondanatuari, arretat eta **xehe**. Gero azalduko ditut **xeheago**. Baina gero aztertuko ditugu **xeheago**, gaiaren beste alderdi batekin duten loturaren ikuspuntutik. Partikula elementalak puntu infinitesimalak lirarteke onenean ere, baina prezisio jakin batekin begiratu ezkerre; handik gora, prezisio jakin batetik haruntzago, hau da, **xehekiago** behatu ezkerre, lausotu egiten dira, lurrundu. Gozamen estetiko bat dago baserriko gauzen zerrenda zehatz hori egitean, dendarri txorrotz batek bere salgaien inbentarioa egingo lukeen bezain **xehe**.

8 xehe-xehe adlag Euria ari zuen, **xehe-xehe**. Kafe sendo eta trinkoa prestatzen dute, alea **xehe-xehe** ehota. Zeharo nahigabetuta nago, eskuturrak **xehe-xehe** ebaki balizkidate bezala sentitzen naiz. Komenigarria litzatekeela bat-bateko bertolaritzaren baliabide poetikoak **xehe-xehe** aztertzea, garaien eta bertolarrien arabera. Istorio honetan Arazo jauna aurkeztu zidaten osara iristen naizenean, **xehe-xehe** emango dizuet gertatu zenaren berri. **xehe-xehe** azaldu nion dena Dussel jaunari. Egun osoa idazten eman beharko nuke, den-dena eta **xehe-xehe** kontatu beharko baniz. Haietako batzuk, **xehe-xehe** aipatu baitzituen, interesgarriak iruditu zitzaizkidan, eta harrigarriak. San Frantziskok, anaï Bernardoren bidez Jainkoak egindako gutzia **xehe-xehe** entzun zuenean, eskerrak eman zizkion Jainkoari. Eguneroko-eguneroko, fusila bizkar gainean eman; eta Zirauki eta Mañeru herrietako inguruak miazten genituen **xehe-xehe**. **xehe-xehe** aztertua zuten, bada, zer konplikazio gerta zitezkeen operazioan eta operazioaren ondoren. Organismo batetik harturiko gene bat beste batean txertatu, eta **xehe-xehe** aztertu haren funtzionamendua. **xehe-xehe** azterten dute aurkitze-prozesua, eta frogatzearen eta gezurtatzearen zoko-mokoak jorratzen. Notarioak **xehe-xehe** papereratu zuen Garrúzeko kapitainordearen arrangura.

9 xehe-xehea adlag ipar xehe-xehe. Blockältester-ak emeki emeki, lasaitasun osoz, **xehe xehea** miazten zituen. Azkenean **xehe-xehea** jakin nahi izan dut nire ballakizunak zeintzuk ziren. Lanean ari ginela, armada guzietako berriak emaiten zizkigun **xehe-xehea**.

10 xehe-xehe egin (orobat xehe-xehea egin g.er.) erabat xehatu. Uranioa **xehe-xehe egin** eta prozesu kimiko batzuen bidez garbitu ostein, itxura solidoa hartzen du berriz. Zekorra hartu, sutara bota eta **xehe-xehe egiteraino** erraustu zuen. Haragia jateko, hezurrak **xehe-xehe egin** eta hegaztiei jaten emateko. **Egin** hartatik puska bat **xehe-xehe** eta ezarri itun-kutxa aurrean, zurekin elkartuko naizen elkarteta-etxolan. Hildakoak saian eta putzuetatik zehar San Francisco mendiraino garraiatzeak lan handia ematen baitzuen, **xehe-xehe eginda** iristen ziren. **Xehe-xehe eginda** geratu nauk.

11 xehe-xeheki adlag Xinaurriek berek dute urte hori garbitzen zikinkeria guziak **xehe-xeheki** kenduz. Ez dugu Etxauxko bizkondearen izenean egin dutan bidaia, gaur, **xehe xeheki**, elgarrekin bururaino eremanen. Jeannettek, artean, bere tragediaren kondaira hitza azaldu zidan, **xehe-xeheki**.

12 xehe-mehe adlag adkor xehe-xehe. Fray Rogeiorok kronista-fama eskuratu zuen Osberno hari egin zion gutunean **xehe-mehe** kontatzen denaren arabera. Beñaten baikortasunak kutsatuta, lehengo asteke nire bileren berri eman nion, **xehe-mehe**. Pozoitze lanaren deskripzioa bidali zion, **xehe-mehe**, etxeko arratoiak akabatzeke ahaleginak balira bezain gordin idatzirik.

[3] azterketa xehe (3); diru xehe (4); euri xehe (3); herri xehe (8); herritar xehe (3); jende xehe (22); lan xehe (4); txanpon xehe (4) xehe aztertu (4); xehe aztertzeko (3); xehe bezain (3); xehe egin (9); xehe eginda (5); xehe ematen (4); xehe mehe (4); xehe xehe (71); xehe xehe aztertu (4); xehe xehe aztertzeko (3); xehe xehe egin (9); xehe xehe eginda (5); xehe xehe egiten (3); xehe xehe ematen (4); xehe xehea (14); xehe xeheki (4); xehe xehez (3) abere xehea (6); azalpen xehea (3); bezain xehea (3); diru xehea (3); euri xehea (9); gizon xehea (3); herri xehea (22); herriko jende xehea (5); jende xehea (44); jende xehea zapaltzen (3) xehe xehea (14); xehea baizik ez (3) gauza xeheak (3); herri xeheak (34); jende xeheak (36) letra xehean (3) herri xehearekin (4) herri xehearen (36); herriko jende xehearen (3); jende xehearen (44); jende xehearen alde (6); jende xehearen artean (5); jende xehearen onetan (4)

herri xehearentzat (4); jende xehearentzat (8)
herri xeheari (5); jende xeheari (8)
jende xeheaz (4)
jende xeheen (3)
diru xeheirik (4)
letra xehez (5); xehe xehez (3);]

xeheka 1 *adlag* salerosketez mintzatuz, kopuru txikietan. ik **txikizka**. Gaiak guk bezala dendan eta **xeheka** erosten dituztenez, arreta handiz dihardute, iruzurra txertatzeko tartea estu-estua baita. Armadarentzat izendaturiko salgai-konboi harez gainera, baziren beste kotxe batzuk ere lepo-hezurreraino gauzez beteak, Baionako merkataritza batzuek **xeheka** saltzeko asmoarekin hara eramana.

2 xehekako izlag Datu horien arabera, Bizkaian %12 jaitsi da **xehekako** merkataritza azken urteotan. Bazarra lurrrinen saltoki gunea zen, handizkakoa nahiz **xehekakoa**. Tokiko merkataritza nekazarien bigarren mailako jarduera zen, eta **xehekako** salerosketa baino ez zen haietan egiten. Bizkaiko merkataritza **xehekakoak** «eskaerari erantzun ezin hobea» eman diezaioke.

3 (izen gisa) 1.200-1.400 milioi artean balio du enpresak eta **xehekakoei** zuzendua da akzioen %40. Eguneko datu makroekonomiko garrantzitsua AEBetako **xehekakoen** salmentena izan zen, martxoan %1,8 hazi baitziren, euroa ahulduz.

xehekatu ik **xehakatu**.

xehekeria iz funts edo gorabeherarik gabeko xehetasuna. ik **huskeria; txikieria**. Filmeak Kitzikagarriagoak ziren beti gero, kankailu hark kontatuta, oharkabean joandako **xehekeria** guztiak bihurtzen zituen garrantziko eta durduzagarri. Kontratua eta soldata aipatzeak **xehekeria** barregarria irudi lezake gaurko lan-baldintza negargarriak ezagutu ezean, baina niretzat berriak ziren hitz horiek: kontratua, soldata, eta orobat lanaren munduarekin loturiko guztia. Hona hemen guztiz ezezaguna den **xehekeria** bat, eta biltzea merezi duena. -Zuk badakizu arestian aipatzen nuzun profesionaltasun hori bermatzeko edozein gauza, behar dena, egiten dudala eta ez zaidala horretarako **xehekerietan** erreparatzea gustatzen. Esku trebekoa izan arren ez da behargabeko **xehekerietan** galtzen; [...] guti dira haren funtseko eta irudimen samurreko eskultoreak.

xeheketa ik **xehaketa**.

xeheki [247 agerraldi, 45 liburu eta 146 artikulutan] **1 adlag** xehetasunez. ik **xehero**. Bere esperientziaren berri eman zidan lañoki eta **xeheki**. Bere oroimenak egun harrigarri hartako gertakari guztiak berritzeari ekin zion, **xeheki**, keinu, isilune eta hitz bakoitza aintzat harturik. Kontua da maitasunak eta maiteak asko izan zirela, izugarri, gehiegi, eta den-denak **xeheki** aipatzea ezinezkoa zaidala. Kontu horiek aski **xeheki** azalduko dira, zure interesa bizteko. Erabat logikoa zen, bada, **xeheki** aztertzea han organismo haren genetika- eta enbriologia-alderdiak. Dokumentuak **xeheki** aztertu edo miatu ondoan, lekukoak erranak entzunik, ararteko ziren gizonen beren erabakia eman zuten. Behat Oihartzabal-ek **xeheki** erran du zertan diren Euskaltzaindiaren lanak. Ez dizkizut **xeheki** kontatuko Valmont justifikatzen duten egintzak edo arrazoiak. Norbaitek bere bizia hola kondatu duela, ahal bezain **xeheki** eta xintxoki. Kontsumitzaileak segurtamena badu bio ekoizpenak onak direla, **xeheki** kontrolatuak direlako urte guzietan. Hemen ez dugu mito hori **xeheki** kritikatzeko lekurik, eta ez da, gainera, hau lekua. Oinazeari eta plazerrari, orori nengoen **xeheki** so, Lakarko inguruak, beti xixpa besaburuan eramaki, egunero **xeheki** begiratzeko agindu ziguten. Bi ordu luzez elkarren berri trukatu genuen **xeheki**. Hatzak eta aztarnak **xeheki** garbiturik han berean abandonatu zuen emazte apurtua. Ikus dezagun **xehekiago**. Hanna desgogara baina dexente mintzo da hartaz, nahiz eta niri, zenbat eta **xehekiago** jardun, hainbat eta gutxiago interesatzen zaidan. Partikula elementalak puntu infinitesimalak lirarteke onenean ere, baina prezisio jakin batekin begiratu ezker; handik qora, prezisio jakin batetik haruntzago, hau da, **xehekiago** behatu ezker, lausotu egiten dira, lurrundu. Gobernuak bere xedeak **xehekixago** agertu ditu erretretan auzi guziz minbera horri buruz. • Tristura oinazegarria **xeheki** printzatu zitzaion barrenean, harritar leun artean jausi izango balitz bezala.

2 xehe-xeheki Xinaurriek berek dute urre hori garbitzen zikinkeria guztiak **xehe-xeheki** kenduz. Ez dugu Etxauzko bizkondearen izenean egin dutan bidala, gaur, **xehe xeheki**, elgarrekin bururaino eremanen. Jeannettek, artean, bere tragediaren kondaira hitza azaldu zidan, **xehe-xeheki**.

xehela iz ipar kereta. Eskolako lanetan hasi aitzin, ardiak deitzen genituen; batek kortean begiratzeko zuten, **xehela** zabal eta herts, beste batek ileetarik tinkatzen, beste bi kuxkur turrik lurtean, kotxua ardiaren zangoetan pausatuz, ari zirela zirritzi-zarratza melodikoan deitzen. Jadanik **xehela** pasaia baten galdea egina zuten jende hauek. Kamioiak pasatzeko, egunaren barnean harrobiko **xehelak** zabal-zabalik zeuden; gauzez, aldez, katez hertsia eta hurbiletik begiratuak.

xeheria iz gauza xehen multzoa. ik **xeheteria 2**. Elkarte horrek jakin arazten du helduden 19 an larunbarekin atean zabalik izanzen dituela egun guzian bezalako, oinetako, **xeheria** eta bertzerik salment merkerik, miseriaren soleitzeko duen proiektuaren laguntzeko, goizeko 9 etarik aratseko 6 ak arte.

xehero [44 agerraldi, 9 liburutan] **1 adlag** xeheki. Horratz gure alderdiotako ikazkinen irudia **xehero** azalduz. Gero pistola aztertu zuen, **xehero**, aditu baten pareko mugimenduez. Pasabide zuri eta gangadunetan, ikasgeletan, jantokian, lotokietan, alde guztietan, dena **xehero** antolatua zegoen. Osabak historia haren gorabehera printzipalak kontatu zizkidan, ez **xehero** baina laburzkiro. Liburu eder baterako emanen lizuke gaiak, **xehero** hasiz gero. Ezin dut **xeheroago** adierazi.

2 xehero-xehero Gizon hark **xehero-xehero** zekizkien gu Okhranako funtzionarioon berezitasun guztiak. Gizakiaren eta gizartearen ankerkeria eta oinazea **xehero-xehero** erakusten ditu: politikak apurturiko adiskidetasuna, senide harremanen goibela, [...].

xehetarzun ik **xehetasun**.

xehetasun (orobat xehatasun g.er.) 1 iz zerbaiten berri jakiten laguntzen duten alde xeheetako bakoitza. Gainerako biografiak ez dute **xehetasun** hau ezagutzen. **Xehetasun** horiek deszifratzeko premia larriagoa dut orain huskeriak zirelakoan arbuaiatu nituenean baino. -Kontatu behar ez niakeen **xehetasun** bat emango diat, dena dela. Kroniketan nahiko oharkabe igaro zen **xehetasun** bat nabarmendu nahi dut hemen, bera izan baitzen populazioaren erreakzioa ahalbidetu zuen giltza. Harri hura zuriegia zela pentsatu nuen, eta bi umeek errazegi mugitzen zutela alde batetik bestera, baina ez nion **xehetasunari** aparteko garrantzirik eman. Hoteleko idazkariak izen-deiturak eta bertez hainbat **xehetasun** galdegin zizkion, ez baitzuten nehor atxikitzen nortasunari buruzko **xehetasunik** hartu gabe. Weinberg doktoreak ez zuen **xehetasun** askorik eman. Laburtasunaren amoreagatik, **xehetasun** asko bazterreria utziko ditut. Bereizmenaren baitan dago mikroskopioak **xehetasunak** jasotzea. Hainbat **xehetasun** eta bitxikeria kontatu zidan gero. Prozesuaren **xehetasunak** jakiteko. Hiru-lau telefono dei aski izan nituen istripuaren **xehetasunak** eskuratzeko. Gogoan zituen Gasteizko hilerriko fusilamenduko **xehetasunak**. Webgunean ere txapelketari buruzko informazio eguneratua emango du (taldeei buruzko **xehetasunak**, emaitzak, kronikak, txapelketako argazkiak...). **Xehetasunak** ahoz aho zebiltzan. Orain arte aipatu ditugu Huarte kalonjeak idatzi **xehetasunak**. Izen emaitza eta **xehetasunak**: 06 08 63 05 12. Programa osoa **xehetasun** guztiekin zeukan gogoan. **Xehetasun** guztiak nahi nituen, eta Aintzanez ez zuen oztoporik jarri. -Konta izazkizidazu **xehetasun** guzti-guztiak. Txundituegi geratu baitzen eta ez baitzuen estutu nahi izan **xehetasun** gehiago eman diezazkion. -Agian **xehetasun** gehiegirekin ari nauk kontatzen -esaten du

desenkusatu-. Ez zekien asko Harryk Tomek emanak zizkidala jada **xehetasun** mordo bat, baina ez neukan asmorik berari ezer esateko. Ehun urteren buruan, **xehetasunak** berreskuraezinak dira, baina ez da zaila barruntatzen zer gertatu zen. Oso gauza gutxiztat daukat hori, huskeriak eta **xehetasunak** baizik ez baitira. Autista askoren ezaugarria da **xehetasunei** josita gelditzea, osoago edo zabalagoko zerbaiten parte ez balira bezala. Ez zaitut **xehetasunekin** gogaituko. Dena dela, **xehetasunetan** sartu aurretik, gauzak garbi uztea izango litzateke egokiena. Hona zergatik hasia naizen Luzaide, gure herri maitearen historian gaindi **xehetasun** biltzen. Inork ez zuen, halere, pertsoneri buruzko **xehetasunik** batere ematen.

2 (izenondo eta izenlagunekin) Xehetasun adierazgarri hau ez dator Zelanoren testuan. Argiak eta denboraren joanak argazkietako aurpegian **xehetasun** bereizgarri zehatzak higitzen dituzte. Ezin daiteke hemen **xehetasun** zehatzagoetan sartu, luzeegi joango litzateke eta. Arrazoiak, noski **-xehetasun** baldarreneetik sotilen direnetaraino- leku jakin bakoitzeko ideologia nagusian bilatu behar da. **Xehetasun** berri jakingarririk ere ekarri du espediente aurkitu berriak. **Xehetasun** zirtzil bat baizik ez, beharbada, baina aspalditik jabetua da Fernan negozio honetan xehetasunek duten muntaz. Ez pentsa **xehetasun** atseginak edo anekdotikoak ahantzirik zeudenik. Artearen historiatik marrazketaren **xehetasun** teknikoetaraino hedatzen ziren haren ezagupenak. Ez gara hemen **xehetasun** aspergarrietan luzatuko. Erasmo "eskolastikaren **xehetasun** lehor eta antzuen" bidetik apartatu zen. Mariak **xehetasun** lazgarriak eman ditu. Ehorzketaren inguruko **xehetasun** makabro-barregarrietan luzatu nintzen. **Xehetasun** txiki horrek asko harritu ninduen. **Xehetasun** bakar bat kontatuko dut. Behin eta berriz errepikatzen baitira **xehetasun** bakar bat ere aldatu gabe. Bekadunaren lekukotasuna argi bano argiagoo izan da eta **xehetasunik** lizunena ere zehaztasunez azaldu du. **Xehetasunik** nimitsoenak ere bazekizkien.

3 (kontagaitz gisa) Begiaren behaketa-eremu onenean dagoen kono-ikusmenak **xehetasun** handia ematen du. **Xehetasun** handiz kontatu baitzigu nola Prévani men egin zion, eta bien artean gertatuak oro. Talmudaren bigarren eranskina, lehen zatia edo Mishnah **xehetasun** handiz komentatzen duena, eta, hori bezalaxe, ahozko legeari dagokiona. Harrigarri zitzaidan zeinen bizi gordetzen zuen gertaeraren oroitzapena **-xehetasun** handiz agertzen zitzaion, nonbait, gogoan- eta zeinen aldagaitza zen. Eginahal guztian saiatzen zen alegiazko erreallitate hura **xehetasun** osoz azaltzen. Begirada urrunean galdurik, **xehetasun** ikaragarri ikusten zituen irudiei begira. Eskolan "marrazkilaria" esaten zioten, eta marrazkiak ez ziren haurren tankerakoak izaten, inola ere: **xehetasun** izugarriz papereratan zituen San Paulo katedrala, Tower Bridge eta Londresko beste leku nabarmenen batzuk. Luze eta zabal jardun liteke gai hauetaz baina **xehetasun** handitan sartu gabe ere esan dezakegu gauzak ez zirela horrela. John White-k (1957) **xehetasun** handiko historia bat argitaratu zuen Berpizkundeko perspektiba linealaz ez ezik, baita berak perspektiba "sintetiko" deitzen duenaz ere. **Xehetasun** handi barik kontatu zion ordura arte pentsatuta zeukana. Galaren berezko zailtasuna, **xehetasuna** eta sakontasuna.

4 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Xehetasun mota horretan nabaritzen da desordena jabetzen hasia dela zeure bizitzaz. Gu baldin bagara, eta ez **xehetasun** multzo bat. Autokarretan baziren bideko argitasun emalle erneak, bakoitxaren bihotz-gogoako prestatzea gatik **xehetasun** eta xede emalle. **Xehetasun** eta izen emalle: Donibane Garaziko turismo bulegoa.

5 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Bezero asko zituen -liluragarria da aditzea zer-nolako ukimen-**xehetasunez** deskribatzen dituen-. Baldintza-**Xehetasunak**: "gazte enplegu" moduan denbora osoko kontratua.

[4] ainitz xehetasun (6); asko xehetasun (4); azken xehetasun (6); beste xehetasun batzuk (8); gaineke xehetasun (8); inguruko xehetasun (12); inguruko xehetasun guztiak (5); xehetasun asko (21); xehetasun asko eman (5); xehetasun askorik (4); xehetasun bakar (7); xehetasun bakar bat (6); xehetasun balios (4); xehetasun berri (4); xehetasun eman (8); xehetasun emanez (4); xehetasun frango (6); xehetasun gehiago (119); xehetasun gehiago agertuko (4); xehetasun gehiago eman (18); xehetasun gehiago emanen (4); xehetasun gehiago nahi (8); xehetasun gehiago ukaiteko (7); xehetasun gehiago ukanez (7); xehetasun gehiagoren ukaiteko (5); xehetasun gehiagorentzat (52); xehetasun gehiagorentzat deitu (14); xehetasun gehiagorik (4); xehetasun guti (4); xehetasun gutxi (7); xehetasun guztiak (51); xehetasun guztien (6); xehetasun guztien emaitze (5); xehetasun guztientzat (5); xehetasun guztien (8); xehetasun guzti (7); xehetasun guzti guztiak (5); xehetasun guztiak (90); xehetasun guztiekin (35); xehetasun guztiekin kontatu (5); xehetasun guztien (7); xehetasun guztien berri (4); xehetasun guztiez (9); xehetasun handirik (12); xehetasun handiz (19); xehetasun horiek guztiak (4); xehetasun oro (4); xehetasun osoz (9); xehetasun teknikoak (4); xehetasun ttipi (4); xehetasun txiki (13); xehetasun txiki bat (4); xehetasun txikiak (5); xehetasun ugari (6); xehetasun zenbait (7); zenbait xehetasun (19); zernahi xehetasun (8); inguruko xehetasunak (24); xehetasunak azaldu (6); xehetasunak bildu (5); xehetasunak eman (28); xehetasunak eman zituen (11); xehetasunak emanen (10); xehetasunak emango (4); xehetasunak emateko (7); xehetasunak ematen (6); xehetasunak ere eman (4); xehetasunak eskatu (8); xehetasunak eskatzen (6); xehetasunak geroxago (15); xehetasunak helduden astean (6); xehetasunak jakin (5); xehetasunen arabera (4); xehetasunen bat (9); xehetasunen berri (4); xehetasunen ukaiteko (4); xehetasunentzat deitu (6); xehetasunetan sartu (26); xehetasunetan sartu gabe (22); xehetasunetan sartuko (10); xehetasunetan sartzea (6); xehetasunetan sartzen (5); inguruko xehetasunik (7); inguruko xehetasunik eman (4); inolako xehetasunik (5); xehetasunik eman (26); xehetasunik ez (18); xehetasunik gabe (9); xehetasunik jakin nahi (4); xehetasunik txikiena (7); xehetasunik txikiena ere (5); xehetasunik txikienak ere (4); xehetasunik nimitsoenak ere (4)]

xehetatu, xeheta, xehetatzen du *ad* xehatu. Janariak erabat birrindu egin behar du, **xehetatu**, urdailera baino lehenago eta han berriro eragabetu.

xeheteria 1 iz xehetasuna. Haren bulego-ganbarako leiho bat erdikala, ala biak zabalik, zer axola zuen holako **xeheteriez** Uztaritzeko jakintsunak?

2 gauza xehen multzoa. ik **xeheria**. Eta horra Jugoslavia Titorekin, inguruko herri **xeheteria** bat batasun hortan zerbait gisaz elgarri lotu zituena.

xehetto izond adkor xeheta. Bazkari denboran ere maiz arrabotean zirelarik **xehetto** batzu beren baitezpadako errabia erakusten zutelarik pilotarientzat.

xehetu ik **xehatu**.

xehetze ik **xehatze**.

xeka ik **xerka**.

xekatu ik **xerkatu**.

xekatzeko ik **xerkatzeko**.

xেকে (orobat jeke g.er. eta xeik g.er.) iz arabiar buruzagia. Hamas Erresistentzia Islamikorako Mugimenduko sortzaile eta buruzagi espiritual Ahmed Jassin **xেকেaren** hilketa «aurki eta gogor» mendekatuko dutela. Goizean Mohamed Bakr al-Ulum **xেকেarekin** eta Mohamed Said al-Hakim aiatolarekin bildu ziren. Goiz batean **xেকেari** eskuan muin egin, zaldi gainera igo, jauregiko bidea hartu eta pasharen aurrera aurkeztu zen. **Xেকেa** Almaza Al Thania meskitako imama zen. "Profetaren zerbitzari handia," esan zion Txibuk Inperialeko **Xেিকাক** Armada Garaitezinako Mamuxari, "zenbat soldadu garaitzein dauzkagu armetan?". Ez zuen berriz Ahmet ikusiko gogor saiatuta ere, ezta bere aitak, shah edo sultanez edo karabanen **xেকেak** horretarako baimena emanik ere. Alderdi hartan ez zegoen inor ere **xেকেaren** zigiluari kontra egiten zionik, haren aurrean makurtzen ez zenik. Ezin du inork deus egin, ezta **xেকেak** ere. Hala bada, dibanak hustu egin

ziren eta, gauerdirako, hiru pertsona besterik ez zen geratzen: Kirxa nagusia, Sanker zerbitzaria eta Darruix **xekea**. -Oraintxe konponduko dizut hori auzuneko **xekearekin**. -Egin otoitz ene alde, **xeke** jauna. **Xekeak** bere bizarra laztandu eta gogoeta sakonean murgildu zen.

xeke ik **txeke**.

xekel iz Israelgo estatuko dirua. Irabazleek 220.000 **xekel** jasotzen dituzte, hots, 39.800 euro inguru.

xelai ik **zelai**.

xelebre 1 izond/iz adkor bitxia. (*pertsonez mintzatuz*) Ez diat sekula horrelako gizon **xelebrerik** ezagutu. -Ondoan tipo **xelebre** bat neukan. Bazen bentan bildutakoen artean baserritar **xelebre** bat, kontu-kontari hasi zena. Ingeles **xelebre** bat tematu zuan hori kalkulatzan. Ezkerretara auzokide handi, mehar eta **xelebre** samarra neukan, etengabe zerbaite marmarka eta gorputzaren goi aldea aurrera eta atzera balantzaka zerabilena. Goizuetako Txapomordan xaharturik ezagutu nuen Xantux mutilxar **xelebre** hura datorkit gogora. -Esan zidaten etxekoek, bai, mutil-zahar **xelebre-xelebre** bat bizi zela hor, bakar-bakarrrik. -Zu bai **xelebrea**, Jimmy. **Xelebrea** zela oso Amuña, eta laurogei urte beteta ere aurreku txapelketak irabazia zela. **Xelebreak** dira, gero, gizakiak! **Xelebre** samarra koronela! Ospitaleko praktikanteen artean baziren batzuk **xelebre** askoak. Ni **xelebre** bat baino ez naiz, gizona, **xelebre** koloretsu txiki bat, eta ez naiz hemengo. Sabethek **xelebretzat** hartu ninduen.

1a (*pertsonez mintzatuz izen gisa*) Gorotz harrotzailea, herriko **xelebre** gixajoren bat izaten zen jeneralean. Kasualitatez heldu zitzaidanan Heiligenstadt-eko liburuzale baten izena, **xelebre** bat, erdi piltzarketari, erdi bildumagile. Labor esanda, inguruetako **xelebre** guztiak hurbildu zitzaizkidan, hala marihuana-erretzaileak nola burutik nahastutakoak edo salgai zeuden aldizkarletan orripasa bat egiten uzteko eskatzen zidaten eskale edo eskaleondoak. **Xelebreren** bat, pentsatu zuen errabinoak.

2 (*gauzez mintzatuz*) Gure mundu **xelebre** honetan. Aurpegi **xelebrea** zeukan. Leku **xelebreak** daude Buchenwalden. Kontu **xelebrea** da. Honetan, **gauza xelebre** bat gertatu zen. Hizketa **xelebrea** du (kapitalekoa izan...), erremerre eta guzti. Aitaren krisi hartatik aste pare batera-edo, pasadizo **xelebrea** gertatu zitzaidan. -Aizue, bai gertaera **xelebrea** ikusi dudana gaur goizean -esan zuen Albertek. Apustu **xelebre** bat izan zen 1924. urteko otsailaren 17an, arratsalde, "Beote" baserriaren inguruan. Eta gero itxurakeria **xelebre** hori, aldi berean pedantea eta xarmagarria. -Aitzakia **xelebrea**, ezin uka. Bururako itxura **xelebreko** txapel astun samar bat aurkitu nuen. Non dago hitz **xelebre** hori asmatu duenaren sena? Rakelek horrela antolatzen du bere informazio sentimentala, esaldi itxuraz **xelebre** batzuen inguruan. Delfin izen **xelebreko** diziplina-burua "Flipper" bilakatu zen nire bitartez. Luzea, iharra, lepo **xelebrekoa**. Horregatik da bizia hain gauza bitxia eta arraroa, auskalokoa eta parte **xelebrekoa**, eta zulueta ezina, eta ulertezina. Tomek atsegin zuen Harryekin hitz egitea, hain baitzen **xelebrea** eta tolesgabea. **Xelebrea** zen kamisoiak eta batzaz jantzita han kanpoan ibiltzea. -Bai **xelebrea** eguraldia! -esan zuen ondoko agure batek. Olibondo bat hemen, beste bat han... **xelebrea** benetan. Biak mozorrotuko ziren eta ikaragarri broma **xelebrea** egingo zieten arizmenditarrei.

3 (*adizlagun gisa*) Charly **xelebre** zegoen, atorra lepoduna eta zapata abantzu estandarrak jantzita. Gizon hura oso **xelebre** portatu zen. Arestian, Achille jauna **xelebre** sentitzen zen, bakar-bakarrrik zegoela iruditzen zitzaion. Badakit, arrats hartan, neskaren iritzira, inoiz baino alaiago aritu nintzela, **xelebre** oso.

4 (*-en atzikiaren eskuinean izen gisa*) Honako hau ere, bere **xelebrean**, elkarrizketa bat da.

5 (*hitz elkartuetan*) Matxin Labaien gizon xahartu, begi-urdin, kaskasoil bat zen, **xelebre** fama zeukana Tolosan. **Xelebre**, paranoiko, maltzur eta enigmatiko fama du.

[3] ateraldi **xelebre** (3); gazte **xelebre** (3); hire ideia **xelebre** (20); hitz **xelebre** (3); ideia **xelebre** (24); ideia **xelebre** horiekin (20); jarrera **xelebre** (4); kontu **xelebre** (3); pasadizo **xelebre** (3); tipo **xelebre** (4)
xelebre samarra (7)
zahar **xelebre** (3)
gauza **xelebrea** (6); gizon **xelebrea** (3); itxura **xelebrea** (10); itxura **xelebrea** ematen (4); izen **xelebrea** (4); kontu **xelebrea** (4); modu **xelebrea** (4); tipo **xelebrea** (3)
xelebrea benetan (3); **xelebrea** irudituta (5); **xelebrea** izan (10); **xelebrea** izan zen (7); **xelebrea** zara (3); **xelebrea** zela (4); **xelebrea** zen (9)
gauza **xelebreak** (6); ideia **xelebreak** (3); izen **xelebreak** (5); **xelebreak** dira (5); **xelebreak** izaten (3)
itxura **xelebreko** (4)]

xelebredun izlag **xelebreko**. Lepoko **xelebredun** mutil gazteak gainbegiratu urduria bota zion besaulkian eserita eta parpailadun soinekoz jantzita zegoen neskari.

xelebrekeria 1 iz bitxikeria. Edozer gauza bihurtzen zen **xelebrekeria** alproja haren ahotan. Pattarra eskatzen zuen, baina ez kopan, platertxo batean baizik, eta halaxe ateratzen zion haren **xelebrekerietara** aspaldi ohitutako tabernariak. Matxin Labaien gizon xahartu, begi-urdin, kaskasoil bat zen, **xelebre** fama zeukana Tolosan, baina artistei eman ohi zaien **xelebrekeriarako** lizentzia horrekin toleratua. **Xelebrekeria** franko dago testu honetan, baina jarrera desmitifikatzaile baten ondorioz betiere. Herrietako kronista izateak horixe ematen baitzuen, **xelebrekeria** mordo baten jakitun bihurtzea.

2 (*egin aditzarekin*) Jaiki eta arrotz baten moduan begiratu zion emazteari, bat-batean **xelebrekeriak** egiten hasi den ero baten moduan. Irabaztea inoiz baino beharrezkoagoa denean, **xelebrekeriak** egiten. Seguru asko aitak edo amak **xelebrekeriaren** bat egin beharko du milako batzuk patrikaratzeko. Geroztik ere, nire nortasunaren osagarri finkoen artean geratu da orduko sentipen hura: nik egin ditzakedan **xelebrekeriak**, ihesaldirik burugabeenak gauza normalizat hartuta bizitzea.

3 (*hitz elkartuetan*) Ni ez aspertzea nahi zuen, bistan zen, beldur zen bere festan istilu bat sortuko ote nuen nire atzerritar-**xelebrekeriekin**.

xelebreki adlag bitxiki. Nola adierazi "Lizarran ere ez haiz busti" zaunka datozkidan liberatu izeneko yupi abertzale ezker hotseko horiei, toponimo **xelebreki** arrotza baizen ez dela izan neretzako Lizarra? Zentimetro batzuk hazitako ilearen azpian bekoki txiki nabarmena zeukan, **xelebreki** zabaldutako belarri-gingilen azpian hantura berri eta zakar bi, beste leku batzuetan betzuloetako zorro bigunak.

xelebretxo izond adkor **xelebrea**. Neskato **xelebretxo** da, baina **xelebretxo** buru-argia, ulertzen didazu, ezta?

xemaiko ik **semaiko**.

xeme iz adkor **semea**. Ikertxo ume bat da oraindik, baina jakinaren gainean dago edo jarri dute noizbait umea izateari utzi beharko diola; lehentxeago edo geroxeago bere umeaz beste egin beharko duela, "guk egin behar izan genuen bezala, **xeme**".

xemeiko ik **semaiko**.

xemeko ik **semaiko**.

xenbaki *iz adkor zenbakia*. Exekutibo dirugile edo dirugile exekutiboaren atarramentua jolas txoro edo umekeria gisa ikus liteke ("nik **xenbaki** gehiago", "nik beti gehiago"...), bai, baina baita zahardade goiztiar gisa ere.

xenda 1 *iz xendra, bidezidorra*. Kanpoan, hilerriko **xendak** lohiz estaliz, euri eta haize hotza ari zen. **Xenda** parapetotik urrun samar doa, berro zelai zabal eta fresko batek aldendua. Etxean jarrita gelditu beharrea erretzen eta edaten, mainguka joaten zen kaleetan eta **xendetan** barna. Bilkurak ardurenean gogorrek baldin baziren, are neketsuagoak naski Euskal Herriko **xendak**, bihurgunez bihurgune, basurdeak, azkonarrak, orkatzak, hontzak eta kahakak, zaldiak eta ardi saldoak ustekabeen gurutzatzeko arriskua zegoelako. Bazen oren erdia **xenda** pattar batean gora ari ginela. **Xenda** mehar bat izanen zen garai hartan, beltza eta kirasduna, galtzada-harrien artetik arrain buruak eta erraiak garraiatzen zituen erreka batekin. Biek harrizko **xendari** ekin zioten.

2 irud/hed Noiztenka, irriz behatzen zenidan, ikusteko ea zure gogoetaren **xenda** bihurrietan ez nintzenez galtzen. Ezen zeruetako erresumarako **xendak** ez baitira denei irekitzen, baizik eta bihotza garbi eta gogo argi datxikatenei.

3 (hitz elkartuetan) Ailegatzzen zarenean, zeretik joan beharra dago, markesina batetik abiatzen den mendi-**xenda** batetik.

xendera ik **xendra**.

xendotu, sendo(tu), xendotzen da/du *ad adkor sendotu*. Aa!, hau kostaldekoa ez baina, barrukoa da: garia eta besteak ari dira, xuabe, isilean, erroak hartzen, xuxtartxoak luxatzen eta **xendotzen** lurrean.

xendra (orobat xendera g.er.) 1 *iz bidezidorra*. Badira mila **xendra**, bide nahiz bidexka kasko horietan bai eta ordokian ere, guardiek ezagutzen ez dituztenak. Etxearen ingurumaritik urrunduz joango dira taldeak, inguruko kamino, **xendra**, zidor eta estratetan barrena, horietan guztietan ibili baitira goizean goiz jaikita begirale pare bat. **Xendra** batetik errepideraino jaitsita, Martin eta Bautista armada liberala kanpatua zegoen lekura iritsi ziren. Neurekin ibiltzen zen parkeko **xendra** eta bidezidorretan barrena piztiei jana ematen. Badakit kontrabandista maltzurra zarela, eta ezin hobeki ezagutzen dituzula pasabideetara doazen bide eta **xendrak** oro. Alde bietako sasitza sarriaren ondorioz hartxintzarrezko bidea **xendra** bihurtzeraino estutzen zen. Zaldietatik jaitsi eta **xendra** batetik abiatu ziren. **Xendra** bat hartu zuten, Lizuniagara iritsi aitzin, eta zeharka ibili ziren usotegien guneraino. **Xendra** batean gora egin nuen. Kapa goratu eta **xendraren** bihurgunean desagertu zen. Urrats ernean zebilen, eta xara ttipi bateko **xendran** desagertu zen. Mehainerateko **xendra** hertsian. So bat aski ote zen **xendra** lahartsuan tematzeke? Arriskutsua eta labaina zegoen **xendra**, alboko ibaitik sortzen zen hezetasanak bustia.

2 irud/hed Ospetsuen bidea alde batera utzita, juxtu alderantzizko **xendra** hartu nuen. Bizia bereber ikastera behartua izan zen, **xendra** okerretan barna galduz, erantzun egokiak itsumandoka harrapatzen saiatuz. Zein ziurrago ez da helburua bilatzea eliza legeen bide handitik, ezen ez asmakeria berrien **xendra** bide berrietarik, hauek xede onez asmatu ere. Ez nintzen konturatu patuaren **xendrak** etengabe hausten badira ere, modu etengabe berean elkartzten direla aurrerago, ez dugula zertan jardun ustezko egia osoaren bila, batez ere delako egia hori gure **xendratik** kanpo badago.

3 (hitz elkartuetan) Argindarrak gabeko bide-**xendrak**, eta ilundu ondoren itzuli behar etxera behin baino gehiagotan. Tren geltokian jaitsita, bidezidor batetik iristen zen hara azkarrena, eta egundokoa izaten zen goizeko tranbia gelditu bezain laster bide-**xendra** estu eta mehar hartan eratzen zen lasterketa, anbulatoriora lehenbailehen ailegatu eta ahalik eta numerorik onena hartzeko.

4 xendra-bide (orobat xendrabide) Zein ziurrago ez da helburua bilatzea eliza legeen bide handitik, ezen ez asmakeria berrien **xendra bide** berrietarik, hauek xede onez asmatu ere. Angelutik Hendaiarat, gaitzeko ibilaldia egiten da, errebide handia utzirik haatik, xokoz-xoko eta **xendra-bide** batzu hartuz. Helduta ohartu naiz herrian sartu aitzin lurrezko **xendrabide** bat hartzen ahal nuela, asfalto beroaren bihurgune anitzak baztertuz.

xendrabide ik **xendra 4**.

xendratu Oparitxo bat da, berak **xendratutako** preso eskerturen batek emana.

xenila *iz nasaitasun gutxiko kapa mahukaduna*. Kolore iluneko **xenila** bat janzten zuen normalean, bizkarrekorik eta brodatu gabe, Karlos III.aren plakarekin eta urrezko artilearekin. Eseri zen mahai aurrean, sartu zuen bere zapia **xenilan**, zabaldu bere ondoan eskuizkribu preziatua. Gizonak izerdi lapetan zeuden oihal lodiz egin palto eta **xenilak** soinean; emazteek berri, itzalgune bat bilatzen zuten, hats bahiturik.

xenodiru *iz herrialde batez mintzatuz, atzerriko bankuetan duen dirua*. Eurodolarren merkatua, 1960ko hamarraldian bigarren mailako fenomeno izan zena -eta, orokorrigo, **xenodiruen** merkatua (euromarkoak, asiadolarrak, etab.)-, nazioarteko finantzen ardatz bihurtu zen petrolioaren krisiaren ondorioz.

xenofobia 1 *iz atzeritarren eta atzerriko gauzen kontrako gorrotoa*. Euskal idazle bati ahozkotatasunaz galdetzen diotenean, azpian dagoena betiko **xenofobia** da. **Xenofobiak** formarik bariatuenak har ditzake, ideia "atzeritarren" jasanezin ideologikotik, kontinente osoetako arrazen erdeinuraino. Islamaren jarraitzaileen kontrako **xenofobia** saihesteko politikak sustatzea. Komunitate ezberdinetan gero eta handiagoa den **xenofobiari** aurre egiteko bide baketsua sendotzea dugu xede. Kontxi Bilbao legebiltzarkideak Espainiako Gobernuari «arrazakeria eta **xenofobia** sustatzea» leporatu zion. Baztertzea da sozializazioaren antitesia, eta masako langabezia, **xenofobia** berpiztu berrian eta familiak desegitean nabarmentzen da bereziki. Uste dut "un sang impur abreuve nos sillons" arrazakeria eta **xenofobia** dela. Badakizue, gazte talde erradikalen **xenofobiaren** arazo dagoela, langile etorkinei erasoekin, asilante etxeen erreketeekin, etab. **Xenofobiaren** makinaria martxan da dagoeneko Frantziako presidentziarako hauteskundeel begira. Arrazakeriaren eta **Xenofobiaren** aurkako Nazioarteko Eguna.

2 (izenondoekin) Belgikan ere **xenofobia** eta arrazakeria handia dago, eta horri eta aurreiritziei aurre egin behar zaie. Ederra hautaketa, **xenofobia** hutsa ezkatzen duena. Genet, beste batzuekin batera, Sartre, esaterako, **xenofobia** faxista haren kontra aritu zen, ahal zuen foro guztietan hura salatzen.

3 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Iparraldeko politikari aintzek ihardoki dute [...] "persona non grata" latinezko erranaldi berexle horren kontra, **xenofobia** hutsa daitezkeen **xenofobia** sentimenduen sustatzea leporatuz abertzalei. Txostenak dio Arartekoak «era eskotako kexuak» jasotzen dituela torturen, begirunerik gabeko tratuen edo **xenofobia** kontuengatik. Batetik, merkatua osatzeko jende hori behar dute: baina, bestetik, etorkinen sarrera kontrolatu nahi dute arrazakeria edo **xenofobia** arazoak saihesteko. Gobernuak Kontalaria gonbidatu beharko lukete, arrazakeria, bazterketa eta **xenofobia** kasuak aztertzeko.

[3] **arrazakeria eta xenofobia** (3):

arrazakeria eta xenofobiaren (3); arrazakeriaren eta xenofobiaren (6); xenofobiaren aurkako (7)]

xenofobiko *izond* xenofobia. Duela bizpahiru komunikatu, esaterako, oharkabean pasatu zen aipamen **xenofobiko** bat.

xenofobo 1 *izond* xenofobiari dagokiona. Hori maiz konnotazio nazionalista eta **xenofobo** ohiko guztiekin egin duela. Adierazpen arrazista eta **xenofoboak**. Batzuetan lehergailuez betetako motxilak dira, beste batzuetan lokian tiroak, beste batzuetan jarrera **xenofoboak**, eta beste batzuetan, artistei egindako boikotak. Arrazakeriaren aurkako lege zorrotzenak ere ez ditu desagerraraziko gure baitan hain errotuak ditugun eskema **xenofoboak**. *Berria*-k ez ditu, berez, eta estilo zuzenean, erabilera sexista, **xenofobia** edo oro har, baztertzalea duten hitzak erabiltzen. Zure iritziz, Sarkozyren proposamena **xenofobia** da?

2 *izond/iz* xenofobia sentitzen duena. Monumentuzaleak bezala jokatzeko du [...] euskararekin inolako harremanik nahi ez duen hainbat jende **xenofobok** ere. **Xenofobo** eta antisemita itzela ere bada Baroja, judufobia birulento partikularreko bereziki. Horrela jokatzeko dute hiriko señorito klasistek nekazariekin; horrela **xenofobok** eta beste askok -fede oneko demokratik, tartean-euskaldunekin.

[3] **xenofobo** eta **arrazistak** (3)]

xenoi ik **xenon**.

xenon *iz* gai bakuna, airean oso proportzio txikietan dagoen gas geldoa (*Xe*; at. z. 54). **Xenon** gasaren ioiak jaurtita lortzen du bultzada motorrak. Aurreikuspenak gainditu ditu zundak: 82 kilo **xenon** erregaitik soilik 59 erabili ditu eta uste baino bi hilabete lehenago heldu da Ilargira. Zundak **xenon** ioizko motoreari abiatu zuen astelehen arratsaldean, Ilargiaren inguruan.

xenopus *iz* jatorria Afrikan duen igel mota haragijalea. Badira itsas trikuaren zale amorratuak, bai eta igelarenak ere, edo, hobeki esanda, **xenopusarenak**, handiagoa baita haren arrautza; oilaskoa kuttun dutenak.

xenotransplante (*orobat xenotrasplante*) *iz* espezie baten organoak edo ehunak beste espezie batean txertatzea. Gaixotasun mota haueri aurre egiteko bi estrategia berri planteatu dira azken urteotan; batetik ama-zelulen erabilera eta bestetik **xenotrasplanteak**. Txerrietan oinarritutako **xenotrasplanteak** gizakiok pairatzen ditugun hainbat gaixotasun osatzeko. **Xenotrasplanteen** inguruko AEBetako legedia.

xenotrasplante ik **xenotrasplante**.

xentimentu *iz* *adkor* sentimendua. Xentimoko **xentimentuak**.

xentimo 1 *iz* *adkor* zentimoa. Bi eskola-ume, hamabi **xentimoren** "goxoki garratzak" erosi zituztenak. Bost **xentimoko** pupua, hamar **xentimoko** trapua. Lau **xentimoan** bakoitza. Eraztunak bere horretan, urtetan gorde duzun moduan, bost **xentimo** ez du balio. *ik beheerago* **3**. Pobreek bost **xentimo** ematen dute; burgesek erreale bana; jaunek pezeta erdia. -Ezagutzen diat etxe bat, ordu laurden uzten ditek baineran ur berotan, berrrogei **xentimo** xaboiarekin. Ez dut sekula ikusi inork bere libreta ekartzeari uko egitea, dolar bat eta bi **xentimo** jasotzeko izanda ere. Ez zuen behin ere **xentimorik** izaten sakelari. Berrogeiren bat neska izango ginen, denak koarto handi batean, **xentimorik** kobratu gabe egun osoan lanean, jatekoa negargarria eta leihotik kanpora begiratzea debekatua. Oraindik ez dugu **xentimorik** ikusi. Diru horretatik **xentimorik** ere ez dela iritsi kutxara. Amerikara **xentimorik** gabe joandako milaka eta milaka euskal emigranteen bertso, gutun eta berri apalak. Ez dago txartel bakar bat, koma bakar bat, **xentimo** bat falta denik. Lau **xentimoak** utzi, eta hogeikoa hartu zuen. Hamar **xentimoko** txanpon bat. Koroa bat eta hamar **xentimoko** bat aurkitu zituen eskuko poltsan.

2 *irud/hed* Gure ospeak orain ez du **xentimorik** ere balio.

3 *bost xentimoko izlag* ia baliorik ez duena. Ibarretxe eta EAJ adituak dira bost **xentimoko** adierazpenak egiten, baina adierazpen horiek ez datoz bat inondik inora egiten duten politikarekin», dio Batasunaren oharrak. Eta biak ala biak politikaz bost **xentimoko** esaldiak esaten, atertu gabe. Bost **xentimoko** iraultzailea.

[3] **xentimo** bat ere (3)

bost xentimoko (6); **hamar xentimoko** (4)

bost xentimokoa (3)

xentimorik ere (13); **xentimorik** ere ez (7); **xentimorik** gabe (4)]

xeoxe *izord* *adkor* zer edo zer. Nola -pentsatzen duzu gogapetik- batere ez baino hobe den betiere **xeoxe**, ba hortxe segitzen duzu goma-puska lehor bati koxk eta koxk.

xera [31 *agerraldi*, 18 *liburu* eta *artikulu* 1 *ean*] **1** *iz* txera, xamurtasunezko sentimena. Sarrerazainak **xera** handirik erakutsi gabe utzi zidan pasatzen. Enperadore Horiak, pintatzaileari **xera** handia ziolako, barkatu egin zion urdinaren atrebentzia halakoa, baina ez zuen ahaztu koadroarekin erakutsitako lotsagabekeria. Felix Sumarakov-Elston gizon lehorra omen zen, semearekiko maitasun eta **xera** gutxi erakusten zuena. **Xera** goxoz oroitzen ote nauzu? Oso atseginak ei ziren eurekin, **xeraz** eta adeitasunez tratatzen ei zituzten. Gizonak, azkenik, emakumea amodiorako prest zuelakoan, ezpainak jarri zituen emakumearen ezpainetan, honek, **xeraz**, erantzun egokia emango ziolakoan, baina, emakume nafarrak, amorrus kosk egin eta goiko ezpainari mami puska txikia kendu zion.

2 (*ekintza gisa*) Zein erraz egin nintzakezun zoriontsu -irriño bat, **xera** bat-, eta zein aise kondenatzen ninduzun desesperantzen zorigaitzetara! Potzolarekin nirekin baino luzeago joan zitzaion kafe gozatzea, ez baitzuen **xera** pare bat egiteko parada galdu. Keinuak eta **xerak** eta hasperen erdiak egiten zizkieten elkarri. Hala egon zen luzaz, kotoiari **xera** eta **xera**, laztan antzuetan. **Xera** eta **xera**, ezтики mintzatu zaio.

3 *irud/hed* Eguzkiaren **xera** azalean nabaritzen dudala.

xeratsu 1 *izond* txeratsua. Nire agur **xeratsuak** Patricki eta Andreari. Hain amodio sutsuz sentitzen zen Kristorengana erakarria eta Maiteak hain maitasun **xeratsuz** erantzuten zion, ezen Salbatzailearen presentzia beti begi aurrean zuela ematen baitzuen, berberak lagunik minenei noizbait esan zienez. Zenbat eta **xeratsuago** eta prestuago Kristinarekin, hainbat eta hotzago eta iheskorrago nirekin. Hontz txikiak, Ronen eskuan poz-pezik uluka, hatz batean mokoka egin zion, era **xeratsuan**, bere uestez.

2 *irud/hed* Ene gorputz akituak atsedean hartzen zuen alfonbratxo **xeratsuekin**.

3 (*adizlagun gisa*) -Asmatu duk, orduan, bete bete asmatu duk, laztana -hurbildu zitzaion, **xeratsu**.

xeratu, xera(tu), xerutzen du *ad* xeraz laztandu. Bizkarra **xeratu** zion hurrena, "Lasai Lakatz, lasai; laster amaituko diagu" esanaz ahots mehe eta irribarretsu batez.

xerbitxari ik **zerbitzari**.

xerbitxatu ik **zerbitzatu**.

xerbitxu ik **zerbitzu**.

xerbitzari ik **zerbitzari**.

xerbutxu ik **zerbitzu**.

xeremonia *iz adkor* zeremonia. -Hainbeste **xeremonia** erabiltzen duzue azaltzeko!_-esan zuen Francesco aingeru hark bere hortz gabeko aho gaixoarekin.

xerez (*orobat jerez*) **1 iz** Xerez en egiten den ardo zuria, idorra eta urrintsua. Pastatxoak jaten eta **xereza** edaten. Biak bakarrik ilunabarrean **xereza** edaten ari ziren hosto zabaleko platanondo baten azpian. Mahaira inguratu eta nire **jereza** dastatu nuen.

2 (*neurriez*) Okela zatitxo bat, kopa bat **xerez** eta katilukada kafe. Kopa bat **jerez** hartzea sekulako mozkorraldi baten hasiera gertatzen zitzaion. Kopa bat **jerez**. Lane.

3 (*hitz elkartuetan*) Nanniek, arasara joan, eta **jerez** botila bat eta ardo-kopa batzuk atera zituen. Plano aurreko aulkitxoan atsedean hartzera gonbidatu zuen Antonia eta, gura ote zuen itaundu barik, **jerez** basokada bat zerbitzatu zion.

xerka (**108** agerraldi, **37** liburu eta **18** artikulutan; *orobat xeka* **28** agerraldi, **3** liburu eta **19** artikulutan –*guztiak*

Herria-koak-, eta *txerka g.er.*) *adlag* bila. Sarri aita heldu zait **xerka**. Mundu eder eta zoragarri oso bat datorkit **xerka**, jadanik ez zaitut behar, Eñaut, jadanik ez dut gehiagorik behar. Hor ere autobusa jina zauku **xerka**, berekin duela Bernadette gure agentziako zerbitzari baitezpadakoa eta paregabea. Prousten **xerka** ospetsua, denbora galduaren aurkako lehia. -Haurraren **xerka** nator -erran zion agur gisa. -Hasieran ez zegoen hain..._ez zegoen hain..._errepikatu zuen, hitz egokiaren **xerka** iduri. Pierra, hoo ezkaratzean den pildagiaren **xerka**. Gero, gogaiturik, aparatuko eskanerra hegaz utzi nuen, zerbait interesgarriagoaren **xerka**. Bera ere ibilla baitzen Parisen, ogiaren **xerka**. Klitorisa ferekatzen hasi da, ailegatzeaz dagoen orgasmoaren **xerka**. Marmarioa plazara iritsi zenean, guardia zibilek, Vicentek eta inguruko guztiak burua harantz jiratu zuten, iristen ari zen hotsaren **xerka**. Zoaz, beraz, Indlara, andregaiaren **xerka**. Ekuazio baten **xerka** akaso, zeinen osagaiak askotarikoak ziren: kaiolak, tamarindoak, olatuak, jendea, ostertza... Gizonaren ahoa itsumustuan ari zen masaila batean, sudurraren azpian, emakumearen ahoaren **xerka**, irrikatsu. Zuen gizonen **xerka** hasi zara Mazellaren laguntzaz. Erran dizut ezen bakearen eta soseguaeren **xerka** ibili nintzela. Langintza gogorra zen itzalen **xerka** ibiltzea. Igorri norbait **xerka**.

[3] itzalen **xerka** (3); **xerka** hasi (6); **xerka** ibili (3); **xerka** joan (3); **zure xerka** (3)]

xerkarazi, xerkaraz, xerkarazten du *ad* xerkatzera behartu. ik **bilarazi**. Hango erregek bere lurreko emazte ederrenak **xerkarazten** ditu eta bere aitzinera ekarrarazten.

xerkari *izond/iz* xerka dabilena. Zorigaitzez, ateratzeko punduan, hor zituzten beha **xerkariak**, betiko zaintzaileak... Izar-**Xerkariak** / Foka ehiztariak.

xerkatu (**108** agerraldi, **37** liburu eta **18** artikulutan; *orobat xekatu* **63** agerraldi, **5** liburu eta **52** artikulutan –*ia*

guztiak Herria-koak-, eta *txerkatu g.er.*) *bilatu*. -Zerbait **xerkatzen** duzu? So egizu, esnez egarri da, xerri tiplaren pare titia **xerkatzen** du! Trenpu txarraren arintzeko, jartoki bat **xerkatu** baina ez zuen ezer kausitu: zutik geratu zen. Nire esku presatuek eskelen orrialdea **xerkatu** zuten. Makurtu eta ohe azpian bere botikin partikularra **xerkatu** zuen: ohepetik sei botila Cutty Shark atera zituen. Espainek ezpainen bahiak **xerkatzen** eta atzematen zituzten, intziri, irri eta so geldoen gerizan. Beste gizonak potxotx-zuloo **xerkatu** du, eta nekerik gabe sartu zakil osoa bertan. Lan bat **xerkatzen** du emazte batek, ez sobera dorpea, adinaren gatik (55 pasatzen), baina oralno erretreta urrun izana gatik bizi behar duena. Momentu zehatz baten harrapatzea **xerkatzen** dudalako. Euskaraz pentsatzeko ahalmen hori dut hain segur berriz **xerkatzen**. Argibideak **xerkatzen** hasita, goitizena da bideko lehen argia; Xenpelar. Irakurle zein idazle gisa, tentsioa dut **xerkatzen**. Joantto eta Gartzia nahasmenduaz ballatu ziren presoan erdira joateko eta Mariren **xerkatzeko**. Ut, ezpata; **xerka** ezak tertzio latzagoren bat. Berorren mandataria han aurkitzen ez badu, berorrek beza **xerka** beste lekuan. Dabilela suak harturik gauean; **xerka** nazala hire hilobiaren ondoan, oi Foinisa! Ea berunik bazuten, non erosten zuten eta zenbat ordaintzen zuten: zenbatenaz garestiago ordaindu, hainbatenez **xerkatzenago** nuen nik inguruetan.

xerkatzaile *iz* xerka dabilen pertsona. eskuarki, bidaiari behar dugu, **xerkatzaile** ez ezik. **Xerkatzaile** on batek, serio den eta ez besteei eta ez bere buruari gezurrik esan nahi ez dion batek, ez du fidatu behar itxuraz. Ur-**xerkatzaileei** bezala gertatzen zaigu apika guri, ez baitakite zerk gidatzen dituen ura den lekura, baina zerbaitek gidatzen baititu hala ere, eta zotza makurrarazten haien hatz artean.

xerkatze (*corpusean xekatze soilik*) *iz* bilatzea. Entzun ditugun eztabadak ere biziki interesgarriak ziren, bereziki Lustifer Kardinalarena, hunek erran baitu barkamena galde egitea Amodioaren **xekatze** bat dela.

xerlo **1 iz** besteetatik bereizten den ile multzoa. Haren lokletako **xerloak** beste inorenak ez bezala kizkurtzen ziren, eta beste modu batera lotzen zuen lepoko zapia. Haizeak ile urdinezko **xerlo** batzuk soilune higatuan inarosten zizkion bitartean, [...]. -Zure ilearen **xerlo** bat nahi dut. Ile kizkurrezko bi **xerlo** zeramatzen masailetan itsatsiak. Noizean behin bere ile tindatuaren **xerlo** bat estutzen zuen. Mototsa garai, **xerlo** kizkurrez hornitua, haragia zuri eta delikatua. Gizon pentsakor bat zen; aurpegi estu iluna zuen, eta ile luzeak, **xerloz** estaliak. Don Ottavioi begiratu zion Ruche jaunak; biraka ari zitzaizkion zilar-koloreko ilajeko **xerlo** luzeak, hegan. Bustitako lekuetan, ilea beltz eta leun ageri zen; besteetan, aldiz, latz, **xerlo** argi eta ile-urriekin. Ilea **xerlo** argiz tindatuta darama.

2 (hitz elkartuetan) Ikusi zuen irriz ari, kantua amaitzean zorionsu, eta haren bilo **xerloen** beren tokian emateko eskuaren luzatzeko tirria ukan zuen. Ohitura zuen *mazocchiak* marrazteko, zeinak oihalez estaliriko zurezko uztaiak baitira, buruan jartzen direnak, dilindan geratzen diren ehun-**xerloek** aurpegi guztia inguratzen dutela.

3 ile xerlo **ile-xerlo** bat dindillizka zeukan bekain baten gainean. Mirariri **ile-xerloa** erori zitzaion kopetara. Soinean zeukan jantzia eta bere seme hilaren **ile-xerlo** bat, gero gutunazal batean gordetzen zuena: horiexek besterik ez zuen bererik. **ile-xerlo** bihurri batek ihes egin zion. **ile-xerlo** horailak ageri zitzaizkion bere kapelu oktogonalarren azpitik. Han izaten zuen, **ile xerlo** horiak lepoan eta lokietan, soinekoaren botoiak gaizki lotuak, bere postuaren atzean eserita, ganoragabe. Gizenago zegoen eta burutik soildua ia-ia, baina buruaren goiko aldean bazituen, artean ere, **ile-xerlo** hori leun banatu batzuk. Horregatik ateratzen da kea **ile xerloa** balitz bezala estolderietatik gora.

[3] **ile xerlo** (40); **ile xerlo bat** (11); **ile xerlo batek** (3); **ile xerlo hori** (4)
xerlo beltz (3); **xerlo hori** (4); **xerlo horiak** (3)
ile xerloa (7)
ile xerloak (6); **lokietako xerloak** (3)]

xerloka adlag xerlo multzoak osatuz. James Cagney trauskil bat, **xerloka** ilehoria, etengabe algara batean zegoen Nicole guri-guri batekin ezkondua.

xerment ik **xirmendu**.

xerra 1 iz adkor zerbaitetatik bereizten den zati luze, zabal eta mehea. Oholaren mutur batean, haren aurrean, **xerrak** ebakitzen ari zen kontu handiz. Hiru koilarakada gurin mardul-mardulak bota zituen Ruche jaunak, lehenengo **xerra** zartaginean jarri baino lehen. Arasaren goiko apalean paperez bilduta zegoen hirugiharretik lau **xerra** hartu zituen. Zartaginean, bost **xerrak** egosten; eltzean, berriz, tipulatxak urtzen. Bi tipulatx **xerratan** moztu -malkorik isuri gabe oraingoan ere-, basobete olioia eltzera bota, eta sua egokitu zuen. Neskari uzten dio txanpinoiak **xerratan** ebakitzen. -Libra erdi bat soltxitxoi, **xerretan** ebakia. Varsovia **xerretan** moztzen zuten gurina, puska handi batetik, zerraz. Moztu tomateak zentimetro bateko **xerretan**, gatz-pipertu, arto-irineta pasa. Tea, esnea, gurina eta marmelada, **xerra** bat urdaiazpiko eta ogia. Ogirtartekoa ireki eta lau **xerra** mortadela zenbatu ditu. Bost **xerra** txistor edo errefauak edo izkirak edo apioa saltsan, erretilu bat. Bost **xerra** zekor-zangar jarri zituen mahal gainean Ruche.

2 (izenondoein) **Xerra** mehetan ebaki. Ahalik eta **xerra** mehenak, zera. Amak umeari ogi puska eman eta **xerra** mehe-mehe bat besterik ez zuen pikatzen beretzat. Ogi-**xerra** xigortu batzuk jan eta kafe bat hartu nuen. Zenbait minutu geroago, berdintsu egin zuen bigarrenaz atera zizkiguten **xerra** errusiar zigortuekin. Pixka bat gerturatuz gero, ikusten zen **xerra** luze lodi berdinetan ebakirik zeudela.

3 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Urdaiazpiko **xerra**-erdi bat jango dut.

4 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Lasai zegoen, ogi **xerrak** jaten zituen, irribarre egiten zien emakume guztiei. Hozkailua ireki eta gasna **xerra** bat brast!_ebaki nuen. Eltzearren gainean tipula **xerrak** pikatu berriak zituen. Rona isurtzen zuen tantaz tanta limoi **xerraren** gainean, urarekin ez nahasteko moduan. Goi-goian zuen tomate **xerra** askatu eta zabal-zabal eroria zen, gorria gorriaren gainean. Legatz **xerra** batzuk oliotan frijituak. Han jarri nahi baitzituen urdaiazpiko **xerrak**. Xingar **xerra** eta arrautzak azietan pausatu zizkion. Berak ebakitzen ditu kebab-**xerra** meheak suaren inguruan bueltaka ari den haragi-puska handitik. Tailarinak eta haragi-**xerrak** eskatu zituzten. Bada, eraman ezazu mingain bat, edo txerri buru puska bat, edo urdaiz beteriko txahalki **xerra** bat. Ondoren, idi **xerrak** baratxuri saltsarekin. Odolki hotza, saltxitxoi **xerrak**, txerri okela gazitu puska bat. Eta menbrilo-**xerra** batzuk, mehe-meheak urdailari lagundu eta jan-ondo ona izan dezan. Haragi puskak, ehiza **xerrak**, arrain buruak edo isatsak. Bitarte hartan, gaizkata-**xerra** onduak jan zituzten.

5 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa, lehena izenondoduna dela) Urdaiazpiko egosi **xerra** lodiak ogi artean. Soldaduaren zaku mailatua zopa urtsua eta tipula-buru biguna dituela, ogi beltz-**xerrari** lagun egiten.

6 (hiru osagaiko hitz elkartuetan) Arratsean, urdaigetitik igotzen zelarik, saltxitxa zatiak, gibel pate **xerrak**, urdai azal paketeak ateratzen zituen bularretik. Oheratu baino lehen, eri artean bihikatu etxe-gasna **xerra** fin baten irenstea, ogi poxi batez lagundurik, ohitura sakratua bilakaturia zitzaidan.

7 haragi xerra. Fideo-zopa bat, **xerra** bat, fruta bat. Serio bazkaltzen zuen, lasai, axola ez zitzaiola zer **xerra** mota jaten ari zen, baldin bazen, inongo zalantza-izpirik gabe, **xerra** bat plantxan egina. **Xerra** patatekin, ardoa gaseosarekin, flana mantekaduekin. Amerika...-esan zuen altzairu leunduzko aitzo batez ondo piperaustutako **xerra** lodi eta gutxi egindako hura ebakitzen zuen bitartean. Zainzuri buruak % 50 proteina dauka, **xerrak** baino askoz gehiago. Jantokian gelditu dira umeak, **xerra** jaten. Orain ezagutuko ez nukeen etxekoandreak ateratzen zizkigun **xerra** pusketak ditut gogoan, eta Joxeaustin.

[3] **gasna xerra** (11); **gasna xerra bat** (4); **haragi xerra** (4); **ogi xerra** (30); **ogi xerra bat** (7); **tomate xerra** (4)
xerra bana (4); **xerra mehe** (5); **xerra mehetan** (4); **xerra on bat** (3);
haragi xerrak (3); **ogi xerrak** (5); **saltxitxoi xerrak** (3); **xerrak ebakitzen** (3)]

xerrada iz xerra. **Xerrada** ekonomiko hau, nonbait, txahala txiki-txiki egin eta dena zatitu ondoren gelditzen diren hondarrekin egindako anabasa bat da. Beraz, diote egunkariek, ez da **xerrada** bat, industri-prozesu baten bidez zati ezberdinak josirik egindako mondongo zazar bat baizik, begien aurretik ilunpetan eta azkar-azkar pasaz gero **xerrada** dela pentsa litekeen arren. Etorbizuna infragastronomikoa omen dator beraiantzat, eta **xerrada** ekonomiko hori ez ei da Chavez eta bere inguruko erretratu zehatz bat baizik, anabasa nazkagarri bat alegia. Beragatik, mendiak hartu eta ri-rau altxatzeko trebe sentitzen nintzen; beragatik, nire txitxiak **xerradatan** ebakiko nituzke; beragatik, su motelean erre nintzaten utziko nuke.

xerraka adlag xerretan. Egia erran, aski badakit ez dituztela beren ama marrakariak berriz ikusiko, joan dituen haragi-hoztegiatarat kostelet eta **xerraka** ala, doi-doiko epe luzeagoan, gizentegien betetzerat toki zerratueta.

xerratu, xerra(tu), xerratzen 1 du ad xerretan zatitu. Bera salmahai altu eta hotz horren atzean ezkututzen zen, eta hortik begiratzen zion disimuluan, ganibeta zorrotzarekin haragia zeharkatzen, **xerratzen**, txikitzen zuen bitartean, odol arrasto nabarmenak zituen mantala soinean zeramala.

2 (era burutua izenondo gisa) Bizkotxoak, souffleak, entsaladak, zopa eta saldak, haragi beratuak, saltsak, arrain **xerratu** eta birrineztatuak, krocketak, ogi eta hostore ia erreak.

xerratu, xerra(tu), xerratzen du ad adkor ebaki. Txalupa saihetsera zihoan okertuta, ura zorrotz **xerratu** eta kaskada berdetan eroriz, burbuletan, kataratetan. Blek sentitzen zuten poztasun bera, olaluen mugimenduak piztua; eta geroago baita belauntzi baten lasterketa zorrotzak piztua ere, badian arku bat **xerratu** ondoren geldituz.

xerratxo iz xerra txikia. Entsalada xume bat, zopa hotza eta puzegaz lagunduriko txerriki **xerratxo** bat izan da agintariek eskaini diguten oturuntza. Orduan plateretik beste urdaiazpiko **xerratxo** bat ostu nuen.

xerrenda 1 *iz adkor zati luzetxo eta mehartxoa. ik zerrenda.* **Xerrenda** mehe bat, errotulagailuz marraztuta, kopetan jartzeko. Oihalezko **xerrenda** ilun batek inguratzen zion lepoa, eta mantelina beltza ikus zekiokkeen sorburuen gainetik. Lizarrako gure artxibategi apal hartan, halaz ere, bi kartoiren artean eta **xerrenda** hori batez loturik aurkitu nuen orri-sorta hura irakurririk, [...]. Hego Afrikako zuhaitz-sugearen azala **xerrendatan**. **Xerrenda** gorri batez zintzilikaturik eramateko asmatetik, gurutze itxura zuen. Zeru urdin eta lur arrearren **xerrenda** mehea. Kortex-azpiko epilepsia baten antzekoa da Tourettearen sindromea: gailentzen denean, kontrol **xerrenda** bat, kortex **xerrenda** bat dago zure eta beraren artean. Iparraldera Gaskoinia, hegoaldera Zuberoa [...] eta bataren eta bertzearen artean, elkarrekiko mugarik gabe utzirik, **xerrenda** biarnesa.

2 (*hitz elkartuetan lehen osagai gisa*) Hortaratzeko, Udalak onartzen du bere lur **xerrenda** baten uztea. Soinean, ume mantal handi eskotatu bat zeukan, eta haren ertz **xerrenda** estu brodatutik haurraren beso maitagarriak ateratzen ziren. Bixar **xerrenda** beltza zeukan ezpain gainean. 1985 bereko 12an, Iruñean, -16.2 graduraino jaitsi zen merkurio **xerrenda** zerotik behera.

xerrenki ik **xerrentki**.

xerrent 1 *izond artatsua.* Esku-langile bat nintzen, ahal bezain **xerrenta** eta plazenta. Xutik bururaino, oro egin ditu ahal zueno, hogoi egun lehenago undar aldikoz ikusi dugu elizan, hain baitzen **xerrenta**.

2 (*adizlagun gisa*) Panpilik, usaiako arraileria baitzuen, urguluz eta herraz **xerrent** segitzen zuen. Begira jarri nintzen, ttattit eta **xerrent** beha. **Xerrent** beha nengokizun.

[3] **xerrent beha** (4)

xerrentki (*orobat xerrenki eta xerrentuki*) *adlag artaz.* Donapaleuko motokulturaren **xerrentki** bere lan denbora bete zuen Annie-k. Biarritz Art Expo-k ezagutaraziko dizkigu Donostiako "Gipuzkoako Belenzaleek" elkarteak bildu dituen obra miresgarriak, berrogei bat kidek **xerrenki** apailatuak, batzuek urte bat lan galdegin dutenak. Egunaz sakelari ibiltzen nuen, gauaz aldir, **xerrentuki**, armarikuko tiraderan ezartzen.

xerrentuki ik **xerrentki**.

xerri 1 *iz ipar txerria. ik zerri.* -So egizu, esnez egarri da, **xerri** tipiaren pare titia xerkatzen du! Garai hartan euskal **xerri** arrazako 50 urde baizik ez zeuden. Aurtengo menua berezia izanen da eta berria aitzineko urteetakoeri konparatuz: meloina, xingarra eta pateaa sartzeko, **xerri** ttipia ilarra eta entsaladarekin, ardi gasna, bixkotxa, kafea eta arnoa barne.

2 (*hitz elkartuetan lehen osagai gisa*) Egun osoan, **xerri** hiltzea, iruleak, ikuzleak, ardi-mozleak, gasnagileak... Bazan lan mota frango laborari etxeetan: arto jorrak, arto biltzeak, arto xuritzeak, ogi joiteak, belar egiteak, belarketak, egurketak, iratze epaiteak, gisu labeak, auzolanak, **xerri** hiltzeak eta nik dakita zer oraino. Laster abiatu zuen **xerri** eta xahal hazkuntza Aldude-Esnazun familiako lurretan. Sukaldean, Christophe Leborgne-k kozinatuko du **xerri** zango eta tripotarekin eginikako jaki bat. Larunbat goizean, Alduden, Euskal-Herriko **Xerri** Elkarteak bere egoitza berria estreinatzen.

3 (*hitz elkartuetan lehen osagai gisa, lehen osagai hori izenondoduna dela*) Ortzirale aratsean **xerri** ttiki janaldia, Hiruak taldeak alaiturik. 15 etan, herri kirolak plazan: **xerri** ttiki lasterketak, soka tira eta beste.

4 xerri ume ik **xerrikume**.

[3] **latsan xerri hiltzea** (3); **xerri hiltzea** (8); **xerri ttiki** (3); **xerri ttipi** (12); **xerri ttipi jatea** (8); **xerri ttipia** (5)
euskal xerria (10)

xerriki 1 *iz ipar txerrikia.* Hor dauzka salgai etxolan bere lagunak egin etxeko **xerriki**, ezti, lukinka, tripotx, tokiko arno, mozkin eta besteak. Eguerditan bazkari handi bat etxe ekoizpenekin egina: ahate gibel, **xerriki**, axoa, oilaskoki, lukinkak, euskal bixkotxa, gasna... Hor dauzka salgai etxolan bere lagunak egin etxeko **xerriki**, ezti, lukinka, tripotx, tokiko arno, mozkin eta besteak. Pasta eltzekaria eta **xerriki** 'Dim Sum'-ak besterik ez zituzten hartu. Ondotik, aperitifa izanen da eta, gero, **xerrikia** Alzaziako maneran prestatuturik jastatzen ahalko da. Orduan **xerrikia** jaten ahalko da.

2 (*hitz elkartuetan*) Donibane Garaziko hiltegiak ere jestu pollita egiten die ostegunetan **xerriki** saheskia dohanik emanez. Zoiñgehiagoka, urriaren 20 ean bururatuko da, **xerriki** afari on baten inguruan, xapeldunek pidaia bat irabaziko dutelarik.

xerrikume (*orobat xerri ume*) *iz ipar txerrikumea.* Hiru etxalde horietan **xerrikumeak** beren bi hilabete eterdiak arte hazi ondoan (25 kilo arte nunbeitan), gizentzale batzuren etxetara igorriak dira hiruzpalau hilabeterentzat, 100 kilotara heldu arte. **Xerri ume** jatea 9 orenetan Bidekoa taldeak alaiturik.

xertatu ik **txertatu**.

xertatze ik **txertatze**.

xerto ik **txerto**.

xeru

1 xeru-xeru *adlag* Garazi begira gelditzen zitzaiela, eta leunki mintzatzen; eta haur korrikalari haiek, **xeru-xeru**, barre algaratan hurbiltzen zitzaizkiola.

xexen *iz adkor zezena.* Zerikusiren bat izango zuten **xexenek** horretan: arratsaldeko bostetan-edo **xexenak** ateratzen zituzten zezen-plazan, ez dakit sokamuturrarekin ala gabe. Euskaldun herri askotan, ikusiak baigauze maiz, kakeria dariela **xexenak** festatan, jendeak inguratuko eta amorraraziak ihesbiderik gabeko hondarplaza itxian lausoturik dabilzala. **Xexenak** airean bota du mozkorra trapuzko panpina baten antzera. Azkenean ez gintunan bailera joan, zerera joan gintunan, **xexenetara**.

xexetasun *iz*, Meditazioari ematen nintzen artetan, leihoak erdi hetsirik atxikiz, orain berean oroitzen naizenez **xexetasun** horretaz.

xextra 1 *iz eztabaida, kalapita.* Ez dut nik bestelako misteriorik ikusten hainbat aldir eztabaidagai izan dugun **xextra** honetan. **Xextra** izan diagu etxean, azkenean Egin-en ez ditiztek atera testuak, eta Godot berehala hasi duk hitaz gaizki esaka. Diskurtso politikook

eskola-patioko umeen kasketa eta **xextren** antz handiegia hartu duten garaiotan, [...]. Telebistan ikusten ditugunen antzeko politiko txikiak ematen duzue, zeuen **xextra** pertsonaletan sartuta beti.

2 xextran Emaztearekin eztabaidatu dezakezu, **xextran** ibili, baina gordinkeriarik gabe, orain, emakumea beste batekin jolasean hasten bada... Mari Karmen koskorretaraino (sic) egina dago bere gizon-gauzarekin beti **xextran** eta kalapitan ibiltzeaz.

2 (hitz elkartuetan) Erantzun "pribatua" luzatzen segitzen zuen, eta hori ia enpresa-**xextra** bezain sumingarri eta nekagarri zen.

xiba iz ziba. Izanen diren jokoak: harri altxatzea, ingudea, lasto altxatzea, dantza, toka, **xiba**, zerra, soka tira, [...]. Eta beste animazio guziak: **xiba** jokoak, ikastolen topaketaren finalarekin; [...].

xibarta iz itsas ugaztuna, 16 metrotaraino luze dena, eztarrian luzetarako marra nabarmenak dituen (Megaptera novaeangliae). AEBetako, Erresuma Batuko eta, oro har, NATOko ontziek eginiko maniobrek zetazeo espezie ugari eragin diete: euskal balea, **xibarta**, zere arrunta, zere txikia, zeroi arrunta, zeroi pigmeoa, Atlantikoko izurde pikarta eta marzopari, besteak beste. 2002an, bestalde, hainbat **xibarta** balea agertu ziren Brasilgo hondartzetan.

xiberera (orobat xuberera) iz zuberera. Lehenik gure xuberotar bipil heietarik haste: denekin ez bazioten ere beren mintzaira jauxikari eta arin hartarik eman, ezin gorde halere, eta ez gorde nahi, beren **xiberera** xotila eta hortan berean emana zuten egunaren giroa eta bihotza. -**Xubereraz**, xuabe-xuabe.

xiberotar (159 agerraldi, 4 liburu eta 125 artikulutan; orobat xuberotar 136 agerraldi, 5 liburu eta 101 artikulutan eta xiberutar g.er.) 1 izlag/iz zuberotarra. Zonbat dira lan hori eskualatü düen **xiberotar** eüskalzaleak? Sei **xiberotar** neska gazte hats berri bat emaiten ari dira kantuari. **Xiberotar** dantzen irakasle anderea eta sonügileak ahatze gabe. **Xiberotar** kulturak urrats berri bat eman du atzo. Zikiro bestan, joan den urtean baino afaltiar gehiago (500 bat hurbil), igande arratsaldearekin, dantzari eta kantari **xiberotarrek** eskaini ikusgarri ederra. **Xiberotar** bat museoarean adiskideen buru. Battittu Coyos **xiberotarra** ginuen hiru urte hauetan Kantsellu Nagusiko euskararen permanentea Bayrou departamendu buruak izendaturik kargu hortan. Larunbat huntan, maiatzaren 31an, aratsaldeko 4 etan aurkeztua izanen da Anne Marie Lagarde **xiberotarraren** liburua. Biarnesetiko hitz hanitz erabilten dü Topetek, ekialdeko **xiberotar** xaharrek üsatzen züen bezala.

2 xiberera. Jokü, mintzaldi, animazioer esker, **xiberotarraren** ikasteko parada. Gehitüentako kurtsoak **xiberotarrez**. **Xiberotarrez**, frantsesez edo ingleseaz ezagütarazirik da, Üskal Herriko itxurapen koloretzü batekin.

[3] **xiberotar ikerleak** (3); **xiberotar kantaria** (3)
davant **xiberotar euskaltzainak** (3); **xiberotar dantzari** (4); **xiberotar kantari** (4)]

xiberotarsa (orobat xiberotartsa eta xuberotarsa) iz xiberotar emakumea. Lukubehereko Raymond Bidartek eta bere lagun **xiberotarsak** lholdiko elizan bataiatu dute beren lehen haurra Manon deitu dutena. Mizel Lehu, iragan uztaillean ezkondua zen Raymonde **Xuberotarsarekin**.

xiberotartsa ik **xiberotarsa**.

xiberotartu (corpusean xiberutartu eta xuberotartu soilik), xiberotar(tu), xiberotartzen da/du ad xiberotar bihurtu. **Xiberutartu** egin naiz, bestalde, hein batez bederen. Bizkaitarra jatorriz aspaldidanik **xuberotartua** den Gonzalo Etxebarría funtsezko pintorea da, eta osoki emana bere arteari.

xiberutar ik **xiberotar**.

xiberutartu ik **xiberotartu**.

xifra ik **zifra**.

xifre ik **zifra**.

xifridura iz xifritzea, xifritzearen ondorioa. Sismografoan begiratu beharko nuen nire erantzunak masailezurretan eragin zuen **xifridura** arinaz jabetzeko: gozatzen ari zen. Burua aitaren sorbaldan gainean jarririk, oinazearen **xifridurak** guztiz ezabatu zuen neskaren aurpegiko zurbiltasunaren ederra.

xifritu, xifri, xifritzen 1 da-du ad larritu, urduritu. Jendea **xifritua**, pariatzaleak hatsa moztua, juje bakarra, Txikito Kanbokoia, nardatua, denak untsa zuzendu nahiz, haren boza ezin entzuna arrabotsaren eta oihuen artean. Aitamak herstura haundian zeuden, **xifrituak**. **Xifritzen** hasi zen Saito jaunaren aurpegia, keinuak han-hemenka etengabe. **Xifritua**, buru guzia erlez bete bezala.

2 (era burutua izenondo gisa) Ordezkar **xifrituari**, gohaina zerion kopetan behera. -Arrazoia duk, aurpegi **xifrituak**, kezkatuak eskaintzen zizkigutek beti. Bizkitartean, Duroneak eta auzapezak noiztenka egin zituzten beltzuri **xifrituetarik** susmatu zuen mezuaz ez zela osoki jabetzen.

xigarreta iz adkor zigarreta. Kattalinek sakelatik Malboro paketa atera zuen eta Sophie-ri **xigarreta** luzatu.

xigarro iz adkor zigarroa. Sarrerako atea zabaldu da orduan, eta emakume heldu, zartatu bat sartzen da, asistenta, **xigarro** muturra ezpainetatik txintxilika, egunonak marmarka.

xigor ik **txigor**.

xigordura ik **txigordura**.

xigorgailu ik **txigorgailu**.

xigorgarri ik **txigorgarri**.

xigorki ik **txigorki**.

xigortu ik **txigortu**.

xihita ik **xiita**.

xihitar ik **xiita**.

xi *izond/iz* Xiita. Moktada Al Sadr buruzagi **xiaren** aldekoek [...] soldadu poloniarren kontrolguneen aurkako hainbat eraso egin dituzte Kerbalan. 13 irakiar hil eta 30 inguru zauritu ziren atzo Bagdadeko Medinat Al Sadr auzo **xiian** jazotako hainbat leherketatan. Borroka gogorak gertatu ziren atzo **xiien** hiri santu Kerbalan, Sayyed Hassan Nasrallah gizarte **xiaren** lider espiritual Libanon eta Iranen. Samarrako santutegiaren kontrako erasotik lehen aldiz, gobernu berriaren osaketari buruz hitz egiteko bildu ziren buruzagi suniak eta **xiak**. Izan ere, deus gutxi egin lezakete musulmanen mundutik ekarritakoen aldean: **xiak**, fejdainak, mujaidinak, talibanak... zergatik ondo ez dakizula, baina gurutzada santuetako soldadu-apaizentzat bezalaxe, Gaizkiaren eta Infernuko Txikitoren pertsonifikazioak guztiak ere.

xiismo *iz* islamismoaren adar xiita. Maroniten kristautasun monotelita eta drusoen **xiismoa**, Hakim gurtzen duena, Erdialdeko Sirian jaio ziren biak.

xiita (**1008** agerraldi, **3** liburu eta **267** artikulutan; **orobat xihita 20** agerraldi, **17** artikulutan; **txiita g.er.**, **xihitar g.er.** eta **xita g.er.**) **1** *izond/iz* musulmanen artean, Mahometen ondorengo edo oinordekotzat haren suhi

Ali hartzen duena eta sunna onartzen ez duena. Madaien herrian bahituak izan ziren biztanle **xiiten** gorpuak direla baieztatu dute, dio irratia sukaldetik. Moktada Al Sadr buru duten miliziano **xiitek** eraso egin dietela hainbat olibideri eta putzuri. Moktada Al Sadren mugimendu **xiita** fundamentalistaren aurka. SCIRI Irakeko Iraultza Islamikoaren Kontseilu Nagusia alderdi **xiita** nagusia da, konfesionala eta Iranen sustraitua. Gerra zibilaren beldurra berriz piztu da Iraken, Samarrako Al Askari santutegi **xiitaren** aurkako erasoaren ondorioz. Mezkitan **xiita** eta sunitek eraso diete, etsalak bagina bezala. **Xiiten** eta suniten artean aste honetan piztu den indarkeria gutxitzea da neurri horien xedea. Gero, zehazten hasteko nahiko adorerik ez, eta ez dakigu talibanok **xiitak** diren, edo suniak; pashtunak diren, edo arabiarak. Hiru adar nagusi ditu Islamak, sunitak, **xiitak** eta sufismoaren jarraitzaileak. Badute orai **xiitek** askatasun osoa beren erlisionearen praktikatzeko. Irakeko Gobernu Kontseiluko kide Mouafak al Rubajiren arabera, **xiiten** eta suniten artean gerra zibila sustatzeko ahaleginak ez du arrakasta izango.

2 (*izenondoeikin*) Irakeko Aliantza Batua **xiita** erlijiosoen koalizioak, aldiz, 128 diputatu dauzka. Hautagaizta honekin bat etortzen zirela jakinarazi zuten kurduak, sunitek eta **xiita** laikoez. Hemen nozitu ditudan arriskurik handienak eguraldia eta trafikoa izan dira, eta **xiita** fanatikoen ordez buru oso irekiko jendea aurkitu dut.

3 (*izenlagun gisa*) Moktada al Sadrek aldarrikatu du mausoleoaren kontrola Irakeko **xiita** erlijio-buru gorenaren eskuetan uzteko prest lego keela.

[3] alderdi xiita (9); apaiz xiita (4); auzo xiita (4); auzune xiita (3); buruzagi erlijioso xiita (3); buruzagi xiita (25); buruzagi xiita erradikalaren (3); dozenaka mila xiita (3); ehunka xiita (3); erlijioso xiita (6); gerrillari xiita (5); iad alai xiita (5); irakeko buruzagi xiita (4); irakeko xiita (6); langile xiita (3); meskita xiita (9); meskita xiita batean (5); meskita xiita baten (3); mezkitan xiita (5); mila xiita (5); milaka xiita (6); milizia xiita (3); ordezkari xiita (6); sadr buruzagi xiita (11); santutegi xiita (3); sunita eta xiita (4); xiita erlijiosoek (3); xiita erlijiosoen (6); xiita erradikalaren (3); xiita eta sunita (5); xiita hil (28); xiita hil dira (5); xiita hil dituzte (3); xiita hil ziren (4); xiita hil zituztela (3); xiita hil zituzten (5); xiita hil zuten (3); xiita izango (3); xiita laikoa (3); xiita laikoa (3); xiita laikoez (12); xiita nagusia (3); agintari xiitak (3); alderdi xiitak (3); buruzagi erlijioso xiitak (5); buruzagi xiitak (36); erlijioso xiitak (6); erromes xiitak (3); gerrillari xiitak (6); milaka xiitak (3); miliziano xiitak (3); sadr buruzagi xiitak (22); sunitak eta xiitak (7); xiitak eta kurduak (4); xiitak eta sunitak (3); xiitak izan (5); alderdi xiitako (10); auzo xiitan (6); auzune xiitan (13); buruzagi erlijioso xiitaren (7); buruzagi xiitaren (36); buruzagi xiitaren bozeramaile (5); buruzagi xiitaren eledun (3); buruzagi xiitaren jarraitzaileek (3); buruzagi xiitaren jarraitzaileen (4); erlijioso xiitaren (9); erresistentzia xiitaren (3); imam xiitaren (7); immam xiitaren (3); mezkitan xiitaren (5); sadr buruzagi xiitaren (24); sadr imam xiitaren (7); sadr immam xiitaren (3); sadr xiitaren (3); santutegi xiitaren (3); xiitaren bozeramaile (6); xiitaren eledun (4); xiitaren jarraitzaile (3); xiitaren jarraitzaileak (4); xiitaren jarraitzaileek (3); xiitaren jarraitzaileen (4); xiitaren kontra (5); xiitaren kontrako (5); buruzagi xiitari (3); buruzagi xiitek (10); ekintzaile xiitek (3); gerrillari xiitek (12); miliziano xiitek (3); musulman xiitek (4); sunita eta xiitek (3); xiitek eskatzen (3); xiitek eta kurduak (5); gerrillari xiitekin (3); gerrillari xiiten (9); gerrillari xiiten artean (3); irakeko xiiten (17); irakeko xiiten buruzagi (4); irakeko xiiten erlijio-buru (4); miliziano xiiten (7); musulman xiiten (4); osatzen duten xiiten (3); sistani irakeko xiiten (3); sunita eta xiiten (8); suniten eta xiiten (8); xiiten aiatola (5); xiiten aldetik (3); xiiten artean (19); xiiten arteko (9); xiiten aurka (3); xiiten aurkako (9); xiiten aurkako eraso (3); xiiten buruzagi (18); xiiten buruzagi ali (3); xiiten buruzagi goren (3); xiiten erlijio (3); xiiten erlijio-buru (5); xiiten eta suniten (23); xiiten haserrea (5); xiiten hiri (13); xiiten kontra (5); xiiten kontrako (6); xiiten oldarraldia (3); xiiten oldarraldiak (3); xiiten ordezkariak (3)

xikana *iz ipar* iruzurra, engainua. Preso euskaldunek, halarik ere, beti atxemaiten zuten debekuen sahetsetik ibiltzeko **xikana**. Nahi zuten **xikana** guztia eginik. Zer dakigu azkenean xuxenik?...eta badenez ere hanbat fidatzeorik Lege Nagusi eta Konstituzio gai lodi lodi honek segurrenik dituen- eta beti handi mandien alde!- zenbait **xikanetaz**?

xikanatu *izond* engainatua. Joanden udazkenekoetan, Eduard Shevardnaze nagusitua zen bainan aski "**xikanatuaren**" bortxaz.

xikin (**orobat xikiñ g.er.**) **1** *izond adkor* zikina. Milaka lantxo **xikin** egin behar nituen idaztearren, idazlea izan nahi nuen. Bestela, biziazen gezagarriak, gorri-beltzen zurigarriak, **xikiñaren** garbigarriak... nahi adina atera daitezke hemen. Beroa zen giroa, eurixka **xikin** bat izanikan ere, beroa kantuekin, bertsulariekin. Badakizu: lurrean galdutako izar **xikin** horietarik. Aste handian gibelatu partida horrek biper egiter du berriz ere, aurtan ditugun aro ilun eta **xikinekin**. Burua eta bihotza tipegiak eta **xikinegiak** dira; zentzuen ondar xixtrin batzuk baizik ez dituzte berenganatzen.

2 (*izen gisa*) Aldazek mahaiko **xikinen** artxipielaogan zeukan galdua behakoa.

xikindu, xikin(du), xikintzen da/du *ad adkor* zikindu. Arratsean, Abel, Eugène dohakabea eta hirurok, amaren inguruan bilduta, koloretako kutxa baten kizarak **xikinduz** saiatzin ginen *Mila eta bat Gau*-ren ale zahar baten grabatuak nork ankerrago margotzen.

xikiñ ik **xikin**.

xikitatu ik **zikitatu**.

xikokatu, xikoka(tu), xikokatzen du *ad* larrua jo. Saint-Ange Andereak Lapierre astinduko du, honek Mistival Anderea adorez **xikoka** dezan. Lapierrek alua **xikokatu** dionean, ipurdia **xikokatze**ko agindua jaso du bere ugazabarengandik, eta honek agindua bete du. Zein den gozoa honela bi gizonen artean **xikokatua** izatea!

xilar *iz adkor* zilarra. Aurten (1935ean), baziren herri "**xilar**" hortan, udaminean, ez bakarrik Espainia barneko jendeak, baina ere frantsesak, ingelesak, alemanak, eta beste erresumetakoak.

xilatu ik **zilatu**.

xiletar ik **txiletar**.

xilindron *iz* arkumea eta oilaskoa prestatzeko saltsa, oinarri gisa tomatea eta piper gorria duena. Bretania eta Euskal Herriko errezetak, batzu ezagutuak (Toro, bildoski **xilindron** edo etxe pastiza...), bertze batzu bereziagoak (effeuillé de chocolat, glace au mamia edo xapata gereziak zitroin izozkiarekin) .

xilintxa (*orobat txilintxa g.er.*) **1** *iz ipar* txilina. Noiz eta ere presuna bat bidean gertatzen baitzen, haurrak edo gazteak **xilintxa** joiten zuen, ibilkariaren abisatzeko: honek, gelditurik, agurtzen zuen Sakramendua. Komunitateak jana duelarik, aumonierrak jatekoen arrastoak baratzera badakartza eskuetan duen zilarrezko **xilintxa** joz. Bazabilan ezker eta eskuin, **xilintxa** bat eskuan jendea jarraiki zakion, hemen predika, han kofesa, bataioari buruz prestatuz lekuko jendeak. Mendeko Ama Birjinaren harrizko itxura bat aurkitzen du elorri xuri batean eta zintzilik **txilintxa** bat. Komentuko atean **xilintxa** jo zuen haren aitzinean gertatu nintzen. Txarangak entzun nitzakeen, txistulariak eta txülulari hirukoteak, dantzarien **xilintxa** graziosoak eta ororen gainetik odola kopetan kolpeka bezala, Euskal Herri osoko joaldun zein sanpantzarrak, tematsu.

2 xilintxa-jotzaile (*corpusean txilintxa-joile soilik*) Anartean, atean **xilintxa** joileak xapela kendua zuen.

xilintxadun *izlag* xilintxa duena. Maiatz edo ezkongai-lore finak bere **xilintxadun** zango xuria agertu du:_"zorian ekarle" omen da.

xilipurdi *iz adkor* zilipurdia. Zenbait goiargik *Putzu*-ren soiltasun formal mespretxuzko imintzio aristokratiko batez arbuaitzen du, ez baitu ez dakit zer **xilipurdi** *nouveau* baliatu: irakurle pepelerdoa duzu hori, idorreriak jotako gizajoa.

xilko *iz* zilborra. Ene galtzoin haiek, goiko partean eta erdialdean, **xilkoaren** azpian doi, urratu bat zutela. Besoak eta besagainak has, **xilkoa** agerian. Anak kamiseta tirantedun zuri llaburra janzen zuen, behealdean **xilko** ttiki xarmanta. Top gorri batek agerian uzten zion **xilko** eraztunduna. Espaloian dago munduaren **xilkoa**.

xilo ik **zilo**.

xilofen *iz* pipien aurkako produktua. Pipiak jotako zuloxoak xiringa batez **xilofenaz** bete litezke.

xilofoi (*orobat xilofono eta xylofono*) *iz* perkusio musika-tresna, bi mailukaz jotzen diren eta luzera ezberdina duten zurezko edo metalezko xaflaz osatua. Max eserita zegoen, zangoak gurutzatuta, gong, **xilofoi**, danbor, txindata eta abardun orkestra bateko jotzaile baten jarreran. Bost indio, mailutxo batzuekin instrumentu hura -egurrezko **xilofoi** antzeko bat, mahai baten tamainakoa- amorrubizian jo eta jo. *Cutty Shark* botiletatik zurrupada txikiak edaten hasi zen, gero eta trago luzeagotan, harik eta leihoko arasan lerraturiko botila haiek kristalezko **xilofono** itxurako bat osatu zuten arte, isurkin horia gero eta beheatzenagor, Maitreak My Old Kentucky Home kantaren bertsiu bikain bat eskaini zuen, Delaware-ko *Well Watered Gasoline Company*-ko zazpi zuzendarien soilune durunditsuez estreinako aldiz **xilofono** gisa baliatuta. Oker ez banago, Mikel maitea, iduritzen zait ez zenuela kantatzen, eta **xylofona** baizik ez zenuela jotzen!

xilofono ik **xilofoi**.

xilogismo *iz adkor* silogismoa. Guk talde horien ezaugarri bertsuak genituen; eta azken finean Garzonek badu nolabaiteko **xilogismo** maltzur bat, non erraten duen ETaren helburuekin bat egiten duten erakunde guztiak ETA direla, eta horren barruan gu sartu gintuen.

xilografia *ia* zurean grabatzeko teknika; teknika horrekin grabaturiko testu edo marrazkia. Wolf Hamm artista alemaniarren **xilografia** zuri-beltzean, bere seme nagusia, emaztea eta txakurra ageri dira, hondartzan, itxura guztien arabera.

xiloka iz ipar zuloa. 7 kilometro ja eginik, hortxe dut, **xiloka** batean kokatua, Torres del Rio: herri miresgarri bat, Linares ibaiaren "thalweg" batean eraikia eta aldapa xutei aztaparrez bezala lotua. Oren erdi guziz, zaintzaleek beren itzulia egiten dute kartierreko zelda guzietan, begi **xilokatik** begiratuz, klixka! klixka! klixka!

ximaur ik **simaur**.

ximel izond adkor zimela. Orratz bat kendu, eta bere hatz **ximel** narratsez, han ateratzen zuen kaiolatik euli bat. Itxura gabeko haragi-puxka **ximel** hura puztu egin zen artoa krispetetan bezala, eta nik, agertokiko kantaria bere mugimendu zabarrak eta bere akorde zatarrak sinkronizatzen saiatzan zen bitartean, zakil eder hura estutu nuen hatzen artean. Alabaina, emakume flakoxta zen, **ximela**, bai gorputzean bai ariman banan-banan hil zitzaizkion seme-alaba guztien heriotzaren drama aztarrenak ezin nabarmenago zituen. Paglietta gaixoa *lusus naturae* delakotik hurbil asko zegoen: txikia zen, bularrik ez aldakarik gabea, ezkokara, **ximela** eta begilabur ikaragarria. Lur lehorrak ziren barru aldeko haiek, herri sakabanatuak, animalien oihuak gauean, jende **ximela**.

ximeldu, ximel(du), ximeltzen 1 da/du ad adkor zimeldu. Aurpegia ere aldatu zaio, eta gaztaro lore paregabe hura, pittin bat **ximeldu**. Ia emakume guztiak berrogei urtetik berrogeita hamar urtera bitartean dira hain zuzen ere ahalketi eta garratz bilakatzen, begitartea **ximeltzen** ikustez etsi beharrez. Horregatik jende anitzek aurpegiko azala urratua eta **ximeldua** duela ohartuko zara. Apez zaharra sendo izana eta hondatua zen, emakumea ederra izana eta **ximeldua** zen, eraikina osorik egona zen eta mutilatua zen. Apenas ezagutzen zuen emakume hura hilik ikustean, bihotzean zerbait **ximeldu** zitzaiola esango zukeen. Ez zara buru-arina, ezta engainaria ere; eta etsialdi honetan berean ere, laidozko susmo batek ez du nire arima **ximelduko**. Eguneroko harremanak uxatuko ote ditu inkomunikazioaren fruitu diren mesfidantzak eta kateaketak, **ximelduko** ote du inkomunikazioak eraiten duen gorrotoaren landarea?

2 (era burutua izenondo gisa) Iratzeen usain marroia, arto **ximelduaren** karraska sinkulina.

ximeleta ik **tximeleta**.

ximendu ik **zimendu**.

ximenea ik **tximinia**.

ximikatu, ximika, ximikatzen du ad adkor zimikatu. Gutarteko hurrengo hilaren aipamena entzutean lo kimikotik iratzartzen nintzen, angustiaz beterik eta ikusi nuena amets gaiztoa baino ez zela frogatzeko, beso ondoa odolerraino **ximikatuz**. Beso zainak **ximikatu** eta begiak torratu nituen: zaldien itxurak zirauen!

ximiko 1 iz adkor zimikoa. Utzi errege puztuak zaitzan ostera ohera tenta, masailan **ximikoz** balaka, sagutxo deitu, eta, pare bat musu kerutsuren truke, edo zure lepoa haztatuz bere atzamar madarikatuez, atera diezazula argitara kontu guztia, alegia funtsean ez nagoela eromenak joa, eroarena egiten ari baino. Txizatoki batean norberari atzealdean **ximiko** egiteko agindu eta, harrigarri badirudi ere, adeitasun hori onartu ez.

2 irud/hed Ez idurika, joko horrekin zernahi **ximiko** ttipi egiten daukute eta azkenean **ximiko** horiek ausiki pollita. Batean lañoki ari eta arrunt goxoan, beste batzuetan aise lerratzen dena piko eta **ximiko**, bereziki biziki partida zituen "gorri" heien kontra. Goiheñetxeren argazkiaren ondoan jarrita, liburuak **ximiko** berezia eragin du Biltzarrean bildutakoan artean. Jende maitagarri hoiengatik bihotzean **ximiko** bat egin dauku bainan bidaia segitu behar zen. Amatxi gogoratzen da ez zela ausartu mutikoari begiratzen, baina sendi zuela irriño horrek sabelean halako **ximiko** bat egin ziola. Ganbara garbi eta berria utzi dut, doi-doiako **ximiko** batekin, zeren gogoan baitut, Villafranca pasatuta, Okamendiaren igoera. Berehala eta laster afaldurik, segidan jautsi naiz aterpera, bakardadearen **ximikoa** ahal bezala eztiaraziz, gogoan dudala biharko etapa. Bihotzean **ximiko** bat egin zion hainbertze lagunek, hainbertze jendek miseria hartan, surfrimendu hartan usteltzen segituko zutelako.

3 (irud/hed, hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Preso ohi guztiek bezala, bihotz **ximiko** hori izan duzu barnean utzi dituzun lagunentzat. «Bihotz **ximiko** bat egiten digu hemen izateak», atzo betetzen baitzen Manex Goiheñetxeren heriotzaren lehen urteburua. Galduta dugu gu baino gehiago dena miresteko gaitasuna, poz **ximiko** bihurri batez mespretxatzen dugu ulertzen ez duguna, gure zozokeriak larderiak aldarrikatuz. Joango al gara gora?_galdetu diot; betiere halako barne **ximiko** baten harrak artetatzen ninduelarik.

[3] bihotz ximiko (7); bihotz ximiko bat (4); bihotzean ximiko bat (4); halako ximiko (8); halako ximiko bat (3); halako ximiko batekin (4); ximiko bat egin (5); ximiko bat egiten (6); ximiko batekin (7)]

ximikoka adlag ximiko bat egiten. UDF delakoan, François Bayrouarras berotua da, boz-alde eder bat biltzeko menturan!_Aise mendekatzen bazalote ezkerrekoeri, **ximikoka** ari da ere polliki UMP-tiarrerri...

ximikoño iz adkor zimikoa. **Ximikoño** bat edo beste egin badu ere Jakes handiari.

ximineak ik **tximinia**.

ximinei ik **tximinia**.

ximini ik **tximinia**.

ximino ik **zimino**.

ximinokeria ik **ziminokeria**.

ximio ik **kimio**.

ximioterapia ik **kimioterapia**.

ximista ik **tximista**.

ximitz ik **zimitz**.

ximixta ik **tximista**.

ximur 1 izond adkor zimurra. Gizon txiki **ximur** bat zen, burusoila, mozkotea, baina indar handia zuen besoetan eta hanketan. Lilyren xarma begi txinatar haiek zirela, bere aurpegitxo txuri **ximur** hartan zeharka jarriak. Hura baino pertsona maitekorrakorik ez duzu topatuko, haren begi-bazter **ximurrak** bezalakorik ez dut inorengan ikusi. Perla basa haren koskor **ximurren** ukimenak zemaion sentsazio atsegina asetzeko asmoz. Bi malko lodik zeharkatu zituzten goitik behera bere masail ezin **ximurragoak**. Piko melatua baino **ximurragoa** duk atso zar zeken hori; mutilzar horrekin ezkondu? Txoriaren burutxo okerka zegoen lepoan; bere begia marra **ximur** bat zen. Monederotik billete **ximur** bat atera zuen. Frantses puru eta eder batean mintzo zen gizon heldu berria zerbitzatu zuen, xuxurlatuz eni, ezpainak **ximur**: [...].

2 zekena, zikoitza. Dirua zer den ere jabetu nintzen: ez nintzen **ximurra** bihurtu, ez, -diruak beti, gure amari bezala, eskuak erretzen zizkidan-, baina erreparatu nuen dirua zegoela gauzen atzean buru-hauste nekagarri eta bihurri gisara. -Zure ametsetako andrearen aldean, uste dut badudan halako xuhur eta **ximur** aire bat.

3 irud/hed Txistor xaxtar hari esker errazago sartuko zen ardo garratza, kontua edatea baitzen, edatea eta festan segitzea, poltsiko **ximurrak** ematen zuen bitartean. Artetik erraiteko, beren aldetik nagusi elkarreke ere ez dute espanturik, gobernuaren xedeak **ximurrak** eta xuhurrak daukate.

• 4 iz zimurra, zimurdura. Haren kokospeko sugandila-larmintza, haren baldokietako **ximurrak**, haren begiak, nekatuak ez, izutuak soilik, behinola baino ederragoak. Durerok ere iritzi berbera adierazi zuen beste hitz batzuekin, esanez bere xedea "**ximur** eta zaintxorik txikienak ere" agerian jarriko zituen erreproduzioa zela. **Ximurrak** ezkututzen, ilea ondo txukuntzen, ezpainen gorria retokatzen. Azal gazteago baten igurtzia zuen **ximurrak** suntsituko direlakoan, magia sinpatikoz edo? Begi eta aho inguruetan, denborak **ximur** mehe-mehe batzuk zituen marraztuak. Bere matrailezur ironikoa eta kopeta belztua eta **ximur** ironikoz bete hurbildu zituen harengana.

5 irud/hed Entzun eta entzun egon ohi gara pozik asko; hamaika **ximur** leuntzen dizkigu.

6 ximur-ximur adlag **ximur-ximur** egina zegoen, ihartua.

ximurtasun adlag adkor zimurtasuna. Bai, fruitu sorgina duzu pikoa, eta endemas piko idortua, inoren antzutasuna edo **ximurtasuna** adierazteko orduan, batik bat.

ximurtu, ximur(tu), ximurtzen 1 da/du ad adkor zimurtu. Bagoia akordeoi baten antzera **ximurtu** zen. Ala gutiago ama ote da xaharra, adinak **ximurtu** eta ezindu ere duelarik? Berak irribarre, nire desorduko txisteen aurrean beti egin ohi zuen bezala: bekokia **ximurtuz** bi bekainen artean. Kattalin pentsaketa bezala hasten da, ezpainak **ximurturik**. Axala **ximurtuta** eta junturak lotuta dauzkan adinekoarentzat. Hotzak **ximurtuta** bezala. Zomorro zapatariek soilik **ximurtzen** eta biziberritzen dute uraren azala, etengabeko dantzan.

2 irud/hed Lükuze xuhurrak sobera sos xahutuak zituen altxamendua prestatzen eta patrika **ximurtu** zitzaion notario baten zerbitzuak pagatzeko tenorean.

3 (era burutua izenondo gisa) Emakume tiki bat, xahar eta **ximurtua**, lepo inguruan azeri-larru bat eramaten zuena. Beti ere urte zahar askoren fruitu umotu eta **ximurtuen** antzera iritsi izan zaizkigu. Giza haragi puska hura, larmintzaren azpian zainak ageri, eta larmintza bera zetazko paper **ximurtua** zirudiena, hain guri eta aldi berean dizdizari. Bitartean lauzpabost indio haiek hantxe, zirkinik egin gabe, pantaila **ximurtuaren** aurrean kukulumuxu. Hura urrearen pareko zen nire patrika **ximurtuarentzat**. Andrea, aristokraziako familia **ximurtu** bateko alaba.

xinatar ik **txinatar**.

xinaurri (orobat txinaurri) 1 iz inurria. Eta zenbat **xinaurri** bidean ibilki! **Xinaurri** kolorezkoak zelaietako berdean atzera eta aurrera, multzoka. **Xinaurriek** berek dute urre hori garbitzen zikinkeria guziak xehe-xeheki kenduz. Gizon apala eta umila, **xinaurria** bezain langilea! Kamiuntaraka bildu zituzten Estatuko soldadoak, **xinaurri** beltz kiskaliak. Kurutzebide guzietan, funtzionario eta preso-langileak, auxi-ak, harat hunatka, **xinaurri** langileak iduri. **Xinaurriak** hanketan gora eta behera. Larrua ehun milioka **xinaurri** korrituko balitzazkio bezala zen, eta **xinaurriak** letrak ziren.

2 (hitz elkartuetan) Asiatic ontzi doletan heldu **xinaurri**-familiak. **Xinaurri** lana eramanez eta epe luzerako estrategia bat abian jarri, azkenean lortu zuen bere helburua. Bakantzen ari diren pinpirinen dantzak, erle-kofoin edo **xinaurri** meta baten egituraketak.

xinaurrijale (corpusean txinaurrijale soilik) izond inurrijalea. Hartz **txinaurrijale** batena.

xinaurritegi (orobat txinaurritegi) 1 iz inurritegia. Giza eskubideen ideia hori zela gobernu totalitarioen eredu diren **xinaurritegiatarik** giza elkarrekin bereiz ditzakeen ideia bakarra. Zer **xinaurritegia!**_Pittaka pittaka, xoko moko guziak dira bete.

2 irud/hed Mototik jaitsi berritan hankek **txinaurritegiak** dirudite, eta geldirik egoteak halako mindura urduri bat eragiten du.

xinaurritu (corpusean txinaurritu soilik) 1 da/du ad inurritu. Eztarria idortu zitzaidan, soin-adarrak **txinaurritu**. Espaloian barrena, zangoak baldar joaki zitzaizkidan, **txinaurritu** antzo. Hozmindurik eta eskuin zangoa **txinaurritua** nuela besarkatu nuen kanposainduko karrika nagusiaren biki meharragoa.

2 irud/hed Gutu uste zuen eskuak handik atera duena: paperak, paperik anitz, letra txiki meheaz **txinaurrituak**.

xinfonia ik **sinfonia**.

xingar (orobat txingar g.er.) 1 iz urdaiazpikoa; urdaia. Saltxitxoak Betetzen zituen eta saiheski urdaia, hirugiharra eta betegarrietarako **xingarra** prestatzen. **Xingarra** ez zen ere aski errea! Baionako **xingarraz** gozatuz. Baionako **xingarra** gazitzen eta xahartzen den tokia bisitaturik, hortik hurbil bazkaldu ondoan, aratsaldean bisita labur batetik landa kantuz errepikan itzuli dira gibelerak.

Bideari lotu ziren, hiru arrotze frijitu janik, **xingarrarekin**. Partidatik landa, afaria "Lili-pean" deitu salan: arrotze-moleta, **xingarra**, gasna, bixkotxa, arno eta kafe: 10 eurotan. Janaldiak: salda, piperrada **xingarrarekin** eta urineko ahatea baratzekearekin. Biperada **xingar** ongi zahartuarekin. Arratseko 8 orenetan: _talo eta **xingar**, Xiberoko Soinulariek alageratürrik. **Xingarraren** edo xokoletaren bestek ez duten herrikoitasun zehatza erakusten du Sagarno egunak Baionan. Baionako **Xingarraren** Kofradia.

2 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) Ostatuan hartzen ditudan **xingar** ogitartekoak eta tokiko arno beltzak, gaurko aszetismoak bildu behar zizkidan merezimendu guziak airera botatu dizkit. **Xingar** xerra eta arrautzak azietan pausatu zizkion. Labearren gaineko zartaginaren barnean **xingar** puska eta arrautza bi erretzen ari ziren olioan plisti-plasta. Marmol eta ispiiletan zehar, txerriak eta betegarrietarako **xingar** zerrendak dilindan zeuden barra kakodunetatik behera. **Xingar** kailu bat murtxatzen ari balitz bezala. Hezurriari **xingar** peza politat kentzen zizkion oraino! **Xingar** zati honek merezi bailuke haatik arno xorta bat. "Oberena" izenaren inguruan Lapurdiko 22 xarkutiarek **xingar** marka berri bat sortu dute Baionan. Aurtengo **xingar** lehiaketako epai mahaia deklaratu du lana biziki zaila izan duela. Lapurtarrak nagusi **xingar** ferlan.

3 xingar azpi urdaiazpikoa. Gostu guziendako bazen hauta: ardi gasna, **xingar azpi**, urineko, gibelki, ezti, bixkotxa, Irulegiko arno, bazkal aintzineko, ondoko eta bertze. Denetan bilatu bazuten ere, ez zuten **xingar azpirik** atxeman, ez eta ere lukainkarik, odolkirik. Keinka batez, urdeak hil dira aro eztegia zelarik, batzuetan **xingar azpiek** ez dute gatza behar bezala hartu. Aurten ere hogoita-hamar bat laborari, urde hazteari ari direnak, hor izanen dira **xingar azpi** eder batzuekin.

4 (hitz elkartuetan) Baionako **xingar azpi** feria iraganen da ostegun saindu honetatik haste hiru egunez merkatu plazan. Karia horretara etxeko **xingar azpi** lehiaketa antolatua izanen da.

[3] baionako xingar (6); baionako xingar azpi (3); talo eta xingar (44); talo ta xingar (90); xingar azpi (11); xingar edo talo (4); xingar eta arrotze (11); xingar eta dantzaldia (4); xingar feria (7); xingar jatea (5); xingar jateko (3)
baionako xingarraren (3); xingarraren kofradiak (3)]

xingle izond adkor singlea, bakuna. Hamabosgarren mendeko bazterreko portiko **xingle**, apaindura gutiko baina dotore batetik sartu naiz. Aginduaren eremuan bizi dira, esaldi motz, **xingle** eta gehienetan mudagaitzek biziariak. Analisi **xingletik** haratago, ordea, gogoeta eragin dute gertakari haiek Abertzaleen Batasuna bezalakoetan. Iraganarekin lotzen duen hari **xingle** hura. Esan zidan bera tipo **xinglea** zela, ekialdeko bizi-eskolakoa. Poema japoniar bat errexitatu nion, Issa maisuaren haiku **xingle-xingle** bat.

xingola (orobat xingol g.er. eta txingola) 1 iz oihal edo ehunezko zerrenda luze eta mehea. ik **zinta**. Ez zen ez **xingola** bat, ez listari bat, baizik eta galoi txirikordatu bat. Zango sagarretarainoko galtza motx beltzak, oihal oneko palto beso motxa **xingolaz** eta zilarreko botoiez apaindua, gerriko berde iluna, belusezko txapela zabala eta kapa luzea. Buruan 17 zentimetroko garaierako kapela bat zeramana, 35 cm-ko **xingola** batez inguratua, txano aldean. Besoan zeramatzatzen **xingolek** "Kontseilu Judu" elkarteko kide gisa nabarmendurikoez ziotenez, [...]. Manilovek paper bat atera zuen berokiaren barrualdetik, tututxo baten inguruan bildurik eta arrosa koloreko **xingola** batez loturik. **Xingola** askatu, sakelgan gorde, eta ile-kiribila sasiartera bota zuen. **Xingolaz** lotu ile-adatsa eta lihozko soinekoa jantzi, etsaia liluratzeko. **Xingola** puskatu eta gutunak irakurtzen hasi da. Kotte Ecenarro auzapezak du **xingola** moztu, bere aldean zituela Michèle Alliot-Marie minixtroa eta Daniel Poulou deputatua. Hartu apaiz-jantziak eta jantzi Aaroni tunika, mantua, efoda eta bularrekoa, eta lotu efoda **xingolaz**. beste aldean, ibaia **xingola** moduan luzatzen zen Pelargirreraino, eta harantzago, hodeiertzaren hegalean, itsasoaren berri ematen zuen argitasuna zegoen. Euskararen alde borrokatzen den emazte bati eman diote urtaskari "Légion d'honneur" **xingola**.

2 irud/hed Zilarrezko **xingola** bat, mehea eta distiratsua, begi bistatik galdu arte itsasbazterrean bihurka. Goiko muturrean Legazpi eta behekoan Irun, trenbideko **xingola** luze mehar hori zen niretzat Gipuzkoa. Petrola lampa batetik dantzan ari da argi hori flako bat, ke beltz baten **xingola** firurikan eskapatzen dela. Oraindik klonatu gabeko ADN **xingola** multikolorearen plastikozko moldeak.

3 (izenondo eta izenlagunekin) **Xingola** beltza zuen ikurrinak eman zion bide martxari, Solagurenen argazkia alboan zuela. Oinetan zapata hori politat eta besoan **xingola** gorria, ezagun zuen bere maila gorena. Portzelanazko arrautza urrezatuak ikonoen aurrean, ohiko **xingola** urdin eta gorrietatik zintzilik. Kutxa irekitzen du eta **xingola** urdin batez lotutako eskutitz-sorta bat ateratzen du. Paperezko **xingola** kizkur beltzak eta laranjak Halloween egunerako. Giltza zabalgarriak, aliketak, bihurkinak, **xingola** isolatzailea ere izaten zituen. Bazuen buruaren jiran urrezko **xingola** bat, burdinorizko sandaliak oinetan, eta artile eta ereinotzez txirikordaturiko girlandak zeuzkan lepotik. Baupresaren muturretik trinketa nagusiaren eta mesanaren barrena txoparaino zetorren argizko **xingola** bat. Biltzen ninduen zerrenda edo **xingola** pieza-bakarra zela bururatu zitzaidan. Mahai gainean **xingola** orri-bereizlearekiko liburua zegoen. Lasto beltzezko kapela **xingola**-gabe bat buruan. Jendea kalean gora sakabanatzen joan zen, plazarainoko bidea dolu-**xingoladun** ikurrinez betez.

4 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) **Xingola** denda txiki bat zuen. Komisario nagusiari luzatu zion **xingola** puska. Kezkarekin **xingola**-muturra zirtzilaturik, gizon zaharrak buelta eman eta eskailerak jaitsi zituen.

5 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa, lehen osagai hori izenododuna dela) **Xingola** more zati bat atera zuen sakelatik, eta zabaldu egin zion, "Jainkoa zuekin" irakur zezan, letra larri urreztatuz.

6 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Lazoa egin zuen gero, listaria oihal-**xingola** beix batez estalirik. Haren gorputza bizitu eta oinen gainean zutitu zen, hiletan-**xingolaz** bil-bil eginik. Azkar zebilen [...] hitz koipetsuen burrunba belarrietatik uxatzeko, dolu-**xingola** beltzak utzitako sentazioa hatzamarretatik kentzeko, lirioen usaina ahazteko. Aspaldi hasi eta bertan behera utzitako gakorraz-**xingola** etorri zaio gogora. Gaztea, noski, kapelaren inguruan domina-**xingola** zuena zen. Gizon kokkorra zen; ilea labor zeraman, idun-**xingola** kokkor bat, eta mauka-farfail kokkorak.

7 (hiru osagaiko hitz elkartuetan, irud/hed) Orkatz haragi **xingola** idorrrak.

[3] besoko xingola (3); domina xingola (5); efordaren xingola (4)
xingola beltza (7); xingola beltza zuen (3); xingola beltzak (4); xingola beltzarekin (3); xingola gorria (4); xingola horia (3); xingola luze (5); xingola orde (9); xingola urdin (4)]

xingoladun izlag xingola duena. Praka berriak ziren, baina ez hori bakarrik: lehen aldian zen Darling jaunak praka **xingoladunak** zituena, eta ezpainei hozka egin behar izan zien negarrez ez hasteko. Gondoleroa oso nire begikoa zen, bere kamiseta zerrendaduna eta txoto **xingoladunarekin**. Aitorra zerrendaduna eta txano **xingoladuna** zeramatzan, eta belarri bat falta zuen. Oihane Errazkinen argazkia, Euskal Preso Politikoaren Kolektiboaren anagrama eta **xingoladun** ikurrina zeramaten. Goizeko etenaren ostean, euren samina eta protesta azaldu zuten Casa del Campoko aretoaren parean, dolu-**xingoladun** ikurrina bat erakutsita.

[3] dolu xingoladun (3); xingoladun ikurrina (3)
xingolaz lotu (4)]

xingolaki iz xingola-zatia. Tokiko komertsantek ere bai: denek bat egin dute bere presentazioak berdinean egiteko, banderaz, **xingolakiz** eta kolorez Lurdeko eta Batikano ohidurak errespetatuz, xuri eta urdinean gehienik.

xingolatu izond xingolez hornitua. Plazarat hurbiltzen diren haur tarrotuek ikusten dute lorietan nola apainduak diren bazterrak; herriko etxe azpian izai berde eder bat aberaski **xingolatu**a eta argiz itoa.

xingoma ik **xuingoma**.

xinpart ik **txinparta**.

xinpatiko

1 xinpatiko-xinpatiko adlag adkor Atentzioa ematen zuen beste gauza bat bere zakila zen, noski, une hartan burumakur dillindan zegoena, jabearen urrats bakoitzean ezker-eskuin **xinpatiko-xinpatiko** mugitzen zena.

xinple 1 izond adkor simplea. Nik, eguneroko gauza **xinpleak** baizik ez nituen ezagutzen. Mezkitz mendatea, bere oroitari **xinplearekin**. Orreagako Birjinaren ohoretan eraikia. Dauzkagun hiruzpalau datuetara eta aleru **xinple** xamarretara mugatuko naiz. Badirudi zientzilariek ezin dutela bestela pentsa, beti hipotesirik **xinpleenera** jotzen dutela, izadiaren hasiera bakun hori baizik irudikatzen ez duenera. Ahal banu, hitz erraz eta **xinplez** azalduko nioke, nire ezinegona uler dezan. Festetako giro **xinple** harrigarri hartan murgildurik, goxatu egin zen nire barnea. Hain da mehea bizitzatik heriotzarako pasabidea, hain da nimiñoa, eta **xinplea** azken finean, etaaldi berean hain ulergaitza, non [...]. Pentsatu nuen okertu egin nintzela nire gazte urte haietan, eta okertze hori ezjakintasunetik etorri zela, bizitzaren lehen egia, **xinpleena** -"bizitza da handiena"- ondo ez konprenitzeagatik. **Xinplea** da egin behar duzuna. Gogo edo asmo bakarra, bakuna eta **xinplea** duena. Badakit, oroigarri **xinple**-apain hura, bakoitzak prezatuki etxera eraman zuela eta sukalde, egongela edo logelako murre-paretetan luzaz dilingo egon zela. Bigarren ideia aurrekoa bezain lausoa zen,aldi berean arin **xinple** eta bihurri-korapilotsua. Ez da Historia hori bakuna, **xinplea**, leguna. **Xinpleagoa** da dena: maite dut edatea. Idaztea gauzak diren baino **xinpleago** egitea da.

2 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa, izenaren izenondo gisa) Amaturrek aldiz beren xapelgoko bigarren astea zuten eta horra hor berezko ohi batzuo soldado **xinple** mailerat itzuli direla beren galonak utzirik. Gauza pila egiten zutela, zirri **xinple** pila besterik ez, egia esateko, orain bazekien.

3 (adizlagun gisa) Doi bat konplikatu irudituko zaizu menturaz **xinple** agertzeko.

4 simple-simplea adlag ipar Primadera huntan 50 garren urte muga hori ohoratu dute **xinple xinplea** beren haur eta haur ttiplez inguratuak. Horra zer gatik beren urteburua **xinple xinplea** ospatu duten beren seme alaba eta horien familiez inguratuak.

5 simple-xinpleki adlag Hiriko jantziz emana, **xinple xinpleki**.

[3] **xinple xinplea** (3)

gauza xinplea (3)

xinplekeria iz adkor sinplekeria. Gogora zetorkidan nola antzerki bat ikusten egon eta gero bokadilloak jatera joan ginen eta nola kitsch-ari buruzko **xinplekeriak** esaten aritu ginen. Egin zituen bi garraio horiek **xinplekeriak** iruditzen zitzaizkion orain, ume joko antzekoak.

xinpleki 1 adlag simpleki. **Xinpleki**, umilki bizitzea, bertzeri idekia egonez, hortan da zoria. **Xinpleki** eta ele on batekin, jende hartze goxo haundia zuen bereizkuntzarik gabe. **Xinpleki** jantzia zen atsoak, paisola irekirik zeukan esku batean. Nik uste, **xinpleki**, liburuak ez direla enetzat eskolari lotuak izan. Nere helburua beti izan da **xinpleki** bizitzea, elgar lagunduz, eta ez aberastea. Askok nahiago izan dutelarik **xinpleki** etxeratu, berduratze hori ez zutelako gogokoa.

2 simple-xinpleki adlag Hiriko jantziz emana, **xinple xinpleki**.

xinpletasun iz adkor sinpletasuna. Idazleak azaldutako bizimodu gogorra, izaera jatorra eta denbora-pasa urriak bere **xinpletasun** eta baldartasun guztian txertatu nizkion nik, neure gogoan, aitona Joxemariri. Ez da neke ere apezarentzat predikuaeren sujetaren atxemaitea: zonbat aldiz ez dugu aditzen urtean: artzaina, ardiak; nekexago halere apezarentzat **xinpletasun** eta emozio handi batekin, ongi etorri egin diolarik, Ezterentzubitarr seme gisa, Ezterentzubitako gertakari izigarrian, erre eta zauritu izan den bati. Enetzat helburua ahal bezain hizkuntza zorrotzuan eta xinplean idaztea da: lanari esker lortzen den **xinpletasunean**.

xinpletu, xinple(tu), xinpletzen da/du ad adkor sinpletu. Sorreran ugaria, nahasia eta bihurria zen mundua, nola **xinpletu**, urritu eta agortu izan den, edozeinek entenitzeko moduan erakusten digu egileak.

xinplezia iz adkor sinplezia. Giza gogoak ugaldutako duen **xinplezia** itogarria klaro azalduz.

xinta iz adkor zinta. Gauaren erdi-erdian, hor hasten baita sortzen egun berriaren argi **xinta** xumea. Badut aditzea, musikari handi asko, orduak eta orduak pasatuak direla urari begira eta uraren **xintari** adi.

xintatxo iz adkor zinta txikia. Halako puntuan, pizt!_jo zuen nire ez-dakit buruan edo bihotzean, honako argi-**xintatxo** honek: "Hemen, Arantzazu entzungo da!".

xintik ik **txint 2**.

xintoista ik **sintoista**.

xintxili ik **zintzilik**.

xintximari (orobat txintxamaria eta txintximari) iz pl estualdia, larrialdia. Baina ez dira atzo sortu xitoak Itoiztarrak, ez dute sekulan barkatzen, Fabienek ere bere aire ona baliatzen aitzinean; tantoz tanto, horra 37-38, **xintximariak** orai. Hor **xintximariak!** Ontzasko bazekien laguntzen zituen iheslariek zer **xintximariak** ikusten zituzten mugaren bertaldean ere. Orduan hasi dira **txintxamariak**. Orduan bai **txintximariak**, oihera eta garrasiak, irain, laido eta erasoak, sozialistak bere alkietarik joanik, denak bilduak behean, Lege Biltzarreko uxerrek muga bat egiten zutela beren gorputzekin.

xintxirikatu ik **xirtxikatu**.

xintxo 1 izond ipar adkor zintzoa. ik txintxo. Badakit, eta lehen aldian ikusi orduko ezagutua dut hori, mutiko **xintxo** zarella. Baina ikasle **xintxoek** bezala klase bakar bat hutsegiten ez dutenak asper litezke.

2 (adizlagun gisa) Eta **xintxo** ibili behar zen.

[3] fededun xintxo baten (4)
mutiko xintxoa (3)]

xintxoki adlag ipar adkor zintzoki. ik txintxoki. Norbaitek bere bizia hola kondatu duela, ahal bezain xeheki eta **xintxoki**, amodio bideetako segetu guziak ere zabal-zabala ezarriz.

[3] ahal bezain xintxoki (4); lana xintxoki (3); xintxoki egiten (3)]

xintxotasun iz ipar adkor zintzotasuna. ik txintxotasun. Hori guzia, **xintxotasunean!** 30 urtez 56etik eta 86rat bere lana egin izan du **xintxotasun** hobereanean. C._bat guziz ederra moldaturik **xintxotasun** osoan dabilta.

xintxuketa (orobat xitxuketa) iz konpontze lana. Opor edo bakantza denboran, gorputza bera heziz arimarekin batean, egiten zituzten balentria ederrak, **xintxuketa**, kurritze, kanpo-lan eta nekatze... Nork ez du ezagutu Pierre jende airoa eta beti prest xerbitxu baten egiteko, hargintza, zurgintza, eta ainitz lan motetan?_Nork ez du haren beharra ukan **xitxuketan?**

xintz iz Egin dezala enarak saloian kabia; eta kardoak teilak baztertu, eta tximeletak eguzkia hartu besaukien **xintz** maiztuaren gainean.

xinxangre izond odolgabea. Nortzuk uste duk direla etxe honetan lan egiten duten mediku, funtzionario eta erizain **xinxangre** horiek denak?

xinximarro iz Bush amerikano presidentak **xinximarroak** ikusten ditu Amerikanoek hoin estimatzen duten dirua dela kausa.

xiolari ik txiolari.

xipa (orobat txipa) Urre kolore zorrotz horien erdian, zarboen eta perken otarreek, amuarraint sortek, **xipa** pilek, esparbelez harrapatutako arrain zapalen multzoek zurtasun bizia hartzen zuten. Ekialdera **xipa** (txipa) deitu izan baitzaie mendebalderago ezkailu (axkalo) bezala.

xipatu ik txipatu.

xipiroi ik txipiroi.

xipiron ik txipiroi.

xipotx izond adkor zipotza. Ez eta entenitu ere ez du egiten, **xipotx** eta narratx halakoak. Euskal letren mundutxo harropux eta **xipotx** honetan. Eta nago, euskal sena kristautu, abertzaletu, iraultzaletu ahalean ugalduta ote den txori **xipotx** honenganako sentiberatasuna ere.

xipoxtu izond adkor zipoztua. Lotsa ere balitzake kultur gidariontzako, baina nago, gaixo **xipoxtuok**, kultoegi bihurtu direla, horren sustantzi klase arrunta bertatik bertara sumatzeko.

xipriar izlag ipar zipretarra. Baina **Xipriar** ugarteak dute turkoek beren begiko zikina Europan eta, futxo, hura ere onartu beharko.

xipriota izlag/iz ipar zipretarra. Bozak eman dituzte **Xipriota** herrian jakiteko berek zer dioten Europan sartzeaz edo ez. **Xipriota** grekoek eza eman dute % 75,83en neurrian, Kofi Annan ONUko presidentak eskaini proposamenduari.

xipristin izond A ze nexka **xiprixina.**

xira ik zira.

xirgil izond Beharbada bi egun zituen begi urdin, ile **xirgil** eta horixka zuen neskatalatxo zapuztu hark.

xiri 1 iz adkor ziria. Xilo haietan sartzen zuen **xiri** bat, konduen ongi eramaiteko. Artzen ginen ere, pentzetan, **xiri** batekin ttirittak beren xilotik aterarazten. Bi kandela, hilaren potreta, ezkozko bi **xiri** gurutzatuak mahaian pausatzen ziren eta hil beila egiazki hasten zen. Lasto **xiri** mutur bat erretzen denean bezala.

2 edariak hartzeko hoditxo modukoa. Ekardazu baso bat garagardo, **xiri** batekin. Dembak garagardo bere aurrean ikusi, handitasunez eroso jarri, eta **xiriari** tiraka hasi zen. Ez gero salatu garagardo **xiririk** gabe edaten!_Jokamolde finaren kontra doa basoa ahoarekin ukitzea!

3 xiria sartu Bakarreko ekintza horren medioz ahanzturari sartutako **xiriak** gainerako lagun axolagabeagoen gainetik ezarria ninduen.

xirika adlag adkor zirika. Bere mixto xorrotzarekin **xirika**, badirudi ni tentatzea beste xederik ez duela ekarri.

xirikatu, xirika(tu), xirikatzen du ad adkor zirikatu. Gazteak gazte gisa mintzo, erran nahi baita aski ausart eta kitzikatzaile, adinari doakion moldean, bazterrak **xirikatuz**. Eta guk ere doi bat **xirika** dezagun Posta hori. Ilobak agindu zion ez zuela

xirikatuko gehiagotan. Eta nahi luke hirian barrena lasterkan ibili [...] gizonetzoei begietara behatu, arratoiak **xirikatu**, hilarri bateko lili xapaldu bat izan! Orain, ni bereziki **xirikatzen** nauena San Klemente Papa horrena da, euskaraz papa hori nondik atera ote duten.

xirikordatu ik **txirikordatu**.

xirimiri ik **zirimiri**.

xirimola iz adkor zirimola. Adin batetik goiti, bakan dira mozkorraldiaren **xirimolatik** oroimenean gordetzeko adina merezimendu duten egintzak. Olatuek oso gogor jotzen zuten, eta apar **xirimolak** oso goraino eguratsa hezetasunez eta kresal-usainez betetzen.

xirindula ik **txirindula**.

xirindulari ik **txirindulari**.

xiringa (orobat jeringa g.er.) 1 iz gorputzean isurkariak barneratzeko sendagintzan erabiltzen den ponpa txikia. Anestesia gehiago behar zuen, eta erizainak flasko bat luzatu zion **xiringa** betetzeko. Barealdi horrek, aitzitik, urduri jarri zuen erizaina; **xiringa** bat prestatzen hasi zen, zerbaitekin betetzen. Zundatik barrena erraza da **xiringa** arrunt batez erauzkinak urdailera helaraztea. Pipiak jotako zulotxoak **xiringa** batez xilofenez bete litezke. Poliziak **xiringak**, odol poltsatxoak eta ur destilatuko anpuluak atzeman zituen legeletan.

2 (drogaren munduarekin loturik) Droga, edozein motatakoa eta nahi adina zegoen han, joaten zinen aurpegia garbitzera eta harraska odolez zipriztinduta, **xiringa** garbitzen ibili zirelako. Dena prest zegoen, **xiringa** barruan eta, azkenean, lerrotxo prestatu nuen. Horrelako **xiringa** ederrekin piko bat sartzera edonor animatuko litzateke, pentsatu nuen. Orkatilan **xiringa** bat du sartuta. Pertsona infektatu baten odolarekin kutsatutako **xiringa**. Gaixo zegoen beste baten **xiringa** kutsatua erabiltzeagatik. Beheranzko bidea hartu nuen, eta ezponda baten, hiru **xiringa** jaurtiak zeuden bazterrean. Astiki xurgatu nuen, bafada nikotinatsua birika aseetara **xiringa** baten karga zainean bezain astiki bidaliz. Pegatinaran baino biziago segitzen dute neure buruan aspa gorri batez ezabatutako **xiringak**, haren alboko dianak, letra gorritz idatzitako *Trafikanteak, hormara!* aldarriak.

3 (hitz elkartuetan) Urdaileko minbiziagatik hilzorian eta oinazez zegoela, morfina **xiringak** aringarri bakar, emeki-emeki iraungi zitzaion bizia. Orratz **xiringa** txiki batzuk ikusiko dituzu, injekzioaren momentua erakusteko marraztuak.

xiringakada iz xiringaren edukia. Belauna izugarri puztu zitzaion eta sei **xiringakada** likido atera behar izan zizkieten.

xiringatu, xiringa(tu), xiringatzen du ad xiringaz sartu. Argi zegoen ez zela neskatoari edanarazi edo **xiringatu** zioten [droga] bera.

xiringatzar iz adkor xiringa handia. Buruan zeukan neska bikainaren orde, atso popahandi bat aurkitu zuen han barruan, **xiringatzarra** eskuan.

xirio 1 iz ipar kandela. Eliza barnea, dena **xirio** eta intsentsu ke, izerdi usainari nahasirik, beilariez mukurru betea zen, otoitz zurrumurru bat goiti zoala zilarrezko Birjinari buruz. Hara heltzarekin, giltza andana bat atera zuen, sartzea argitzen zuten **xirioetarik** bat hartu, eta bi guardek zaindu atea ireki. Igandean, Parropiako gaztek salduko dituzte, berek egin **xirio** edo tortxak eliza atetan. Lehen janaldia egin ondoan, ostalertsak saltzen zizkien **xirioak**, zortzi edo hamar soseko peza paga-araziz, erdia balio zutelarik.

2 (izenondoekin) Ibarreko eliza ttipiak ukan du orduan bisitari, barnea alegatzen zitzaioela beilariek pizten zituzten hamarka **xirio** ttipieri esker. Opariak orjinalki egiteko ideia ugari aurkituko duzue: oihalkiak nasaiki koloratuak, kolorezko kristalkiak gasagarrean edo labean landuak, larrukiak, **xirio** apaingarriak, haurrentzat zureko apainki eta puzzleak, larru eta txapinak, joiak, eltzak... Andere serorak bazituen aldare gainean zenbait **xirio** piztuak eta zeremonia bururatuta hiltzen zituen bat bertzearen ondotik eta usain hura hedatzen zen eliza guzian.

xirla ik **txirla**.

xirmendu (orobat xerment eta xirmindu) iz aihena. **Xirmenduz** zein buruxkaz sustatu sutetik hastapenean, ke marra meharra bermatzen baldin bazen, ondotik su nasaia, ausarta eta tematsua emendatzen ari zela ikusten zuen Pierra etxeko premu iragarriak. Erretzeko kemen gehiegi eskatzen zuen eta etxelarren inarrosteko **xirminduak**, bukkak, egunkari-orrialdeak hauts hiletan metatu behar ziren aldi oroz. Aita ari züzün mozten, **xerment** mozten zubüekin pefosta. Sua aditzen zen, kriski-kraska, urrunetikako plazer erraldoi, ahalik idorren mantentzen ziren **xirmenduak** klikatzen.

xirmi

1 xirmi-xarma adlag aztikeriaz, azti lanez. Bob James, herrixkako sagu-liluratzaille sudur-okerra, ekarrarazi zuen saguak **xirmi-xarma** desagerraraz zitzan.

xirmindu ik **xirmendu**.

xirola ik **txirula**.

xiroldu, xirol(du), xiroltzen 1 da/du ad distira galdu. Badirudi printzipio genealogikoak, NIaz estutu ahalean MUNDUaz arrotzu egin gaituela, atzenerako geure buruaz eta munduaz asper gaizto egiteraino antzutuz eta **xirolduz**.

2 (era burutuia izenondo gisa) Inorena baino lehen, bere kosetxako lakra honen aurka egin beharko likek limpieza nortea galduta dabilen abertzale jendaje **xiroldu** honek, duintasun zipitzik izanzen balu, baina...

xirri¹ *1 iz adkor zirria.* Kruasanak jaten eta **xirriak** trukutzen. Dezentziak eta modu onek mende hartan markatzen zituzten neurrietatik harago joanez gero, desegoki zen hitzen bat esanez gero edo komeni ez zen laztan edo **xirriren** bat desgaraian eginez gero. Atzetik gazte taldeak agertzen ziren, bikoteka edo taldeka; bikoteak baldin baziren **xirriak** egiten zituzten eta multzoan etorritz gero builaka ekiten zioten. Hotel bateko kafetegian, erakusleihoaren beste aldean, putakumea eta Aintzane, kafea eta kruasanak hartzen, noizean behin elkarri **xirri** arinak egiten esku-gainetan. Antoniori eskatu nion titiburuetan **xirriak** egin ziezakidala. Neska hau erdian nire Mikeli **xirriak** egiteko? **Xirri** egiten ere ibili omen zineten. Ezin dit inork egotzi Josafateko Zelala maitaleak **xirri** egitera biltzen diren parke xalo batekin nahastu izana.

2 xirri-xirri adlag Klaudio zurrup-zurrup zebilen ene zakil-potroetan, Imanolek **xirri-xirri** zegidan titiburuetan eta nik xurga-xurga berari buztanean.

xirri²

1 xirri-xirri izond Xirimiri **xirri-xirri** hori.

2 (adizlagun gisa) Euria **xirri-xirri** egin arren, sekula baino ederrago iritzi nion gure hiriko gauari. Hauek, mendi kasko eta lepoei kateatuta gelditzen direnean, xirimiri eta lanbro gisara, **xirri-xirri** botatzen dutena, ia beti, han goian, mendian gelditzen da.

3 xirri-xarra (orobat xirrixarra) iz Zintzur karranka ematen zuen musika aditzen zen, mutiko isiotuak higiarazten zuen panderetaren **xirri-xarrak** suge-ozenaren ezpalek karkara zinominokutzen zuela. Emaztearen oihu eta negarren oihartzuna biderkatzen zuen labanaren mihian hara-hona zebilen xorroxtarriaren **xirrixarra** metalikoak.

4 (adizlagun gisa) Autoak aurpegi kontra, nondik bazterrera egingo, bide izkinatik **xirri-xarra** hasi zen.

[3] **xirri xirri** (4)

xirri³ ik **txirri²**.

xirribika (orobat txirribita) 1 iz ipar biolin modukoa; biolina. ik arrabita. Georgiako bi nexkatoek, bat **xirribikarekin**, bertzea pianoarekin eman dituzte beren herriko musika pollitak. Agorrilaren 18an, igande aratseko 9etan, Uharte Garaziko elizan kontzertua: **xirribika**, organo, kantu. Gotzon Garate-k ere dio euskaraz idaztea **xirribika** jotzea bezala dela. Lehenik Veronika Godlewska eta Florian Wiek, bat polonesa eta bestea alemana, batek **txirribita** joiten, besteak pianoa.

2 apaleko txirribika Aurten tailer berri batzuk proposatuak dira: akordeoia, flauta " traversière ", **apaleko xirribika**, gaita. 18 gizon eta emazte kantarik iragan igandean gure elizan eman daukute kantaldi eder bat organo eta **apaleko xirribika** batekin ere.

3 txirribika-jotzaile (corpusean txirribika joile soilik) Helduden astelehenean, apirilak 25: Elsa Grether **xirribika joilea** eta Reiko Hozu piano joilea, hau motaz japonesa.

[3] **apaleko xirribika** (3)

xirribikalari ik **xirribikari**.

xirribikari (orobat txirribikalari) iz txirribika-jotzailea. **Xirribikariak** gero eta trenpe gehiagorekin ari ziren jotzen. Apirilaren 21ean, Jean Mixel Bedaxagar kantariak eta Mikel Urbeltz **xirribikariak** Xuberoa eta Erronkariko kantuak eskainiko dituzte. Jean Christian Irigoiñen akordeoilaria, Maitane Sebastian apaleko **xirribikaria** eta Thierry Madiot tronboilaria. François Lambert piano-joilea, Sarah Dayan **xirribikalaria** eta Caroline Boita txelo-joilea.

xirriki

1 xirriki-xarraka adlag poliki, nekez Lehenbizi ongi itxi sotoko atea, atalak, salako lehakumeak, ganbarako harleio zaharrak, eta badator atzera **xirriki xarrika** aitona sutondora. Ogaitoloko aitona, Artantxukoa... zakua burutik behera, hanka hankari ezin emanik **xirriki-xarrika**...

xirrikittu ik **xirrikitu**.

xirrikitu (orobat xirrikittu g.er.) iz adkor zirikittua. **Xirrikitu** batetik ikuste-izkik gauzak, eta ez beren osotasunean. Zalantzarako **xirrikiturik** gabe. Aldaketa-**xirrikituren** bat nondik sumatuko.

xirimiri ik **zirimiri**.

xirrin izond Euri **xirrin** sarriko eta egun askotakoak, baina zirin, langar, euri motela gehiena, ordu askotako jardun buxti lapatx hori, akaso?

xirrindu ik **txirrindu**.

xirrindula ik **txirrindula**.

xirrindulari ik **txirrindulari**.

xirripa (orobat txirripa) 1 iz ur-laster txikia. Gure **xirripetan**, gure ibaietan, darion ur argia, ez da bakarrik ura, baina gure arbasoen odola... Eta bazihoan, gelditu egiten zen, bazihoan berriro, antsiarik gabe, **xirripa** bat hondarrean zehar bezala. **Xirripa** bat bide handiaren ertzean. Larreak, erreka nagusitik bananduta arranoaren habian arranokumeek eduki behar duten txorrotxio eztiak xuxurlatzen duten **xirripak**, lorez eta lurrinez beteriko belazeak. **Xirripak** zerizkion aurpegian behera; ez soilik urezkoak, baizik eta (gero jakin nuen) malkozkoak ere.

2 (bestelako likidoekin) Eskegi nuenean sudurretik xurga-paperera odol ttanta bat erori zitzaidan, eta berehala **xirripa** bat. Esnearen **xirripak** kotxuaren bazter metalikoa jotzen zuelarik sortzen zen musika zinez eder kausitzen genuen. Odol **xirripa** bat isuri zitzaion ipurtxuntxurretik isatseraino, eta, tantaz tanta, portzelanaren zurbiltasuna zikindu zuen. Ogiaren labana hartu eta harramazkaki

egiten hasi zen bere eskuaren gainaldean: odol-**xirripak** atera ziren. Jeneralak hartu zuen lehen esne-**xirripa** bera ere, Niniren bularretik hartu zuen. Zerion tu **xirripa** malgu eta zehargiak izpirituaren egoera larria frogatzen zuen.

3 ur-xirripa Han lepoa, han oihana, han bide xendera bat, han **ur xirripa** bat errekaaren zolan. **Ur xirripa** bat bezala azaltzen zen basoko pago-lizarren artean, eta haranean behera abiatzen zen kizkurka, bizkor, "itsasora lehenbailehen iristeko erabakia hartu izan balu bezala", Redinen hitzetan. Ohartu nintzen **ur-xirripa** batek iragaten zuela borda alderik alde. Errekak eta **ur-xirripak** jaitsiko dira mendi handi eta muino garai orotatik. Errekarri zuria, lehor; ozta han-hemenka **ur xirripa** urri batzuk hondartza aldera isuri. Alabaina Biduze **ur xirripa** mehea dugu Ihuri zabalaren aldean. Sotoa ikusten dut, jolasiekuan sartu eta ezkerretara, **ur-xirripa** trinko eta luzeko iturrien alboko eskaileretatik jaitsita.

[3] odol xirripa (5); ur xirripa (19); ur xirripa bat (4)]

xirripaño iz *adkor* xirripa txikia. Mendiaren hegalaria ematen zuen paretaren orpoan zulo karratu bat zegoen, ur **xirripaño** garden eta freskoa jalgitzen zen handik, eta harkaitzaren gainean erortzen zen, gero amildegian behera galtzeko harrabots alegera eta bizian.

xirrista (orobat xirrixta) 1 iz xirripa. Ur erresalbu handi bat da, hamar bat mailako eskaileraren behean, **xirrista** batek berritzen duela ura, etengabeko isurketa batean. Tringili-trongolo dator ibaia, **xirrista** apalean bokalera egiten duen errezela muskerra. Gaikeko aldean edateko ura eta hortik joan den **xirrixtarekin** betetzen du ur naza handia. Gaur malkoak **xirristan**.

2 irud/hed Haize hegoa artetan, erran nahi du beltz eta euri **xirrixta** batzuekin, aste hau eztiago. Kotxetik jaitsi eta argi **xirrixitari** buruz abiatzean, laino artetik marraka motelak entzun nituen. **Argi xirrixta** agertzean.

3 ur-xirrista Belarriak laztanduz zetorren txoko batetik ur **xirrista** jauzkari bat, eta ez zen besterik entzuten shrine hartan. Gure eskualdean ere, ur **xirrixta** txar bat usaian sasoin huntan ura burrustan doan toki batzuetan. Gure eskualdean ere, ur **xirrixta** txar bat usaian sasoin huntan ura burrustan doan toki batzuetan.

[3] lur xirrixta (3)]

xirrito ik **xirritu**.

xirritu (corpusean xirrito eta xirrixtu) iz zirritua. Bazter gozo ezti eta ixila da Baztan haranaren altzoa, Hauza mendi gotorrak ongi zaindua ipar-iguzkialdetik, aldiz erreka zabalto apalak idekitzen diotela **xirrito** bat beheiti, Bidasoa eta itsaso alderat.

xirrixarra ik **xirri**² **3**.

xirrixta¹ iz zerrenda. Eremuz munduan gairi estatu ekarriak diren herrialde ttipienetarik batto, itsas-hegian den lur **xirrixta** bat, lau kilometro luze tirahala, doi-doi bizpahiru ehun metroko largotasunarekin.

[3] lur xirrixta (3)]

xirrixta² ik **xirrista**.

xirrixtu ik **xirritu**.

xirta iz Haratx **xirta** batzuk, nere usteari eusteko.

xirtaño iz *adkor* xirta. Harrigarri litzateke hemen zerbato, ttintta bat, **xirtaño** baten itzala bada ere, sortzea.

xirtxikatu (orobat xintxirikatu), xirtxika, xirtxikatzen du *ad ipar* suntsitu, desegin. ik **xitxifrikatu**. Orain, auzoko emazte xahar baten xakurra, adiskide handi zaukana, du *rotweiller* horietarik batek **xirtxikatu**. Liburua han dago bere gelan, poliziak **xirtxikatu** ostoa berriz moldatua, odol xorta eta guzi. Otsailaren 1ak ekarri duen bertze berri guzien artean [...] harrigarriena, izigarriena, Columbia izarruntziaren zapartatzea Texas-eko zero gainean, barnean ziren zazpi espazio-presunak **xirtxikatuz**.

xirtxil (orobat xirxil g.er.) izond adkor zirtzila. Monarkietan lehen tokietara heltzen direnak, maizenik deus ere ez dira, gaizkile kiskil, axpikari girgil eta nahastekari **xirtxil** batzuk baizik. Eguraldi iluna pixka bat harrotzeko, otsail **xirtxil** huntan. Kixkila, **xirtxila** eta bipila, horra nolakoa izaiten den apirila!

xirtxilkeria iz *adkor* zirtzilkeria. Han ere **xirtxilkeriak** izanez.

xirula 1 iz txirula. Soinu tresnetan, hor dira segur txistua, **xirula**, txiribita, txanbela, silbotea eta holako batzu. **Xirula** entzuten nuen, Gotainera hurbiltzen ari. -Zergatik ez dun herorrek ere **xirula** jotzen ikasten...? Kantarien hatzek jotako **xirulak**. Jende guztia haren ondoren igo zen, **xirula** joz eta beren poza ozenki azalduz. Danborrak eta **xirulak** euren soinua barreiatzen dutela, tribuko gazteak landare haluzinogenoren baten eraginpean daudela. Bai, bere hezurrekin egin ditu gizonak, arma sakratuak eta **xirula** miragarriak. Kornamusa edo **xirula** baten txistu zerutiarrak baizen. Emakumezkoek beren nota zoliak, eta haurren ahots meheek **xirula** mehearen hotsak ematen zuten deboziozko burrunba suharrean.

2 (hitx elkaruetan lehen osagai gisa) Biharamunean Maxkaradaren **xirula** hotsak esnatu ninduen. **Xirula** soinu ezti xorrotx hori nahi nuen. -Uste da nolabaiteko munstroren bat dagoela, Slytherinen oinordekoak bakarrik kontrola dezakeena -erantzun zion Binns irakasleak bere **xirula**-ahots lehorraz.

[3] xirula eta ttuntuna (3); xirula jotzen (4)]

xirulaka adlag txirula-txistuka. Hautsa, eta burdinurtzuko farola, **xirulaka** hasten dena, eta ni kulunka eta barrez, farolaren argi dardarkari eta hil-hurrenkaria, enbata galanta behar du izan gaurkoak ere.

xirulari iz txirularia. Gure irudimeneko **xirulariak**, koplariak, larrepoetak datozkit gogora. Zuberoako kantak emango dituzte Jean Bordaxar, Jean-Pierre Luro, Jean-Noel Pinque eta Robert Larrandaburu kantariak eta Jean-Charles Sanz **xirulariak**. Aña Garat

armendariztar eta Frantxua Lucu bitirindar makilariak; xiberotar **xirulariek**, Mixel Etxekopar eta hunen lagunek. Hamelingo **xirulariaren** gogatzeko tresnaren ordez behartzeko zartailua har dezakete. Hiru **xirulari** eta bi danborrero zeuden, baita turuta bat ere. Kantari **xirulariren** bat xorroxioka.

xiruliru *iz* txistuaren edo txioaren onomatopeia. Maskuria lasaitzeko komunean bakarrik hagoenean ere, kontu handiz jardun beharko dun inork ez dezan hire errekaostoen **xirulirua** entzun: tira egingo dun etengabe katetik.

xirxil ik **xirxil**.

xisma *iz* Tirabira bat, hogeita hamabiren bat urtebetetzekoa, kapirio biguntxo korintiar bat zuena **xisma** ordez.

xispildu ik **xispildu**.

xistadun ik **xistadun**.

xistako ik **xistako**.

xistapur ik **xistapur**.

xistera (29 agerraldi, 5 liburu eta 17 artikulutan; orobat **xixtera** 71 agerraldi, liburu 1 eta 54 artikulutan, eta **txistera** 7 agerraldi 7 artikulutan) *iz* errebotean-eta jokatzeko tresna, eskuan sartzen den zumitzezko saski moduko atal luze-estua. Eskulangileak hor izanen dire eta landuko dituzte: pilotak, esku larruak, **xisterak**, sareak, kaikuak, txotxongiloak, otarreak, kandelak, zurezko kateak, makilak eta holako. Abadeak, eskuan jai-alaiko **xistera** duelarik, irribarre egiten du. Partida **xisteraz** jokatu zen eta hamar jokaldi izango ziren. **Xisterarekin** ez zen gaizki moldatuko, atzelaria izateko gorpuzkera aparta baitauka. Ikusi behar dik, oraiko esku huska eta **xisterazko** jokoak, paretaren kontra egiten direnak, ez zirela haizu, aldiz ba errebotea eta laxua. **Xistera** handia asmatuko zuen beraz, beso zaurituaren indar eskasaren ordaintzeko. Eguna bukatuko da **xistera** haundiko master finalarekin, hor ariko dela Belly ekipa jazko irabazdunen kontra. **Xistera** ttipian ere Maulekoak ariko dira hemengo Chatillon herrikoen kontra. Horra beraz uztariztarrek nausitasun bera agertu dutela plazan ere erraboteko finalean bezala **xistera** labur tresnekin.

[3] **urrezko xixtera** (7); **xixtera haundi** (3); **xixtera haundia** (5); **xixtera haundian** (5)]

xisterari (*corpusean xixterari soilik*) *izond/iz* xisteran jokatzen duen pelotaria. Bertzalde bera pilotan **xixterari** izanik gure herriko haur eta gazte **xixterarien** erakasle egin du ainitz urtez. Gure **xixterariak**.

xisto *iz* lasterketak egiteko edo paseatzeko toki. Pista estaliaren eta portiko bikoitzaren ondoan pasealekuak egingo dira estali gabe kanpoan; grezieraz *paradromidas* deitzen dira eta gure artean **xistoak** deitzen zaie. **Xistoaren** atzean estadioa egingo da, eta leku zabala utziz egingo da, jende askorentzat, inolako estuasunik gabe, atletak ikusteko lekua utziz. Bi portikoen tartean platanoak landatuz egingo dira **xistoak**, eta zuhaitzen artean ibiltokiak egingo dira eta Signiako morteroarekin egindako atsedenekuak.

xistrin ik **xixtrin**.

xistu ik **txistu**.

xistuka ik **txistuka**.

xita¹ ik **txita**.

xita² ik **xiita**.

xital *izond adkor* zitala. Orduan guai bat izan liteke lerroa, txorixoa eta pailazo merkea; edo inuzentea, nazkagarria edo errea, militante bat bezain ernegante eta neurotikoa, guraso bat bezain **xitala**, tristea eta alua. Pioik zituen etsairik **xitalenak** ere, horrexegatik zituen: bere iritzia nonahi zapla botatzen zuelakotz. Txori lotsagabe, erretxin, negarti eta **xitala**. Alkate asko, orain gutxi arte, sekretarioaren bastoi inozentea izan ohi zen; egungo prentsa eta protagonismo **xitalik** gabe, jendaje xalo edo **xital**, baina inozente batzuez inguratua. Irri **xitala** egiten du fededunak jeneralean.

xitaldu 1 *izond adkor* zitaldu. Aldekorik ezetz, etsaiak edo, egoak **xitaldutako** trepalari yupi batzuk, besterik ez uste izateko.

2 (*era burutua izenondo gisa*) Telebisioak haur harrottu dirudi, polittikak haur lotsagabe, merkatuak haur **xitaldu** lapur, zientziak xixon usteko haur ddotari.

xitan ik **txita 3**.

xitatu ik **txitatu**.

xito *iz ipar* adin txikieneko jolakaria. ik **tarro 2**. Gure **xito** eta ttarroek esku huska azken borroka jokatu dute ezker paretean, azaroaren 26an Beskoitzen. Xixtera haundian Kostakoak (**xitoetan**), BAC (tarroetan), Kostakoak (kadetetan) xapeldun. Horra nola joan diren **xitoen** maileko bi finalerdiak. **Xitoetan** Irisartarrak dira Frantziako xapeldun atera: biba zuek Peio eta Nicolas!
[3] **xitoen mailan** (3)

xitu, **xitzen** du *ad* gainditu. Zeren falta eta gabezia hura baitzen kalte guztien gaineko kaltea eta gaitzik gaitzena eta galgarriena, berte guztiak **xitzen** eta ahanzarazten zituena. Anitzetan gauza bat berte batekin nahasten zuen, baina erdiesten ere zuen azkenean, gehienetan bai bederen, bidean sortzen zitzaizkion gaitzasunen eta zailtasunen **xitzea** eta garaitzea.

xitxi ik **txitxi**.

xitxifrikatu, **xitxifrika**, **xitxifrikatzen** du *ad ipar* suntsitu, **desegin**. ik **xirtxikatu**. Lanak gorputzak higitzen zizkigun, buruonak **xitxifrikatzen**, baina atelietan zein bulegoetan, gutxi edo aski jendetzen gintuen elkartasun zerbait bermatzen zen. -Ohorearen estakuruz maite ditugunak oro suntsituak suertatzen ditun: amodioa, elkartasuna, umiltasuna, jendeen arteko harremanak, denak izenik ez duen gerla batean **xitxifrikatuak**. Nekez eraikia erraz **xitxifrikatuz**.

xitxuketa ik **xintxuketa**.

xitxuketan *adlag* konpontze lanetan. Nork ez du ezagutu Pierre jende airosa eta beti prest xerbitxu baten egiteko, hargintza, zurgintza, eta ainitz lan motetan?_Nork ez du haren beharra ukan **xitxuketan**?

xiudadano *iz adkor* hiritarra. Edukazio gehiago dute xiudadekumeek [...] baina guk gehiago estimatzen dugu sanidadea, hain maite dugun herri-giroko sanidade hori, baina zoaz zu **xiudadanoari** sanidadea aipatzera.

xiudade *iz adkor* hiria. Dena da mesedez **xiudadean**, edozer huskeriagatik mesedez (eta barkatu!, jakina): **xiudadean** dena da mesedea, kaltea eta barkakizuna, nonbait. Hiriko jende hori, hiriburukoa eta haren inguruetakoa, **xiudadekoa** [...] **xiudadeko** jende hori, diot, ez da gure modukoa, eta gu hor "herrietako" jendea gara, edo "herri-girokoa". Axkar-usteko tonto asko bizi da **xiudadeetan**, eta triste da hori oso, zeren **xiudadeko** tontoa izatea baino gauza tristeagorik ez baitago. **Xiudadeko** hiritarraren begiak eta buruak.

xiudadekume *iz adkor* hirikumea. Edukazio gehiago dute **xiudadekumeek** [...] baina guk gehiago estimatzen dugu sanidadea, hain maite dugun herri-giroko sanidade hori, baina zoaz zu xiudadanoari sanidadea aipatzera. **Xiudadekumeak** sineskorrek eta toleranteak direla genioen, eta halaxe dira, bai, informazioarentzat, zientziarentzat eta, nola ez!, artearentzat.

xixa¹ *iz adkor* ziza. Propio bila joanda sekula aurkituko ez lituzkeen batek, **xixa** pare bat aurkitu du, zar-zar-zar ari zela.

xixa² *iz esku pilotan*, pilotak lehen botea egiten duen tokian egiten den marka. Partidaren arauak edo legeak ez ziren haatik beti ulert errexak, **xixa** eta gaineratekoekin.

xixare 1 *iz adkor* zizarea. Begi bizkorra (erreparatzekoa da **xixareei** eta beste zenbait abereri so eguraldia nola igartzen zuen). Pausatu zituen bolak bezalako begi haiek nire gainean, **xixare** baten, bare baten, ezerez baten gainean jarri balitu bezala. Zer egos dezake ni bezalako alproja batek, ofiziorik narrasenean aritzen den **xixare** batek? Euskara garbiz, norbeitentzat erraiten duelarik **xixaria** dela, horrek erran nahi du arunt mehea eta txarra dela. Biziazen alde naiz [...] **xixariak** baliatzen baldin badituz ere arraintzan artzeko.

2 (*izenondo gisa*) Aitak ez zuen erdaraz egiten eta berak ez zuen euskaraz deus konprenitzen, euskaldunok jende **xixarea** ginela esaten zigun, Euskadi herrixka zikin bat zela.

xixatu, **xixa(tu)**, **xixatzen** du *ad adkor* lapurreta txikia egin. Gernikan errazagoa zuan: guk ondo jaten genian koartelean, eta handik **xixatzen** genian jatena zela, edo botak zirela, salmentan aritzen gintuan haiekin, eta Gernikan ezer zeukanak, zeukanaren truke erosiko zitian igual, beharra eduki eta.

xixel *iz ipar adkor* zizela. **xixel** lanak, margo ala dendari obrak, hauek baizik ez aipatzeko, orotarik ikus ditaie erakusketa huntan. Urte huntan Hazparneko artixta guziak gomit izanen dira bere obren erakusterat, tindu, broderia, **xixel** lan, marrazki ala argazki, deneri galdegina izanen zaiote, parte hartzea proiektu hortan.

xixelkadura *iz ipar adkor* zizelkadura. Ainitz gauza ere etxe barnean ala zernahiren apaintzeko, zurezko, harrizko, berinazko, hexurrezko ala beste, margo, marrazki eta **xixelkadura**, mota askotarik, hoinbeste ederlanen artean bakoitxak bere gustukoa kausitzen ahal. Swiecinski bera luzaz Getarian egon zen eta horko erakustegiari utziak daizkio bere **xixelkadura** frango, artoski begiratzen dituztenak.

xixelkari *iz ipar adkor* zizelkaria. ik **eskultore**. Regis Pochelu **xixelkariak** 10 tonako harri bat lantuko du. Biziki ezagutua ere haren arrebak, Camille Claudel, talendu gaitza zuen **xixelkaria**, 1943-an hila. Hor izanen dira Gonzalo Etxebarria margolari ezagutua eta Inaki Olazabal **xixelkaria**, hau ere jeinu handikoa. Lan gaitza egina du, horrat gomitatuz besteak beste Hegoaldeko margolari eta **xixelkari** famatu asko, Oteiza, Chillida eta beste frango.

xixelkatu, **xixelka**, **xixelkatzen** **1** *iz ipar adkor* zizelkatu. Jadantik ainitz lan egina du sail huntan, zura ere **xixelkatzen** du bainan harriari doa bere amodio lehena. Harri hori aski ederki **xixelkatua** Gorka Arizagaazkaindar artixta gazteak. Margoen lagun, Olivier Deck biarnesak **xixelkatu** irakurgaiak, iturriko ur-hotxa bezen gogotik hurrupatzen ahal direnak.

2 (*era burutua izenondo gisa*) Horrelako gune andana bat badugu orain Hazparnen, gehienak lorestatuak direnak, bainan bakarria izanen dugu harri **xixelkatu** batez apaindua.

xixka iz ipar apurra, poxia. Arte hortan musean **xixka** bat egiten dugu, aireportu hunek ere muslariak ikus ditzan. Hemen ere arrainkiz afari bat ederra egin dugu arno onez lagundurik, eta kantuz **xixka** bat egin. Horren barnean sarturik eta hor zerbitzatu bazkaria janik, etxerat buruz goaz lo **xixka** batzu eginez. Gero bere **xixka** eginen Biscoubyk 20 tan ados izanik, 28 joko baitu lau boterekin besteak beste, eta beste sail bat pollita geroxago. Beherapena, aroa ortzi aire bero **xixka** pizkorrekin, euria negurrian. Beleztei aldean, basazikintegi bati lotu dira hogoibat lagun joanden larunbat goizean eta **xixka** ederra egin dute.

xixkalari iz lapur txikia. Lotsatuta, uretan murgildu ditu **xixkalari** baten abileziaz.

xixkatu, xixka(tu), xixkatzen du *ad* lapurreta txikia egin. ik **xixatu**. Eskua besape aldera eraman zuen kankailuaren lagun herrenaz ohartu zen Amaia, eta, era berean, Dianneri **xixkatutako** elkarrizketa gogoratu: Leviatanen agenteetako batek guraso kubatarrek omen zituen, eta herrenak karibetarren aurpegiera eta azal beltzarana zeuzkan.

xixku iz poltsa. Katalina Gezalakoaren bertso-paperak erosi dizkiot itsuari [...] eta brusa barruko **xixkuan** gorde ditut. Ondoren, emeak poltsa edo **xixku** berezi batean jasotzen du arrak emandako hazia. Petxua, birikak, bularrak, urdaila, gibela eta besikula edo **xixkua**.

xixpa iz adkor zizpa. Emakumeek parte hartzen dute alarde tradizionallean, baina kantinierra edo kantinerak bezala, eta ez eskupeta edo **xixpa** eremalle bezala. Ehun kanoi eta bi mila fusil -edo **xixpak**, zeren **xixpakoak** baitziren- Espainiako armadarentzat. Ahal bezala, Lakarko inguruak, beti **xixpa** besaburuan eramaki, egunero xeheki begiratzeko agindu zituzten.

xixpildu (orobat xispildu), xixpil, xixpiltzen du *ad* kiskali. Lo zeudela, tximista sartu eta ondoan zuen anaia **xixpildu** zuen. Zeren eta ez baitut sutan erre eta **xispildu** nahi! Baita txakurra erre eta **xispildu** zutenean ere, hura infernuko deabrua balitz bezala, neure buruari erraiten niola: [...].

xixpoleta iz adkor zizpoleta. Donostiako San Martin kaleko 51n -irakurri dut- Perla-tik ez batere urrun, seigarren solairuan gertatutako tirokaldi batean, espainiar polizia, ohe baten atzean babestu eta ordenu-indarrak **xixpoletaz** mehatxatzen zituen terrorista hil du.

xixta (orobat sista g.er.) 1 iz adkor zizta. Gau ta egun zimitzak ezin larrutik kenduz ari ziren, beti handik **xixta**, hemendik **xixta**, ez zitaketen gehiago jasan. Tripan, hor, halako **xixta** bat. **Xixta** horiek egin zauriak olioak bitza guri. Badu bere grazia, bere edertasuna, bainan ere zenbat eta zenbat **xixta**! Gérard-ek azken ohar hori **xixta** samin bat bezala hartzen du eta Kattalini ez dio barkatuko. -Eta uste duzu behar direla artetan **xixtak** eman? Barkamenduak galdatzen diozkaket ez bainuke nahi ene omorezko **xixtak** kalterik ekar dezan egiten duten lan baliosari.

2 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Paludismoada Afrikako bigarren eritasuna, malaria ere deitzen dena, uli **xixta** batetik heldu dena eta gibela pozoindatzen odolaren medioz, sukarrak emanez, eta buruko minak eta beste doloreak. Ondotik zer bihotz **xixta** ur untzitik Buenos Aires ikusi dugularik! Liburuaren aurkeztean, Jean Louis Davant-ek lehenik eskertu ditu Elkar argitaletxea bistan da, baita ere lan berri horren egiten, akulu **xixtaren** gisa, sustatu duen Xabier Mendiguren bere adiskidea.

3 lehen xixtan lehen uanean. ik **xixtako 3**. Lehen **xixtan**, harritu nintzen. Lehen **xixtan** endelegatu ez zuen isiltasun dorpea hedatu zen ostatuaren barnean. Autoak non-nahi, eskualde orotarik heldu, denak presatuak eta lehen **xixtan** zure gainera jauzi egiteko prest! Eta gerlak abantail bezenbat makur ekarri deie lehen **xixtan** bederen.

[3] **lehen xixtan** (4)

xixtada iz adkor ziztada. Niri hasieran barregura ematen zidan, halako gizasemea **xixtada** batengatik oihu eta arrantzaka.

xixtadun (orobat xistadun) izond adkor ziztaduna. Arrosa **xixtadun** batean, ene ustez. Belar **xixtaduna** etzanzakuaz estalirik, jatera noa, gero nagiki luzatzekotan. Hiru metro gorako hesi **xixtadun** eta tinke haien artetik, aleman armatuen zangopetik, zenbait minutaz ihes joaiten zirelako irudimena zeukaten. Orai murriz eta alanbre **xixtadunez** bideak hetsi dituzte. Soldaduaren begirada **xixtadunak** hertzeak korapilatzen zizkion, baitzekien zer gerta zekioken. Egiaren eta herritarren errespetuaren izenean, gertatu zaio behin baino gehiagotan ihardespun **xixtadun** batez hala zenaren erraitea, eta eztabada polemikoetan sartzea ere.

xixtako (orobat xistako) 1 iz ziztako. Ni halako **xixtako** batek inarrosi ninduen. Izan ere, pentsatzen duela uste duenean, **xixtako** bati (pentsamentu leitu bati) erantzun baizik ez baitu egiten; eta atzenean bestegandiko **xixtako**en erantzule huts bihurtzen da; bere indar guzia aurrez norbaitek pentsatutakoari baietz edo ezetz hutsak esaten agortuz.

2 (pilotan) ik xixtatu 2. Mugicaren zaflokoak, berdin airetik zabalera, edo **xixtakoak** ere, eta Etchegoinen lan izigarria eta borondatea, xokoetara barreatuz eta bera helduz. Gonzalezen **xixtakoekin**, eta Pascualek gogor irauenez, tantoz tanto berdinu dituzte eta..._irabazi. Frantxix beti bezain delibetua baina desbardin aire batekin ere bere **xixtakoetan**. Biziki delibetuan da Frantxix, defentsan bezala bere airezko **xixtako** heietan. Ezcurra-k du defentsa bezenbat **xixtako** egin eta tanto gehiena bukatu ere, airetik ala perekatuz, Dermitek funski lagunduz.

3 xixtakoan istantean. Ateko zaintzaileak gaztigatu eta **xixtakoan** han nuen neure aurrean Iñaki Lopez de Uralde teniente adiskidea.

xixtakor iz adkor ziztakorra. Nola ikasi ote zuen otearen eskola, horren landare xaxtar eta **xixtakorra** izanik? Perekak **xixtakorrek** ziren.

xixtaño iz adkor xixta. Tortura ukatze horiek, iduri-eta Unai Romano gaztearen aurpegi desformatua leiztafin inoxent batek eginiko **xixtaño** baten ondorioa baizik ez zela.

xixtapur (orobat xistapur) iz adkor txotxa. Eguberriz sua mokorrekin, Pazkoz **xixtapurrekin**, dio esakune batek. Pazko aldera, txotxak piztearekin nahikoa litzateke: **xixtapurrak** nahikoa izanen dira.

xixtatu, xixta(tu), xixtatzen **1 du ad adkor** ziztatu. Ez du zauritu nahi, **xixtatu** bakarrik. Gauaren pausaldiak eta Gaucelmo aterpearen bake sakonak berriturik, eta orain albaren freskurak gorputza **xixtatzen** eta pizten didatela, atzo iragaiten hasi dugun patarrari

lotu natzaio. Alemanek berehala xutiarazten zituzten armaren puntaz izterrak **xixtatuz**. Mundu huntarat etorri bezain laster, gizonak ez ditu onartzen bere mugak: debruak **xixtaturik**, nahi du Jainkoa bezainbat izan eta hori da bekatua. Haiti hortan, huna azken ordu huntan manifestaldi gaitza izan dela berriki ezarri gobernuaren kontra, beren gisan Frantziako Chiractiarrek eta sozialistak ere doi bat **xixtatzen** ari direlarik.

2 (pilotan) ik xixtako 2. Etcheverryk bi bote bakarrik baina ikasiko duelarik botearen barreatzen, eta gero **xixtatzen**, egun ederren bezperan da oraino gizon gaztea. Horiek dute gehienik **xixtatzen** pilota, bereziki Xalax, eta hunek pausatzen ere ezker xokoan. Ez baitzen oraino eginen partida jokatu, eta berriki hasi baitira Aguerre **xixtatzen** eta Dermitt gibelego lanean. Beren ongaitzak badituztela, pilotan sartzen airoski, xokoak **xixtatzen** kurioski baina aintz ikasteko halere.

xixte ik **txiste**.

xixtema ik **sistema**.

xixtera ik **xistera**.

xixterari ik **xisterari**.

xixterra *iz* Aurrean margolaria, **xixterra** bat eskuan, kafe eta tinduz betetako bola batzu oihal gainera botatzen.

xixtima ik **sistema**.

xixtor ik **txistor**.

xixtrin (*orobat xixtriñ g.er.*) *izond adkor ziztrina*. Ikusiko duzu ze ondo biziko garen elkarrekin, ze ondo pasatuko duzun nirekin, titi-tente **xixtrin** honekin baino hobeto, Mikel. Huraxe eman zioten ordain bezala, nagusi **xixtrin** batekin lau hilabeteen larrutan aritzearen truke. Jendaila **xixtrin** horrek. Zertan nabil ni baserri galdu batzuetako kontu zaharrekin, aspaldi hildako mamuen maindireekin, herri **xixtrin** bateko xixtrinkeriekin? Etxebizitza **xixtrin** bat aurkitu nuen, bestalde, Upaginen karrikan. Ni lan bila agertu nintzen hartan, hantxe ematen ziren BBBko eskolak, barrakoi **xixtrin** batzuetan. Paper **xixtrin** bat bera ere ez patrikan. Nylon-hari **xixtrin** bat bizar-makinaren barruan. Aurretik pare bat bideo **xixtrin** egin eta orain zerbait luzexegora pasatu nahi zuen. Zenbat hitz **xixtrin** ez ote dut ikusi OEHn, *alka* honek baino askoz ere usuario exkaxagokoa! Ikasleak, ordea, filosofiatik zizka-mizka **xixtrin** batzuk janda iristen ziren UBira. Jenderik gehiena, plazer klase **xixtrin** horiekin xoratzen da. Ez pasteleoan ibili, Baskongadentzako autonomia **xixtrin** bat lortzeko.

xixtrinkeria *iz adkor ziztrinkeria*. Zertan nabil ni baserri galdu batzuetako kontu zaharrekin, aspaldi hildako mamuen maindireekin, herri xixtrin bateko **xixtrinkeriekin**? Gaia sakonxeago hartuta, ez dut uste herri xixtrin bateko **xixtrinkeriak** bakarrik direnik.

xixtriñ ik **xixtrin**.

xixtu¹ *iz adkor ziztua*. Hor diaudek halako bildutasun batean [...] jestu bat gabe, pilotaren **xixtuari** eta klaskari beha eta kintzea trenkatzen delarik, bihotz batez, oihu batez gores ten die pilotaria eta txalotzen. **Xixtu** bizian iragaiten ginen autoen artetik, eta zenbait minututan, auzitegian ginen.

2 xixtuan *adlag ziztuan*, laster-laster. **Xixtuan** pasa ziren hiru egun horiek! Goazemak hemendik, **xixtuan!** 140 bat polizia-gizon eta jendarme, gaitzeko **xixtuan** ibilki, etxe-miatze batzu eginez goizean goizik...

xixtu² ik **txistu**.

xixtuka ik **txistuka**.

xixtukatu ik **txistukatu**.

xixtulari ik **txistulari**.

xo *interj ipar adkor ixo*; to. **xo**, ixilik otoi, ez holakorik erran! **-Xo**, aski dun!_-Ahotsa gizendurik, deklamatzten hasi zen-: **Xo!**_Ate bat zabaltzen dute urruntxago. Ez errana, **xo**, baina idatzia. Baina **xo!**_Norbaitek salatu daut hau ere: delako beheartetar hori bera ez omen dela ez, hemen bezain gizon pollita..._han..._bere herrian. Baina **xo**, ez gero arno onetarik edo edari finetarik, nahiz horietarik ere arizan diren bixtan da, baina gehiago barnea freskatzen duten horietarik! Baina **xo**, feriak feriatei, beharriak tutaturik ere hiritako haro handi horrek, bixtan da Eguberrik besterik ere badaukala oraino.

[3] **baina xo** (4): **bainan xo** (10)]

xobinista ik **chauvinista**.

xofer ik **txofer**.

xofurgo *iz ipar txofertza*. Batez ere zur segan ari izan ziren, kamiun kargatzen eta **xofurgoan**.

xoil 1 izond ipar/ador soila; bakarria. Arzain **xoilak**, erran nahi baita lurrik gabeko artzainak. Orotara 121 kide, fraile **xoilak** bestalde, kongregazioa sortu eta hamar urteren buruan doi-doi, bederatzi apez zirelarik sortzean. Llangile kalifikatuek 1224 euro, enplegatuek 1090 euro eta azkenik, langile **xoilek** 947 euro hilabetearen. Jaun horri konpreniarazi diot hemen ez dela nehor burges bat bezala hiltzen, baizik edozoin jende **xoil** bezala. Erakasle paregabe hori ez zen haurren eskola **xoilaren** mugan gelditu. Gau hartan Pettanek bekoz beko karabineruen aitzinean kausitu zen: bat, kabua edo kaporala; bestea, **xoila**. Amatur **xoil** gisa ariko direnetan aldiz: Sorhuet-Lazcano, Sasco-Errecart, Etchebarne-Kurutcharry, Duhalde-Mendiboure. Ez zen publizitate-orri handia, txarteltxo **xoil** bat baizik. Gertakari **xoila**, besterik gabe. *lep xoil* batekin agurtu du eta besoarekin garagarno presioaren keinua eginez ulertarazi dio zer nahi duen. Zer erran nahi dute alabainan hiru hizki **xoil** horiek? Bi euroz emendatu dugu, bi euro **xoilez**, harpidetzaren urtesaria. Liburu guziz aberatsa, 15 euro **xoil**en truk. Joanes sei zifrako zenbaki **xoil** bat bihurtu zen. Bere mugak baititu gizon **xoil** baten ahalmenak akiduraren higaduran. Hanitz jende gizon **xoil** batentzat. Horra nola berdintzen duten 27 tan, eta aintzinerat pasatzen ere pondu **xoil** batez (28-27). Urte **xoil** bat hamarren partez, ez da haatik berdin! Entsegu **xoil** bat partida guzian eta entsegu horrek eman dio Frantziari abantaila. Ohartu zen erdiek baizik ez zutela euskara erabiltzen orduan, eta horietan zenbaitzuk hitz **xoil** batzu baizik ez. Modu laburtu eta **xoilean** adierazita [...] Estatu-nazioaren ideia nagusiak honela dio: "Kultura berezi baten jabe izanez gero, unitate politiko bat eraikitzeko eskubidea daukazu".

2 xoil-xoilik adlag ipar/ador soil-soilik. Zabaltze hori, jadanik gu aipatu gazte muimendu batzuetan jastatua eta erakutsia zuen bezala, ez zuen gero ere klase mailean mugatzekoa **xoil xoilik** Lafittek. Ez dakit batere Euskal Herri huntakoa den hau **xoil xoilik**, leku hauk paregabeak direla baitiote kanpotiar gehienek. Herri komunista hortan, egiaz, bulego orokorren eskutan dira podore egiazkoak eta bulego hortan bederatzi lagun dira **xoil xoilik**. Beraz hutsean jokatu dute bi hauk beren partida, finala gogoan **xoil xoilik**.

[3] artzain xoil (4); etsenplu xoil bat (3); gizon xoil (3); kintze xoil (6); kintze xoil batez (3); lerro xoil (3); pondu xoil (13); pondu xoil batez (9); tanto xoil (11); tanto xoil baten (3); tanto xoil batez (7); ttantto xoil (6); ttantto xoil batez (6)
xoil xoilik (8)
tanto xoilaz (6); tanto xoilaz galdu (3)
frantses xoilez (3)

xoildu, xoil(du), xoilten du ad adkor soildu. Egia erran, *Ostegunak* irakurtzen ari nintzela, Axular maisuaren eleak oroitzuz, "guti falta zedin non ez bainendin xoil gibelerat"; ahalkez, **xoildu** ere.

xoilki adlag ipar soilki. Horiek oro gogoan, jende ostea jina zen, Titant-eri egiten zizkion ikusentzungarrian parte hartzera edo **xoilki** ikusle bezala. Horiek oro gogoan, jende ostea jina zen, Titant-eri egiten zizkion ikusentzungarrian parte hartzera edo **xoilki** ikusle bezala. Huna egungoan **xoilki**, gero beste aste batzuez segitzeko, Santiago horren berri. Sei kantuz osatutako obra horrek "Jone" dakar **xoilki** izenburutzat. Bakarrik, Ibarrolak dio min egiten pilotari orai eta ez pilotari **xoilki**. Idortea ez da bakarrik gure tokietakoa, ez-eta **xoilki** aurtengoa.

xoixketa ik **xoxketa**.

xok 1 iz inarrosaldi larri eta bat-batekoa, fisikoa nahiz psikikoa. **Xoka** du orain, baina koma moduren bat ere izan daiteke. **Xoka** baino gehiago, tristura baino gehiago, ezin haserre handiagoa sentitzen nuen egin zioten bilaukeriarengatik. Gauza asko hautsirik, barneko zauriak, hemorragia, ubelak, urratuak, denetik, eta biek zuten garuneko **xoka**. Nikola Agirre aititite gurea ertzain: imajina ezazue zelako **xoka**.

2 (hitz elkartuetan) "Obus-**xokaren** trauma" edo "gerra-neurosia" ere esaten zaio.

xokagarri izond adkor harrigarria. Umetan durduzatu gintuen esakune **xokagarri** sinple hori, gero ikusten dugu historiaren filosofia guztietan -Voltaire, Kant, Hegel, etab.- oinarritzko printzipio bat dela. Konklusio **xokagarri** hau ezartzeko: [...].

xokanahi iz Estarta bazterretako ezpondapeak ere oso gogoko izaten ditu, bere habiari kontzeko **xokanahi** gorderik edo erromutur bihurrik inon bilatzen badu, benpe; baita borda zaharretako hegazpeak edo korrazpiak ere, jendea bakan samar ibiltzen denekoak badira.

xokatu¹, xoka(tu), xokatzen du *ad* erabat harritu. ik **txokatu**. Zentzu komunaren arrazoketa besterik ez da, pentsaera magikoaren logikarekin pixka bat **xokatzen** badu ere.

xokatu², xoka(tu), xokatzen **1** du *ad* talka egin.

2 xokatze iz Musuak eta esku **xokatzeak**, haiek sukaldera bidean, Dimasek bere artean korrok bat egin eta, berriz ere eseriz.

xoko [641 agerraldi, 32 liburu eta 440 artikulutan] **1 iz ipar/ador** txokoa. ik **zoko; txoko**. (*etxe, gela eta kidekoetan*) Jauntxoa supazter aitzineko zizeiluan jarririk zegoen, haren gizonak **xoko** batean dadoetan ari ziren bitartean. Gehienetan, lantokian bertan lo egiten zuten, bi metro karratuko **xoko** batean. Ibilaldi xoragarria egin dugu joan den astezkenean, ikusiz Versailles-eko jauregiaren **xoko** guziak. Ezkaratzeko **xoko** batean ezarri dut pilota, abilki. Kortako **xoko** batean zegoen mastin zakurra balakatzera hurbildu zen Eneko. Xanek aita besoetan eraman zuen elizako **xoko** batera. Hango geltoki bazter batean gelditu ziren eta preso guziak jautsarazi zituzten eta gorpuak atera, jenderik ez zen **xoko** batean, gauaren erdian. Burneteneako ganarrean [...]1920, 1930eko aldikari pilak baziren, *L'illustration*enak bereziki, zorionsuki irakurtzen eta ikusten nituenak, zorion osoan, bakar-bakarrik **xoko** gorde batean jarririk. Emanzikun horren helburua, goxoki gomitarekin oren batez solastatzea, ostatu **xoko** batean edota supazter ondoan egiten den bezala!

2 (bestelakoetan) Hortaz, egiazko globalizazioa izan beharrean badirudi **xoko** batetik gainerako guztietara esportatutako bizimodu batez garelako mintzo. Bazekiat Saran eta eskualdeko **xoko** guztietan ere zer pasatzen den. Lurreko **xoko** ederrena, mendiek zerua hunkitzen duten lekua. Ilunak jana eta izotzak dena errea sendi zuen bihotz gaixoaren **xoko** batean. Mendi **xoko** honetan kasik denboraldiaren herena pasatu zait artean. Kastilla **xoko** honetan, funtsean, haranetan ura bada non nahi, Kantabriako mendietaririk datorrena. Zertan ote dugu Erakaskuntza Katolikoa gure **xoko** huntan? Urte guziz bezala etorri naiz aurtan ere sortu nintzan **xoko** maitagarri huntara. Edo Euskal Herri barne horretako **xoko** politt zenbaitetan. Bihotzaren **xoko** batean atxikiko diat hire oroitzapena. Mutikotan ezagutu nituen "Moro" izeneko haiek datozkit gogora, oroimeneko **xoko** ilunen batetik arrantzaka. Adierazteko orain arte, teologiaren alorrean, politika arazoek bazter **xoko** itsu, mugatu bat baizik ez baldin bazuten hartzen, hemendik aitzina gai horiek berak teologiaren erdi-erdiko lekuan jarri behar zirela. Makar-ore hori batez estaliak zituen begiak, lerdea zerien ezpain-**xoko** bie.

3 (izenondo gisa) -Eni ez zaut iduri ene adixkidea, ene anaia bezala zena, galdututa, ene ondoan senditzen dut beti haren presentzia eta oraino gehiago atzodanik, hemen, gain huntako leku **xoko** guztietan. Hots, mendi **xoko** horietako herrixketan den hatsa!

4 xoko-moko (orobat xokomoko g.er.) adkor xoko. Ur-erreka, oihan, pentze eta **xoko moko** aintzen izenak, gutienez 90.000 euskal toponimo, 400 urte hauetakoa. Lehenik burua ongi busti nuen, gero hiruzpalau aldiz itzulikatu nintzen ur irakituaren azpian, bizkarra, papoa, hots gorputzaren **xoko-moko** guztiak behar bezala zipatuz. Erramu sailduarekin ur benedikatua nasaiki bota zuen exorziztak jendeen gainera, ganbarako **xoko-moko** guztietara, ohe azpia ahantzi gabe. 1966an sortu zenetik 1984a arte, Euskal Herriko **xoko moko** guziak kurritu zituen Oskarbi taldeak, gaitzeko arrakasta bilduz denetan. Bakea kordokan dagon **xoko moko** guztietan

kausitzen da Carter jauna bakearen fagoratzeko. Milako bat entzule eliza barnean, **xoko moko** guzietan kokaturik. **Xoko-moko** guztiak ezagutzen nizkion.

[3] aldudeko xoko (3); eskuineko xoko (6); eskuineko xoko hura (3); euskal herriko xoko (20); gure xoko (15); gure xoko huntan (7); haurren xoko (4); herriko xoko guzietarik (3); herriko xoko moko (6); mendi xoko (6); munduko xoko (4); oihan xoko (3); ostatu xoko (6); ostatu xoko batean (3); portu xoko (10)

xoko berri (5); xoko desberdinetan (3); xoko frangotarik (3); xoko gehienetarik (3)
xoko moko (19); xoko moko frangotan (4); xoko moko guziak (5); xoko moko guzietan (3)

xoko pollit (11); xoko pollit hortan (4); xokoz xoko (5)
bere xokoa (4); bil xokoa (10); bil xokoa alkarteak (3); eskuineko xokoa (3); etxe xokoa (3); gure xokoa (8); haurren xokoa (9)

gure xokoak (5)
aldudeko xokoan (4); begi xokoan (3); bere xokoan (16); bihotz xokoan (3); ene xokoan (4); etxe xokoan (3); ezpainen xokoan (6); gure xokoan (24); haurren xokoan (4); ostatu xokoan (4); supazter xokoan (6)

gure xokoetako (3)

gure xokoko (3)

eskuineko xokorat (3)

amikuzeko xokotik (3); bere xokotik (4); bertularien xokotik (6)]

xokodun izond ipar xokoak dituena. "Ur-Hegi" hortan Ithurbidetarrek ari dute lehiaketa bat prestatzen horko trinket berezi **xokodunean**.

xokolate ik **txokolate**.

xokolet ik **txokolate**.

xokoletaki ik **txokolateki**.

xokolet egile ik **txokolategile**.

xokotelesne ik **txokolatesne**.

xokolot ik **txokolate**.

xokomoko ik **xoko 4**.

xokoño iz adkor txoko txikia. ik xokotto. Euskarazko irakurgaiak laket zaizkio eta zoin gusturat ez da egoiten, bere etxeko **xokoño** batean, Koldo Amestoi-en ipuinak eta entzun! Lehengo gorri hura zuritu egin da kolpera, biluziak jantzi, gustuko **xokoño** eta toki sakratuenak -nere barne produktu gordinenaren jomuga izanak- aldapa latz bilakatu. Bertzeek, aipamenik ere ez, edo, egiazi zor baitzaio berea, **xokoño** batean zerbait, poxi bat, guti.

xokotto iz adkor txoko txikia. ik xokoño. **Xokotto** bat züten ediren.

xola iz ipar adkor zola. Errekulusara buruz segitzen dugu, **xola** hartan Gainekoleta auzoa uzten dugula, lehenago Hanxola deitua. Patar **xolan**, etxalde handi baten aitzinean, zakurrak. Gaztaroko oporretan gure mendi **xolako** pentzean belar edo soro metak moldatzen genituen. Askí da gure erreka **xoletarat** itzuli bat egitea eta ez du nehorik dudan ezarriko ura eskastua dela. Biribilkatua bezala dago herria, **xolan**, xiloan. Holako egun eder ospetsu eta debozione haundi horrek erakusten du jendeak bere bihotzaren **xolan** badaukala oraino zerbait nik.

[3] mendi xola (16); mendi xola taldeekin (4)

xolomo 1 iz adkor solomoa. Mostradore altua, eta haren atzean neskezahar erdi herren begi-okar bat, txorixoa, **xolomoa** ala haragi egosia nahi al zenuen galdetzen zizuna, ahoa ia zabaldu gabeko errosarioan. **Xolomo** egin berriarekin betetzea bakarrik falta zaie.

2 (hitz elkartuetan) Mendi-buelta eginda gero geratu ohi ginen garai batean Sasibilen, **xolomo**-otarteko bat jateko. **Xolomo** usain goxoa dator nonbaitetik.

xomage iz ipar langabezia. Industriak sofritzen badu ere, eta langabeziak doi bat goiti egina tokika, badute han ere kurrinka, doi doia ehuneko bostetara jautsia dutelarik **xomagea** beste gune batzuetan. Ez dugu entzun baden apezik **xomagean**, lan gabeko.

xomait ik **zenbait**.

xomorro 1 iz adkor zomorroa. Lau bat orduko bidean ibili, eta apenas oroitzen dudan ezer, lehen ikusitako harri, iturri, ataka, bordaxar, zubi, arbola, belar, pizti, **xomorro** eta mila xokoren irudi nahastu batzuk ez badira. Azterketa horrek diraeino txindurri edo beste **xomorroren** bat azaltzen bada. Soro eta alorretako laborean hartxo eta **xomorroen** izurriteen kontra. Anbar tantoetan betiko harrapatutik geratzen diren **xomorroak** bezala. Herri hizkeran ezezik, literatura idatzian ere utzi du bere arrasto nabarmena gure **xomorro** hegaldun amorragarri honek. Ebaki bat masailan, beharbada goiz hartan bertan bizarra mozten egina, eta mantxa gorritzat bat beharaxego, **xomorroren** baten heldukada seguraski. Zeru garbian errege ahaltsua da eguzki gorria, eta haren azpian **xomorroak** bezain ezdeusak dirudite hamabi gazte izerdituek. Ez-egiteko hori egitean bere burua jainkotzen zuela, **xomorro** izanez konformatu ezinik.

2 (mikroskopikoa dena) Ur tanta batean bizi diren **xomorroak** ez ditu ezagutzen. Baliteke aurretik edukitzea nik **xomorroa** barruan, eta hainbat gaitzen ondorioz gorputza ahuldua. Orain elikagaiak kutsatzen dituzten **xomorroekin** nahiko komeria badagoenez, geroagoko legeriak zorrotzago jokatu beharko du.

3 (hitz elkartuetan) Adar eta hostoetan, zuhaitz ale bakar batean, zientzia gizonek 50 **xomorro** mota topatu izan dituzte. • Jakina, paper-**xomorro** ezdeusen batek egingo zidan, ezer gogoan eduki gabe, Krapotkin izenpeko pasaporte hura.

4 irud/hed **Xomorro** familia gara gu.

5 xomorro-xomorro adlag "Baliteke hegazkin supersonikoren batek sortutako dunbotsa izatea", adierazi zuen Baionako suprefetak **xomorro-xomorro**.

xomorrokeria *iz adkor zomorrokeria*. Kirol batek gainditu behar dituen faseak ez ditu gainditu oraindik eskupilotak, behialako tongoaren fantasmak **xomorrokeriaren** forma hartu dutelako eta, ondorio gisa, aldian behineko, ematen den iruzurra.

xomorrotxo *iz adkor zomorrotxoa*. Burduntziei ere atsegin zale, baina ez ditugu horregatik larru beltzezko jantziz eta zartailu-astinduz atseginaren bila dabilzan **xomorrotxo** txiki doilortzat zertan hartu.

xopin *iz zotina*. Aiak eta hasperenak, intziarik eta nigar **-xopinak**, eta, zure bihotzean, ausiki ezin minagoak.

xopinka adlag zotinka. Ene laguna handik gutirat agertu, eta bazter baterat eraman nuen, non nigar **-xopinka** hasi baitzitzaidan.

xopote *iz* Udaberri aldera, lizar adaxka lodiskonak eta xuxenenak berexu eta kimatuz lizar arbak egiten genituen, egur **xopote** baten gainean xorroxu eta, leka aihenen euskarri patzeko baratzean.

xorabiatu, xorabia, xorabiatzen da/du *ad adkor zorabiatu*. Batek, ez zuela lo ondo egin, besteak, haize-boladak penaturik ibili zela... horrenbesteko depresio-guneak ez **xorabiatzea** ere, mirariaren hurren koka liteke. Bezperatik ukan zuen eklipseak **xorabiatu** edo.

xoradura *iz adkor zoradura*. Babacar Coulibalyk, Mamadou marabu ospetsuaren kartak banatzen zituen: maitasuna, arrakasta, lorpenak, sorginkeriak, **xoradurak** ezabatzea proposatuz "de san fron". Aita izatera etsita, **xoradurak** hilabeteak iraun zidan. Begi aitzinean lainoa bat-batean alenatzeak istant bateko **xoradura** eragin zidan.

xoragarri *iz adkor zoragarria*. Seme **xoragarri** bat ere izana du. Leku **xoragarri** hauetan ez dakit zer naizen, so egile ala argazkilari. Gure mendi **xoragarrien** artean erresumaño bat bezala bildurik zituzken ikusi nahi zazpi probintziak. Aran ibaiaren lehen urratsen eremu **xoragarrian**. Errioxako Naiaratik Leongo Ponferradara, Galizia hor berean delarik orain, bide **xoragarria** egin dut bizian, amets guti errealitate atsegingarri bilakatzen dira. Orduko ezkielen boz **xoragarriak**. Zenbat oroipen **xoragarri** hitz sorgin horren ingurukoak, beti ere gizasemeen etxetik kanpoko zereginei lotuak. Gure mendi **xoragarrien** artean erresumaño bat bezala bildurik zituzken ikusi nahi zazpi probintziak. Denbora batez **xoragarri** zen gure Euskaldunak ikustea, igande egunetan, pilota partidetan, merkatuetan, bakotxa bere gerriko gorriarekin eta bere makilarekin. Bospasei aste joan ziren hola, denak berdin **xoragarriak**. Meza bat zinez **xoragarria**, Josep Camino apeza aldarean, berrehun eta berrogi bat kantari zituela bere aintzinean.

[3] aratsalde xoragarri (3); argazki xoragarri batzu (3); beharrien xoragarri (3); besta xoragarri (3); egun xoragarri (22); egun xoragarri bat (11); egun xoragarri baten (4); gune xoragarri (4); guzien xoragarri (3); ikusgarri xoragarri (7); ikusgarri xoragarri bat (5); kantari xoragarri (3); partida xoragarri (6); partida xoragarri bat (3); talde xoragarri (3); toki xoragarri (9); toki xoragarri batean (4); besta xoragarria (4); egun xoragarria (5); ibilaldi bat xoragarria (3); ikusgarri xoragarria (6); meza xoragarria (3); toki xoragarria (4); zinez xoragarria (4); bazterrak xoragarriak (3); boz xoragarriak (3); kantu xoragarriak (4)]

xoragarriki adlag ipar adkor zoragarriki. **Xoragarriki** iragan da egunkari berriaren aldeko kantaldia, tokiko sustengu taldeak antolatutik, Xuriatea ostatuan. Hemen berean berri eman bezala, **xoragarriki** iragan da Baionatik abiatuz, 32 Lapurtar eta Baxenabartarrek joanden igandean Nafarroan gandi egin bidaia. 20-20 berdinurik, Goñik bi azken kintzeak **xoragarriki** trenkatu ditu bat xokoan, bertzea bi-paret xoragarri batekin. **Xoragarriki** ari zitzaion Aimar Patxiri irabazten ezkerrekin kasik baina eskuinaz behartu den pilota batean zartatu zait zaina.

[3] **xoragarriki iragan da** (4)]

xorakeria (orobat xorakeri eta xorokeria) *iz ipar adkor zorakeria*. Eta gero, begiak maltzurkeriazko tanta lodiez pelatuak, destainazko ukituak ahotsean, kanona, kanona, horiek **xorakeriak** ditützü; dostetazko ume-engainagarriak. Itsasuko zeremonia, edo bederen haren oihartzuna, ziurtasun horien barnetik begiratzen nituen eta beraz **xorakeri** horiek kanpoan uzten.

xoramena *iz ipar adkor zoramena*. Bainan miseria ttipi horiek laster ahanzten dira, gogo-bihotzetan mendiaren **xoramena** baizik ez atxikiz. Itxanteko, elur gunetan zehar igorik, Autzaren **xoramena**, 1306 metretan. Hegoaldean buruz-buruka lehiaketak hasi dira lau eta erdian betiko ustegabe eta publikoaren **xoramenekin**. Urte guziz bezala, Oientzero jin da ikastolara opariz kargatua eta arratsaldea pasatu du haurren artean kantuz, hauen **xoramenerako**. Urte guzian milaka jende da ibiltzen Belokeko frailetxean, otoi eta bakealdi jastatu nahian, ixiltasunean ala fraileen kantuen **xoramenean**. Zer **xoramena**, bereziki *a capella*-ko kantuetan!

xoramendu *iz ipar adkor zoramendua*. Bere jakitate haundia iturri pare gabetik hola ixuriko zuena, eskolan bezala eskolatik kanpo, entzulearen **xoramendua** eginez orozbat. **Xoramendu** bat izan da partida hau eskuzarten erdian oren bat eta hamarrez. Gauden gurearekin gu aldiz eta beheartetik horren **xoramenduan**.

xoranda *iz adkor txoroa*. Ilupa **xoranda**, xoxo alaena!

xorarazi, xoraraz, xorarazten du *ad ipar adkor zorarazi*. Garaiz **xorarazi** baino lehen sugeak zizta egiten badu, ez du irabazirik suge-xorarazoleak. Errepublikak liru **xoraraz** mundua.

xoratu, xora, xorazen da/du *ad ipar adkor zoratu*. ik **txoratu**. Zer ikusgarria! **Xoraturik**, liluraturik egoiten naiz begiak altxaturik, sekulako dutxa hartzen. Orduan ere Kattalinek besta zenbaitetara eraman zuen eta Sophie **xoraturik**, xarmaturik gelditu zen. Denak erakartzen zaitu, denak **xoratzen**, odaiertzen marra leunak, zuhaitzen antolamenduak, hondarraren koloreak! Alde batetik **xoratua**, bestetik aski penatua! Sendagleak eta haurtzainak **xoraturik** zeuden haurrarekin eta aho batez esan zuten lehenago bakan ikusi zutela horrelako aingerutxo ederrik. Ttipi ttipitik bertularien manerak hartu zituen, mahai baten gainera hupatzen zuten eta bazkaltiarak **xoratzen** zituen bere haur gogoan atxikitzen zituen koplak eta zirtoeekin. Irriz irri egoten ginen, ni beti berdin **xoratua**. Mito honetan, itsas kantuak **xoratzen** du ehulea. Horrek **xoratzen** du, endemas jende xoxoa: seminarioan oratoria ikasi duen apezkondoak, hitzak pisatzen ikasi duen hiztun dotore doktoarek. Gaurko munduak badaki nola nun **xora**. Trabestismoa maite duten gizajo koadrila bat, odola ikuste hutsak **xoratuko** lukeena.

[3] bazterrak xoratu (3); denak xoratu ditu (4); jendea xoratua (3); xoratua bezala (3); xoratua egon da (3); jendea xoraturik (3); xoraturik egon (4); xoraturik utzi (5)]

xoratze *iz ipar adkor* Batzutan kantu eta mahainak utzirik, hartu ditugu beste **xoratze** memento batzu ere: elur erdian zakurrekilako lerrazkinak, aintzira ormatuetan arraintzan...

xori ik **txori**.

xoriburu ik **txoriburu**.

xorigari ik **txorigari**.

xoriño ik **txoriño**.

xoritto ik **txoritxo**.

xorizo ik **txorizo**.

xornale *iz eguneko soldata. ik jornal.* Eguneko **xornalea** 2-2,50 pezta, xanik bagekoa; xanaekin 1-1,75 pezta.

xoro 1 *izond adkor txoroa.* Izeba eskola gutikoa zen, baina ez **xoroa**. **Xoro** batentzat hartzen nauzu ametsetako andre bat hola aipatu dizudalakotz? Geroago Compiègne-n jakin nuen Akizetar gazte **xoro** baten etxean gestapoak letra bat aurkitu zuela, bikario jenerala zer afera larrian sartua zen frogatzen zuena. Mixel Labéguerie-ren bat bi aldiz eman du, **xoroaren** kantua xorieri, zuhaitzei mintzo zen **xoroarena**. Ez ahal gaituzte moda **xoro** batzuek airatuko, besteak gureez gustatuak direlarik? Hots, goizegi dela bai oraino amets **xoroen** argiegitzeko bainan ametsa **xoro** hartarik ari girela gero-ta-hurbilago jartzen. **Xoro** desafio bat izan zen lehenik.

xorokeria ik **xorakeria**.

xorro¹ *iz adkor zorroa.* Dantzari batzuek perlez brodaturiko galtzarbe-uhale larruzko bana zeramaten bularrean zeharka, eta handik zintzilik hiruki-formako **xorro** bat, punta beherantz zuena. Aspaldixko honetan hor dabil puja tikiak lehertu ez lehertu, lore tikiak buruñoak **xorrotik** atera ez atera. Hello esan eta esertzearekin batera mahaspasazko plumcake zoragarria atera zenuen **xorrotik**.

xorro²

1 xorro-xorro Hark bezala eta otsoek bezala lapurtzen nuen: egokiera nuen guztietan, baina maltzurutasun **xorro-xorroz** eta neure burua arriskuan jarri gabe.
[3] **xorro xorro** (4)

xorrotada *iz adkor zorrotada. ik txorrotada.* Izotz puskaren batek edo ur irakin **xorrotada** batek bihotzean jo egin banindu bezala. Betiko antzerkia, botila erakutsi, kortxoa kendu, eta **xorrotada** bat isurtzen dizutenean dasta dezazun, ondoren galdetuz: [...].

xorrotx (*orobat xorrotz g.er.*) **1 izond adkor zorrotza.** Izaiaren antzeko ostu **xorrotx** puntadunak ditu. Banbu luze batzuren puntan lama **xorrotx** bat ezarri. Arku dotoreko bekainak zituen, aurpegi leun **xorrotxa**, mugimendu bizi baina zehatzak.

2 irud/hed Neska lerdena, izpiritu **xorrotxa**, begi argiak, bertzeen hitzari beti erne. Segi hola xure izpiritu argi eta **xorrotxarekin**. Begi argi **xorrotxak**. Begi bat biziki **xorrotxa**. Bere mixto **xorrotxarekin** xirika, badirudi ni tentaztea beste xederik ez duela ekarri. Lopez Ortiz gisa berean mintzo da **hitz** xorrotx hauekin: [...]. Erakaslek ez zuten aise onartzen, sobera galde **xorrotxak** ateratzen baitzituen eta, kanporatua izan aintzin, bera joan zen eta penatua gelditu nintzen. 100eko 100 euskaldun izaiteko ametsa jorratu duelarik Itxaro Bordak, bere luma **xorrotxarekin**. Euskadi saria irabazi dion azken liburuan, [...]. Politikari horiek apetitu **xorrotxa** dute eta jadanik badira boz horiek baizik ez baitituzte gogoan! Itsasoaren marruma eta antxeten oihu **xorrotxak** ziren haien konpainia bakarra. Jakin-gose extu **xorrotxa**.

3 (adizlagun gisa) Bi aintzinekoek izan dituzte beren pixtura aldiak, lehenik Belascainek, **xorrotx** eta bipil, gero aldiz Battitt Maytek, indartsuago. Hau bezalako toki altuxketan, haizeak **xorrotx** jotzen du. Arraunek **xorrotx** egin zuten hots, uretan denak batera berriro sartzean. Begia beti erne eta beti berdin **xorrotx**. Iñaki Arrosagaray joko horretan izigarriko pilotari trebea agertu zaigu, begia **xorrotx** eta zangoak zalu. Sekulan baino erneago, beharriak txut, begiak **xorrotx**, eraman zituzten bi iheslariak.

[3] **begia xorrotx** (3); **izpiritua xorrotx** (4); **luma xorrotx** (3)
begi xorrotxa (3); **izpiritu xorrotxa** (6)

xorrotz ik **xorrotz**.

xorroxioka *adlag adkor txorriotxioka.* Apenas aldatzen duten partiturarik: kantari xirulariren bat **xorroxioka**, besterik apenas!

xorroxki *adlag adkor zorrozki.* Baionako Ikastolek eta Tuntunak, *Baionan Kantuz* eremaiten duen taldeak, **xorroxki** prestatu dute sartzeara, behar diren liburutto, dizka eta segimenduak plazan izanen direlarik. Bata orduko teologia beharrena ikasten gunuala **xorroxki** bere bikaria deitzen zuan dizipulü gaztearen ahotik, erakasle argia eta larderiatsua beitzen.

xorroxtarri *iz adkor zorroztarria.* Martizen **xorroxtarriaren** asots kolpekatua zurean zizelkatu opotsean hezetzeko sartzen oihartzen zen, floka-floka. Emaztearen oihu eta negarren oihartzuna biderkatzen zuen labanaren mihian hara-hona zebilen **xorroxtarriaren** xirrixarra metalikoak.

xorroxtu, xorroxtu), xorroxten **1** du *ad adkor* zorroztu. Berez, eguteren eguzkiak gozo-gozo laztantzen zaitu, baina tarteka haize bixi gordintxo nabaritzen duzu soina tenetuz eta aurpegia **xorroxtuz**. Izanen dituzte kontrario pollitak aste ondar huntan berean irabazleek, hor baitaude ere, hortzak **xorroxturik**. Begia **xorroxturik**, arkatxat bat eskuan, barrabilak hurbiletik kontrolatu zituen, zorririk ez zen dantzan ari ikusteko. Artikuluak irakurtzean, oharitzen gira segur lumak legundu eta **xorroxtu** zirela astez aste. Jabeak (Tolosako Maristak) etxaldea salgai ezarri du, Herriko Etxearen apetitua **xorroxtuz**, hunek den mendren arazorik gabe bizitzaleak kanpora lezazkela.

2 (*era burutuia izenondo gisa*) Isiltasun nerabea, bi begi beltz, bekainak **xorroxtuak**.

xort iz pertsona helduen galtza laburra. Gehienek tiserata eta **xort** txiki bat zuten soinean. Bulebarrera zihon bidexkan hiru puta, beren **xort** eta minigonak, beren zango amaiezinekin instalatu zirelarik, [...].

xorta 1 iz likidoez mintzaturaz, tanta, apurra. Kattalinek lehenago zerbitzatu patxarenetik **xorta** bat hurrupatzen du eta apal apala jarraitzen [...]. **Xorta** epel eta larri batzuk. Botila bat esnerekin itzuli zen baratzera, **xorta** bat platerean ipintzera. Guk hemen maite dugu ongi jatea, **xorta** bat edan, dantzan eta...

2 (*hitz elkartuetan bigarren osagai gisa*) Arno **xorta** bat, ura...?_galdegin zion. Gure aitari mutilok jatorduetan ardo **xorta** bat edatea gustatzen zitzaiole. Kafesne **xorta** bat. Eskuan zeukan baso garbia mahaira ekarriz, kafe **xorta** baten zerbitzateko asmoz. Gero kafe **xorta** bat, edo halako zerbait, kolorez bederen. "Ospatzeko gauza handirik ez dago, baina...". eta burbon **xorta** bat isuri zuen apalategitik hautatutako kopan. Hartu pattar **xorta** bat biderako. Ez ote dugu salda **xorta** bat merezi? Ene bekatuarekiko hisiak ubide berean ipinarazten zituen, finean, ur-**xorta** haiek guztiak, eta uholde baterat biltzen. Ikusiz deus ere ez dutenentzat joaiki direla guziak, ur **xortekin** egiten dire errekak. Zeren segur bainago ezen Maddalenen hitz bakoitza euri-**xorta** biribil bat zela. Ene ezpaineak bildurik Magaliren negar **xorta** bat edo bi. Haren hitz bakoitza olio **xorta** bat bezalakoa baitzen. Iduri bakoitzari humore-**xorta** bat balegokio bezala. Buruhas naizelarik, izerdi **xortetan** eguzkiaren sistak. Artean hazi-**xorta** galduren bat zeriola. Sainduaren odol **xorta** iduriz lehor bat.

3 (*hitz elkartuetan bigarren osagai gisa, lehena izenondoduna dela*) Mainuaren ondotik, arno bero **xorta** bat edan dute itsasoan sartu direnek. Ur beltz **xorta** bat ukaiten zuten ogiaren laguntzeko. Eguerdi haietako salda ez baitzen bertzerik, ur bero **xorta** bat baizik.

4 *irud/hed* Tauladaren gainean etzanik, bakoitza ahal bezala kokatu da, eleak isiltzen dira emeki-emeki, eta lo **xorta** baten egitera entseatzeko gara. Musika **xorta** bat Hiru-Kultur elkarteko txalaparta joileekin. Bentzenoaren matrazean "ilar erdi baten lodierako" potasio **xorta** bat bota.

5 *adkor sorta*. Edo santiobelar puxkatxo baten tisanatxoa prestatuz, edo insusa-lorearik bere garaian bildu bazenuen, handik **xorta** tiki bat botata edo. Aurreko urteko lore-belar eta landarez elizan bedekinatutako **xorta** xaharra sutara botatzen zen.

6 (*hitz elkartuetan*) Begira mihura **xorta** lotsati enigmatiko horiei. Pazkoan azao edo gari-**xorta** bat zeramaten. Sudur ondora ekarri dut belar **xorta** loratua. Noizetik noizera, xinpart batek besteak baino biziago urrez erraustatzen zituen haren ile-**xorta** barneko ilun-nabarrean gorritzka agiri zirenak. Ornitologoak adiskidetasun-frogatzat eman zion aspaldi luzean garbitu gabeko ile-**xorta** baten truke. Kate-**xortak** ere egin zituen eta zutabeen goialdean ezarri; gero, ehun granada-fruitu egin zituen kate-**xortetan** ezartzeko.

7 (*hitz elkartuetan bigarren osagai gisa, lehena izenondoduna dela*) Kardea izena hartzen zuen, eskuan elorri xuri **xorta** bat erakutsiz jendea sorgindu eta liluratzen zuena.

8 (*hiru osagaiko hitz elkartuetan*) Haietan ere hegadun izaki-irudiak, palmondo eta lore-**xorta**-irudiak zizelkatu zituen.

[3] arno **xorta** (7); arno **xorta** bat (6); belar **xorta** (5); bero **xorta** bat (5); euri **xorta** (9); euri **xorta** bat (6); kafe **xorta** (4); lore **xorta** (9); odol **xorta** (5); sagarno **xorta** bat (3); ur **xorta** (24); ur **xorta** bat (11); ur **xorta** baten (3); **xortaz xorta** (4); lore **xortak** (4); ur **xortak** (3)

xortadun izlag Mihura **xortadun** adar tiki bat.

xortaka adlag xortetan. Bizitza tantaka, **xortaka** edo borborka, zetorren bezala gozatzearen aldeko suharra. Ipintzen dute iturri baten azpian, zainari ura, itogin edo itaxur baten modurat, **xortaka** darion. Batzuek, ura **xortaka** darion bagoiaren burdineria milikatzen dute. Medioak **xortaka** eta mespretxua metaka.

xorte iz ipar zozketa. Lehen haitadak hasiko dira **xortea** tiratu ondoan ortzirale, urtarrikal 28, arratseko 20.30etan. Igande huntan **xortean** atera dituzte finala zortzigarrenak eta Baionesez errezebitu behar dute Pariseko Saint Germain talde handia. **Xortean** tiratu ondoan, Beñat Inchauspe Hazparneko kontseilari orokorraren eskutik, heletar bat da irabazlea: Guillaume Uhart.

xorte ik **zorte**.

xorten ik **txorten**.

xortola (*corpusean txortola soilik*) iz tanta. Goizetan ordea [...] gaueko gizon-hazi **txortolak** xahatzen zituen. Agian, beraien jario amniotikoen **txortola** zelestiarrak nonbait botatzen zituzketen: norik zekien zuzen zer bilakatzen ziren lainoak...

xortu ik **sortu**².

xota ik **txota**.

xotil 1 *izond adkor* sotila. Kinka larri hartan, ene izaite guztia joa eta suntsitua izanki eta, zergatik neska **xotil** beltzaren hark deitzen bezala ninduen, zerbait garrantzitsu erran nahian? Baziren ehunez goiti, ongi apainduak eta zernahi zamaldunez iganak; baziren gizonak asko, andere **xotilak** aski trebe beren zamarien gainean. Emakume **xotil**, arriskutsu, gaizto bat. Gizon langile eta **xotil** baten oroitzapena uzten dauku. Eta zer erran dantzari saldo hortaz, oro berdin arin eta **xotil**, mutil "zirtzil" eta neskatu grazios haiek! Xinglea, bakuna eta **xotila** dirudi. Eguraldiaren eguneroko eta ordu oroko gurpilean, aroaren hegada pinpilinpauxa **xotil** intseguru baten antzekoan. Badira hemen gairi anitz jende erretretan sartuak eta oraino izpiritu **xotila** dutenak pare gabeko esperientziarekin batera. Aire tenetxo bat, **xotil**, elizkoi eta menekoegia, Erruki Etxeko moja bezalakoa. Han lapatuko da, eta agudo sortuko, hormatxulo tikienean ere bai, harkaitz arte **xotilenean**, bere zainak auskalo non ezkutatuta.

2 (*adizlagun gisa*) ik **sotilki**. Arantzazuko behatoki izango zena ere, xume eta **xotil** abiatu zen. **Xotil** eta garbi galdetzen, ezin asmatu du inola ere. Vals edo polka edo skotish edo mazurka, denak zalu zalu joiten zituen orkestrak, beraren klarineta entzuten zela

ozen eta **xotil**, denen gidari. Oharrikzko Familia Sakratuaren serorek ongi eta ixilik apaindurik laborantza gune batean apain eta **xotil**, etorriko diren noiztenkako otoizleen eskuko.

3 xotil-xotil adlag **xotil-xotil** egiten dut galdera: zer da lurra?

xotilki adlag sotilki. Horrelaxe, **xotilki** adierazi du esaerak martxoaren patua. Gargolaren pasadizo hark ez zuen bestelako garrantzirik izan: lekuz kanpoko aldarrikapenak **xotilki** isilaraziak -ezen jendeak uste izan baitzuen bat-bateko hotz izugarri hura fronte polar baten eraginez gertatu zela.

xotin iz adkor zotina. Haren aurrean, nire larritasuna egiazkoa zen eta **xotin** ito batzuen artean xifrituriko irribarre bat zen haren mintzabidea. Haren negar-**xotinak** gogoan ditut oraino.

xotinka adlag adkor zotinka. Ama (negar **xotinka**, gaztea besarkatu):_Ni ez naiz izan!_Ni ez naiz izan!

xotx 1 iz adkor zotza. Sahatsa bezalaxe, **xotxak** lurtean tinkotu, urmael ingurua nahikoa, altsuma berriak bertan agudo sortzeko. **xotxetik** heldu dira altza, sahatza eta bertze zombait zuhamu mota. **Xotx** edo dado baten bidez, behar ziren hiru pundutako lerroa heldu irabaztekoan.

2 irud/hed Zeren eta, ez behialako Euskal Alderdi Jeltzale zaharrak, ez haren ondotik agertu diren **xotxek**, ez dute oraino partida irabazi.

3 (hitx elkartuetan) Ogi meta borobilak, **xotx** taula batean bezala jarriak daude, orain emeki emeki lurtean pausatzerantz doan eguzkiak haien itzalak luzatzen dituela. * Ezingo zuten noski baldin eta bentariak kanabera-**xotx** bat zulatu ez balu.

4 txotxetan adlag Noiztenka ostatura hurbiltzen zen kartetan edo **xotxetan** jostatzerantz. Tonneliers karrikako ostatu batean, lau gazte **xotxetan** jostatzen ari ziren, irriz.

xox iz adkor sosa. Urtean birritan, **xox** xixtrin batzuen aitzakian, hori ere gezurra dela gogorarazten digute agintariek, erlojuei atzera edo aurrera eraginez. Nik eta hik eta Denverrek azkeneko **xoxa** arte gastatuko dinagu. Emakumeak atea ixten zuen olana zabaldu zuen, eta sartuz zihozzenen **xoxak** jasotzen hasi zen. Oraingoa ia debalde atera zaizue, gaizto demontreok, baina hurrengoan **xoxa** ekarri e? Orduan lortu zituen Jexuxek sonu berria erosteko behar zituen **xoxak**. Diru-eskeetatik ateratako **xoxekin** eta lanean hasiak ziren seme-alaben soldatekin. Azkar, mug, lau **xoxetan**, lau txakur txikiren trukean! Ez zuten **xox** bat biribila, baina ez zuten historiari egiten horregatik.

xoxketa (orobat xoxketa g.er.) iz ipar zozketa. Huna **xoxketako** zenbaki irabazdunak: 21-107-143-156-333-833-927-[...]. Maiatzaren 22 an eta 29 an izanen dira **xoxketa** ttipiak eta aldiz haundia ekainaren 5 ean denboraldiaren bukatzearekin. **Xoxketa** berezi bat ere beharra da, ikuska ibiliko diren guzietan parte hartzen ahal sari eder baten irabazteko menturarekin. Uztailaren 31n izanen den kermezari buruz, xarteletan agertuko dire azotegiko andreak; **xoxketa** ederren mentura, irabaztunentzat.

xoxo ik **zozo**.

xoxokeria ik **zozokeria**.

xoxola ik **txotxola**.

xoxolinkeria iz ipar adkor txotxolokeria. Akize aldeko lau gazte dira, doi bat trufatzaileak, omere gozo batez eta berdin **xoxolinkeriz** beztitzuz beren ikusgarria.

xoxolo ik **txotxolo**.

xoxotu ik **zozotu**.

xu izord ipar adkor zu. Iduri du "**xu**" erraiteak berekin daukala maitasun gehiago. -Mintzatzen ahal xira **xu** -ihardetsi zidan bortitz-, eta frondan bildu harri zorrotzekin kuskandel buztan ebakitzerantz abiatzen zineztelarik, ikasle ona xinen? -**Xu** bai nini axkarra! Eta **xu**, nor xitugu? **Xuk** ere duxu espero. **Xurekin** ez dixit beldurrik! Eskerrak **xuri**, ama.

xuabe 1 izond xuabea. Evak larruazal **xuabea** zeukan. Malda beheara **xuabea** aprobetxatuz saiatu zen arnasa berreskuratzen. Urak uhin **xuabeak** egiten ditu eta borobil txikiak handituz joaten dira larruaren koloreko bazterretan hil arte. Zein atsegina udaberriko aire **xuabea**. Bazekien entzuten, lagun ona zen, ahots **xuabea** zuen. Haren manera **xuabeak** eta izaera biguna. Ur urdinaren eraso **xuabe** nekazekin. Berehala, **xuabeak** ziruditen kolpeak gogortu egin ziren, adarrak soilduz zihoztelako eta egurrak basterik aurkitzen ez zuelako. Gaztaina-koloreko ile hura zetazko jantzia baino **xuabeagoa** zen.

2 (adizlagun gisa) ik xuabeki. Agur esateko era politagoa zen inoren eskularruari tira egitea, hatzetatik **xuabe**, ume jaioberriek egiten diguten eran. -Zuei ardoak erasan dizue -esan zien **xuabe**, baina hitzak ondo ahoskatuz. Musika aparatuan, Mick Jagger ari zen beti, **xuabe**, burua gorputzetik bereizten denean bezala. «Oso maitakor, **xuabe**, goxo» hasi zela dio. Urte batzuetan, hotz-beroaren aplakatzeko hau, **xuabe**, koskarik gabe egingo da, eguratsa eta airea baketsu, zirkinik gabe dabilzanean. Zenbat eta geldoago, orduan eta **xuabeagoa** eta astiroago dator iparreko joera umel eurtsua.

3 xuabe-xuabe adlag Beren oinetan, amildegi baten bukaeran, itsasoa ikusi-entzuten dute, arroken kontra **xuabe-xuabe** lehertzen. Belarritik gertu ari zaio, **xuabe-xuabe**, ia ahopeka. Lagunek adarra jotzen zidaten **xuabe-xuabe**, esanez: [...]. Medikuek jakinarazi dio bihar bertan has daitekeela entrenatzen: korrikan eta pilotatzen, **xuabe-xuabe**, lehen egunetan behintzat. Orain..., zergatik ez *Pet Shop Boys xuabe-xuabe*.

[3] **xuabe xuabe** (18)

xuabeki *adlag* suabeki. -Hasi da gonbitoka -aipatu dio **xuabeki** Luziak Lucyri. Honela, zuku jariakor honen gorputzak leunak direnean, **xuabeki** ukitzen eta **xuabeki** estimulatzen dituzte mihi inguruko sapai heze jariotsuak.

xuabetu, **xuabe(tu)**, **xuabetzen da/du ad** xuabeago bihurtu. Eguzkiaren sarrerak utzitako argitasun arrastoek **xuabetu** egiten zuten zerua; bere alderdi batek laino arinez eta tarte urdinez osatutako haur tapakia ematen zuen.

xuberera ik **xiberera**.

xuberotar ik **xiberotar**.

xuberotarsa ik **xiberotar**.

xuberotartu ik **xiberotartu**.

xueldo *iz* diru zaharra, hainbat balio izan zituen garaian arabera. Eskribauak, gastu guzien akta jaso du: ezpeziroak 50 **xueldo**, pitxergileak 33 diru; Erregeren "txermoni" partitzaileak, zaldia barne, 154 florin, zirujau odolzaleak hiru halako, eta eskribauak berak, auskalo zenbat gehiago.

xuhail *izond adkor* zuhaila. Bi kilometroko bide **xuhail** bat egin dut, eukalituaren artean bide luzeak ibal bat dirudi. Behi gorri **xuhailak**. Hala da beti gustagarri dela itsasoaren zilarrezko dirdira iguzki pean, eta zero gainean ere beren xafila **xuhailak** maiz aldatzen eta berritzen dituztela lano luma batzuek gure begien atsegingarri.

[3] gorri **xuhailak** (3)

xuhaur (*orobat xuhau*) *izord ipar adkor* zuhaur. Oixu! Aski duxu dena **xuhaurek** ordaintzea. -Izazu **xuhauk**!

xuhur 1 *izond adkor* zuhurra, zikoitza. Ez zaitez eseri **xuhurraren** mahaira, ez eta haren jakien irrikaz egon ere. Topikoak bestela badio ere, katalan guztiak ez dira **xuhurrak** ez poltsa-zimurrak, ezta gutxiago ere. Itsuskotarrak ez zitzaizkion **xuhurrak** izan dotearekin: Gararregiko oihaneko zurean eginiko altzariz bete zen Garrüzeko dorrea. Zekena ogitan ere **xuhur**, bere mahaiaren ere falta izaten du. Ez dakigula edo arrazoi jakinik ez dagoela aitortzeko modu bat funtsean, modu zuhur eta **xuhur** bat. Alargun txiki lodikote bat da, Villa Gamba jauregian aita edadetuarekin bizitzen jarria, etxeoandre, diru-kontuekin **xuhur**, beti zerbitzariak zaintzen azukrerik ebats ez dezaten.

2 (*hitz elkartuetan*) -Zure ametsetako andrearen aldean, uste dut badudan halako **xuhur** eta ximur aire bat. **Xuhur** fama dauka bere lagunaren artean. Parte hartze horrek ez ote du ba beraz halako **xuhur** aireño bat?

3 *irud/hed* Paretan, eskuin aldera, bonbilla bat, ororen argi-emaile **xuhurra**. Lanik ez baitugu oraino, jatekoa **xuhur** dugu. Baina nola fida daiteke geroari lana hoin **xuhur** deno? Egunerokoaren joanarazteko zeukaten diru **xuhurra** esketik biltzen zuten, bekaizgorik gabe. Denek jornal **xuhur** batzu baizik ez emaiten ahal handik, Parisetik eta biziki urrun girelaketoz. Garapen **xuhurreko** lurraldeak behar litzazke lagundu. Nola jar ikasi behar genuen, lekua **xuhur**. Aurpegiak gorri, elea **xuhur**, ez du aspaldi helduak direla. Herri ttipietan kutxak dirua **xuhur** du. Toki aberatsenetan aldiz bokazioeak **xuhur**. Antxua biziki **xuhur**. "Uzta nasaia da eta langileak **xuhur**", zion Jesusek. Oxigenoz **xuhur** ziren, eta horrek ez zituen laguntzen. Klasikoa zen haren janzkera, **xuhurra**: beixaren tonuetan garai gehienetan, urdin, xuri eta gorritz udaberriaren. Inoren agindurik gabe barreiatu dira nor bere alde, harri eta txaraka xumeek ematen duten babes **xuhurrera**. Gehiengo **xuhur** eta ximur batek. Gutarik zenbaitek ikasi genuen bizkitartean eta sinetsi, Euskal Herria ez zela mugatzen Bidasoaz honaindik hiru hegala **xuhurretara**, eta mugaz haraindian, Espainiako uztarri gogorraren azpian bizi izanagatik, Hegoaldeko gure haurrideek burua altxatuko zutela eta orduan, menturaz, guk ere.

4 (*adizlagun gisa*) ik **xuhurki**. Sukaldea hornitzen ere ez zuen **xuhur** jokatu nahi izan; aratxeak, zerrikumeak, bildotsak, oilaskoak, izokinak, barazkiak, arnoa... Ezin liteke instalazioak, segurtasuna eta ingurumena hobetzeko inbertsioetan **xuhur** ibiltzea. Seme-alabekin oso **xuhur** agertzen zen haien pentsamentuarentzako bazka ematerakoan.

5 zuhurra, gauzak zentzuz eta neurritz pentsatu edo pisatu artean aritzen ez dena. Udatzanean dago, ordea, Goyaren itsua, ilunabarrean, zeruko argitasun epela munduan itzaltzera datorreneko zahartzaro **xuhurrean**, eta bi begietako argia burura bildu zaiola dirudi. Agian, izena bera litzake, argiollarra, sekretu horren gordelekurik **xuhurrena**.

[3] dirua **xuhur** (3); lana **xuhur** (5); **xuhur aire** (5); **xuhur xuhurra** (3)

toki **xuhurra** (3); **xuhur xuhurra** (3); **xuhurra izan** (3)

xuhurkeria *iz adkor* zuhurkeria. Pentsamoldeak oso errotuta dirau: zikoizkeria, lukurreria eta **xuhurkeria** bezala, indibidualkeria edo berekoikeria ere nagusi dira egungo gizartean. Ene gaztetako ikaskideak eskuin eskuko hatz lodiararen eta zuzenaren artean atxikitzen zuen kizarako kafe hutsak, hiru azukre kozkorrek gozatuagatik ere, **xuhurkeriaren** marka iduri zuen. Izadiaren txantxa praktikoa desatsegina izan zen berak sorturiko animalia ornodunetako talde batzuk sei hatzez hornitzea lau gorputz-ataletako bakoitzean, berezko abako miresgarri hori daukatenei aldi berean erabiltzeko arrazoimena eman gabe; *Genus Homo* arrazoiaz hornitzean, ordea, hatz-behatzekin **xuhurkeriaz** jokatu zuen, hamarrekoak eta hogeikoak bakarrik ematen baitituzte batuta. Ez zuen inortaz gaizki erran, ezta diru kontuetan **xuhurkerietan** ibili ere.

xuhurki 1 *adlag adkor* xuhurtasunez. Zergatik lehengo haurrak **xuhurki** ziren bizi eta oraingoak aldiz holoko aiserian, soberakinak ez jakin nola balia? **Xuhurki** bizi segur bainan ez dugu miseriarik ikusi. **Xuhurki** botatzen nituen gauzak, ongi jakinik nori eskaini eta prezio hoberean saldurik, eta etxera eramaten nuen lekua aurki zezakeen oro. Etxekoandreek ezin asmatuzko tokietan gaurden bistatik gorde zituzten barazki idortuak, hala nola apez ilarrak eta ilar xabalak ahal bezain **xuhurki** xahutzen zituzten. Urte batetik bestera, **xuhurki** bizi ziren laborarien zorrak erret-aginduz hurrizten ziren. Handik berriz ere dei bat zabaldu dauku **xuhurki** baino **xuhurkiago** bizi behar duten horien alde. Egun hautako aroa ikusiz, segur ura **xuhurki** erabiltzeko erabakia, Prefetak zabaldua, ezeztatua izanen da dudarik gabe. Gisa guziz aintzina segituko dutela, doi bat **xuhurkiago** ari behar badute ere.

2 zuhurkeriaz. Bestenaz ere Parisek laguntza bereziak untsa **xuhurki** emaiten baititu eta laguntza horiek beraz aise eskasegiak baitira. *Lurra zain* elkarteak ez duena aise onesten, autobideaz arduratzen direnek berriak **xuhurki** emaita eta kasik beti azken puntan, biziki berant.

xuhurreria (*orobat xurreria g.er.*) *iz ipar* urritasuna, bakantasuna. ik **xuhurkeria**. Bere denboran apez erakaste egin du eta orai aspaldian bere erretreta baliatzen du oraino apez **xuhurreriak** galdegiten dioten bezala bere apez lagunaren zerbitzuko. Jende xehearentzat makur gertatzen dena, artzakiaren prezioa dela emendatu **xuhurreriaren** bortxaz. Hori ere balute Hego-Amerika

hortan **xuhurrerian** bizi direnek! Horra laborantza batzuen jabe zirenak han, eta gaitzeko **xuhurrerian** gelditu zirenak eta orain halaxe bizi.

xuhurrezia iz ipar urritasuna, bakantasuna. ik **xuhurreria**. Egituraketa eta barne formakuntza segitu, **xuhurreziaren** kontra lan egin.

xuhurtasun iz adkor zuhurtasuna. ik **xuhurreria**. Hutsaren hurrengo iruditzen zaizkit, hur ale horren **xuhurtasun** eta biribiltasun xaloaren ondoan. Osagai nagusia -burdinazko ohe baten gaineko estalkia- sarga urdinaren txatalez zegoen egina, artile beltza, marroia eta grisa: ilunaren eta apalaren aukera osoa, **xuhurtasunak** eta umiltasunak uzten duena.

xuhurtu, xuhur(tu), xuhutzen da/du ad ipar urritu, bakandu. Ez da dudarik, arrain batzu bakandu eta **xuhurtu** dira gure itsas-aldean. Arraina **xuhurtu** da, alde batetik, kutsadurarekin. Bassoran, jendea kexaturik altxatu da podorearen kontra, elektrika eta ezantza **xuhurturik**. Bazter guziak kixkilduak, ura **xuhurtua**, kabalek ere azkarki sofritu dute ainitz tokitan. Frantzia barnean, erditsu hortan edo ipar-aldean badira departamenduak nun medikuak arrunt **xuhurtuak** baitira. Ikusten delarik ikatza, petrola eta holako indargaiak azkarki **xuhurtzen** ari-eta, frango badaudela arrunt nukleartegien menturan, [...]. Mendearen bukaerako infernuak, paradisuak, ardiak eta artzainak desagertu ziren, elizak hustu eta apez larderiadunak **xuhurtu**. Ondorioz, erretreta kutxa horien gastuak emendatuz doatzi, diru-sartzeak aldiz **xuhurtuz!** Azken denbora hotan alabainan, lana berriz **xuhurtu** da. Hain zuzen, zure libertate hori berriz eskuratzeko orduan, **xuhurtzen** eta mugatzen omen dizute, noiz arte ote? Sortzeak hola **xuhurtzea** gogoetagarri da segur geroari buruz.

[3] ura **xuhurtzen** ari (3); **xuhurtzen** ari (11);

xuhurtze iz ipar urritzea, bakantzea. Zerk egiten du **xuhurtze** hori? Lanaren berriz **xuhurtze** horrek ez du deus onik ekarriko, hola segitzen badu segurik...! Goizetik jadanik izana zen nahiko mugimendu Baionako karrketan, sindikaten manifestaldiarekin, 3000ko bat jende erretretan **xuhurtze** mentura salatzen zuela. Apez **xuhurtzearekin**, langile berri batzu agertzen dira parropietan.

xuhurtzia iz ipar zuhurtzia. Euskalgintzako partaideek **xuhurtziaz** hartu dute berria, ez baitute neholako informaziorik eskuratu Obragintza Publikoarengandik.

xuhurxko izond ipar urri, bakan. Pena, jendea **xuhurxko** zela; beti berdin da, han ginenak biziki gustatu gira. Biziki ongi iragan da bertsu afaria joanden larunbatean, haatik jende **xuhurxko** iduritu da holako saio pollit batentzat.

xuingoma (orobat xingoma) iz mastekatzeko goma zaporeduna. ik **txikle**. Bestalde, sarrerako kontrola egina zuen uxerak artoski debekatu ditu **xuingoma** mastateak, eskuak sakelan atxikitzea eta esku zartak. Neskak, bien bitartean, kexu-zirkirik gabe eusten zion araketari, **xingoma** mastekatuz. Gero dastatu genituen liskarraren **xuingoma**, amorrazioaren gaztainak, hiraren mahats-aleak eta pesadunbrearen mahats-mordoak.

xuka adlag Xu izenordaina eta dagozkion aditz formak erabiliz. **xu**-ka ari zitzaidanan: xauri puttil xure makila ferratua non ezar eakutsiko dautxut.

xukabide iz xukatze bidea. Gaez, lurpeko lanean, metal isuria zihoan **xukabidea** konpontzen ari eta, hango lurrunak burua kargatu, itsutu, zulora erori zen. Komunetako **xukabideak** erabiliz, listariz loturik elkarri mezuak bidaltzen zizkieten.

xukadera (orobat xukador) iz eskuarki gorputza lehertzeko erabiltzen den zapi felpaduna. ik **eskuzapi**. Gero koloretako **xukaderak** hondar gainean zabaldu, etzan, eta eguzkitan belzten egoten ziren. Hotelean dutxa behintzat bazegoen, eta **xukadera** ere bai, alkanfor-usainduna eskualde haietan ohi denez. Gas-berogailua piztu zuen, nola itzaltzen zen ere erakutsi zidan gabe **xukadera** garbia eta xaboia ekarri. Ondo lehortu, jantzi eta **xukaderak** bildu ondoren, motorrera abiatu ginen. Azkenean, pixka bat nekaturik, errekatik atera ginen, ertzeko belarretan **xukaderak** zabaldu eta eguzkitan etzateko asmoz. Sukaldeko atean agertzen da, sorbalda biluzian **xukadera**, giroa aztertzen. Buluzirik **xukador** bat bakarrrik gerrian- bost lerrotan postako atea pasatu genuen. Gorputza lehertzeko **xukadera** handiaren mutur batez. Ur suil bat ekartzeko, ahalean; eta **xukadera** bat. Plateren **xukaderaren** ondoan pilatua zeukan amantal tolestu mordo bat hartu eta pasilloan behera ezkutatu zen. Argi gutxiko gela batera sartu gara, eta preso batek denon eskutan, nireetan ere, zapi bat jarri digu -ez, hobe esan, **xukadera**- keinuka esanez: erabili ostein, itzuli.

[3] **xukaderan** utzi (4)

xukador ik **xukadera**.

xukagailu iz xukatze gailua. Sentikortasun paregabeko tresna optiko bat da begia, diseinuari eta funtzionamenduari dagokionez ezaugarri harrigarri asko dituena; ez zaizkio falta, hara, ezta parabis-garbigailua eta **-xukagailua** ere.

xukagarri izond lehortzailea. Bev Shaw-k zatar **xukagarri** batekin ukitzen du eskrotoa.

xukapaper iz tinta-eta xukatzen dituen papera. Lehengo egunean argazki txiki marguldu bat aurkitu nuen **xukapaper** baten azpian. Haien truke nik bost milioi emango dizkizut -oihu egin zuen Maisiek idazmahaiko **xukapaper** bat astintzen zuen bitartean.

xukatu (orobat txukatu g.er.), xuka, xukatzen **1 da/du ad** lehortu, bustitasuna edo hezetasuna kendu. Bekokiko izerdia **xukatu** ondoren. Sudurzapi bat atera zuen poltsikotik, bekokia **xukatu** eta bere gutunetara itzuli zen. Aitak irribarre egiten zion, izerdiaren perlatxo zuriak zapiak **xukatzen** zizkiola. Malkoak **xukatu** eta zurrutada txikitzen hasi zen edaten. Begizuloetako negar-malkoak **xukatu** nizkion musuka. Txabusinaren mahuka batez **xukatu** zituen begiak. Eskua erabili du aurpegian erori zaizkion euri tantak **xukatze**ko. Ni mukiak ezin **xukatuz** nenbilen. Mukizapiarekin **xukatu** nuen aurpegia, emakume beltzak nire galtzei hautsa gainkentzen zion bitartean. Eskuak **xukatu** zituen eta, berriz jarri zen. Mariak, nardo garbizko kilo erdi bat ukendu, balio handikoa, harturik, oinak igurtzi zizkion Jesusi, eta gero bere ile-adatsez **xukatu**. Bev-ek eztiak **xukatzen** dio zauria. Mirandek betaurrekoak **xukatu** zituen eskuazpi txiki batez. Hirugiharren azken zukua ogiaz **xukatu** eta kafe kikara hustu zuen. Koxepa ontzien garbitzen ari zen, azken basoaren **xukatzen** doi-doi. Dutzatik **xukatze**ko oihalik gabe ateratzen ziren kanpora, oraino busti bustirik. Trinketeko sukalde xokoan ixil-ixila baxera **xukatzen**. Garbitua eta **xukatua** zegoen baxera. Harriak berez bigunak eta porotsuak izaten direnez, erabat lehortzen dute

morteroa, ur guztia **xukatuz**. Harria bera izaten delako lodia eta sendotasun handikoa, eta ezin izaten duelako morteroak duen hezetasun guztia **xukatu**.

2 idortu. Idorte sasoinean, dena **xukatzen** da, zuhaitz batzu baizik ez direlarik berde gelditzen.

3 ezin xukatuko izlag Itsasu herri huntan, hamalauko gerla denboran, 48 hilabetez, hilabete oroz, bana bertze, gazte baten hil berria jasan behar izan da, **ezin xukatuzko** zauri biziak idekiz aldi oroz...

[3] begiak xukatu (8); begiak xukatu zituen (3); bekokia xukatu (3); izerdia xukatu (10); izerdia xukatu zuen (5); kopetako izerdia xukatu (3); malko bat xukatu (4); malkoak xukatu (14); malkoak xukatu zituen (4); xukatu ondoren (4)

malkoak xukatuko (3)

malkoak xukatuz (3)

malkoak xukatuz (5)

tantak xukatze (3)

begiak xukatzen (3); izerdia xukatzen (5); kopetako izerdia xukatzen (3); malkoak xukatzen (4); xukatzen zituen malkoak (3)]

xukatzaille iz xukatze duena. **Xukatzaillearekin** gorputza torratzen ari da.

xukel ik **txukel**.

xuketa iz xuka hitz egitea. Euskal Herriko ekialdean beste alokutibo bi ere erabiltzen dira: zuketa eta **xuketa**. Hizkera neutroko *ni naiz*, esate baterako, *ni nuzu* da zuketan eta *ni nuxu*, berriz, **xuketan**, hitanoan *ni nauk* eta *ni naun* diren bezala. Zeharo bidezkoa dute euren zuketan eta **xuketa** alokutibo bereziak erabiltzea.

xuko (orobat xuku g.er.) 1 izond ipar lehorra, idorra. Bide **xuko**, patartsu eta harritsu batean naiz oraindik, eta hatsantzen hasia. Aro **xuko** ederra aste ondarrean. Gorapenean sarturik, aro **xuko** baten menturan gaude. Aroa bere freskoarekin **xukoan** dago. Toki bero eta **xukoa**, biziki arno ona egiten da. Oro har halere toki frangotan bazterrak zoin diren **xuku**, iturrtzak agortuak, pentzeak larrutuak eta iralekuak jadanik larrazkeneko jauntzitan.

2 (adizlagun gisa) Sasoineko fresko, aroa **xuko** segituko du, bero handirik gabe.

3 xuko-xukoa adlag ipar lehor-lehor. Galdetu ditelarik zerbait makur bazuenetz, politika-sailean bixtan da, Sarkozy-rekin, **xuko xukoa** hauxe ihardetsi du: ni niz nagusi eta nagusiak manatzen du, minixtroek obeditzen dute. **Xuko-xukoa** ezarriak. Hain naiz egarri non uste baitzait, aska **xuku xukua** ikusirik, agortua dela iturria.

xukrut (orobat txukrut) iz ozpinetan hartzituriko azarekin prestatzen den jakia. -Mariette, txikitxo, garagardoa aparrik gabe eta plater bat **txukrut**. Ziztorrak berehalaxe jan ditugu, eguerdian, **xukrutarekin**, baina lukainkak, gordetzeak baitziren, ongi lehortu behar dira. Egiaz esaten dizut ez dela batere gauza atsegina egunero **xukrut** jatea, adibidez, eta egunean bi aldiz jatea gutxiago oraindik. Igandeetan **txukruta** hartzen dute. Ostatu txukuna da: **txukruta** eta eltzekoa ematen dute gau osoan.

xuku ik **xuko**.

xukunki ik **txukunki**.

xularme iz poroa. Izerdia kanporatzeko, ordea, izerdi guruiak behar dira eta izerdi hori larruazalera eramango duten **xularme** edo poroak. Larruki bakoitzeko poro bakoitza tranpa bat bezala zen kopiatzaillearentzat [...] tintarekin edo kolorearekin behar ez zen orbanen bat egin baitzitekeen **xularme** horietako bakoitzean. Larrukiak egiteko antxumearen larruak erabili ohi ziren maiz, eta zenbaitetan jaiok gabeko antxumearenak, baina denetan estimatuena zakurrena omen zen, izerdi-**xularmerik** ez zuelako.

xuleta ik **txuleta**.

xulo 1 iz adkor zuloa. ik txulo. Ardura berezia hartu nuen botoiak zuzen lotzen, bakoitza bere **xuloan**. Ateko **xulotik** behatzen du zaindari alegatu berriak. Leihatilara joan eta saltzailleari lau token eskatu zizkion **xulotik** hiru dolar sartzen zituen bitartean.

2 (hitz elkartuetan) Pentsatu bezala, lau hilabete alferren ondotik, nire giltzak ez zuen arrotzu eskaintzen zizaion **xulo** laguna. * Matraila-**xulo** maliziosuek ahoaren albo banatan irauin zuten galdera egin eta gero ere. Hargatik debekatu zigutela elkar bustitzen ibiltzea, erraiten zutelako ezen ura azal-**xuloetarik** sartu eta eragin gaixtoa izan zezakeela gure humoreen funtzionamenduan.

xume 1 izond aski txikia; apala. ik xehe. (pertsonez) Gizon **xume** eta apalak indar izugarria erakutsi zuen pertsonak eta gizarte-harremanak aldatzeko. Gipuzkoa txikia da, Realta txikia da, eta gu geu **xumeak** gara. Museo hau oso bestelakoa izango litzateke indiar **xumeak** gehiago kontuan hartu izan balitzute. Popea, berriz, herriko apaiz **xume** bat zen, inperio errusiarrak dauzkan seihun mila horietako bat. Ez zen etxeko seme handietarik ene gisa, etxetiar **xumeen** bizitza ezagutua zuen haurrean eta gazte denboran. Otsein **xumeek** egin ohi duten bezala. Letren sukaldari **xume** honek osagai kulinario eta literarioz beteriko errezeta bat eskaini nahi lizuke. Nafar noble hori ez zen, hain segur, Frantziako handiki bat, baina ezta ere kapare **xumea**. Erromako elizaren kardinale gisa askoz arriskutsuago zen Azpilkueta, legelari **xume** gisa baino. Nikolas Korpanoff baitzen bera, Irkutskeko merkatari **xume** bat. Soldadutzatik libre gelditu zen zuzentzaile **xume** bat baizik ez baita. Jende **xume** eta zitala bezain bihozgabekoa izango naiz. Berak, bere bizia ospitale hortan nahi bazuen, jende **xume** enbaldituen, biziak kolpatuen errespetuz zela. Herri **xumea**, zintzoa, eta lan du sinesteak, baina eliza xume bat ere ez zeukan Trintxerpek.

2 (izen gisa) Maisu gorenak bere misterioak **xume** eta txikiei agertzen dizkie. Ordenara zetozen noble nahiz **xumeei**, beste gauzen artean esaten zitzaie, legendunak apalki zerbitzatu behar zituztela eta haien etxeetan bizi. **Xumeek** Jainkoari malguki jarraitzen diote, ihesbiderik gabe. Emazkiozue eskerrak Jainkoari, jakinduria jainkotiarraren altxorra **xumeen** ahoz agertu nahi izan duelako. Adin guzietako jendeak, gutarteko **xume** ala kargudun ezagutu, denetarik bazen Erroman. Sarritan **xumeenari** agertzen dio Jaunak zer den onena.

3 (animaliez) Txantxangorri **xume** apal maitagarria berriemaile da. Usoa bezain **xume** behar dut izan, eta zerurantz hegaz egin afektuen bidez. Hola dute zenbaitek erraiten, badutela kabala **xume** horiek... izpiritu bat!

4 (bestelakoez) Herder-entzat "herriaren izpiritua" herri **xumearen** izpiritua da. Hasierako *fraternitas* edo anaiarte **xumea** Ordena handi bilakatzen ari zen. Isuntza talde **xumea** izaki, Aboitzek ere ez du denboraldia guztiz oker ikusten. Jostuna, auzo **xumeenetan** modelo bila ibiltzen baitzen, haren edertasun paregabeaz ohartu zen. Barrakoi **xume** bat lurrean zulatua eta lubakiz inguratua bera, frontetik ez oso urruti. **Xumea** baina dotorea, dena gustu handiz atondua. Edonon ere nekez aurkitzen dena ez ezazu bila landetxe **xume** honetan. Lurralde **xumea** da eremuz eta jendetzez. Bai etxe eta tresna txiki eta pobretxoetan, bai liburu **xume** eta pobretxoetan. Agian altzariak **xumeegiak**, pobreegiak zirelako edo. Mahai **xume** eta apalak erabili behar zituztela. Eguzkia argi eta aratz zegoen: ardo zuri **xume** bat. Argi **xume** bat piztea hobe da ilunbea salatzea baino. Klub **xumea** zena punta-puntakoa izan da handik aurrera. Istoria txikiak, **xumeak**, sotilak kontatzen dizkigu Jaiok ipuinotan. Honek guztiak lezio **xume** bezain garrantzizkoa iltzatu ahal izan zuen gure euskaldun

entzuleengan. Hizkuntza **xumeen** alde dira. Gu geu, asmo eta ballabide **xumeagoz** jantzita gatoz oraingo honetan. Marrazkiak, esaterako, **xumeak** dira, eskematikoak askotan. Hizkera oso **xumea** da, kazetari hizkera, oso zuzena. Keinu **xume** bat, anai-arreben artekoa bezala. Aitak **eskerrik asko xume** batekin hartu zituen opariok. Askoz gogeta **xumeago** bat etorri zait burura; **xumea** baina era berean egozentrikoa. Gure liga enpresa pribatuen batuketara, kalitatezko jaialdiak salneurri **xumeetan** eskaintzen dituen. Bizimodu **xumea** darama. Bahituak izanen diren erakutsiko dut ene atxikimendua lerro **xume** hauetan. Antzinako igeltseritza-lan **xume** baina niretzat interesgarria. Berrogeita hamar mila lirako diru kopuru **xumeagatik**, turistak Cannas-eko batalla borrokatu zen landara gidatzen ditu Carlo Montanik. Gau giro epelak xuxurla **xumea** eragiten dio ontzietako masten artean dabilen aireari. Haren begitartean edertasun **xumea**. Horretarako premiako zituela aitzakiak, arrazoi **xume** baina sinesgarriak. Egin dezagun galdera ezina izangai bihurtzen duen beste era **xume**, arlote eta zientifiko honetan: zer da fotoia? Elkarrizketetan berez pitzen zitzaizen batak bestea zirikatzeke gurari **xume** bat. Gehiengo **xumearekin** ekin zion bideari Javier Madrazoren taldeak. Hasieran jario **xume** bat zen, baina berehala, Jainkoaren ahalmenaz, iturburu bilakatu zen. Hori guztia nik dakidanaren lagin **xume** bat besterik ez da. Orduan ideia on bat ukan nuen, ideia **xume** baina egoki bat.

5 (adizlagun gisa) Hiriko zenbait andre haren predikuetara **xume** jantzita eta apaingarririk gabe joaten zirelako. Hantxe zegoen eserita, **xume**, serio. Tenorra zuhur eta **xume** aritu zen eta kontratenorrek garai honetako musikarekiko nolakotasun nabariak agerrarazi zituen. Loiazten teklatuak **xume** iragartzen zuen amaiera hori. **Xume**, sakon eta ahapaldi dotoreak eginez, Igerabidek poesiaren mailuari heltzen dio. Zintzotasunez, bizi, patxadaz, mamitsu, arin, lasai, dotoreziaz eta **xume** idatzi zituen 60ko hamarkada amaierakoak eta 70eko hasierakoak.

6 xume-xume izond Gazteluko patioan mendetako pikondo bat zegoen, ixtorio **xume-xumeak** baizik kontaktzen ez dakien sortaldeko jakintsu bat zirudiena. Argi ttipi bat, **xume-xumea**, baina aski halere etsipenean ez arrunt itotzeko. Noizean behin, halere [...] aginduz ozenen baten oihartzun **xume-xumea** heltzen zen niganaino. Nire lankide xume baten alaba bada ere (**xume-xumeenetako** batena, egia esan), baditu -eta arrazoiarekin- mundu hobereneko pertsonen pretentsio berak. *Cape Rouge* deitu itsas-mutur gorrian den portu **xume-xume** hau, Hoyarزابalen itsas-liburuan *Capenruge* deitua zen.

7 xume-xume adlag Andre hori **xume-xume** bizi zen, errenta txiki bizi arteko batekin. Eibarko jardunaldiek **xume-xume** ekin zioten ibilbideari, baina urteak joan ahala hazi egin dira. **Xume-xume**, ordura arte ezkutuak izan zuena kontatu zien. Halere, argitzearen aldera **xume-xume** abiatu dela gure eguzkia, esan behar da dagoeneko. Plantak egiten hasten zen **xume-xume** anbiguotasunez eta Eduardo Pradoz hitz egiten zuen. Gaztetxo baten ikuspegitik daude kontatuta, gaur egungo Saleemen baitan dagoen gaztetxo hark kontatzen duela ematen du, oso artifizio gutxirekin, **xume-xume**. Martiri bihurtzea erabaki nuen, **xume-xume**.

8 xume-xumea adlag ipar Xume-xumea eta muturik jasan zuen, umiliagarri zeritzon zaindaritzako gardien ekina. Jakin izan balu, ekaitza iragan artean, **xume-xumea** lerroan kokatuko zen. Bainan orai, hemen aipa dezagun, **xume-xumeagoa**, beste bide bat, Euskal Herritik Lurdera, hau ere oinez edo bizikletan egin daitekeena.

9 xume-xumeki adlag -Beraz jendea **xume-xumeki** bizi da. Ez ziren kilildu eta poloniarrek Joanesen trantzea esplikatu zuen, **xume xumeki**. Deiztegiatan kokatzen dira **xume-xumeki**, muturraren pean zaldalea ketan sentitzen duten ber.

[3] adibide xume (3); aldaketa xume (5); argi xume (5); ariketa xume (4); artzain xume (3); asmo xume (3); aterpe xume bat (3); berba xume (3); bezain xume (3); ekintza xume (6); ekitaldi xume (7); eliza xume (3); emakume xume (3); era xume (3); etxe xume (4); galde xume (3); galde xume bat (3); galdera xume (4); gertaera xume (4); gertakari xume (3); gizon xume (8); herri xume (3); herritar xume (7); hitz xume (11); irribarre xume (13); irribarre xume bat (8); jende xume (6); keinu xume (3); labur eta xume (3); lan xume (6); langile xume (9); lerro xume (5); letren sukaldari xume (5); liburu xume (6); merkatari xume (3); noble nahiz xume (3); omenaldi xume (4); ostatu xume (3); txiki eta xume (3); xume eta apal (4); xume eta apalak (3); xume gisa (4); xume jantzita (3); xume xume (8); xume xumea (7); xume xumeki (4); bezain xumea (4); bizimodu xumea (3); ekarpen xumea (3); ekitaldi xumea (11); ekitaldi xumea antolatuta (3); etxe xumea (5); euskal herri xumea (3); gauza xumea (6); herri xumea (9); herriko jende xumea (3); irribarre xumea (7); jende xumea (9); omenaldi xumea (13); omenaldi xumea egin (3); omenaldi xumea egingo (4); oso xumea (6); xume xumea (7); baino xumeago (3); baino xumeagoa (6); etxe xumeak (3); gauza xumeak (3); herri xumeak (5); herritar xumeak (5); irudi xumeak (3); istorio xumeak (3); jende xumeak (13); langile xumeak (5); bere xumean (5); modu xumean (8); apaingura xumearen luxua (3); herri xumearen (4); jende xumearen (9); jende xumeari (9); jende xumeari agertu (4); herritar xumeak (3); herritar xumeen (7); jende xumeen (4); hitz xumeez (3); xume xumeki (4);

xumekeria iz xumetasun gaitzesgarria. Erljio hau arretaz aztertzen duen edonor jabetuko da bere baldreskeriak juduen **xumekeria** eta ankerkeriatik datozela batetik, eta jentilen axolagabekeria eta nahasmenetik bestetik.

xumeki 1 adlag era xumean. Maimonek hemen hain **xumeki** adierazten duen arau hau ezin garrantzitsuagoa da edozein exegesi linguistiko edo literariotarako. Blanche **xumeki** hitz egiten du. Maimonek hemen hain **xumeki** adierazten duen arau hau ezin garrantzitsuagoa da edozein exegesi linguistiko edo literariotarako. Izate orok halabeharrez eduki behar baitu, **xumeki** bederen, espezie edo formaren bat. Aingeruen Andre Maria eliza lortu zuen apalki, eta anaiak beti bertan izatea eta elkarrekin **xumeki** bizitzea nahi izan zuen. Moustakik gaztelaniaz ere hitz egiten zuen noizean behin kantuen berri emateko, beti **xumeki**, beti presarik gabe.

2 xume-xumeki adlag -Beraz jendea **xume-xumeki** bizi da. Ez ziren kilildu eta poloniarrek Joanesen trantzea esplikatu zuen, **xume xumeki**. Deiztegiatan kokatzen dira **xume-xumeki**, muturraren pean zaldalea ketan sentitzen duten ber.

xumetasun 1 iz xumearen nolakotasuna. Orbita haiek, beren sinpletasunean eta beren **xumetasunean**, guztia esplikatzeko zitean, epizikloetarar eta eszentriketarar jo gabe. Berak sarritan itxurazko **xumetasuna** bilatzen du, trabarik egin ez, eta konplexutasuna nolabait ezkutuak duena, motorren zarata entzuten uzten ez duena. Soinu egileen atalean ere, **xumetasunerat** jo du *Jesus* pastoralak, txirulari, txanbelari, atabalari eta ttun-ttun eta arrabita jotzaileek soilik lagunduko baitituzte kiristi, türk eta satanen ateraldiak. **Xumetasun** absolutuaren bila ibiltzen zen eta, horregatik, forma berriekin esperimintatzen zuen etengabe, azaldu zuen Carmen Gimenezek, New Yorkeko Guggenheim museoko XX. mendeko saileko arduradunak. Bat-batekotasun kantatuaren muinari eutsiz eta, ahal dela, muin hori sekula baino sakonago garatuz, bere **xumetasunean**, bere biluztasunean, inprobisazioaren benetakotasunean. Proporzio maskulino idealen itzulpen aritmetikoa da doriarra, "emakumearen lerdentasun eta **xumetasunarena**" joniarra, eta "neskato baten **xumetasunarena**" korintoarra. On guztien Emaille eskuzabalak Frantziskori eman zizkion grazia eta dohainen artean, bada bat guztiz berezia: alegia, pobretasun guztiz gorenaren maitasunari esker, **xumetasunaren** aberastasunak gehitzea merezi izan zuela. Norberarekiko Kontentutik Hantustea sortzen den bezala, Umiltasunetik ere **Xumetasuna** sortzen da.

2 (hitz elkartuetan) Uste du Juan Jose Millás-ek, "**xumetasun** konplexua" aipatzean, osatu egiten duela idazle frantsesaren gogoeta.

xumetu, xume(tu), xumetzen da/du ad xume edo **xumeago bihurtu**. Sua kondentsatzeko edo **xumetzeko** ere, gauzetan hutsunea nahasturik dagoela onartu behar da. Ortziko hodeiak **xumetzen** direnean ere sortzen dira oinaztuak; zeren, haizeak leunki sakabanatzen eta joanean disolbatzen dituela, nahitaez jausi behar baitute hazi oinaztugileek. Eratzunaren aurrean airea **xumetu** eta lekua hutsik gelditu ahala, atzean lekuturik dagoen aire guztiak sakatu egiten diola eta nolabait aurrera eragiten eta bultzatzen. Hala nola lo hartu aurretik gauzak **xumetu** egiten diren, xehetasun franko guztien artetik bakar bat soilik nabarmentzeraino, hala, [...].

xungo ik txongo.

xunta iz Galiziako gobernu autonomoa. **Xunta** berriarekin Kultura Saila nazionalisten esku izanik, zuzendari berriaren lehen erabakia izan zen enkargu hau egitea Ana Vallesek zuzentzen duen taldeari. FPG Fronte Popular Galega ezker independentistako alderdiak «Galizia leheneratzeko larrialdiko proposamen sorta» aurkeztu zien Galiziako **Xunta** osatzen duten PSdeG alderdi sozialistari eta BNG Bloke Nazionalista Galiziarrari. Hau da Galiziako **Xunta** deritzanaren lehendakaria.

xurga 1 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa) ik xurgatu. Chupa Chups **xurga** enpresak salmentak beheititzen ikusi ditu ia 18 Milioi euroz. Hemengo kargudunei berriz ere errana izan zaie hetsiko dela Baionako Chupa Chups **xurga** lantegia, 67 langile finkoak eta 30 interinarioak deusik gabe utzirik.

2 xurga eta xurga Urka-bilurren ezkeraldera, oholtzaren albo batean, gizon patxadatsu bat zegoen, ahoan zeukan buztinezko pipari **xurga eta xurga**. Sudurrak ere ez zion arazo gutxi-gutxi ematen, **xurga eta xurga** aritu behar baitzuen etengabe. Neskak zakil eder bat dauka ahoan, hortz artean, **xurga eta xurga**.

3 xurga-xurga xurga eta xurga. Zigarro bat piztua nuen eta handik **xurga-xurga** ari nintzen, mundua ezin erre eta hura erre behar. Ipurdian Antonio zunba-zunba zebilkidan ipurtalde dena goxatuz, Klaudio zurrup-zurrup zebilen ene zakil-potroetan, Imanolek xirri-xirri zegidan titiburuetan eta nik **xurga-xurga** berari buztanean.

xurgada iz xurgaldia. Sabaira begira, **xurgada** luzea kendu zion zigarroari. Lehen **xurgada** mentolatuarekin batean sumatu nuen nola indarberritzen zen apaltzera egindako buruko mina. Porroari azken **xurgada** kendu eta itzali du harri baten kontra. Bi **xurgada** jo nizkion, motz, eta Charlyri pasatzeko imintzioa egin nuen.

xurgagailu 1 iz xurgatzen duen gailua. Lantegiko armairura abiatu, **xurgagailu** bat atera handik, konektatu, eta orria desagertua zen baztererriraino hedatu zuen kablea. Binns irakaslea bere oharra hartu eta irakurtzen hasi zen ahots motel monotonoarekin, **xurgagailu** zahar bat balitz bezala.

2 (hitz elkartuetan) Langile batzuk hilobien inguruetako orbela biltzen ari ziren haize-**xurgagailu** batekin eta arduraduna non zegoen galdetu nien.

xurgagarri izond xurgatzen duena. **ik xurgatzaile.** Jokoak beti edukiko du potentziala interes ez-praktikoa pizteko, eta interes hori oso **xurgagarria** izango da beti.

xurgaka adlag xurgatuz. Nik nahiago ditut bere buruaz eta buruko gogoetaz eta pentsuez baliatzen eta aitzinatzen diren pertsonak ezen ez bertzeen odoletik **xurgaka** eta hurrupaka dabiltzanak, nola izainak eta parasitoak. Aire orbanegia zehar eguzki printzen aurreko argixkoari basoko zuhaitz bakoitzari bere margo eta ukittu propialak erantzen uzten dio, xuabe-xuabe aldatuz, lehor, hezedura janean, **xurgaka**.

xurgakari izond xurgatzen duena. Magina mugimendu **xurgakaritan** uzurtzen zitzaioala sentitu nuen eta bertan bota nuen nire esne beroa.

xurgaketa 1 iz xurgatzea. **ik xurgaketa.** Digestioa eta **xurgaketa** heste meharrean burutzen dira; produktuen birbanaketa, berriz, gibelak kontrolatzen du.

2 (hitz elkartuetan) Eguzkia onuragarria da azalarentzat, D vitaminaz hornitzen baitu, hezurren kaltzio **xurgaketa** errazten duelako, eta errakitismo zein osteoporosia ekiditeko lagungarri delako.

xurgaldi iz xurgatzen den aldia. Lehenbiziko **xurgaldian** bake-une labur bat antzeman nion, ke goxoaren oroitzapen berritua birrikak zeharkatzen. Hiru **xurgaldi** lasai emateko denbora izan nuen doi.

xurgamen iz xurgatzen ahalmena. Hona zergatik: ur lurrunezko molekula batek hamasei mila aldiz **xurgamen** handiagoa du aire lehorrezko molekula batek baino, ur lurruna da beraz gure bero biltegia.

xurgapen iz xurgatzea. **ik xurgaketa.** Haurdunaldia ebakuntza gelan eta **xurgapena** eginda eteten da. Anestesia lokala jarri eta **xurgapen** simple bat eginda eteten da haurdunaldia. Ikusi dugu aintzakotzat hartzeko moduko **xurgapenik** jasan gabe igarotzen direla erretinara iristen den argiaren lau bosten.

xurgatu, xurga(tu), xurgatzen du ad zerbaitek daukan isurkariaz mintzatutz, ezpainen bidez eta ahoan hutsarte eginez erakarri; zerbaitek bere baitan inguruko isurkaria hartu. Ezin da naturak **xurga** dezakeena baino gehiago kutsatu. Une batez Harry zur eta lur geratu zen, norbaiti arima ahotik **xurga** dakiokela pentsatuz.

xurgatzaile 1 izond/iz xurgatzen duena. Zergatik ezin zen ura jaso eta igan, ponpa **xurgatzaile** baten bidez, hogei cubitumetarik goiti. Punpa **xurgatzaile** bat eginez. Izain **xurgatzailetzat** zeukaten gehienek Lenehan, baina, fama hori gorabehera, azkarra eta ele-ederra zenari esker gorde ziren lagunak erabat haren kontrako jarrera hartzetik. Birgharen energia **xurgatzailea** etsai bat bestearren atzetik herrestan eramaten hasi zen gero eta zurrumbilo zabalagoan. Berehala jarri zitzaizkien alde era guztietako **xurgatzaileak**.

2 irud/hed Kapital naturala, hondar produktuen **xurgatzaile** izaki, gizakiak sortutako kapitalaren osagarria ere bada. Multinazional **xurgatzaileen** nagusitasunaren kontra, munduko nazioen elkartasuna eraiki dezagun. Sinets al zitekeen, benetan, titi bizkarroi mintzontzumen **xurgatzaile** haiena?

3 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa) Arrosa-**xurgatzaileak** zebiltzan. Orain ikusi dugu nola Herman E._Dalyk kapital naturala alpatzen duen, natur ballabideen hornitzaile eta hondakin **xurgatzaile** gisa.

4 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa elkarketak izenondo balioa duela) Izan leitekez azeriak edo iratxo odol-**xurgatzailea**, eta zuzendariaren baimena behar dot oilategiaren jiran sorginkeria bat ipintzeko. Loa pentsamendu fagozitatzailea da, bizitza **xurgatzailea**.

xurgatze *iz* Dementorren **xurgatze**-hots zaratatsuak desagertzen ari ziren. Hinkypunkak **xurgatze**-hots beldurgarri bat egin zuen kristalaren kontra. Biztanle gutxiko (eta, hortaz, **xurgatze**-ahalmen urriko) herrialdeetara.

xurgauspo *iz* xurgatzeko auspoa. Haizagailuaren maskorra irekirik **xurgauspoa** martxan jarri, huts-etetekoa itxi, eta ponpa gelditu zuen. Lanzak, sua itzali, irabiagailua eta **xurgauspoa** gelditu, eta huts-etetekoa ireki zuen.

xuri [654 agerraldi, 50 liburu eta 257 artikulutan] **1 izond adkor zuria. ik txuri.** Munduko irri politena: bere hortz **xuriek** itsutu egiten naute! Bular biribil **xuri-xuriak** ageri zitzaizkion paparraldearen gainetik. Atorra **xuri** eta galtza beltz, gaitzeko dotorezian agertzen dira. Ator **xuri** luze bat zeraman tipo mehe batek. Galtza arin **xuriak**, marra urdin bertikalekiloak. Hemen gizonaren gorputza bere ederrenean agertzen duk, bere jauntzi **xurietan**, izerditan berdin. Berria bazebilen SS-ek manurik ez zutela; batzuek bandera **xuria** altxatu nahi zutela eta besteek berriz azkeneraino atxiki, gu ere hilaraziz. Petxero kontu beltz honek merezi du bere ordain hidalgo **xuria**. Hona non argi goxo epel batean agertzen dela mutiko gazte bat zaldi **xuri** baten gainean. Errusiar **xuriak** deitzen ziren bezala. Eskuin, bere etxe **xuriek**, herri bat, frango ttarroa. Atlas mendikate urruneko gailur **xuriak** ikustearekin batera, [...]. Mendi kaskoetan dagoen herresta **xuriak** oraino urdin dagoen zerua azpimarratzen du. Baba ale **xuriak** eta baba ale beltzak. Txilar **xuria**, berriz, maitasun grinaren mantsogarri omen da. Dretxo hori erosi zuten hiruen artean 800 eskudo **xuriren** kontra. **Xuriak** beltzen kontra eta beltzak **xurien** kontra sekulako partidak eginez. Etxekoandreak ardo **xuri** bat atera ziquen. Arno **xuri** idor bat bainan hautua, biziki ona!

2 (predikatu gisa) Egia elurra bezain **xuri** eta ederra dela! Biloa lodia eta **xuria**, kopeta ildo luze eta barnatsu zenbaitek zilatua. Zaldiak beti, lau aztalak **xuri**, aparteko bizitasunaren adierazle. Haren zaldiak -atzitu ezinak- lau hankak omen **xuriak**. Aurpegia desegina zuen, **xuri-xuria**, iduri akidura handi zerbaitek jana, begiak aldiz gorri-gorriak.

3 irud/hed Baziren lehenago Lapurdin sabel **xuriak** eta sabel gorriak, batzu bertzeen kontra jokatzeko zirenak, **xuriak** duda izpirik gabe jende onak, gorriak, aldiz, etsaiak, hitz batez gaixtaginak. Joana zen Ilargi larru haren azpian, betortzen ukaldi guztiz zehatz haien, salto handi haien, artazi-jauzi basa haien, irribarre **xuri** eder haien azpian. Familiaren kontsolamendu eskariari erantzun dut ele **xuriz**, ene ahotsaren oihartzun kiretsa aditzen nuela. Ez zaitzaten inork ele **xuriz** liluratu. -Gaurko gizonek ez daukate hitz **xuria** besterik, eta inori kendu ahal diotena. Haize **xuriak** ile bakanak mugiarazten zizkiola. ik **haize 29**. Haize **xuri** batek eguneko beroa ahantzazazi nahi zuen, baina horrek ez zidan aldartea hobetzen. Eglaz, beldur naiz "arrazismo **xuri**" hau franko zabaldua dagoela hemengo demokraten artean. - Hori inoiz gertatzen baduk, azken dolarra ere joka dezakek ez dela ez ilargi **xuririk** ez ele-melerik izango. ik **ilargi 19**. Bistan da irri **xuri** batekin egin nion galde hori... Gaurko hego **xuriak** argitu du mendia. Hortako da erraiten bakartasuna tortura **xuria** dela. Boz bat kontra, komunistarena, sozialistek eta abertzaleak boza **xuri**. Hau baztertua izan da: 313 ez, 29 bai, 2 **xuri**.

4 eskuindarra. Solas horrek egin du bide geroztik, baina gure frantses pentsalari, kazetari, irakasle, apezpiku, diputatu **xuri** ala gorrien gogoak ez dira hainbat aldatu. Katolikoak, protestanteak, **xuriak**, gorriak, liberalak, karlistak, abertzaleak. Kaseta guzietan ongi etorria egin zioten, gorriek errepublikatzalea zelakotz, **xuriek** apezpikua zelakotz. Gerla beroenean zen **xuri** eta gorrien artean. Autorea, bere ere "gorri" (ez, alegia, "**xuri**"; beraz, garai hartan, "progresista", liberala). Bestenaz ere esneketaria "gorria" omen baitzen, jendeak hala zioen segurik, eta ene aita aldiz "**xuria**". Garai haietan **xuri**-gorri, eskola publiko-eskola katolikoen arteko borrokarik famatuak ziren.

5 (izenondo elkartuetan) Goxokiak ageri ziren, sare-poltza **xuri**-hori bati itsatsiak. Aita Gojenola, ile ezin zuriagoak, haur baten azal **xuri**-gorria, asaldatu egiten dute apur bat ikasleen hitzok. Printze **xuri**-urdinaren zain luzaz egondako neskata nancy baten desengainuarena.

6 (hitz elkartuetan bigarren osagai gisa, elkarketak izenondo balioa duela) Urtea akitu baino lehen behor gazte mutur-**xuri** bat oparitu zidan.

7 (hitz elkartuetan lehen osagai gisa, izenaren izenondo gisa) Garaziko gain haietan, laino beltz eta pisuak, elur **xuri** peza batzuk arteka erakustera utziz. Euskaltzale gorri edo **xuri** multzo batek asmatu zuen Victor Hugok Populu xarmant eta apur bat basaren fama eman zion Euskal Herriari erakustoki xume baten eskaintzea.

• **8 iz kolore xuria.** Klasikoa zen haren janzkera, xuhurra: beixaren tonuetan garai gehienetan, urdin, **xuri** eta gorritz udaberrian. **Xuriz** jantzi Herio dailuduna hartu dut bide lagun. Gojenola, ordura arte bere **xuri**-gorrian xalo, asaldatu egin dute hitzok apur bat, baina apenas antzeman zaien.

9 aho-xuri Hitz errazekoa, aho-**xuri** eta ele-ederra. -Ea, aho-**xuri**, ezti ezak oraindik gehiago mingain likits hori!

10 xuri-gorri (orobat xurigorri g.er.) izond adkor zuri-gorria. Udaberriari aurre hartuz, bero apur bat zainetan sentitu zueneko, lore **xuri-gorri** txikerrak hantxe zituen. Zer gauza ederra ikustea kirol zelaia jendez beteja jauntzi **xuri gorritan** eta ere ikustea errugbia jokatzeko zela futbola jokatzeko den zelaian. Uhain **xuri-gorriak** denak gainditu ditu Parisen. Gojenola, ordura arte bere **xuri-gorrian** xalo, asaldatu egin dute hitzok apur bat, baina apenas antzeman zaien.

[3] arno xuri (3); arropa xuri (4); ator xuri (5); atorra xuri (4); bezain xuri (3); boz xuri (7); boza xuri (19); boza xuri eman (11); elorri xuri (4); elur xuri (4); elurra bezain xuri (3); errauts xuri (3); harri xuri (5); irri xuri (3); jauntzi xuri (4); larru xuri (3); oihal xuri (4); sozialistek boza xuri (3); ttiata xuri (3); ur xuri (4); urde xuri (3); urde xuri ta (3); xuri bozkatu (7); xuri bozkatu dute (3); xuri bozkatzeko (3); xuri eder (5); xuri eder baten (3); xuri edo ez (4); xuri eman (11); xuri eman dute (5); xuri eta beltz (3); xuri eta gorri (4); xuri eta gorritz (3); xuri gorriek (3); xuri ta beltzak (4); xuri ta gorritz (4); xuri urdinak (5); xuri urdinek (4); xuri urdinekin (3); xuri xuri (3); xuri xuria (7); xuri xuriak (3); zaldi xuri (6); elorri xuria (5); haize hego xuria (3); hego xuria (5); tortura xuria (6); urzo xuria (3); xuri xuria (7); xuria deitzen (3); hego xuriak (3); xuri xuriak (3); jauntzi xuritan (6); denak xuriz (3); xuriz bezti (6); xuriz beztiturik (4); xuriz jauntzia (3)]

xuri-beltx (corpusean xuribeltx soilik) izond adkor zuri-beltza. Burua lurrera makurtu aldiro bere ttonor lilugarria abaniko **xuribeltx** baten moduan xabalduz. Bere lumaje **xuribeltx** gorrixka erakutsiz.

xuri-berdaxka (corpusean xuriberdaxka soilik) izond adkor zuria eta berdaxka. Lihozko izara **xuriberdaxka** mehe batez estaliak.

xuridun izlag Eta horra, Nizeko itsas-hegian, aireportua bere hotel eta jauregi iguzkitsu dirdira **xuridunetan**. Irri zabal eta hortz **xuriduna**.

xurigorri ik **xuri 10**.

xurikeria iz adkor zurikeria. Bide okerrera eramango ditu **xurikeriazko** promesaz ituna hautsi dutenak. Eta horrelako xaboi **xurikeriazko** apar meza.

xuriketa 1 iz ipar arropa zuriaren garbiketa, lixiba egitea. ik zuriketa. Usaiak garbiketako eta **xuriketako**, beroan bero. Karrikako emazte gehienek hor egiten zituzten bokatak eta **xuriketako**. Harraskan **xuriketako** egiten ari da erromes bat. Han berean, latsa tokian, **xuriketako** biziki errexi egiten ziren, dutxuloa zabalik sobera denbora utzi gabe, ura debaldetan enpoildu gabe. Nik dutxa fresko bat hartu dut, **xuriketako** egin ditut, baratzean xukatuko baitzaizkit berehala.

2 garbitu den arropa zuria. Gibelatekoan xetre ikusten ginuen petikora luzea behar zelarik iragan **xuriketa** bustiekin. Orduan egitekoea dute alabainan beren arteko boketa, azken egun hotan oraino **xuriketa** meta ederra bildurik!

xuriketategi iz *ipar* xuriketa egiten den tokia. Sukaldeak, 60 000 pinta salda egin ditzaketanak, **xuriketategia**, linjeria, dutxak modernak dira eta frango ontsa pentsatuak.

xurikin ik **zurikin**.

xurinabar ik **zurinabar**.

xuriska ik **zurixka**.

xuritu¹, xuri(tu), xuritzen du *ad ipar* xuriketa egin. Puska guziak eraman behar ziren, dutxan pasatu, gure soinekoak **xuritzera** igorri, eta ontsa berotua zen etxazpian gaua pasaturik gure xukadorraren barnean, soineko **xurituak** eskuratu, denak nahasiak ziren animaleko meta batetik bereizirik. Sari eder batzu badira irabazteko: telebixta, **xuritzeko** maxina, atzarki, xerriki, arno, xingar eta beste. Bokata **xuritzea** = lixiba egitea.

xuritu² ik **zuritu**.

xuritze iz *ipar* xuriketa egitea. Ez da harrek egiten ez zuen lan arrunt eta bortitzik; ala irute, ala ehaite, ala bokata **xuritze**, orotara ekarria zen. Otoi, ballin baduzue zuen etxetan edo inguruan haur zaintze, arropa **xuritze** eta lisatze, jateko egite eta zerbitzate, egin lezake omere onean. **Xuritze** lan hori ez dugu beti egin etxetik hain urrun.

xurixka ik **zurixka**.

xurpail ik **zurbil**.

xurrieria ik **xuhurreria**.

xurumurru *adlag adkor* zurumurrua. Giro hartan, eta jangela betetzen zuten **xurumurruekin**, Harryri iruditzen zitzaion kanpoan zegoela lotan, haizexka arin batek urrumaturik. Sekretuek eta **xurumurruiek**. Umea inudearekin esertzen zen pikondoaren azpian eguerdian, itsasoa kemenik gabe **xurumurruan** ari zenean.

xurumurruka iz *adkor* zurumurruka. Gure amonak gogaitzen gaituenean, aitona niregana jiratu eta **xurumurruka** esaten dit: [...].

xurrunga ik **zurrunga**.

xurru

1 xurru *egin* zurrupatu. Zurrupatu, lamikatu, zupatu, miatzu, txupatu, miatzatu, mizkatu, milikatu, zurgatu, hurrupatu, edoski, murduskatu, **xurru** egin behar didazue, ekin zion ostera ere B-12k, denok ongi konprenitzea nahi zuela argi ikus genezan.

xurru (*orobat xurru* *g.er.*) iz *adkor* zurrupa. ik **hurrupa**. Burua atzerantz botaz, ardoa **xurru** txikietan edanez. Limoizko freskagarria **xurru** laburretan edaten. Ura edatea **xurru** ttipika kontseilatzen dute hor gaindi. Likoreari **xurru** bat egin ondoren, esan zuen: [...]. Monak noizik behin **xurru** bat hartzen zuen, eta ni haiel so nengoen edaten zuten bitartean.

xurrupada iz *adkor* zurrupada. **Xurrupada** hark luze jo zuen, eta ni bitartean hantxe egon nintzen eserita berari begira. Begiratu, beretzako edaria hartu eta **xurrupada** eman zion.

xurrupaka *adlag adkor* zurrupaka. **Xurrupaka** hasi zen edaten.

xurrupatu, xurru(tu), xurrupatzen du *ad adkor* zurrupatu. ik **hurrupatu**. Gelaren zati hutsenetik kontzertuari so, plastikozko baso erdi huts bat eskuan edota bortz segunduro **xurrupatuz** daramatela. Gozatu behar ditugun gertakariak, sagarno berria gozatzan den bezala, bere fruitu gustu doi bat kiretsa eta doi bat azukratua **xurrupatuz**. Hirurogei urte eman dizkiola zinemagintzari eta eman aditza orain bere zentzu osoan erabil daiteke, lanbide honek, utziz gero, odola eta linfa ere **xurrupatzen** baitizu, hain da ederra, interesgarri eta estresantea.

xurrupe ik **xurrupe**.

xurru *iz* turrusta, zurrusta. Eihera ikusteko, tokiko lurraren ikertzeko, ur-hegiko abere eta landareeri ohartzeko, uraren bidea jarraitzeko: Amezpetu, Aran eta bertze erreken zatiak ulertzeko eta heien ondoan eginak izan diren lanak kontuan hartzeko: naza, palak, **xurru** eta turtuilak...

xurrut iz adkor zurruta. Kafea **xurrut** batean hartu, jaiki eta bostekoa luzatu nion. Ardoari **xurrut** leun bat egin nion. Ardoari **xurrut** leun bat jo nion. Kantu eta **xurrut** mahaira jarririk daudela, haien ahotsak gero eta ozenago bilakatzen dira. Zeldan ez zen **xurrutarik**, egarrizten zirelarik ur xorta baten edateko edota goizetan ahoa eta aurpegiaren xafarrikatzeko. Gorotz harrotzailea, herriko xelegre gixajoren bat izaten zen jeneralean, mantenu eta **xurrut** truke aste baterako edo etortzen zena. Alexandro, bere ekintzengatik "Handi" izenaren jabe egin zena, **xurrut** zale samarra ote zen diote.

xurruta iz txorrota. Zeldan ez zen **xurrutarik**, egarrizten zirelarik ur xorta baten edateko edota goizetan ahoa eta aurpegiaren xafarrikatzeko. Luixa Daguerre etxekandereak itzulikarazi du bere errota erakutsiz errota hori nola erabili zen uraren indarrarekin eta zer gisaz irina heldu zen **xurrutan** beheiti. Bidarrai-n ginelarik ez ginuen ezagutzen "robinet" dutxuloa **xurrutan**, zabaldu orduko ura nahikoa turrustan ixurtzen duena.

xurrutada iz adkor zurruta. Behatzak bihurritzen zizkiola, beste eskuaz ardo kopatik **xurrutada** laburra edan eta hala esan zion: [...].

xurrutarri iz harraska Isil-isilik joan ziren, izkinan bestaldera igaro eta andereñoa gelditu egin zen harrizko **xurrutarri** handi eta ezin itsusiago baten aurrean. Eskuak **xurrutarritik** irteten zen ur hotzaren azpian ipinita. Hura pasahitza zen, noski, **xurrutarriak** batean bizia hartu eta alde batera salto egin baitzuen. Eskailera kiribil mugikorrean behera joan ziren, eta **xurrutarriaren** ondoan agertu ziren iluntzen ari zen korridorean. Katedralak **xurrutarriak** aierutsuenak ere xurgatzen ditu, bere abestian.

xurtar iz Galdur aldean, berriz, erdiko **xurtar** nagusiaren akaberan, lore morddo banari eusteko xortanak ageri dituzte bi biak, gordasol aihenen antzera zabalduak.

xuru-xuru iz Garraio makinari alde guztietarik kea bazerion eta **xuru-xuru** eztiak hautematen zitzaizkion.

xur-xur adlag Korridoretik, **xur-xur** entzun nuen dutxako iturria.

xurxurlatu ik **xuxurlatu**.

xut 1 adlag adkor zut. ik xutik. Marik sentitu zituen bere gorputzeko ileak **xut** jartzen. Nahikoa izan zen bere galtzontzilo zabaletan zakila **xut** jartzeko. Gogoa erne gordetzeko eta burua **xut** atxikitzeko. Nahi ala ez, beharriak **xut** nituela eta zainak airean, ari ziren ari denak, bakoitza bere aldi. Menperatuari izpiritu ahuldua ernatu zitzaion eta gorputz ukurtua **xut** jarri zitzaion, oldartuz. Absidearen alboetan, urrezko zutabe batzuk zeuden sabaitik zintzilik, zutoin zilarrezkoak zeuden zoruan **xut**. Atleta bat, bizkarra **xut**, besoa tinko, eskua fermu ondoan. Frango gazte zegoen, orratza bezain **xut** gazteenak seminarioan sartu berriak ziren. Burua **xut** ari naiz igerian, lepoa eta agian bizkar gaineko giharrak zurrun, gogor. Nola atxik burua **xut**, komuneko uretik edaten zuela erraitean. Ondoan, **xut**, zuhaitz bat, ez haatik gure haritz horietarik bat, baina palmondo bat. Patar gogor eta **xut** askotan gaindi, joanden igandean maratoi gisako lasterraldi gaitza egin da mendian, Zegamatik Aizkorriat.

2 (hitz elkartuetan) Asier buru-**xut** iragan da haien artean, aldi berean kasu emanez.

• **3 izond** Harrigorri, orratz **xuta**, Autzaren zaindari leiala. Lainoak ez zidan ikustera uzten zamariaren belarri **xutetatik** aise ere haratago. Beti nago eskaler **xut** eta ilun horietan ez ote den norbait izaneren. Estrenatu zen kaper berri bat, bidearen ezkerretatik, arbela teilatu **xut** batzuekin. Dotzena bat metra gorako arkaitz **xut** baten kaskoraino. Aldaparen zati **xutenari** goiti abiatu aitzin, astoa askatu zuten. Patar gogor eta **xuta** eta iduriz aski luzea. Gida liburuak seinalatu didan burdin haria hori dut, patar **xut** harritsuan abiatu orduko. Haran hertsu batean gara; bi aldetatik mendixka batzuk, **xutak**. Teilatuak **xut xutak** dira, elurrak jautsarazteko. Ohartu da lanak ukane dituela, eskalerek **xutak** baitira. Kasik oren baten bidea landa edo baratzez baratze, mailaka mailaka, patarra hain zen **xuta**. Gain-behera biziki **xuta** da. Gizon **xuta** zen, baina ez nuen haren fede bortitza jasaten.

4 (-en atzikiaren eskuinean izen gisa) Lehen urratsak beraz, bizkarreko kargak, eta patarraren **xutak** izter eta zangoen giharrak gogortzen dizkidatelarik.

5 xut-xuta adlag Gillotina plaza erdian zegoen, **xut-xuta**. Gizona **xut xuta** zabilan, gazte denboran bezala. Etxe tarro beltzak, arbelez estaliak eta teilatu punttetan harri motz meheak **xut xuta** daudela. Erreposki, urratsez urrats, **xut-xuta**, lumadun xapel zabal bat buruan, iguzki-paisol bat eskuan.

[3] beharriak xut (6); beharriak xut egoitea (3); burua xut (12); burua xut atxikitzeko (3); patar xut (6) xut atxikitzeko (3); xut egoitea (3); xut xuta (6)

xuti ik **xutik**.

xutiarazi, xutiaraz, xutiarazten du **ad adkor zutiarazi**. Blockältester-ak ostikoka **xutiarazi** zuen. Blockältester-ak ostikoka **xutiarazi** zuen.

xutik (orobat xuti g.er.) 1 adlag adkor zutik. Etxanik, jarririk edo **xutik**. Batzuk **xutik**, denentzat ez baitzen lekurik. Hamahiru urteren buruan gertatu naizelarik psikanalisten aitzinean **xutik**, hitz bat ez zait ateratu. Belarriak **xutik** eta erne. Ez da kasik **xutik** egoten ahal. **Xutik** egoiten hasi nintzen, nehoen laguntzarik gabe. Ingelesek ez dute deus **xutik** utzi. Erran behar da 500 metrako inguru hartan ez dela gehiago etxerik ere **xutik**. Orisoneko Birjina aitzinean genuen, harrokan **xutik**. Bere bizikletaren saihetsean **xutik**. Neure buruaren jabe eta **xutik** egoteko gauza nintzen. Presoak doi-doi zeuden **xutik**. Hiru mende pasatu dira eta beti **xutik** dago zubia. Beren aita, beren buruzagi eta nausi lehenaren sor-etxea **xutik** iduki nahi ukan baitute Jesuistek. Hoin maite dugun Euskal Herri hau beti **xutik** eta azkar egon dadin. 150 batimendu urtean **xutik** ezartzen dituztelarik. "Batera" deitu duten "plataforma" **xutik** ezarri dute Baionan, joanden larunbatean, merkatal-ganberan egin den bilkura jendetsu batean. Erran behar da diputazio hori frantsesek zutela **xutik** ezarria. Ez da oztoporrik, normalki, laborantza ganbera hori **xutik** ezartzeko. Gazteen batzorde berezia **xutik** emana izan da berrikitan.

2 xutikan xutik. Zaude bada **xutikan**, orain da denbora.

3 xutikako (orobat xutirikako) adlag Ivan Revinskyk hartu zuen bigarren erabakia, zirkuaren inguru osoa banku korritu ilaraz betetzera izan zen, anfiteatro eramangarriak sortuz, antzinako Erroman ohi zutenez, **xutikako** ikuslegoari atsedean emanez horrela. Jendea ederki bildu da finala huntako, lehen galerian itzuli osoa betea, lehen lerroan ere eskuineko 1. estaian **xutirikako** lerroa ere betexea

[3] berriz xutik (7); berriz xutik ezarri (4); beti xutik (6); etxea xutik (4); etxeak xutik (3); jende guzia xutik (3); laster xutik (3); oraino xutik (9); urte honetan xutik (3)

xutik egoiten (4); xutik egon (12); xutik emaiten (3); xutik eman (9); xutik emana (13); xutik emana izan (4); xutik emanak (3); xutik eta azkar (3); xutik ezarri (52); xutik ezarri dute (10); xutik ezarri nahi (3); xutik ezarria (28); xutik ezarria izan (4); xutik ezarriko (3); xutik ezarriko (5); xutik ezarriko (4); xutik ezartzea (14); xutik ezartzeari (3); xutik ezartzeko (15); xutik ezartzen (15); xutik ezartzen ari (5); xutik zegoen (3)

xutikari iz mokadua, ahamena. Denbora doi daukat Piazza delle Erben **xutikari** bat hartu eta Giotto bisitatzeko.

xutiko iz *adkor* zutikoa. Hauek eginak dira plaka handi batzu pausatuz **xutikoen** gainean, eta horien dardarika urrun entzuten da. Zubiak airean daude betonazko **xutikoetan**, zenbait aldiz 15 eta 50 metro gora.

xutirikako ik **xutik** 3.

xutitu, xuti(tu), xutitzen **1 da ad adkor** zutitu. Kattalineek ordulariari so egiten dio eta harriturik, **xutitzen** da. Tanpez zure gibelean jarriak dauden jendeak **xutitu** dira. **Xutitzen** naiz, anartean doi bat gogortua nintzelarik. **Xutitu** eta ateratzera noa baina zaintzaleak pasaia hesten dit. Behatzaile guziek jar lekuetan **xutiturik** agurtu dituzte zelai gainean beren izerdia gogotik eman duten mutilak. Mahaitik **xutitu** nintzen, eta kanporat joan alegia eta deusez. Hauek sakreka **xutitu** ziren, soinekoak xukatzen zituztela. Lagun dezatela, guk ere parte hartuz, bizi mailean eta osasun mailean ere, berriz **xutitzera** doan herri pobre hori.

• **2 du ad** Ez baituzten merezimendurik gabe **xutitu** trinket hori herriko arduradun suhar batzuek herritarrentzat. Plazarat eremaiten dute zuhaitz edo arbola bat han **xutitze**ko eta han dituzte egiten beren rock kontzertu, karta joko eta guziak. Ez batek ez besteak ez dute orai gobernamentu iraunkor baten **xutitze**ko ahalik. Azkenean gobernu bat **xutitzen** ahaliko dute eta ez dituzte laneko gaiak eskas. Irakiari munduko batasun handi bat **xutitzera** entseatu zen George Bush amerikanoa duela bi urte pasa. Geroztik beti bidean da Irakia berri baten **xutitze**ko lehia eta xedea. Kony horrek nahi luke Kanpala gobernu bat ezarri, jainkotiarra berak dionaz eta hamar manamenduen legea **xutitu** nahi duena, Liburu sailduetarik ateraia.

3 (era burutua izenondo gisa) Nitán dagoen abere **xutituak** baitaki sortzez eta jitez mugimenduaren berri.

xutitzaile *izond/iz* zutitzailea. Eta lehenik, nor izanen diren herri horren berriz **xutitzaileak**.

xutitze iz *adkor* zutitzea. 1944 an, gerla ondoko berriz **xutitze** denborak baitziren. ONU deitzen den Nazio Batuen Elkartasun Mundialak ukanen duela Irakia berri bati buruzko **xutitze**-kargu "humanitarioa", erran nahi baita, osasun mailetik haste arrapiztu beharko diren sustagailuena.

xuxen 1 izond adkor zuzena. Baita egin ere makulu eta eskumakila dotore askoak gorosti lerdin **xuxenarekin**. Ezkerraldeko bidean, kurutzte bat, naski bide **xuxenaren** seinale dena. Lopek huts egin zuen, baina bide bat ireki zuen, eta gaurko bide okerra biharko bide **xuxena** da batzuetan. Sistemak, aldi berean, bere buruari ere erakutsi behar dio kapable dela gaizkilea bide **xuxenetik** abiarazteko. Igandean, Makean, komertsio **xuxenaren** besta. Joanden egunean, hango polizak bere saretarat bildu du, jestu gutiz azkenean, han egoiteko paperik etzuela, ez segurik paper **xuxenik**. Patar gogorrean, izpirituak indarra neurri **xuxenean** manatzen duela, eta zangoek aldiz izpirituari erantzun goxoan erreferatzen diotela. Beti arropostu **xuxenak** laster emanez. Gaurko Britainiako problematikari behako **xuxen** eta xorrotx bat emanez. Eta nago [...] aurkitu dudala Hamleten zoramenaren kausa **xuxena**. Hiltza aristokratikoa da, eta ez du balio bide **xuxenik** gure hizkuntzan. Zerikuski **xuxena** izan zutela hartan bai aita Bartolomek berak eta bai gure amak ere. Arras inportanta edo garrantzitsua da hitzen erran-nahi **xuxenaren** jakitea. Euskara on eta **xuxen** batean. 12 presunek aurkitu dute pottokaren pisu **xuxena**: 123 kg.

2 (pertsonei dagokiela) Berenaz biziki gizon laketa eta **xuxena**, jendekina eta mintza-erretxa. Denetan gizon zintzo eta **xuxena** agertu da eta gainerat fede handikoa elizako urratseri arras jarraikia. Eta jende **xuxena**, xuhurra, onbera, ez al da funtsean, inoren zinezko izakerarekin deus ikusirik ez duen apaindura xuriz biziatua? Cenci familiaren ospe handiak itsutuko ez zuen epaile **xuxen** bat. **Xuxena** eta leiala.

3 (predikatu gisa) Bai-eta oharatu ere holako "egia" batzu badirela xinpleegiak **xuxenak** izaiteko! Ebaki-kolpeak **xuxen** eta garbiak, talibans delakoek kontra igorriak eta ez Afganistandarren kontra. Gobernu aldiz beti bere hartan, agertu dituen xedeak egokiak eta **xuxenak** direla, behar-orduen araberakoak. Ez dakit **xuxena** den fama hori, zeren eta denen buru ez dut uzte hazingarriak besteak baino gormantago diren. Astronomoen konduak **xuxenak** badira. Inketa eta **xuxena** da omen. Epaimahaian behar da izan ahal bezain **xuxena**. Zer da **xuxen** Ezpeletako egun hori? Nor munduan zuek baino aberkoiago, autozentratuago, **xuxenago** eta xantuago?

4 (adizlagun gisa) zuzen. Harry Blount, makila bezain **xuxen**, besteengandik pixka bat bakandurik zegoen, kapelua erantzirik. Izokinak gure ibaietan gora edo enarak habiara **xuxen** gidatzen dituen bezalako indar bat. Ziztuana atera eta **xuxen** aroztetgia jo zuen. Ostikoek ondotik, xehaturik, deabrua gostatzen zitzaion urratsari **xuxen** jarraitzea. Pazientziak txirrika guztietako hariak **xuxen** gurutzatzen. Bertara eraman zituzten **xuxen** emaitzak, hamarrenak eta eskaintza sakratuak. Ildoa **xuxen** daraman goldelaria baino **xuxenago** ibiliko ziren guztiak. Horregatik, oker dagoelarik ere, **xuxen** zagok, orekaren legeak eta arauak xuxen betetzen dituelako. Begi bat oker eta bestea ez oso **xuxen**. Mutikoak ikusten du hortarik ez duela burua galdua eta **xuxen** dabilala. Inguruko baserrietako mutil haiek, ordea, berehala onartu bide zuten argudioa, eta Jeneralaren mezuia **xuxen** ulertu: Don Carlos eta Lizarraga zirela buruzagi bakarrak. Bai eta hitzegi bat ere, "jatorrizko testua **xuxen** ulertzeko lagungarri, zeren oraindik ez baitakit latinik". Bertara eraman zituzten **xuxen** emaitzak, hamarrenak eta eskaintza sakratuak. Forentseek ez zekiten **xuxen** burdinen uherrak geldotu edo bizkortu egiten zuten gorpuaren usteltzea. Ez dakit **xuxen** nola den ere. Ez zekien **xuxen** zergatik egin zuen. Ez nekien **xuxen** zer gertatu zitzaidan baina belduraren beldurrez ez nintekeen negar egitetik geldi. Geroaren berri **xuxen** dakiena beti ixilik dagoela. Ez dela hori hain errex, egiazko hastapena non den **xuxen** finkatzea! Hemen biek jotzen zuten eta frango **xuxen** hastetik, bereziki garaztarrak, hunek abantaila: 6-0, 14-7, 24-17. Zer idatzi zuen **xuxen** Moisek, harek egin bazuen bederen? Eta amak, oroitu naiz arras **xuxen**, erakutsiak zizkidan Erromako Bidearen izarrak. Txistu eta tuntunen soinuak entzun baitzuten jendearen gonbidatzen dantzara, edo **xuxenago** errateko dantzetara. Ekuazioa **xuxen** betetzen zen soluzio diluituetan. -Zer erran nahi duzu **xuxen**?

• **5 adlag (kopuruekin)** justu, zehazki. 1945-an bururatu baitzen, duela **xuxen** 60 urte. Hogoi garren mendeak **xuxen** hiru urte. Duela **xuxen** berrogoi urte Pazzo bihamunarekin hor bildu baitziren Enbata-ren sortzaileak. Urte bat **xuxen** Donibane Garaziko zitadelaren karrikan behera lehen urratsak egin nituela. 770 kilometro **xuxen** ditu bideak. Lau eta erdiak: abiatu beharko, 14 kilometro **xuxen** gelditzen baitzaizkit egiteko. 91 beilari **xuxen** izan dira aldi huntan. 0,737 balitz prezio **xuxena**, azken zazpikoa kendurik onartua litake pasatzea 0,74-etarat.

6 puntuan. ik puntu 23. Zortziak **xuxen** abiatu naizenean. Attatea ostatuan, aratsaldeko 2-ak eta erditan **xuxen**. Aratsaldeko bi orenetan **xuxen** hasirik. Bi orenetan **xuxen**, jantzi berezia zuen enplegatu batek [...] gela tarro batera sarrarazi gintuen. Meza 11 orenetan **xuxen** izanen da. Arratseko 9tan **xuxen** hasiko!

7 hain xuxen Hain **xuxen**, parkean sartzean, horra aita Ildofonse kaperatik ateratzen ari. Bizkarra zakurik gabe, arin, hirian nabil, ezker, eskuin, bihar goizeko utziz ikustaldiak, biga **hain xuxen** Santa Maria de la Regla eta Real de San Isidoro basilika. Eta Frantsesak **hain xuxen** nekez bada nekez hupatu dira finala laurdenetarat. Eta gure lurrez **hain xuxen** badugu gaurko egunean arrangura frango. Gaur dira, **hain xuxen**, hamar urte bera joan zela, bera, nire ondoan bizi zen hura, nire beso artean loak hartzen zuena gauero, gauero. Hauxe jakin dut betitik, Lafittek berak salatutik: aita guarda zuela, **hain xuxen** Baigorriin sortua, Urdozko brigadan. Aitzakia atsegina, **hain xuxen**, egiazko problema bati ihes egiteko. Plaza horretan bertan, Konstituzioaren plazan **hain xuxen**. Hor politika gaiak ziren, **hain xuxen**. Espainiako gerla denboran zen. Gu, ezkerreko geletatik hasi ginen, eta **hain xuxen**, eskuinaldera zegoen "Salon Mozart" deitutakoa. Bazuen, harekin, alsaziari lagun bat, **hain xuxen**, jantzi sailean lan egiten zuena. Baigorriarra: artzain, apezpiku eta marexalen herrikoa, **hain xuxen**.

8 hain xuxen ere Hain **xuxen ere** orduantxe banatu berria ziguten otamena ene düsseldorfarrari eta bioi, betikoa: zukua, sandwich zuri-zuria eta letxuga berdea. Barre egin nuen noski, baina laztandu ere bai, **hain xuxen ere** alarguntsa gazte bat laztandu eta kontsolatu

ohi den bezala. Bere lelo osoa, **hain xuxen ere**, hodeien gorespena zen, eta Jainkoarena, Jainkoa hodeien fabrikatzailea den aldetik. Herri honek nahi duen Euskal Herria hautatzeko eta eraikitzeko eskubidearen gauzatzera, **hain xuxen ere**. Egur kirrinka entzun zuen, eta berehala ohartu zen ganbaratik zetorrela, bere buru gain-gainetik **hain xuxen ere**.

9 xuxen izan da ad ipar zuzen egon. Oraikoan, gaztek badute beren biltokia, eta **xuxen da**. Osaba **xuxen zen**, eta berak paradaz ederki balliatu nahi zuen, etxeko probetxu. Hori ez dela manera, hori ez dela **xuxen**, idatzizko kasetaritzak ere zerbait laguntza merexi duela gaurko egunean. **Xuxen zinen**, hobeki pentsatzen da gorputza pausatutik eta horixe egin dut. Hoinbeste makur eta hoinbeste miseria badelarik bestalde, **xuxen ote den** bada hola jokatzeko? Kondua **xuxen da**: ez bat gutiago ez bat gehiago.

10 xuxen-xuxen izond Joko bat ere badute muntatua, norik kausitzen duen ardi gasna eder baten pisu **xuxen xuxena**. Horra azkenean sargiako dorrea; lerro **xuxen-xuxenetan** sartzen gara. Esperimentu-kate ongi antolatua da beren jarduera, non ordena **xuxen-xuxen** logiko batean kateatzen baitira urrats guztiak. Zuzendaria oso emakume ederra zen, dotorea, **xuxen-xuxena**. Zonbat hil ote ziren gerla horietan?_ainitz zernahi gisaz bainan xifre **xuxen-xuxenik** ez da aise emaiten ahal.

11 (adizlagun gisa) Xuxen-xuxen joan nintzen osaba Joanikotenganat. Enricori azaldu nion nola ari zen han idatzirik zegoena **xuxen-xuxen** gertatzen. Unibertsoaren makina gaitzak berean jarraitzen du, **xuxen-xuxen**, geldigaitz. Ilike artesia **xuxen-xuxen** egina; traje iluna, marra argiz ildaskatua. Buztan lodi hura **xuxen-xuxen** nire barrenera amiltzen zen arte. Ez dakit **xuxen-xuxen** kalkulatu nituen. Haren margolanetan gertatzen dena ez da **xuxen-xuxen** ezabaketa neurotikoa, baizik elementu batzuen nabarmentze irudimentsu bat, areagotze bat. Badakite behar den tokian orduan **xuxen-xuxen** egoten. *Ik gorago 6.*

12 xuxen-xuxena adlag ipar xuxen-xuxen. Har **xuxen xuxena**, ta segi. -Bidea eskuin hartu behar dun eta gero **xuxen-xuxena** segitu. Hitzeman dirua **xuxen xuxena** jinen dela denbora poxi bat goiti beheiti. Badumende bat eta erdi, **xuxen xuxena** erraiteko 157 urte, aduana plantatua dagoela Ziburun. Perkain ohartzen da poliza xefa heldu zaiola **xuxen xuxena** berari buruz arrastatzera, keinu eginez poliza laguneri. Bidea goiti doa, **xuxen xuxena**, mahastiei buruz. Kurutze-Xuria noizkoa den badakigu **xuxen xuxena**, urtea idatzirik baitago harrian berean: 1616-a.

[4] arras xuxen (6); beti xuxen (9); bezain xuxen (7); bezen xuxen (4); denak xuxen (5); erran xuxen (4)
ez da xuxen (5); ez dakigu xuxen (4); ez dakite xuxen (5); ez dela xuxen (4); ez jakin xuxen (9); ez nekien xuxen (4); ez zekien xuxen (5); ezin erran xuxen (4); hain xuxen (311); hain xuxen ere (13); hain xuxen eta (4)
konduak xuxen (6)
orai xuxen (4); oraino xuxen (6); orenetan xuxen (18); orenetan xuxen hasiko (5); urte xuxen (8)
xuxen ari (8); xuxen bat (4); xuxen baten (4); xuxen betetzen (4); xuxen da (13); xuxen den (7); xuxen den bezala (6); xuxen ehun urte (4); xuxen erraiteko (15); xuxen ez dakit (5); xuxen ezin (4); xuxen hartu (5); xuxen hasiko (21); xuxen hasiko da (9); xuxen hasteko (4); xuxen hasteko gisan (4); xuxen heldu (5); xuxen jakin (6); xuxen jakin gabe (4); xuxen jakitea (6); xuxen joan (5); xuxen so (4); xuxen xuxen (30); xuxen xuxena (46); xuxen xuxena erraiteko (6); xuxen zen (6); xuxen zer den (4); xuxen zer gertatu (6); xuxen zergatik (4)
bide xuxena (8); gizon xuxena (4); xuxen xuxena (46); xuxen xuxena erraiteko (6); xuxena da (4); xuxena jakin (5)
kondu xuxenak (4)
bide xuxenean (6)
kondu xuxenik (5)

xuxenarazi (orobat xuxentarazi), xuxenaraz, xuxenarazten du **ad adkor zuzenarazi**. Hemen nituen ere, duela hemeretzi urte bizikletaren aitzineko errotaen arraiak **xuxenarazi**. Piedrafitako patar luzean eroriko eder bat eginik, Elizaberriko Behaten txirindularen gibelego gurgila hunkitu nuelakotz. Frantsesez mintzatu nahi luke, eta ariketa batzuk **xuxentarazi**.

xuxendu, xuxen(du) (orobat xuxent g.er.), xuxentzen 1 da/du **ad adkor zuzendu**. Huts zerbait egin baldin badut, Errege Jaunak erran diezadala **xuxentzeko**, zeren ene xedea gutziz garbia izan baita. Pentsatzen dut, zuekin erran nezazkeela, zuekin izanez eta bertzeek ere ni **xuxen** nindezaketela, zuk ere bazinukeela ni **xuxentzekoa**. Jean-Pierre Raffarin gobernuburuak dauka haatik makur hori dena **xuxenduko** dela ondoko urteko. Makur batzu baitira oraino **xuxentzekoak**, hala nola Xipre ugarteaz direnak Turkiaren eta Greziaren artean. Orduan hasi zait zekierna azaltzen, ene sentimentuak goxoki torratuz naski, ideiak **xuxentzen**, hots abstrakzio mundutik jautsarazten. [Liburua] debekatu zuela Inkisizioak, zenbait lerroaldi **xuxendu** arte. Gero haatik **xuxendu** ditu bere solasak erranez, [...]. Entzunak entzun, iragarpenak ere, haizeen arabera **xuxendu** eta egokituko nituen beti. Hala, ez dik gu bezala okerrak **xuxentzen** ibili beharrik, egiten duen gutzia zuzena delako. Ez da aski izaneren gobernuak eskuz-esku plantatzea, beharko dute ere zinez karkulatu makur batzu ez direla luzarat baizik **xuxentzen** ahalko. Xarhaiteko bidea, hor ere gauzak behar dira **xuxendu**, kabinet "Foucault-Difourg" hautatua izan da lanaren egiteko. • Buruan bertze zerbait zerabilela eta irri malizios bat **xuxentzen** zidala.

2 (era burutua izenondo gisa) Filosofiako kopia "**xuxenduen**" notak.

[3] gauzak xuxendu (5)
makurren xuxentzeko (5)

xuxenka adlag adkor zuzenean. *La Galère d'Or* izeneko Cordeliers karrikako edandegi xumera joan zen, **xuxenka**, eta barne hura oihuka ari ziren gizonen mukuru aurkitu zuen.

xuxenketa iz ipar zuzenketa. **Xuxenketa:** joanden astean, ez ginuen emaitza xuxena emana. Joko berri horrekin izanen dela oraino nahasketa frango eta ondotik saltsa ederrik, denen buru zernahi **xuxenketa** egiteko. Aitzineko igandean iragan bozkaldiaz **xuxenketa** bat egin behar dugu: Izuran ez da Arnaud Etchepareborde hautetsia izan, idatzia ginuen bezala, baina Benoit Mongabure. Ohartu dira lurra behin uste baino gehiago gostarik eta kondu **xuxenketa** guziak egin ondoan, herriaren parte hartzea doblatu behar zela.

xuxenki (orobat xuxentki g.er.) adlag zuzen. Partidak finalerdiekin hasi dira **xuxenki**. Iduritzen ziaik beldur hori edo hobeki erran, arrangua hori ez dela arras **xuxenki** oinarritua. 280 orrialdetan, ahal bezain **xuxenki** kondatzen du Euskal Herriko gataska egoera koropilatsua. Diru hori **xuxenki** emana izan da elkarteari. Eta hor dago **xuxenki** aterpea, zinez ederra.

xuxent ik **xuxendu**.

xuxentarazi ik **xuxenarazi**.

xuxentasun iz adkor zuzentasuna. Eskolak behar duela erakutsi girixtino hatsa, **xuxentasun** eta justiziaren bertute. Jainkoaren ezagutzak ekartzen du zuhurtzia, **xuxentasuna** eta zoriona. Joanito Dorronsorok bi milatik gora bertso-doinu bildu zituen Bertso-doinutegian, eta kubarrak ez dio **xuxentasunean** ataudar-zumaiarrari eramango.

xuxentki ik **xuxenki**.

xuxentze iz adkor zuzentzea. Apezak **xuxentze** bat egin-arazi zuen, etzela deus holakorik, hilarrietako urik etzela nihundik jiten ahal iturri hortarat. Gerasto Kartiereko bidean **xuxentze** batzu baziren egiteko eta. Buxetaren **xuxentze** batzu ekarri dituzte. Auzapezaren zerrendakoak ez direnek diote heierl esker dela egin **xuxentze** hori. Ez du iduri **xuxentzeak** araberan izan direla. Denetako prestatuena Eslobenia da, hunek ez baitu pondu batean baizik **xuxentze** beharrik.

[3] **xuxentze batzu** (4)

xuxmur (*orobat xuxmurru*) *iz adkor* surmurra. Latsaren **xuxmur** izuti etengabea ari, Arhane etxeraino hurbildu nintzen. Errobiko urak beti ere **xuxmurruan** itsasorat ari. Bezperatik txori eta hegazti, laino eta zibel meharrena, aire eta haize **xuxmur**, hostajearen postura... dena erreparatuko zuen baserritarrek hurrengo egunak zekarkeen eguraldia asmatu beharrenean behar nekez.

xuxmurru ik **xuxmur**.

xuxperkeria *iz* "Nerebigarri" neskatxaren **xuxperkeriak** eta "Betigeldi" alargunaren leunkiariak, eta enperatriz andrea bere ezkutari Hipolitorekin maitemindua.

xuxperraldi *iz adkor* susperraldia. Eguzkiaren **xuxperraldi** ttikiak badizu astebeite berritik dabilela.

xuxtar *iz adkor* zuztarra. Maimurko askaren aurrean eskuratu dut atzanean xorta bat; moxtu erdiko **xuxtarretik** eskuinez, galdur txuria baino hamabosten bat zentimetro beheragotik, eta ezkerrekora bilduz.

xuxtatu, **xuxtar(tu)**, **xuxtartzen da ad adkor** zuxtatu. Bai esan behar dela, eguraldi makur eta umel busti hotzak, bere terkoan, behin eta berriz tenplea aldatuz, izotz printzak ximurtuz, edo epelez goroldio tximak **xuxtartuz**, liken ttikien zaintxoan kokkak gero urak profitatuz... kontua, azkenean, eguraldi egunerokoak, harriari berari ere jipoia ematen diola.

xuxtartxo *iz adkor* zuxtartxo. Porlanak ez baitu xirrikurik ere uzten landareak bere **xuxtartxoak** sartu ditzan. Garia eta besteak ari dira, xuabe, isilean, erroak hartzen, **xuxtartxoak** luxatzen eta xendotzen lurrean.

xuxtut *adlag ipar* batez ere. Eta **xuxtut** bertze laguner entzunarazteko.

xuxukatu, **xuxuka(tu)**, **xuxukatzen du ad** xuxurlatu. Polenta jan beharko diagu **-xuxukatu** zien-, ogia ahitu egin duk. - Goazen **-xuxukatu** zien Germanok.

xuxu-muxu 1 *iz adkor* txutxu-mutxua. Hizki-mizki eta **xuxu-muxu** ulergaitz gertatuko zaie Jaunaren hitza.

2 (*adizlagun gisa*) ik **xuxu-muxuka**. Hala moduz ari zaigu, hizki-mizki, **xuxu-muxu**.

xuxu-muxuka *adlag adkor* txutxu-mutxuka. Entzuten nituen, ez erditaraino ez eta gutxiagorik ere, ez aurrez aurre nire kontra zetozela; baina atzetik **xuxu-muxuka**, ihesi eta disimulan atximurka bezala, itzul nendin. -Xangarin -esan zuen **xuxu-muxuka**-, agian ni mozkor arraila nagok eta mamuak ikusten ari nauk [...].

xuxurla 1 *iz* xuxurlatzea. ik **marmar**. Bere hotsa oso mehea zen, **xuxurla** bat. Tupustean, isiltasuna entzuten hasi nintzen ozen-ozen: gurasoei arazoak eta oinazea beste deus ekarri ez zien egoera baten **xuxurlak**. "Che vuol dir", abesten du, ahotsa **xuxurla** baino doi-doi gorago. Zatozte! -dei egin die ikaskideei ahotsa **xuxurlaraino** apalduz. Une batez **xuxurlak** baino ez ziren aditu. **Xuxurlak** eta zotinak entzuten ditut. Hura ilun zegoen, eta **xuxurla**, hego-hots eta begi distiratsuz betea. Ahotsen **xuxurla** entzuten zuen Harryk, baina ez zien inolako zentzurik hartzen. Zatika entzuten zen ahopeko elkarrizketaren **xuxurla**. Errekaren **xuxurla** entzuten zen. Haizearen marmarra eta uraren **xuxurla**. Berrito ere haizeak hostoekin sortzen zuen **xuxurla** entzuten zen garbi. Kanta baten **xuxurla** ezpainetatu zitzaidan. Orduan sentitu nuen metala nire izterretan; guardia zibil baten **xuxurla** nire belarrietan, ez mugitzeko esanez. Itsasertz hau dena **xuxurlaz** betea da. *ik beheerago 6*. Adaxkek apurtzean ateratzen zuten kraska-hotsaz edo hostoen **xuxurlaz** gainera, ea beste hotsik entzuten zuten. Egunak igaro ahala gorpuzgabeko ahots haren **xuxurlarik** ere ez zen entzuten. Ulergarriak egiten zitzaizkien elkarren arteko irribarre, keinu eta **xuxurlak**, bataren aldarte-aldaketak sekreturik ez balu bezala bestearentzat. Luze gabe entzun zuen gizonaren **xuxurla**: "Niregana itzuliko zara". Atera daitezela bertatik, kearekin eta "denbora alferrik galduren **xuxurlarekin**" batera, hainbat gogoeta eta hainbat zenbaki.

2 (*izenondo eta izenlagunekin*) Gau giro epelak **xuxurla** xumea eragiten dio ontzietako masten artean dabilen aireari. Iruditu zitzaion **xuxurla** ahul bat zeterrela liburutetik. Eguerdia arrunt bat, tirainik ere apenas, uhinen **xuxurla** leuna soilik. Animaliek, osterak, baskak zein etxeokoeak, ez dute sonailurik behar, ez inude samurraren **xuxurla** bigunik. Vernerrek Tsiganoken **xuxurla** kartsu itoa entzun zuen hurbil, belarrian bertan. Elkarrekin poema tristeak irakurtzen zituzten, **xuxurla** minduaz murmuriatuz. Zarata eta zalaparta horiek guztiek halako iratzartze bikain burrunbatsu baten **xuxurla** goxoaz betetzen zuten artean lokarturiko giro hura. Haizearen fereka, pinudi hurbilaren **xuxurla** magikoa. **Xuxurla** txiki batzuk sentitzen ditu. **Xuxurla** isil eta asaldatu bat entzuten zuen. -Oso etxe polita daukazu - laudatu diot etxebizitza, tratularien **xuxurla** kolpetsuan. -Jabetzen zarete zein arduratuta egon naizen? -esan zien Weasley andreak **xuxurla** beldurgarri batean. -Hobe duzu irekitzea, Ron -esan zion Nevillek, **xuxurla** herabe batean-. Barruko **xuxurlen** mundua azaleratzen dut nire margoetan. "Konfidentzietarako egokia", pasatu zitzaidan burutik, Julien Sorelen eta Mathilde Rénalen maitasunezko **xuxurla** eta malkoak gogoan. Uraren kristalezko **xuxurla** entzun zuen, soinu argi eta gardena.

3 (*hitz elkartuetan lehen osagai gisa*) Berehala entzun zen ahopeko zurrumurru eta **xuxurla**-hotsa jangela osoan. Halako batean sentitu ninan nola hurbiltzen zitzaidan eta inguruan jiraka hasten erlauntza halako trinkoa zen **xuxurla**-berbaro hura. **Xuxurla** antzeko bat.

4 (*hitz elkartuetan bigarren osagai gisa*) Ematen zuen Kaweah errekararen ur **xuxurla** portxeraino iritsi behar zitzaigula. Etxe barruko kantuek eta orroek arestian ikusitako ur-**xuxurla** leunak estaltzen zituzten. Pailazokeriarik ez!, oihukatzen zion, Ternik, bere mirespen-**xuxurlak** eginez.

5 **xuxurlan** [*28 agerraldi 9 liburutan*] *adlag* xuxurlatzen, xuxurlaka. Tarteka **xuxurlan** aritu da, eta oitotz egiten duenak bezala mugitu ditu zpainak. Neskak kopeta ilundu zuen eta **xuxurlan** esan zion: [...]. Ez zion Kirxa jaunari zeharrez begiratzeari utzi, harik eta, haren belarrira makurturik, **xuxurlan** galdegin zion arte: [...]. Kontu-kontari egon ginen ia denbora osoan, baina zu nola ote zeunden ikustetik nentorren batean, kanta horrexen **xuxurlan** aurkitu nuen zure aita. Jendetza banatu egin zen, hunkituta **xuxurlan**. Sierra Maestra, **xuxurlan**, izarrez zintzilikatua.

6 **xuxurlaz** *adlag* xuxurlatzen. Harengana korrika abiatzekotan zen, baina eskua ezarri nion besoan eta **xuxurlaz** esan, "Oraindik ez, Lucy". Sortutako barailaz baliatu zen Mathilde senarrari **xuxurlaz** esateko: [...]. Hizketan jarraitu zuen **xuxurlaz**: [...].

7 **xuxurla batean** xuxurlan, xuxurlaka. -Bai, noski -esan zuen Lisak **xuxurla batean**, berriz ekin gabe-. Tira, tira! -esan zuen Alcide Jolivetek berekiko **xuxurla batean**-. Ahapeka, orde, ia **xuxurla batean**, frantsesek aurpegi txarrez begiratzen ziguten-eta beste hizkuntzaren batean, alemanez batez ere, aritzen ginenoi. Emakumeak, **xuxurla batean**, bere etxean ere ostatu har nezakeela jakinarazi zidan. Michael Wendyren ondora joan eta, dardarka, **xuxurla batean** esan zion: [...]. Eta doktore hura, amarekin **xuxurla batean** hizketan, amaren erreguei entzungor, burua ezezka mugituz.

8 xuxurla egin Susanak **xuxurla egin** zidan belarrira: "Ez du merezi borroka egitea, David". Ahots ezagun batek **egin** zidan **xuxurla** belarrira, atzetik: [...]. Mintzo hark batzuetan **xuxurla egiten** zidan eta beste batzuetan, berriz, aginduak oihukatu.

[3] **haizearen xuxurla** (4); **ia xuxurla batean** (4); **xuxurla batean** (30); **xuxurla entzuten** (5); **xuxurla entzuten zen** (3)
esan zion xuxurlan (3); **esan zuen xuxurlan** (3); **xuxurlan esan** (3)
barruko xuxurlen mundua (3); **xuxurlen mundua** (3); **xuxurlen mundua azalartzen** (3)]

xuxurlagarri izond xuxurlan ari dena. Primeran entzun zen Alberten ahots **xuxurlagarri** hori.

xuxurlaka (117 agerraldi, 48 liburu eta artikulu 1ean; orobat **xuxurluka g.er.**) **adlag** xuxurlatzen. **ik xuxurla**

5. Ahots apal-apalean ari ginen, **xuxurlaka**, bi gaizkideren gisan. Ahots txikiz, **xuxurlaka** ia. Laguntza eske, **xuxurlaka** hasieran, ozen gero eta garrasika azkenik. Gelatik Kim jaunaren eta Yonsuk andrearen ahots itoak entzuten ziren, **xuxurlaka** eztabaidan. **Xuxurlaka** esan zigan zaratarik ez egiteko. Skully, haiengandik gertu, **xuxurlaka** ari zitzaion Gwynethi. "Amen", diote haren emazteak eta alabak; eta berak ere, David Luriek, "Amen" dio **xuxurlaka**. -Aurkitu dut! -esan zien **xuxurlaka**-. Hala bada, ezer erantzun ez, eta **xuxurlaka** esan zuen: [...]. Belarrira esaten zidan **xuxurlaka**:_Txofanni, entzun ezak maisuaren ahotsa! Miresmenez **xuxurlaka** egiten zuten:_"Ssst!". **Xuxurlaka** hitz egin zuen Norak: [...]. Gero, hala aurpegiratu zidan, **xuxurlaka**: [...]. Neskak, samurtasunez **xuxurlaka**: [...].

[3] **ia xuxurlaka** (3); **xuxurlaka ari** (7); **xuxurlaka aritu** (3); **xuxurlaka esan** (6); **xuxurlaka esan zion** (3); **xuxurlaka hasi** (4); **xuxurlaka hitz egin** (3); **xuxurlaka hitz egiten** (4)]

xuxurlari 1 izond xuxurlan aritzen dena. Lotsa sentitu zuen, hobeto gogoratzen baitzen arbola **xuxurlari** eder halekin, mutilekin baino. Sam bere ondoan belaunikatu zen, eta ahul, ia entzunezin, Frodoren ahots **xuxurlaria** entzun zuen: [...]. Maite ditut Rilkeren poesia **xuxurlariak**. Horrelakoetan, Sofik belarrira lur **xuxurlariaren** gainean jartzen zuen mendiaren ahotsa hobeki aditzeko. Ehundaka eta are milaka entzule **xuxurlarik** eta askotan asaldatuk entzun zezaten.

2 (adizlagun gisa) -Kontuz aizak!_ **xuxurlari** egin dio errieta Mikelok, izuak irentsi beharrean. **Xuxurlari** eskatzen zion marabutak horrelakorik horren ozen ez esateko, bere inguru guztian beldurrez edo begiratzen zuen bitartean.

xuxurlati izond xuxurlatzen duena. Zeta-ren kapitulu **xuxurlati** bat gauero.

xuxurlatu, xuxurla(tu), xuxurlatzen 1 du ad ahapeka, ia ezpainak higitu gabe hitz egin. -Eta zer?_ **xuxurlatu** zion Jesusek-. -Galdurik zaude **xuxurlatu** zuen Iturriozek-. -Ez, ez **xuxurlatzen** zuen-, ez da zilegi... -Mesedez **xuxurlatu** zion Harryk haserre bizian-, zaude isilik, mesedez. -Gaixoa..._ **xuxurlatzen** du amak, eta hasperen egiten:_Eskerrak...! -Peeves -esan zuen, ahots latze **xuxurlatuz**-, Baroi Odoltsuak bere arrazoiak ditu ikusezin ibiltzeko. -Andreas..._ **xuxurlatu** zuen gero, ia bere kolkorako. -Ezin ederragoa duk gero **xuxurlatu** zuen Claudek, guztiz txunditurik. Kasik ez entzuteko gisan **xuxurlatu** zuen:_"Ez dago gaizki..._polit nago". Edmeak, orduan, **xuxurlatu** zuen: [...]. Txapliri **xuxurlatu** zion belarrira: [...]. Aurrena "Polikarpo!" hots egiten zuen, eta hurrena "Mix, mix, mix" **xuxurlatu**. Marisa ere hurbildu zen, eta galdetu zidan ea zer **xuxurlatu** zidan Julio lurrean etzanda zegoela. Gizon bat apezari hurbildu eta zerbait **xuxurlatu** zion belarrira. Zaldiri agindu bat **xuxurlatuz**, buelta erdia egin zuen. Beren artean hitz batzuk **xuxurlatu** ondoren, korrika jarraitzen zuten beherantz. Mundua mamu bihurtzen duen ilbete horietakoa zen, gauza guztiek, bizidunek eta bizigabeek, errebelazio misterioitsuak **xuxurlatzen** dituzten horietakoa. Gauero buruz ikasitako hiri ferrobarruaren izen zerrendak eta trenen ordutegiak **xuxurlatzen** dizkigutenak belarrira. Arbasoen mintzoan "Kontrizionezko Akta" burutik buru **xuxurla** zezakeelako.

2 (era burutua izenondo gisa) "Iso" **xuxurlatu** batez gerarazi zuen osabak animalia, pipa piztu behar baitzuen.

[3] **belarrira xuxurlatu zion** (10); **hitz batzuk xuxurlatu** (7)
xuxurlatu zidan aitak (5); **xuxurlatu zidan belarrira** (3); **xuxurlatu zidan uilek** (3); **xuxurlatu zion belarrira** (14); **xuxurlatu zion harrak** (9); **xuxurlatu zion hermione** (9); **xuxurlatu zion ronek** (9); **xuxurlatu zizkion belarrira** (3); **xuxurlatu zuen andre** (7); **xuxurlatu zuen ellene** (3); **xuxurlatu zuen emakume** (4); **xuxurlatu zuen harrak** (6); **xuxurlatu zuen hermione** (11); **xuxurlatu zuen iturriozek** (6); **xuxurlatu zuen kristok** (4); **xuxurlatu zuen neska** (5); **xuxurlatu zuen ronek** (7); **zerbait xuxurlatu** (14); **zerbait xuxurlatu zion** (9)
belarrira xuxurlatzen (11); **hitzak xuxurlatzen** (5)
xuxurlatzen ari (3); **xuxurlatzen hasi** (4); **xuxurlatzen hasten** (3); **zera xuxurlatzen ziola** (3); **zerbait xuxurlatzen** (4)]

xuxurlatze iz ahapeka, ia ezpainak higitu gabe hitz egitea. -Griluak kateak! -egin du ahapetik, **xuxurlatze** batean, agure zoroak-.

xuxurlo iz xuxurla. Ametsezko **xuxurlo** zehazgabe batean murgildua zirudien Inkisiziokoaren ahotsen soinuak. Behin deitu zidan, **xuxurlo** batean: Ama, esan zuen. Behin deitu zidan, **xuxurlo** batean: ama, esan zuen.

xuxurluka **ik xuxurlaka**.

xylofono **ik xilofoi**.